

POLSKIE TOWARZYSTWO RUSYCYSTYCZNE

przeгляд rusycystyczny

2018, nr 4 (164)

Katowice 2018

KOMITET HONOROWY

Janusz Henzel, Walenty Piłat, Władysław Woźniewicz, Wanda Zmarzer

KOMITET REDAKCYJNY

Antoni Semczuk (Uniwersytet Warszawski, przewodniczący)
Franciszek Apanowicz (Uniwersytet Gdański)
Jens Herlth (Universitaet Freiburg, Szwajcaria)
Władimir Klimonow (Humboldt-Universität zu Berlin, Niemcy)
Tadeusz Klimowicz (Uniwersytet Wrocławski)
Joanna Madloch (Montclair State University, USA)
Daria Nevskaya (Российская академия народного хозяйства и государственной службы, Rosja)
Antoaneta Olteanu (Universitatea din București)
Grzegorz Przebinda (Uniwersytet Jagielloński)
Barbara Stempczyńska (Uniwersytet Śląski)
Walerij Tiupa (Российский государственный гуманитарный университет, Moskwa)
Halina Waszkielewicz (Uniwersytet Jagielloński)

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Piotr Fast (redaktor naczelny), Michał Głuszkowski, Justyna Pisarska, Joanna Darda-Gramatyka, Paweł Łaniewski (sekretarz redakcji)

Korekta

Jutyna Pisarska

Skład i łamanie

Paweł Łaniewski

ADRES REDAKCJI

Przegląd Ruscystyczny, 41-205 Sosnowiec, ul. Spokojna 2
tel. 604 96 57 37; 505 300 667
e-mail: przeglad.ruscystyczny@us.edu.pl
<http://www.journals.us.edu.pl/index.php/PR>

Index 371866

ISSN 0137-298X

WYDAWCY

**Polskie
Towarzystwo
Ruscystyczne**

Polskie Towarzystwo Ruscystyczne
41-200 Sosnowiec, ul. Stefana Grota Roweckiego 5/318
tel. 505 300 667, ptr.polska@gmail.com
www.polskietowarzystworuscystyczne.pl

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Uniwersytet Śląski
Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej
41-200 Sosnowiec
ul. Stefana Grota Roweckiego 5

Zakup wersji papierowej można dokonać na stronie: <http://wydawnictwo.us.edu.pl>; zamówienia: wydawnictwo@us.edu.pl

SPIST TREŚCI

PERSWAZJA JĘZYKOWA W RÓŻNYCH DYSKURSACH

gościnnie pod redakcją

ŻANNY SŁADKIEWICZ

- 7 ŻANNA SŁADKIEWICZ Perswazja językowa w różnych dyskursach
- 9 ZOJA NOWOŻENOWA Obcojęzyczne słowo w różnych typach dyskursów:
ALEKSANDRA KLIMKIEWICZ pragmatyka vs. semantyka
- 28 ŁADA OWCZYNNIKOVA Kształtowanie pozytywnego obrazu rzeczywistości w tekstach
JOANNA MAMPE informacyjnych (na podstawie wiadomości agencji informacyjnych)
- 42 ŻANNA SŁADKIEWICZ Absurd jako mechanizm sensotwórczy: kreowanie aberracyjnego
wizerunku medialnego w ramach strategii dyskredytacji
- 59 ADAM JASKÓLSKI Antyrządowe protesty w Rosji
oczami rosyjskich władz i kremlowskich mediów
- 73 JOANNA Strategie perswazyjne w kreowaniu wizerunku Rosji we francuskim
JERECZEK-LIPIŃSKA dyskursie parlamentarnym
- 86 URSZULA Polska w wystąpieniach ministra spraw zagranicznych
PATOCKA-SIGŁOWY Federacji Rosyjskiej Siergieja Wiktorowicza Ławrowa
- 100 TATIANA KANANOWICZ Walka ideologiczna na łamach tygodników „Newsweek Polska” i „Sieci”:
liberalna transformacja vs liberalna rewolucja
- 116 MARTA NOIŃSKA Historia mediolingwistyki
jako subdyscypliny językoznawstwa w Polsce i Rosji
- 129 ANDRZEJ NARLOCH Strategia kreowania wartości na podstawie określeń kolorystycznych
w języku polskim i rosyjskim
- 141 KAROLINA WIELĄDEK Percepcja polskich i rosyjskich logotypów reklamowych:
aspekt wizualno-graficzny
* * *
- 151 GRZEGORZ PRZEBINDA Piotr Czaadajew — ojciec providencjalizmu w Rosji
- 175 ALEKSANDER KIKLEWICZ „Obrobić pilnikiem . . .” Analiza pewnego tekstu precedensowego
- 199 KATARZYNA WOJAN Z najnowszej leksykografii polskiej z językiem rosyjskim w centrum.
Bibliografia słowników za lata 2010–2016 w układzie chronologicznym
- R E C E N Z J E
- 229 BOŻENA ŻEJMO Joanna Czczot, *Petersburg. Miasto snu*, Wydawnictwo Czarne,
Wołowiec 2017
- S P R A W O Z D A N I A
- 234 ŻANNA SŁADKIEWICZ II Międzynarodowa Konferencja Naukowa
ALEKSANDRA KLIMKIEWICZ *Mowa — człowiek — świat: perswazja językowa
w różnych dyskursach*, Gdańsk 10–11 maja 2018 roku
- 238 NOTY O AUTORACH

TABLE OF CONTENTS

LANGUAGE PERSUASION IN DIFFERENT DISCOURSES

guest editor

ŻANNA SŁADKIEWICZ

- 7 ŻANNA SŁADKIEWICZ Language persuasion in different discourses
- 9 ZOJA NOWOŻENOWA Foreign borrowing in different types of discourses:
ALEKSANDRA KLIMKIEWICZ pragmatics vs. semantics
- 28 ŁADA OVCHINNIKOVA Formation of positive image of the world in news reports
JOANNA MAMPE (based on messages of informational agencies)
- 42 ŻANNA SŁADKIEWICZ Absurd as a mechanism of sense formation: creation of the aberrational
media image within the framework of the discreditation strategy
- 59 ADAM JASKÓLSKI The narrative of the Russian authorities and pro-government media
about anti-government actions in Russia
- 73 JOANNA PERSUASIVE STRATEGIES IN CREATION OF IMAGE OF RUSSIA
JERECZEK-LIPIŃSKA in French parliamentary discourse
- 86 URSZULA POLAND IN THE SPEECHES OF THE MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS
PATOCKA-SIĞŁOWY of the Russian Federation Sergey Viktorovicz Lavrov
- 100 TATIANA KANANOWICZ Ideological battle in the pages of weeklies "Newsweek Polska"
and "Sieci": liberal transformation vs liberal revolution
- 116 MARTA NOIŃSKA On the history of media linguistics in Poland and Russia
- 129 ANDRZEJ NARLOCH The strategy of creating values on the basis of colour descriptive phrases
in Polish and Russian
- 141 KAROLINA WIELĄDEK Reception of Polish and Russian advertising logotypes
* * *
- 151 GRZEGORZ PRZEBINDA Peter Chaadayev — father of providentialism in Russia
- 175 ALEKSANDER KIKLEWICZ "To file..." The analysis of one precedential text
- 199 KATARZYNA WOJAN The latest Polish lexicography with the Russian language.
Bibliography of dictionaries for the period 2010–2016
in chronological order

REVIEWS

- 229 BOŻENA ŻEJMO Joanna Czczot, *Petersburg. Miasto snu*, Wydawnictwo Czarne,
Wołowiec 2017

REPORTS

- 234 ŻANNA SŁADKIEWICZ II International Conference *Speech — man — world:*
ALEKSANDRA KLIMKIEWICZ *language persuasion in different discourses*, Gdańsk, May 10–11, 2018
- 238 ABOUT THE AUTHORS

ŻANNA SŁADKIEWICZ
Uniwersytet Gdański

PERSWAZJA JĘZYKOWA W RÓŻNYCH DYSKURSACH

Zaprezentowany w tym numerze „Przeglądu” blok tematyczny poświęcony jest prezentacji wybranych zagadnień szeroko pojmowanego oddziaływania językowego w dyskursie medialnym, politycznym i reklamowym.

Podjęcie przez nas tematu komunikacji perswazyjnej nie jest przypadkowe. W dynamicznie zmieniającym się technicyzowanym świecie, w którym pierwszorzędne znaczenie mają czas, zasięg, atrakcyjność i siła illokucyjna komunikatów, niezbędne jest badanie mechanizmów kształtowania przez media, nowoczesne narzędzia marketingowe czy dydaktyczne postaw mentalnych szerokiego kręgu odbiorców poprzez użycie tego rodzaju wypowiedzi. Każda forma oddziaływania językowego rozumiana jako specyficzne działanie społeczne ukierunkowane na przekonywanie kogoś do czegoś jest zjawiskiem wielopłaszczyznowym i wielopoziomowym, implikującym złożoną refleksję o sztuce komunikacji perswazyjnej. Ciągłe rodzą się nowe pytania o specyfikę mechanizmów wywierania wpływu, o sekret atrakcyjności komunikatu i hipnotyzującą moc języka perswazji, o naturę językową i psychologiczną różnych technik wywierania wpływu (przekonywanie, namowa, sugestia, agitacja, manipulacja, propaganda) i działań komunikacyjnych, znajdujących się poza granicami perswazji – takich jak indoktrynacja czy szantaż. Pytania te nieustannie prowokują do refleksji nad skomplikowaną naturą perswazji językowej stosowanej w różnych dyskursach komunikowania codziennego, tworząc wielowymiarową perspektywę badawczą.

Założonym przez nas celem jest prezentacja przemysłów specjalistów, których badania z zakresu różnych dziedzin naukowych przyczyniają się do zgłębienia wiedzy o sposobach skutecznego od-

działywania językowego w różnych typach dyskursu, zarówno w komunikacji narodowej, jak i międzykulturowej.

Na całość publikacji składa się dziesięć artykułów połączonych wspólnym tytułem: *Perswazja językowa w różnych dyskursach*, poświęconych oddziaływaniu słowa obcojęzycznego w dyskursie publicznym; strategiom i mechanizmom kreowania pozytywnego i negatywnego wizerunku rzeczywistości lub podmiotu politycznego w dyskursie medialnym i parlamentarnym; genezie badań mediolingwistycznych w Polsce i Rosji oraz specyfice perswazyjnej przekazów reklamowych.

Mamy nadzieję, że materiał ten zostanie przychylnie przyjęty przez Czytelników i przyczyni się do kontynuacji badań nad perswazją językową, zaś dla studentów i doktorantów będzie stanowił źródło inspiracji do prowadzenia badań w dziedzinie komunikacji publicznej i międzykulturowej.

ZOJA NOWOŻENOWA
Uniwersytet Gdański
ALEKSANDRA KLIMKIEWICZ
Uniwersytet Gdański

ИНОЯЗЫЧНОЕ СЛОВО В РАЗНЫХ ТИПАХ ДИСКУРСОВ: ПРАГМАТИКА VS. СЕМАНТИКА

В современных дискурсах, таких как, например, публичный, политический, рекламный, публицистический, можно наблюдать всю палитру иноязычных заимствований (от системных заимствований до коммуникативно-маркированных дикурсивных вкраплений).

Целью данной статьи является анализ прагматического потенциала иноязычного слова, проявляющегося в процессе воздействия на эмоции и сознание адресата и способного регулировать, в конечном итоге, поведение индивида и его отношение к фактам и явлениям действительности.

Сам факт лавинообразного характера процесса заимствования¹ ставит перед исследователями задачу рассмотрения данного явления как многомерного, обнаруживающего и системные, и лексико-семантические, и когнитивные, и коммуникативные, в том числе и прагматические аспекты.

Иноязычные слова, как известно, являются «перемещением различных элементов»² одного языка в другой в результате действия на язык комплекса социально-культурных, исторических

¹ Как известно, процесс заимствования остается одним из самых активных процессов, характеризующих состояние лексической системы всех славянских языков, в том числе и русского (см. напр., Г.П. Нешименко, Е. Коряковцева, Е.Г. Лукошанец, А. Карпиловска, В.В. Акуленко, Л.П. Крысин, Н.С. Валгина, В.Г. Костомаров, Е.В. Маринова, З.Н. Люстрова, Р. Беленчиков, I. Bozděchová, K. Waszakowa, J. Maćkiewicz и др.).

² Е.Н. Ширяева, Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова (ред.), *Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник*, Флинта: Наука, Москва 2007, с. 189.

и географических и собственно языковых факторов. Процесс иноязычного заимствования, безусловно, связан с дискурсивно-речевыми практиками и дискурсивными потоками, имеющимися в каждом конкретном коммуникативно-речевом пространстве. Именно они становятся той силой, которая «ищет» номинативные средства для обозначения новых понятий и явлений, «передвигает» с периферии в центр отдельные единицы и группы лексики, формирует новые смыслы и значения слов, т.е. изменяют семантическую структуру слов в процессе их употребления, изменяют статус лексических единиц.

Языковая организация дискурса задается, как известно, когнитивно-коммуникативной программой. Именно она определяет креативную природу дискурса, которая не только изменяет свойства лексических единиц, но также отбирает, «находит» единицы, отсутствующие в коде. Эти кодовые переключения позволяют дискурсу выйти за пределы родного языка в чужой. Эти же когнитивные процессы и прагматические причины или условия в единстве с социально-культурной подоплекой дискурса определяют, войдут ли иноязычные элементы в систему языка или останутся за его пределами исключительно как явление дискурса, какая степень освоенности иноязычного слова удовлетворяет коммуникативный процесс и какого типа воздействия могут быть осуществлены с его помощью. Разная степень освоенности языком иноязычных элементов может быть представлена в виде парадигмы³. В эту парадигму иноязычных лексических элементов могут входить следующие единицы: иностранное слово, чужое слово, иноязычное выражение, интерлексема, заимствованное слово/заимствование, варваризм, экзотизм, макаронизм, вкрапление, интернационализм, европеизмы (национальная спецификация иноязычных элементов: германизмы, американизмы, англицизмы, русизмы, полонизмы и под.).

Если парадигму иноязычных явлений в языке оценивать в координатах «система — текст», то можно заметить, что одни из них ориентированы на систему, а другие — на функционирование в тексте, дискурсе: размежевание этих явлений в языковом плане происходит именно по линии система — употребление:

³ З.Л. Новоженова, *Иноязычные вкрапления как дискурсивное явление: русское слово в чужом тексте*, «Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта» 2012, № 8, с. 39.

«классические» заимствования фиксирует системный аспект проникновения иноязычных элементов в принимающий язык, а включение, вкрапления, варваризмы, экзотизмы, макаронизмы и под. — дискурсивный и коммуникативно-речевой аспекты.

Особую интенсивность функционирования в современном дискурсе демонстрируют иноязычные вкрапления. Современная публичная коммуникация отличается интенсивностью общения, большим объемом передаваемой информации, оперативностью, динамикой как самой коммуникативной системы, так и динамизмом коммуникативной ситуации. Сменяемость и динамика событий требуют новых средств номинации. И в том случае, когда говорящий не находит или не успевает найти номинативные средства в запасах собственного языка, он обращается к средствам чужого языка. Функцию такого номинативного средства начинает выполнять иноязычное слово в качестве иноязычного вкрапления и дискурсивного элемента, то есть элемента коммуникативно маркированного и детерминированного конкретной речевой ситуацией. Такое иноязычное вкрапление позволяет коммуникантам оперативно реагировать на условия общения, передавать актуальную информацию и обеспечивать коммуникативный процесс необходимыми языковыми средствами. Статус иноязычных вкраплений (включений) во многом зависит от текста и дискурса. Вкрапление как речевое образование является продуктом дискурсивной практики: без чужого текста, дискурса это явление не существует: употребление иноязычных вкраплений всегда соотнесено с конкретной коммуникативной ситуацией и определено интенциями говорящего/пишущего. Такие иноязычные элементы можно квалифицировать как коммуникативно маркированные дискурсивные заимствования.

Среди причин и условий, влияющих на появление в дискурсе такого рода иноязычных элементов (вкраплений), кроме обстоятельств, скажем, объективных, таких как отсутствие в языке средств для обозначения понятий, необходимость быстрого реагирования на события, надо назвать и субъективные социально-психологические факторы дискурсивной деятельности: активное двуязычие современного коммуникативно-речевого сообщества (владение родным и иностранным, в нашем случае английским, языками). Одним из дискурсивных факторов появления иноязычных элементов в тексте является языковая мода (пре-

стижность употребления иноязычных слов и выражений в родном языке, знак принадлежности говорящего к определенной социальной группе). Чрезвычайно важным условием появления иноязычных элементов в тексте является речеводяствующий потенциал иноязычного средства и возможность реализации с его помощью прагматических установок.

Современное коммуникативно-речевое пространство демонстрирует тематическую, функциональную и прагматическую ориентированность иноязычных элементов относительно определенных дискурсов. Предлагаемый в данной статье анализ осуществляется на материале дискурсивных формаций разных языков (польского, русского и английского), а также глобального медиапространства. Анализ проводится с целью обнаружения в них некоторых общих и специфических закономерностей, как со стороны свойств национальных дискурсов, так и со стороны специфики прагматической силы иноязычных слов. Указанные единицы вне зависимости от исходной семантики в процессе функционирования могут формировать как негативные, так и позитивные смыслы.

Особую роль в формировании дискурсов выполняют, как известно, речевые стратегии и тактики. Дискурс, в целом определен заранее спланированными стратегиями речевого действия и воздействия. По мнению ряда ученых (Нина Арутюнова, Татьяна Шмелева, Михаил Федосюк и др.), именно интенции, цели и установки автора лежат в основе становления дискурсивных формаций: высказываний, текстов, жанров, дискурсов. Одной из главных прагматических целей публичного дискурса (кроме информационной) является воздействие на сознание и эмоционально-духовную сферу адресата. Стратегия воздействия осуществляется как процесс интеграции знаний и убеждений адресанта в модель мира адресата, которая происходит при помощи вариативной интерпретации действительности и тактики навязывания пресуппозиций⁴, что может привести к изменению картины мира, мировоззренческой позиции

⁴ А.Н. Баранов, *Что нас убеждает? (речевое воздействие и общественное сознание)*, Знание, Москва 1990, с. 64; А.Н. Баранов, П.Б. Паршин, *Языковые механизмы вариативной интерпретации действительности как средство воздействия на сознание* // Н.А. Безменова, Л.Г. Лузина (ред.), *Роль языка в средствах массовой коммуникации*, ИНИОН, Москва 1986, с. 100–143.

адресата, системы ценностных установок и оценок адресата. В публичном дискурсе адресат подвергается массированному эмоциональному воздействию со стороны ассоциаций, возникающих при интерпретации отдельных речевых средств высказывания, текста и всего дискурса в целом. Изменения эмоционально-психического состояния и сознания адресата являются предпосылкой к выработке у адресата оценочного (позитивного или негативного) отношения к предмету сообщения. Они могут повлечь за собой интеллектуальные, социальные, физические и психологические реакции и действия со стороны адресата. Эту прагматическую составляющую дискурсов ученые определяют как регулятивную функцию, т.е. способность регуляции поведения индивида, отмечая, что наиболее характерной она является для рекламного, а также политического и религиозного дискурсов.

Традиционно исследователи обращают внимание на такие мотивы и цели использования иноязычных слов, выражений, вкраплений, как создание комического эффекта, выражение сарказма, иронии, сатирического изображения персонажей, создание достоверной картины определенной эпохи, отражение исторической обстановки. Сергей Влахов и Сидер Флорин указывают на то, что вкрапление вводится автором «для придания тексту аутентичности, для создания колорита, атмосферы или впечатления начитанности или учености, иногда — оттенка комичности или иронии»⁵. В этом случае они могут быть чертой идиостиля писателя и выполнять идейно-художественную функцию в произведении.

Совсем иные цели и задачи политического дискурса, публичной коммуникации, которые актуализируют в иноязычном слове и иноязычном вкраплении иные прагматические грани, часто кардинально меняя исходное семантическое значение слова.

В целом приобретение иноязычной лексикой прагматической нагрузки отвечает таким параметрам институциональности текстопорождения политического дискурса, как динамизм, актуальность, злободневность, сочетание субъективной и объективной оценки (скрытая и явная оценочность).

Как известно, иноязычная лексика является важной частью политического дискурса, выступая в нем прежде всего как но-

⁵ С. Влахов, С. Флорин, *Непереводимое в переводе*, Международные отношения, Москва 1980, с. 263.

минативное средство, необходимое для определения, передачи, воплощения новых смыслов. Такие единицы чаще всего квалифицируются по тематическому и функциональному признакам как политическая лексика.

В разных языках эти заимствования, как известно, имеют разные языки-доноры. Современные славянские языки (и не только) демонстрируют моду на употребление англицизмов и американизмов, в том числе, в качестве иноязычных вкраплений. Они становятся атрибутом политического дискурса и политической коммуникации.

Русское слово может быть и системным заимствованием, ассимилированным иноязычным словом в принимающем языке, а также получать в тексте статус иноязычного вкрапления, проявляя специфику контактов принимающего и русского языков, а также особенности межкультурных контактов носителей этих языков. Использование прагматической силы русских слов в публичном дискурсе свидетельствует о том, что обращение к ним со стороны адресанта обусловлено прогнозируемым им перлокутивным эффектом. Термин «русизм» в данной статье употребляется достаточно широко, не только по отношению к системным заимствованиям из русского языка, зарегистрированным в словарях, но и к дискурсивным, коммуникативным, контекстно и ситуативно ограниченным употреблением русских слов и выражений (т.е. единиц больших, чем слово — словосочетаний и высказываний), так как в термине русизм четко определен язык-источник, язык-донор.

По своей природе русизмы в польском коммуникативно-речевом пространстве представляют собой группу элементов, в которой тематико-семантическая разнородность состава определена такими закономерностями, как, во-первых, необходимость номинации российских реалий, во-вторых, возможностью использования в тексте прагматической силы иноязычного элемента. Русские выражения

Взаимоотношение русского и польского языков всегда отличалось интенсивностью контактов (см. напр., Виноградов⁶, Kochman⁷) в области лексических заимствований. В современ-

⁶ В.В. Виноградов, *Образование русского национального русского языка*, «Вопросы языкознания» 1956, № 1, с. 3–25.

⁷ S. Kochman, *Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XVI do XVIII wieku*, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk — Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Opole-Wrocław 1975.

ном польском языке русизмы достаточно широко употребляются в речи. Это явление нашло теоретическое и лексикографическое осмысление (см., напр., Lubaś 2001–2006).

Показательны особенности функционирования русизмов в современном польском политическом дискурсе.

Чаще всего использование русизмов в польском тексте определено их прагматической составляющей. Русские слова и выражения являются весьма эффективным (и эффективным) средством достижения эмоционально-экспрессивной и стилистической выразительности польского публицистического и политического дискурсов и средством воздействия, дающим возможность выражать коммуникативные интенции говорящего, формировать оценки. При этом их оценочность почти всегда сопровождается экспликацией модуса чуждости: «чужого», «чужих». И вследствие этого они почти всегда выражают негативную оценку, проявляющую ментальную модель говорящего субъекта: его мировоззренческую позицию, политические установки, поведенческие мотивы.

Car Dymitr (название статьи, «Metro» 7.05.2008); «**Pionierka**» Nelly wykrzyczała, to co za chwile powie Jan («Newsweek. Polska» 14.01.2007); Za wiarę w komunizm i niemiecka solidnością doszła do «**funkcji predsedatiela komnaty Lenina**», czyli opiekunki Sali pamięci twórcy bolszewizmu [...] należało na przykład odtwarzanie z płyty gramofonowej głosu **Włodzimierza Iljicza** («Newsweek Polska» 14.01.2007); **Tisze jedziesz, dalsze budiesz** — mówi Rosjanie. Jeśli chcemy się czegoś od nich nauczyć, to właśnie tego [...]. («Wprost» 28.01.2008); **Сто́й, одень каску** (фотография в журнале). Комментарий к ней: **Stój, załóż kask**. W kontaktach z rosyjskim biznesem ostrożność jest zawsze wskazana, ale bez przesadnej asekuracji («Newsweek. Polska» 16.03.2008); W rosyjskiej społeczności sieciowej powszechnie uważa się, że była to «**razwiedka bojem**, manewry przeprowadzane przez wyspecjalizowane służby rosyjskie [...]» («Uważam, Rze» 1–7.08.2011).

Приведенные выше тексты содержат в своем составе различные типы иноязычных элементов. Так, лексемы *car*, *pionierka* вошли в состав польского языка, зафиксированы в словарях и являются номинативными средствами польского языка для обозначения явлений и реалий, либо отсутствующих в польском культурном пространстве, либо генетически связанных с русскими реалиями. Как мы видим, слово *pionierka* в тексте дано в кавычках, а кавычки являются сильно маркированным средством для выражения чуждости, и как правило, негативной оценоч-

ности. Слово *sağ* по отношению к Дмитрию Медведеву приобретает в статье иронический смысл. Иронический смысл имеют и вкрапления *predsiedatel komnaty Lenina, razwiedka bojem* (включенные в текст посредством транслитерации), имя собственное *Włodzimierza Iłjicza* (являющееся польским эквивалентом русского имени, что можно оценивать как культурное заимствование), и нетранслитерированное вкрапление *Стой, надень каску!* Наиболее нейтральным из приведенных примеров является выражение «*Tisze jedziesz, dalsze budiesz*», хотя и в более широком контексте газетной статьи можно и здесь обнаружить иронию.

Большую часть русских заимствований (в том числе и вкраплений) в польском политическом дискурсе составляет категория так называемых советизмов⁸. К из числу можно отнести, например, такие русизмы, как: *wierchuszka*⁹, *naczalstwo*¹⁰, *prikaz*¹¹, *poputczyk*¹², *czerezwyczajka*¹³, *psychuszka*¹⁴, *aparaczyk*¹⁵ *bolszewik, ruki po szwam, kołchoz*.

Wierchuszka PO zbierze się na Ursynowie («Halo Ursynów» 22.11.2013); **Wierchuszka** PiS bez słowa uciekła z Nowogrodzkiej («Na temat» 24.07.2017); Możemy przegrać sami ze sobą – postraszył **wierchuszkę** PiS (Koduj24 15.02.2018).

⁸ Советизмы — слова и обороты, которые отражают реалии и понятия советского периода в истории России (1917–1991 гг.). См.: Н.А. Купина, *Советизмы: к определению понятия*, «Политическая лингвистика» 2009, № 2 (28), с. 35–40.

⁹ *Wierchuszka* — grupa ludzi sprawujących władzę w państwie, jakiejś organizacji, instytucji, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/wierchuszka.html> (09.04.2018).

¹⁰ *Naczalstwo* — pot. kierownictwo, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/naczalstwo%20.html> (09.04.2018).

¹¹ *Prikaz* — żartobliwie: przykaz (nakaz, rozkaz); pot. *prikaz*, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/prikaz.html> (09.04.2018).

¹² *Poputczyk, poputczyk, poputczyki* — «ros., ‘towarzysze podróży’, ‘chwilowi sprzymierzeńcy’», *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/Poputczyk.html> (09.04.2018)

¹³ *Czerezwyczajka* — potoczna nazwa WCzK, czyli organizacji poprzedzającej NKWD i KGB w Rosji sowieckiej; *czerezwyczajka*. Występowanie słowa: *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN* 1999, 2000, 2002, 2003 — A. Markowski, *Słownikjpp.pl*, <http://słownikjpp.pl/25369-czerezwyczajka.html> (22.04.2018)

¹⁴ *Psychuszka* — *psychuszka* [ros.], w ZSRR potoczna nazwa szpitala psychiatrycznego, zwłaszcza szpitala specjalnego, jako miejsca przetrzymywania dysydentów, *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/psychuszka.html> (22.04.2018).

¹⁵ *Aparaczyk* — pogard. pracownik aparatu partyjnego, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/aparaczyk;2440875.html> (22.04.2018).

tak było z gigantycznym projektem budowy tamy na rzece Yang-Tse). Proszę porównać z reżimem **naczelstwo łuczsze znajet** z katastrofalnymi tego skutkami («Tygodnik Przegląd» 12.03.2001); Może ocenił, że siłą im dowodów nie wydrze, że lepsza jest taktyka «po dobroci» **wsparta razgaworami z naczelstwem** («W Polityce», 18.01.2011); **Ruki pa szwam**, czyli katolik w potrzasku. Wiem też, że kiedy wydawca/naczelnicy decyduje się na zaproszenie kogoś do grona felietonistów, musi zakładać, że osoba piszącego nie tylko nie musi, ale wręcz często będzie się zdecydowanie różniła w opiniach i poglądach z tzw. redakcją i jej **«naczelstwem»** («Na temat» 03.04.2013).

Rosjanie mieli **prykas**, żeby delegacja oficjalna była wcześniej (TVN24 04.04.2011); Ich zadaniem jest kompulsywnie **retweetować partyjne priказы**, żeby nabijać statystyki i sprawiać wrażenie przygniatającej dominacji [...] w mediach społecznościowych («Salon24» 28.09.2015); Najstarsze seniorki dostały **prykas**, że w kościele mają się pomodlić za pogodę i udało się («Gazeta lokalna24» 10.09.2017); Taka informacja zawsze idzie z najbliższego grona. Podobnie jest z porwaniami. Ten **prykas** też idzie ze strony najbliższych (Onet.pl 03.07.2017).

Poputczik w Białym Domu. [...] Nie boi się demonstrować poglądów, które klasyfikują go jednoznacznie jako **poputczika**, fellow-travellera komunizmu («Wydawnictwo podziemne» 09.05.2008); Zachodnia prawica zapatrzona w Rosję — coraz więcej **poputczików** («Polonica Christiana» 28.04.2016).

Czerezwyczajka [...] stała się faktem; Powołanie czerezwyczajki służącej do gnębienia przeciwników politycznych... («Najwyższy Czas!» 23.02.2013); To nie jest tak, jak się nas przedstawia, że to jest ustawa na temat psychuszek, że to jeszcze jest **czerezwyczajka**, że my chcemy zamykać obywateli w zakładach psychiatrycznych (RMF.24 21.01.2014); Funduje się nam **czerezwyczajkę** — oceniali w pytaniach do... posłowie (RMF.24 2.12.2016); Aby tę dziwaczność uzasadnić nazwana została komisją nadzwyczajną, co po rosyjsku określa się potocznie jako **czerezwyczajka...** (Interia. Fakty 26.09.2017);

Polskie **«psychuszki»**: 8 lat w szpitalu w Rybniku trzymano zdrowego człowieka! Kamień z serca...ale nie do końca. Bo ilu takich... jeszcze w polskich **«psychuszkach»** siedzi? («W Polityce» 09.08.2014); Polska **psychuszka** poległa w Strasburgu (Racjonalista.pl 06.08.2014); Miliony ludzi w Polsce mogą trafić do **psychuszki**; Wystarczy, miesiąc pozbawienia wolności, dostanie pan depresji i do końca życia będzie pan w **psychuszcze** («Rzeczpospolita» 05.02.2014).

To typowy **aparaczyk**. [...] odnalazłby się w PRL ze swoim językiem, stylem bycia i traktowaniem wyzwań w polityce («Wprost» 17.05.2011); ...był w drugiej połowie lat 80. jednym z ważniejszych jej **aparaczyków** (Niezależna.pl 10.12.2012); Dowiedziałem się od znajomych, że zostałem zmieszany z błotem jako prowokator i **aparaczyk** (Republika.TV 14.05.2015).

В процессе функционирования в польском языке русское слово «обрастает» новыми смыслами и стилистическими коннота-

циями и, как правило, приобретает статус негативно окрашенной идеологемы¹⁶, воздействуя на адресанта через оценочные негативные смыслы, в которых «отправной» психологической, когнитивной, пресуппозиционной предпосылкой становятся устоявшиеся стереотипы, касающиеся русских реалий и понятий, сформировавшиеся у поляков в силу историко-социальных, идеологических, политических причин, польской точки зрения, специфики национальной картины мира. В нашем случае стереотипы сознания и возможность вариативной интерпретации действительности с отрицательным идеологическим модусом являются теми пресуппозиционными, на основе которых возникают импликатуры, наполняющие иноязычные заимствования новыми смыслами.

Культурно-историческая дистанция между поляками и русскими определена, как уже указывалось, базовой категорией (оппозицией) «свой–чужой», которая в польских реалиях профилирована по нескольким линиям: свое–чужое, прогрессивное–отсталое/регрессивное, правильное–неправильное, хорошее–плохое, Запад–Восток, Европа–Россия, демократическое–тоталитарное и др. Одним из главных стереотипов, обнаруживаемых в функционировании русизмов, является отождествление русского и советского, а также постановка знака равенства между такими понятиями, как Россия и империя¹⁷. Негативные ассоциации, рождаемые русизмами, поддерживаются также способом освещения всего происходящего в России: тенденция к исключению всего положительного, ангажированное представление политических, экономических и культурных событий в России. В польском политическом дискурсе заимствования этого типа в силу приобретенных негативных коннотаций выступают как средство дискредитации оппонента, средство негативной оценки. Михал Сарновский¹⁸, исследовавший и описавший часть русизмов (*rossikow*), отмечает использование их в политическом дискурсе в качестве прагматических операторов инвективной стратегии, что также является особенностью польского политического дискурса.

Таким образом, русизмы в польском политическом дискурсе являются эффективным средством для реализации тактики поли-

¹⁶ См.: Е.Г. Малышева, *Идеологема как лингвистический феномен: определение и классификация*, «Политическая лингвистика» 2009, № 4 (30), с. 32–40.

¹⁷ З.Л. Новоженова, *Иноязычные вкрапления...*, с. 37–42.

¹⁸ M. Sarnowski, *O jednym ze sposobów bytowania «rossików» w języku i kulturze polskiej*, «Acta Polono-Ruthenica» 14 (2009), с. 487–496.

тической дискредитации оппонента. Причем в равной мере они используются по правой и по левой стороне политической арены.

О возможности актуализации прагматической стороны иноязычного слова необходимо говорить и относительно единого мирового информационно-коммуникативного пространства, в котором феномен политического дискурса в плане межкультурных и межгосударственных контактов реализуется через средства массовой информации. И в этом сегменте коммуникации политический дискурс демонстрирует те же тенденции навязывания оценок, выработки отрицательного отношения к оппонентам. Медиа, в свою очередь, по мнению Стюарта Холла¹⁹, обладают властью «предписывать» событиям некий смысл, интерпретируя их определенным образом и придавая данным интерпретациям статус общепризнанной правды.

Показательна в этом плане история «новичка» — именно таким русским словом названо отравляющее вещество, которые по существу стало главным героем событий в Солсбери. Впервые слово «Novichok» появилось в британской прессе²⁰.

С точки зрения системно-языковой слово «новичок» как название в русском языке является прагматиконом, возникшим путем онимизации апеллятива²¹.

С точки зрения функциональной «novichok» в английской речевой среде представляет дискурсивное вкрапление, окказиональное заимствование — русизм в английском языке, а благодаря единому информативно-коммуникативному пространству оно получает статус глобализма. Популярность запроса «novichok» в поисковой системе Google.com на основе инструмента Google Trends показывает, что в течение 24 часов слово вошло в использование в 59 странах мира²².

вещество, называемое британской стороной «**Новичком**», (местом его создания Лондон упорно называет Россию), которым якобы были отравлены Скрипали, на самом деле могло быть произведено в любой другой стране

¹⁹ S. Hall, *Introduction: Who Needs «Identity»?* // S. Hall, P. du Gay (ред.), *Question of Cultural Identity*, Sage Publications, London 2000, с. 2–17.

²⁰ *Russian spy: Source of nerve agent 'not identified'*, BBC News, <http://www.bbc.com/news/uk-43633694> (03.03.2018).

²¹ См.: А.В. Суперанская, В.Э. Сталмане, Н.В. Подольская, А.Х. Султанов, *Теория и методика ономастических исследований*, Издательство ЛКИ, Москва 2007.

²² См.: Google Trends, <https://trends.google.ru/trends/explore?q=Novichok> (04.03.2018).

мира (TV.ZVEZDA, 01.04.2018); В отличие от убийства Александра Литвиненко в 2006 году в Лондоне, газ «**Новичок**» был задействован против невиновных граждан. (ТВ-Новости, 29.03.2018).

Środek typu **Noviczok**, który — według władz w Londynie — został użyty w ataku na byłego rosyjskiego szpiega Siergieja Skripala i jego córkę, poraża system nerwowy w sposób nieodwracalny. [...] Użycie w Anglii **Noviczoka** było dla mnie szokiem. [...] w 1992 roku opisał prace nad **Noviczokiem** w gazecie «Moskowskije Nowosti» (RMF FM/PAP 20.03.2018); Materiały potrzebne do uzyskania **nowiczoków** są dość tanie i dostępne. [...] Trucizna typu **nowiczok** przedostaje się do organizmu poprzez drogi oddechowe lub skórę. [...] Teraz twórca **nowiczoka** przeprasza (Gazeta.pl 17.03.2018).

Moscow continues to deny the existence of a chemical weapons programme called **Novichok** (BBC 19.03.2018); Asked how the UK had been able to find out the **novichok** originated from Russia so quickly, he replied: «When I look at the evidence, the people from Porton Down, the laboratory, they were absolutely categorical» («The Guardian» 04.03.2018); UK's security services believe they have pinpointed the location of Russian laboratory that manufactured the nerve agent **Novichok** used in Salisbury attack, The Times reported on Wednesday (Reuters 04.03.2018).

Драматургия, сценарий всего коммуникативного события является через систему вопросов: Кто? Зачем? Чем? Каким веществом? Где оно было произведено? Кто (какие страны) может производить это вещество? Каждая из сторон события (обвиняемые и обвиняющие) на эти вопросы имеет свои ответы, которые старается опереть на фактические, логические аргументы и причинно-следственные связи, чтобы убедить в своей правоте, и мировое сообщество, и общественность своей страны.

Слово «новичок» в этом конфликте стало одним из обвинительных (неявных) аргументов: оно выполнило свою речевоздействующую функцию, сформировав определенные имплицатуры, прагматические смыслы, негативную оценку роли России в этом событии. Именно русское название отравляющего вещества стало мощным стимулом для эмоционального воздействия на адресата, исключив необходимость логических и фактических аргументов. Пресуппозиционными основаниями для формирования подобных убеждений стали имеющиеся в британском и мировом сообществе негативные стереотипы и установки относительно русских.

В русский публичный дискурс данное слово возвращается как вторичное заимствование, «отягощенное» новыми прагматическими коннотациями.

Можно заметить, что в настоящее время употребление слова «Новичок» в качестве номинации отравляющего вещества значительно сократилось в русском публичном дискурсе не только по естественным причинам — деактуализация события, которое перестало быть «злостью дня», но и под влиянием сформировавшегося в российском обществе понимания негативно характеризующих коннотаций у данной номинации. Показательная в этом смысле реплика на ток-шоу на российском телевидении: «Если ‘новичок’ — то это уже и мы?». Перестав употреблять слово «новичок» в качестве номинации для отравляющего вещества, российское общество в некотором роде дистанцировалось от события, вывело себя из состава ее участников.

Дальнейшее развитие коммуникативно-речевой ситуации свидетельствует уже об ироническом переосмыслении слова «новичок» (новый прагматический поворот) в рекламном дискурсе с целью продвижения товара²³.

Другим «ключевым» словом события в Солсбери, которое укоренилось прежде всего в русском публичном дискурсе, стало дискурсивное заимствование из английского языка «highly likely» (хайли лайкли) — ‘с высокой долей вероятности’, ‘весьма вероятно’, ‘скорее всего’. Выражение «‘Highly likely’ Russia behind nerve attack on spy» было, как известно, употреблено Терезой Мэй в ее докладе в палате общин. В английском языке данное сочетание выражает модальное значение предположительности, вероятности. Именно оно стало основой для дискурсивных трансформаций в русском языке. Попадая в русский контекст, оно меняет свою частеречную принадлежность: в определенных условиях оно может субстантивироваться («Пока ничего, кроме

²³ «Федеральная служба по интеллектуальной собственности (Роспатент) в марте-апреле получила пять заявок на регистрацию торгового знака «Новичок» для розлива алкогольной и безалкогольной продукции, а также для производства лекарств. Заявители хотят зарегистрировать бренды «Новичок», «Novichok», «Novichek». Первая заявка поступила еще 20 марта, вторая — 27 марта. Еще три поступили в период с 3 по 6 апреля. Ранее российские сельхозпроизводители представили на одной из выставок подсолнечное масло бренда «Новичок». Авторы бренда рассказали, что придумали концепцию и оформление самостоятельно и хотели порадовать участников и посетителей выставки своей шуткой». См.: *Россиянам предложат подлечиться «Новичком»*, Lenta.ru, <https://lenta.ru/news/2018/04/27/povichok/> (27.04.2018); К. Каллиников, *Роспатент получил пять заявок на регистрацию товарного знака «Новичок»*, РИА Новости <https://ria.ru/economy/20180427/1519544794.html> (27.04.2018).

«хайли лайкли» мы не видели [...]»²⁴, быть вводным словом («Евровидение» в пролете, хайли лайкли»²⁵, выступать в предикативной функции («Вы заметили, что ваш чай [...]. Не пейте его; он радиоактивный, и это #HighlyLikelyRussia»)²⁶. Данное иноязычное выражение быстро осваивается не только политическим, но и всем публичным дискурсом, приобретает черты идиоматичности, прецедентности. В интернет-пространстве выражение «хайли лайкли» становится хештегом²⁷.

Искренне благодарим миссис Мэй за хэштег #HighlyLikelyRussia. Он ушёл в народ!²⁸; Редакция vgudok.com представляет новую рубрику, которую назвали в духе времени — «Ж/д хайли лайкли». Это устойчивое словосочетание (в оригинале — **highly likely**, буквальный перевод — весьма вероятно) пришло в наш и мировой вокабулярий из Великобритании, где тамошняя премьересса Тереза Мэй активно использовала его для характеристики причастности России к отравлению Скрипалей. Благодаря этим своего рода британским учёным от политики, термин «хайли лайкли» теперь используют в случаях, когда очень хочется выдать желаемое за действительное, но объективных данных для этого недостаточно²⁹; «Царь Иван Грозный — хайли лайкли Ужасный». Редакторы энциклопедии «Британика» напрасно убрали из неё в высшей степени ценную информацию, написанную с подачи Александра Дюма-отца. Он ведь путешествовал по России. Ему и карты в руки. А написано было, что русский царь Иван, тот, который IV, за свою жестокость был прозван Vasilyevich. Потом эту замечательную информацию убрали. А жаль. Был ведь прозван³⁰; Никола Пашинян отказался. Вообще. Категорически. Россия навязывала ему 200

²⁴ В. Смирнов, *Ничего, кроме «хайли лайкли»: как прошло заседание Совбеза ООН по расследованию отравления Скрипалей*, РТ «ТВ-Новости», <https://russian.rt.com/world/article/491891-sovbez-oon-rassledovanie-skripal> (15.03.2018).

²⁵ Е. Рощина, «Евровидение» в пролете, хайли лайкли, «Вечерняя Москва», <http://vm.ru/news/480966.html> (12.04.2018).

²⁶ Prophet of Loss, twitter https://twitter.com/prophet_of_loss/status/973673112360374278 (13.03.2018).

²⁷ Хэштег — метка, которая используется для распределения сообщений по темам в социальных сетях и блогах. Помечая свои сообщения хэштегом, пользователи сети маркируют их и дают возможность другим пользователям найти тематическую информацию с помощью поиска.

²⁸ Д. Степин, *Дипломатия через троллинг: российское посольство поддержало высмеивание британской версии отравления Скрипалей*, Medialeaks, <https://medialeaks.ru/1603sda-trolli-protiv-britanii> (16.03.2018).

²⁹ Ж/д хайли лайкли, Vgudok <https://vgudok.com/lenta/zhd-hayli-laykli-otrasle-vye-sluhi-nedeli> (29.04.2018).

³⁰ Царь Иван Грозный — хайли лайкли Ужасный, Ящик Пандоры, <https://pandoraopen.ru/2018-04-23/car-ivan-groznyj-hajli-lajkli-uzhasnyj/> (23.04.2018).

миллионов долларов, но он гневно отверг это неприличное предложение. Не бы, евро предложили. **Хайли лайкли**... Правда, есть нюансы. **Хайли лайкли**, соблазнения не было вообще, потому что общественность узнала о нем только со слов Иосифа Пашияна. Верить — не верить, решайте сами. Современная политическая жизнь так вариативна³¹; **Хайли лайкли** хотели больше: британский регулятор Ofcom открыл семь новых расследований в отношении RT³²; Термостакан «**Хайли Лайкли**»³³.

В данных контекстах выражение «хайли лайкли» выступает как средство иронии, как прием своеобразной языковой игры. Такие прагматические задания и коннотации часто реализуются в рекламном дискурсе. Поэтому представляется целесообразным привлечение рекламного дискурса для демонстрации иных прагматических возможностей иноязычных слов.

Иноязычный компонент русского рекламного дискурса (речь идет прежде всего о коммерческой рекламе) представлен, как правило, англицизмами и американизмами, что обусловлено, во-первых, глобализацией тех процессов, с которыми связана данная реклама (коммерция, предпринимательство), и, во-вторых, наличие у говорящего сообщества определенных социально-психологических установок, «управляющих», в том числе речевыми потоками и процессами, о которых речь пойдет ниже.

Займствования становятся ведущим текстообразующим компонентом именно коммерческой рекламы. Ни один дискурс не дает такого креативного эффекта в использовании иноязычных слов, какой дает его коммерческая реклама.

В составе современной рекламы отмечается вся парадигма иноязычных компонентов — от системных языковых (инвестор, ноутбук, сайт, диск, спрей, рейтинг, ток-шоу, брендинг, холдинг, дилер, брокер, маркетинг, бартер, маппинг и др.) до дискурсивных иноязычных компонентов (вкрапления, варваризмы, экзотизмы и под.). Оставляем за пределами данной статьи проблему нормы в использовании иноязычных элементов рекламы, проблему их перевода и проблему контроля

³¹ *Хайли лайкли по-армянски*, ЖЖ mysea, <https://mysea.livejournal.com/458-4385.html> (28.04.2018).

³² А. Кузнецов, *Хайли лайкли хотели больше»: британский регулятор Ofcom открыл семь новых расследований в отношении RT*, <https://russian.rt.com/world/article/504713-rt-ofcom-rassledovaniya> (18.04.2018)

³³ *Термостакан «ХАЙЛИ ЛАЙКЛИ»*, <https://kkaravaev.com/product/termostakan-hajli-lajkli/> (01.05.2018).

за ними, которые в некоторой степени регулируются Законом о Рекламе (от 2006 г.), как раз и предлагающего воспроизведение фирменных наименований и товарных знаков на иностранном языке.

Дискурсивные иноязычные вкрапления являются фирменным знаком, отличительным речевым свойством именно коммерческой рекламы. В целом появление таких вкраплений обусловлено, как уже отмечалось, информативными элементами рекламы (это название товаров, требование аутентичности знака, фирмы, бренда, наименования, товарных знаков — они реализуются как базовая номинация), во-вторых, их появление обусловлено речевым дискурсивным динамизмом рекламных текстов, которые отражают динамику реальной коммуникативной ситуации, поэтому часто используется тактика переключения языковых кодов, эксплуатирующая факт распространенности английского языка: (Слоган в рекламе автомобиля: «Renault — Drive The Change»; «Feel the difference with Ford. Навстречу переменам!»; «Volvo for life — Ваша жизнь слишком дорога, чтобы ездить на чем-то другом»; «Old Volvo's never die!» (Старые Вольво никогда не умирают!)).

Большое количество иноязычных вкраплений (номинаций) обусловлены информационной необходимостью передачи информации о зарубежных товарах и зарубежных брендах, фирменных наименованиях, товарных знаках, которые остаются, как правило, в графическом оформлении языка-источника: Samsung, Ramler, General Motors, Elcom (ООО Элком); Megaline (Мегалайн — пластиковые окна); Imperial Tobacco (ООО Империял Тобакко Продажа и Маркетинг).

И, наконец, одной из причин использования иноязычных элементов является их мощный речевоздействующий прагматический потенциал, который обусловлен вполне определенными социально-психологическими установками общества. Их то и эксплуатирует «настоящая» коммерческая реклама, которая не скрывает своих установок: убедить адресата в исключительности своей продукции, услуг, идей и, в конечном итоге, склонить к их использованию. Юлия Бернадская считает, что

иноязычные слова не столько дают полную информацию, сколько создают положительный фон. Например, в русской рекламе часто используются англо-американские слова и выражения. Эта реклама представляет

товары, которые подаются как символы модного американского образа жизни. Использование английского языка лишь усиливает внушение этой идеи³⁴.

К каким же социальным и психологическим состояниям адресата апеллирует реклама? Во-первых, можно назвать такой характерный социальный приоритет определенной части общества, как ориентированность на западный стиль жизни; доверие к всему заграничному, престижность иностранного (более высокое качество, большая надежность); во-вторых, возрастные психологические установки на новое, модное, прогрессивное, необычное³⁵, игровое, экзотичное.

Кроме того, ценностной установкой современного общества является установка на успешность, в некоторой степени даже на мажорность, стремление продемонстрировать свою принадлежность к определенным социальным группам, быть успешным, модным, исключительным.

Именно они прогнозируют логику рекламных стратегий в целом и способствуют наполнению иноязычных компонентов прагматическими (дискурсивными) смыслами, коннотациями, такими как новизна, модность, прогрессивность, необычность, уникальность, респектабельность. Иноязычные элементы способствуют созданию в рекламе общей текстовой тональности позитивности, мажорности. Реализация прагматической силы иноязычного компонента в рекламе в языковом плане зависит от а) общего контекста, б) метафорических переосмыслений, в) омонимических и паронимических сближений, г) сравнительных конструкций, д) внутрестилевых трансформаций, языковой игры: «Новый поп-арт-лук»; «Мы используем наше традиционное know-how и французскую экспертизу в области ухода за кожей»; «С 'МЕХХ' всегда МЕХХИМАЛЬНЫЙ успех!» «LG дарите общение — с Любимыми Говорите», «Чистота — чисто тайд»; «Danett от Danone. Очень вкусный он». Иноязычное слово позволяет повышать ранг явления, факта,

³⁴ Ю.С. Бернадская, *Текст в рекламе*, ЮНИТИ-ДАНА, Москва 2008, с. 22.

³⁵ Некоторые исследователи видят связь данных установок с такими когнитивными категориями как, например, «традиционность, новизна». См.: О.С. Иссерс, *Текст на упаковке продуктов: когнитивно-прагматический анализ* // Л.П. Крысин (ред), *Русский язык сегодня*, [сб. ст.], Рос. акад. наук, Ин-т рус. яз. им. В.В. Виноградова, Москва 2003, [ч.] 2: *Активные языковые процессы конца XX века*, с. 455–464..

события: контора–офис, сберкасса–сбербанк, уборщица–клининг-менеджер, образ–имидж, марка–бренд, пивная–паб, автостоянка–паркинг и др. Об эффективности использования прагматического потенциала иноязычных компонентов в рекламе свидетельствует также тот факт, что некоторые российские фирмы и предприятия прячутся за квазииностранными названиями³⁶. Такое иностранное название, как показывают исследования, дает прирост в цене 15%³⁷.

Таким образом, иноязычные слова демонстрируют специфические характеристики их состава и различные возможности приобретения дискурсивных прагматических значений, конкуренцию семантики слова и его прагматической коннотации, связанную с различными коммуникативными задачами, реализуемыми в дискурсе.

³⁶ Фабрика «Первомайская заря» сначала выпускала одежду под маркой «Зарина». Но проведенное в 1997 году маркетинговое исследование показало, что название на латинице (*Zarina*) больше привлекает потенциальных покупателей, особенно молодых. См.: М. Шумилина, *Без перевода. Почему российские бренды не говорят по-русски?*, «Компания» 2004, № 27, с. 48–50. Ростовская фирма *Gloria Jeans* (Глория джинс) выпускает марку одежды «GJ Sport». Российская фирма *TJ Collection* марку обуви назвала *Chester i Curnaby*, *Camelot* тоже популярная молодежная обувь российской фирмы, «O'stin», «Demix», «Outventure», «Exxtasy», «Termit», «Torneo» принадлежат «Спортмастеру». Офисную бумагу марки «Lomond» выпускает московская фирма «Синэус», Бренды чая «Greenfield» и «Tess» принадлежат питерской компании «Орими Трейд», а «Curtis & Patridge» производителю «Май». «Wimm-Bill-Dann» — российский производитель, которому принадлежит в том числе «J7» — одна из крупнейших компаний в стране. Из конкуренты «Multop» поставляют в магазины не менее популярный сок под маркой «Rich». И тоже являются российскими производителями. Шоколад «*Alpen Gold*» выпускается только в России и Польше, но имеет имидж иностранного продукта. Правда, акции предприятия принадлежат американской компании «*Kraft Foods*». См.: Д. Добров, *Wimm-Bill-Dann купил завод в Приморе*, «Коммерсант» № 49 (1452), 21.03.1998.

³⁷ М. Шумилина, *Без перевода...*, с. 48–50.

ИНОЯЗЫЧНОЕ СЛОВО В РАЗНЫХ ТИПАХ ДИСКУРСОВ...

Zoja Nowożenowa, Aleksandra Klimkiewicz

OBCOJĘZYCZNE SŁOWO W RÓŻNYCH TYPAH DYSKURSÓW: PRAGMATYKA VS. SEMANTYKA

Streszczenie

W artykule przedstawiono specyfikę zmian znaczeniowych w zapożyczeniach obcojęzycznych (rusycyzmach, anglicyzmach, amerykańszmach) w różnych typach dyskursów, zachodzących w nich pod wpływem orientacji pragmatycznych. Szczególną uwagę skupiono na pragmatycznej stronie użycia rusycyzmów w polskim dyskursie politycznym, funkcjonowanie słowa «novichok» i «highly likely» w przestrzeni medialnej o zasięgu globalnym i narodowym, a także na pragmatyczny aspekt użycia anglicyzmów i amerykańszmów w dyskursie reklamowym.

Zoja Nowożenowa, Aleksandra Klimkiewicz

FOREIGN BORROWING IN DIFFERENT TYPES OF DISCOURSES: PRAGMATICS VS. SEMANTICS

Summary

In the article the authors show specificity of meaning changing in foreign borrowings (from Russian, British and American English) in different types of discourses. Changes are made under pressure of pragmatic setup. The authors focus on the pragmatic aspects of using Russian borrowings in Polish political discourse, paying special attention to the functioning of the words «novichok» and «highly likely» in global and national media spaces. The pragmatics of using British and American borrowings in Russian advertise is discovered.

ЛАДА ОВЧИННИКОВА

Филиал ВУНЦ ВМФ «Военно-морская академия» в Калининграде

ИОАННА МАМПЕ

Гданьский университет

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ В НОВОСТНЫХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРИАЛАХ СООБЩЕНИЙ ИНФОРМАЦИОННЫХ АГЕНТСТВ)

Информационное поле как явление отличается амбивалентностью, чем и привлекает к себе внимание исследователей. С одной стороны, его содержание — актуальная, постоянно обновляющаяся информация, тяготеет к объективности, с другой стороны, оно неизбежно формирует некоторое целостное восприятие мира, эмоционально окрашенное и ценностно значимое. Как отмечают Татьяна Казарова и Людмила Хочунская, «вся информационная сфера так или иначе предполагает ценностный параметр»¹.

Целостность определенного восприятия мира, моделирующегося при постоянном воздействии информационного поля, обусловлена тенденцией к переходу от чистой мобильности, оперативности добычи информации, к ее постоянному анализу и творческой переработке с целью наиболее наглядного представления аудитории, не желающей иметь дело с большими массивами информации².

В первую очередь информационное поле, а следовательно, и связанное с ним определенное восприятие действительности, формируется в результате работы информационных агентств,

¹ Т.В. Казанова, Л.В. Хочунская, *Средства массовой информации в условиях ценностного хаоса*, «Вестник РУДН. Серия: Литературоведение, журналистика» 2014, №1, с. 77.

² С.И. Симакова, *Дата-журналистика как медиатренд*, «Вестник ННГУ» 2014, № 2–2, с. 481.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА...

являющихся основным звеном любой национальной медиасистемы.

ТАСС и РИА-Новости — наиболее авторитетные в России и за рубежом информационные агентства. Именно они создают для огромной аудитории единую картину мира, являясь источником информации для большинства СМИ.

При этом необходимо подчеркнуть, что, являясь первоисточником новостной ленты широкого тематического спектра, информационные агентства стремятся к максимальной достоверности, объективности и подверженности данным.

Этот факт значительно отличает их от различных СМИ, особенно Интернет-СМИ, которые зачастую искажают информацию или даже порождают информационные симулякры, практически не имеющие точек пересечения с реальностью (постановочные ролики, фотографические коллажи, необоснованные выводы и т.д.).

Выделим ключевые моменты в самопрезентации названных агентств.

Бренд РИА Новости медиагруппы «Россия сегодня» ориентирован на русскоязычную аудиторию. РИА Новости вещает через сайт ria.ru, являющийся лидером Рунета среди информационных онлайн-ресурсов, через социальные сети и мобильное приложение, бренд также представлен линейкой информационных лент для редакций СМИ.

МИА «Россия сегодня» лидирует по цитируемости **среди российских СМИ** и наращивает цитируемость своих брендов **за рубежом**. Агентство также занимает лидирующее положение по цитируемости **в российских социальных сетях и блогосфере**.

Флагманский сайт медиагруппы «Россия сегодня» РИА-Новости выиграл премию сервиса редакционной аналитики «Медиатор» Mail.Ru Group в номинации **«Самые вовлекающие медиа»** среди федеральных новостных СМИ по итогам 2017 г.³

Таким образом, ключевым концептом агентства является создание взаимосвязей с опорой на предоставление информации, имеются в виду взаимосвязи России и других стран, государства и граждан, федеральных каналов и блогосферы.

Информационное агентство ТАСС также отличается высокой цитируемостью, сильнейшим воздействием на информаци-

³ www.ria.ru (27.04.2018).

онное поле в России и за рубежом. Самопрезентация агентства на собственном сайте отличается особой последовательностью и тщательной разработкой.

Идея бренда «ТАСС»: Мы – **достоверный** источник поставляемой информации. Мы предоставляем человеку возможность сформировать свое знание по тому или иному предмету на основе **исчерпывающей** информации о происходящем.

Видение бренда «ТАСС»: Мы **помогаем максимально широкому кругу лиц** в России и за рубежом получать **оперативную, достоверную и структурированную** информацию, чтобы формировать на ее основе **подлинные знания** о происходящем.

Миссия бренда «ТАСС»: ТАСС, **соединяя** современную технологическую базу и профессиональную экспертизу, является важной частью **глобальной** информационной системы. ТАСС – **собиратель, интегратор, хранитель и распространитель** информации. Мы работаем ради единственной цели – создания **целостной и достоверной** картины происходящего в России и вокруг нее, формирование **единого** информационного поля русскоязычного мира⁴.

С очевидностью выделяются такие ключевые концепты самопрезентации бренда, как **взаимосвязанность, целостность, достоверность, масштабность**.

Выделенные ценности, декларируемые в самоописании агентств ТАСС и РИА-Новости, согласуются с дефиницией слова **позитивный** в аспекте формирования позитивной картины мира, или позитивного восприятия окружающего мира:

Позитивный

1. основанный на фактах, на опыте (устар.)
2. то же, что положительный, заслуживающий одобрения, полезный и существенный.
3. обладающий хорошими, полезными чертами, качествами⁵.

Позитивный = положительный

Обладающий нужными свойствами, качествами, заслуживающий одобрения, оправдывающий ожидания⁶.

Таким образом, информационные агентства своей целью видят создание такой картины мира, содержательные элементы

⁴ www.tass.ru (15.04.2018).

⁵ С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова, *80000 слов и фразеологических выражений*, Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова, 4-е изд., дополненное, Азбуковник, Москва 1999, с. 548.

⁶ А.П. Евгеньева (ред.), *Словарь русского языка: В 4-х т.*, РАН, Ин-т лингвистических исследований, 4-е изд., стер., Рус. Яз., Полиграфресурсы, Москва 1999, т. 3, П–Р, с. 239.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА...

которой отвечают требованиям точности, актуальности, взаимосвязанности, интегративности, масштабности. Соответственно, и сама информационная картина мира должна обладать перечисленными качествами, в таком случае ее можно определить как позитивную.

Рассмотрим конкретные примеры реализации декларируемых информационными агентствами качеств содержательной стороны их продукта, т.е. новостных сообщений.

Для анализа были отобраны новостные сообщения различных тематических категорий (внутренняя и внешняя политика, происшествия, культура, наука и техника, животные, интересные личности и т.д.) с 2009 г. по настоящее время.

Информационные агентства, в отличие от многих пользующихся их услугами СМИ, «считают обеспечение точности, достоверности новостей важнейшей задачей»⁷. Достоверность, точность, объективность формируемой картины мира выражается в особом внимании к деталям и числовым показателям. Практически каждое новостное сообщение обязательно содержит количественную информацию, часто подчеркивающую значимость события.

- На автосалоне Auto China в Пекине представили **более сотни** мировых премьер.
- Ожидается, что на выставке представят **более 150** воздушных судов.
- «Легенды футбола России» и «Легенды футбола Сочи» сыграли на вылете **2054 метров** над уровнем моря.
- Первая игра на стадионе «Калининград», построенном к чемпионату мира, собрала **15 тысяч зрителей**.
- На выставке представлено более **80 экспонатов**.
- Пожаром охвачены больше **80 тысяч** гектаров.

Достоверность формируемой картины мира также может передаваться через ссылку на авторитетный источник или указание на актуальность информации.

- **По словам генерал-полковника Сергея Рудского**, ракеты уничтожены в пяти районах перехвата.
- **По предварительным данным**, в ходе учений МЧС было эвакуировано порядка 10 тысяч человек.

⁷ Г.В. Вирен, *Информационные агентства и информационные сайты Интернета: сравнительный анализ и перспективные тенденции*, «Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика» 2009, № 3, с. 74.

- По последним данным, преступники задержаны.
- По сообщению пресс-службы, составлен фоторобот подозреваемого.

Для привлечения внимания к передаваемой информации в новостные сообщения регулярно включают указание на уникальность определенного факта. В связи с этим частотны лексемы *первый, самый, единственный, уникальный* и т.п.

- В Японии создали **первого** робота-трансформера, который превращается в автомобиль меньше, чем за минуту.
- В Анталье проходит **первый в истории** Турции Международный авиасалон.
- В Саудовской Аравии **впервые за 35 лет** открылся кинотеатр.
- Центробанк **впервые** показал, как уничтожают фальшивые деньги.
- К главному православному празднику в Ростове-на-Дону приготовили **самое большое** праздничное угощение.
- Спецназ **впервые** использовал броневики Тайфун.
- На выставке представлены **уникальные** экспонаты.
- **Самый символический** способ раздавать интернет нашли в Польше.
- В Китае придумали **оригинальный** способ отучить людей переходить дорогу на красный свет.

Уникальность сообщаемых фактов часто связана с какими-либо достижениями (роботами, автомобилями, культурными событиями), красотой наблюдаемых или создаваемых объектов, явлений.

- МиГ-31 совершили 50 дозаправок в воздухе над **красивейшими дальневосточными пейзажами**.
- Смотрите в нашем видео **яркие салюты** и полёт ВВС в честь праздника в Израиле.
- Музей космонавтики и Московский государственный академический детский музыкальный театр сделали ремейк на танец из фильма «Москва в нотах» 1969 года. Получилось **очень красиво!**
- «Каннская ветвь» получила отполированную до блеска «подушку» из ограненного горного хрусталя. **Невероятная красота.**
- Теперь соседи могут **полюбоваться** творением художника в собственном подъезде.

Интегративность картины мира, формируемой информационными агентствами посредством новостных сообщений, выражается в регулярно акцентированных взаимосвязях ключевых компонентах отображаемой действительности.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА...

Взаимосвязи	в пространстве
	во времени
	между субъектами

Взаимосвязи в пространстве реализуются двумя способами. Во-первых, это расширение пространства, указание на бескрайность мира. Во-вторых, это указание на информационную соединенность географически удаленных точек, наличие как очевидных, так и неочевидных отношений между ними: сходств, аналогий, причинно-следственных связей и т.д.

— В **Московском Кремле** проходит выставка «**Династия Мин**: сияние учености».

— Медведь из **Колорадо** и домашняя кошка из **Караганды** вполне могли бы **подружиться**.

— В **Праге** открылась российская выставка о **Холокосте**. Среди экспонатов – более 80 фотодокументов из **России, Израиля, Германии и других стран**.

— Смотрите в нашем видео, как благодаря художнику в панельном доме **Ростова-на-Дону** появился кусочек **Венеции**.

— Самое большое **озеро Байкал** — идеальное место для спортсменов из **многих стран**.

— В том числе в соревнованиях приняли участие дети **из 26 стран**.

— **Мировая** премьера **российского** фильма «Собибор» прошла в **Варшаве**.

Как видно из приведенных примеров, реализация взаимосвязей между различными точками в пространстве часто наблюдается в новостных сообщениях, посвященных спортивным, культурным, научным событиям. Таким образом, единство формируемой картины мира вытекает из единства временного и субъектного.

Временное единство, регулярно акцентируемое в новостных сообщениях ТАСС и РИА-Новости, очевидным образом связано с такими информационными темами, как история, память.

— Старинный паровоз проехал по всему региону в честь **75 годовщины** освобождения Ростова-на-Дону от немецких захватчиков.

— В Вашингтоне отметили **73 годовщину** встречи на Эльбе. На Арлингтонском кладбище возложили венки **к памятной плите** — символу «Духа Эльбы».

— До 9 мая во всех регионах РФ можно будет получить **символ памяти** вместе с инструкцией, как его правильно носить.

— С заходом солнца в среду израильтяне начали отмечать День независимости и **70-ю годовщину** образования еврейского государства. Торжества будут продолжаться 70 часов.

— Жители Москвы несут цветы на Манежную площадь в **память жертв** пожара в Кемерово.

— 2 июня 1941 года два советских летчика погибли возле города Бяла-Подляска в сбитом нацистами самолете. Поляки в этом месте установили **памятник, увековечивающий** героическую смерть этих людей.

— Таким образом, памятник будет сохранен в качестве **свидетельства** этих трагических **событий** и послужит новым поколениям в **изучении истории** своей страны и народа.

Единство времени, важность сохранения исторических свидетельств, исторической памятью напрямую декларируется информационным агентством ТАСС на его официальном сайте.

Уникальный информационно-справочный фонд ТАСС, основанный в **1918 году**, содержит более 7 миллионов документов и позволяет сопроводить любую новость **актуальными историческими фактами** в течение нескольких секунд⁸.

Также в приведенных примерах мы видели, что исторические взаимосвязи событий реализуются не сами по себе, а через усилия конкретных неравнодушных людей, сохраняющих и актуализирующих эти связи.

В качестве яркого примера такой личности можно привести гражданина Польши Ежи Тыца.

В Российском военно-историческом обществе (РВИО) состоялась встреча с Ежи Тыцем, который прибыл с визитом в Москву. Объединение «Курск» более четырех лет занимается **сохранением и восстановлением воинских захоронений и памятников в Польше**.

Ежи Тыц сообщил, что в «Курске» нет штатных сотрудников — под его началом **добровольно заботятся о памятниках** советским воинам **около 100 человек**, а бюджет его общественной организации, складывающийся из **добровольных пожертвований поляков и граждан других государств**, составил в 2017 году 12 тысяч евро.

В ходе беседы участники обсудили различные варианты сотрудничества между **Россией и Польшей**, посвященного сохранению **совместного** военно-мемориального **наследия**. Представители РВИО и польские активисты пришли к выводу, что такое сотрудничество необходимо строить, основываясь на **общей истории стран**. Речь зашла о создании в РФ памятника, посвященного **советско-польскому братству по оружию**⁹.

⁸ www.tass.ru (15.04.2018).

⁹ www.tass.ru (15.04.2018).

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА...

В приведенных контекстах акцентируются три важных концепта информационной картины мира: единство (истории, культуры, целей), память, активность (совместные усилия).

Тема активности субъектов, равнодушия, деятельности, направленной, на позитивные изменения в окружающем мире и сохранение его ценностей является одной из самых регулярных в новостных сообщениях информационных агентств. Через эту активность и проявляются взаимосвязи между людьми, их равнодушие к миру и друг другу.

— Али Турганбекову из Казахстана 9 лет, и он родился без ног. Но, несмотря на это, он **обожает** футбол и всю жизнь **мечтал встретиться** с Диего Марадоной. Смотрите в нашем видео на **исполнение его мечты**.

— Томас Дамбо из Мексики создал проект, который должен **привлечь внимание к проблеме** загрязнения окружающей среды.

— Оркестр Мариинского театр под управлением Валерия Гергиева **дал благотворительный концерт**, который стал данью **уважения жертвам пожара** в ТЦ «Зимняя вишня». Все собранные деньги пойдут на **помощь пострадавшим и семья погибших**.

— **Одна боль на всех**. В городах России и мира вспоминают жертв трагедии в Кемерово. Люди несут цветы, свечи и мягкие игрушки.

— Семейная пара, переживавшая, как и все, плохие времена, пишет любовные письма на заказ. Они **помогают людям** найти нужные слова.

— Лебедь упал на проезжую часть на мосту в Калининграде. Ради спасения птицы **полицейские перекрыли движение**, а **прохожие поймали лебедя одеялами**.

— «Курск» — это волонтеры: **русские, поляки, украинцы, белорусы**. Они в разном возрасте. Словом, это все **равнодушные люди**, которые **помогают по своей возможности**.

В данных примерах обращает на себя внимание регулярное упоминание следующих важных элементов информации: взаимопомощь, внимание к проблемам, сочувствие чужой боли, символические выражения соболезнований (цветы, свечи, игрушки). Также регулярно указание на профессиональную помощь, активную и успешную деятельность специалистов, которая направлена на предотвращение трагедий либо сокращение ее последствий.

— Как спасатели **борются с огнем** — в нашем видео.

— Следственный комитет **задержал** двух приезжих из Средней Азии по подозрению в терроризме.

— Женщина-военный пилот **предотвратила** падение Боинга над Пенсильванией.

— Обычно сапёры **обезвреживают** бомбы за несколько часов.

Интересно, что новостные сообщения, посвященные профессиональной деятельности, как правило, являются текстами официально-делового либо научного стилей речи.

— В Петербурге спустили на воду третий **стеклопластиковый тральщик** «Иван Антонов». **Корабли противоминной обороны проекта 12700** составляют основу **минно-тральных сил** всех флотов.

— Гвардейский ракетный крейсер «Варяг» **провел стрельбы** в Японском море, уничтожив морской щит, **имитирующий условный корабль** противника.

— Сценарий учений готовился **с учётом опыта** конфликта в Сирии.

— **Ракета-носитель** Falcon 9 вывела на орбиту аппарат, который будет искать **пригодные для жизни планеты** за пределами Солнечной системы.

— Корпус из **углеводного волокна** делает **конструкцию** прочнее и легче.

В приведенных примерах мы наблюдаем не только высокий процент терминов, но и синтаксические конструкции, характерные для официально-делового и научного стилей речи (например, **ЧТО** составляет основу **ЧЕГО**, **ЧТО** делает конструкцию **КАКОЙ**, **ЧТО** делать с учетом **ЧЕГО** и т.д.).

При этом в новостных лентах подобные приведенным сообщения находятся в едином макроконтексте с сообщениями разговорного стиля речи.

— **Если вам кажется**, что этот робот похож на Оптимуса Прайма, то вам не кажется.

— Осторожно, берегите **мимиметры**.

— Обеденный перерыв на заводе — **дело серьезное**.

— Бикини пригодны не только для того, чтобы **валяться** на пляже, но и для катания с гор.

Такой стилевой контраст является формой проявления соответствия формы и содержания, к которому стремятся информационные агентства, и одновременно создаёт впечатление разнообразия моделируемой картины мира.

Использование разговорного стиля речи при написании текста новостных сообщений позволяет корреспондентам информационных агентств обращаться также и к возможностям языковой игры. При этом сама непредсказуемость и разнообразность окружающей действительности репрезентируется особенно ярко.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА...

— Саудовским женщинам официально разрешили иметь **рельефный пресс под хиджабом**. В Саудовской Аравии открываются фитнес-центры для женщин, приступают к работе обученные фитнес-инструкторы.

— Посмотрите на **драконов в небе**. Они парят бок о бок с **коровками, собачками и даже персонажами «Губки Боба»**. В китайском Вейфане проходит международный фестиваль воздушных змеев.

— В Мексике **расцвели пластиковые цветы на пластиковых деревьях**. На первый взгляд он похож на футуристический лес из «Алисы в стране чудес». Смотрите в нашем видео, как выглядит «лес будущего» в представлении художника.

В приведенных примерах мы видим характерный для новостных сообщений прием языковой игры, когда происходит акцентирование фактических контрастов и разрушение шаблонов восприятия действительности. При этом в тексте содержится разъяснение, ключ к смоделированной в начале текста парадоксальной картине мира.

Такой прием встречается и в новостных сообщениях публицистического стиля речи. Рассмотрим наиболее показательный пример:

— **«Потепление» между Югом и Севером**. Лидеры КНДР и Южной Кореи встретились в **пограничном пункте** Пханмунджом и **провели переговоры**.

Благодаря продуманному построению текста происходит метафоризация метеорологических и географических терминов, осмысляющихся как термины одновременно геополитические.

Другое новостное сообщение, посвященное тому же информационному поводу (официальный визит главы Северной Кореи в Южную Корею), является характерным примером обращения к прецедентному тексту в целях большей выразительности.

— **12 разгневанных мужчин...** сопроводили Ким Чен Ына на обед. Охранники трусцой бежали за автомобилем лидера КНДР, который отправился пообедать с президентом Южной Кореи после первого раунда переговоров.

Явление итертекстуальности в новостном сообщении подчеркивает необычность освещаемого факта. Данный прием используется с достаточной регулярностью.

— «**Футбольные боги**». Месси, Марадона и другие именитые футболисты теперь украшают зал юношеской аргентинской команды. Картина выполнена в стиле фресок Сикстинской капеллы.

— А в Нью-Йоркском метро не помешал бы кто-нибудь вроде **Ноя с ковчегом**. Там начался потоп.

Подобные словоупотребления увеличивают эмоциональную нагрузку сообщения и привлекают к нему внимание аудитории. С той же целью используется прием риторического вопроса.

— **Что общего у балета и космоса?** Музей космонавтики и Московский государственный академический Детский музыкальный театр знают ответ.

— **Где производятся разгонные блоки, двигатели, топливо, скафандры и другие детали, необходимые для запуска ракеты?** География российской космической отрасли — в нашем видео.

— Ждуна знают все. Ну или почти все. **А вот кто такой Жрун** — смотрите в нашем видео.

Тем самым новостные агентства также подчеркивают свою информированность, выражают готовность удовлетворять поисковые запросы аудитории, а также уверенность в том, что предоставляемая информация априори вызывает интерес.

В самом деле, данные сообщения можно прочитать и так: Вам же интересно, ГДЕ производятся составляющие космических кораблей? Вам же, конечно, интересно, что общего у космоса и балета и кто такой Жрун?

Таким образом, окружающая действительность осмысливается как нечто многообразное и вызывающее эмоциональный отклик, интерес и любопытство.

Подобное настроение нагляднее всего моделируется в новостных сообщениях, посвященных необычному поведению животных, их нестандартному взаимодействию друг с другом и с человеком.

— Конкуренция зла — коза хочет победить козла. В Казани проходит **конкурс на звание** главного рогатого оракула Чемпионата мира по футболу. О ходе **жесткого противостояния** козы Розы и козла Бориса вы узнаете из нашего видео.

— Горилле Леди Фату исполнился 61 год. Несмотря на такой **солидный возраст**, она с удовольствием лакомится подаренным тортом и все так же **радуется жизни**.

— Во время сафари в Танзании дикий, но **любопытный** гепард забрался в джип к фотографу. Тот не растерялся и заснял всё на кафедру.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА...

Обращает на себя внимание подчеркнутый антропоцентризм данных сообщений. Во-первых, в самих ситуациях присутствуют человекоподобные проявления в поведении животных, их тесная связь с человеком. Во-вторых, этот факт акцентируется соответствующими словоупотреблениями: конкурс на звание, солидный возраст, радуется жизни, любопытный гепард и т.д.

Неслучайно также то, что в подобных новостных сообщениях животные также отличаются повышенной активностью. Активность, деятельность — естественные качества для ньюсмейкеров, однако это качество одновременно является важной составляющей смоделированной информационными агентствами картиной мира. Активность в новостных текстах осмысливается как качество не просто положительно оцениваемое, но и необходимое. В ряде текстов присутствуют прямые призывы к активной преобразующей деятельности.

— Ничего нового мы не скажем, но подъезд, в котором вы живете (и который вам, возможно, не нравится), — **в ваших руках**. Например **вместо того, чтобы жаловаться** на расписанные граффити стены, можно **взять в руки** кисть и разрисовать их самостоятельно. В красоту.

— Хочешь жить — **будь настоящим**.

— Вот что значит **найти** хобби по душе.

Активность субъектов информационной картины мира является таким же важным ее элементом, как и взаимосвязанность всех составляющих, их многообразие, масштабность.

Объемность моделируемой картине мира придает признание в новостных сообщениях жизненных противоречий, неоднозначностей. В качестве иллюстрации можно рассмотреть слова Константина Хабенского о премьерере его фильма *Собибор*, приведенные в новостном сообщении агентством ТАСС:

— Мне хотелось показать, что **не все так просто** в истории Печерского. Там были и **сомнения**, и **опускание рук**, и вопрос, а **надо ли что-то вообще делать...**

Данное высказывание, относящееся к конкретной художественно осмысленной исторической ситуации, можно распространить и на всю картину мира, создающуюся у аудитории новостных сообщений.

Интересно, что, вследствие очевидного и значимого присутствия большого количества тревожных и трагических новостей в информационном пространстве, были запущены специальные проекты «Доброоти» и «Жить», призванные обратить внимание на позитивные факты, а также возможности взаимопомощи и поддержки.

Примеры новостных сообщений портала «Доброоти» (случайная выборка):

- Сибирские **ученые** создали установку для производства **биоразлагаемых полимеров**.
- Представителям зарубежных научных фондов покажут **разработки** Курчатовского института.
- **Синхротрон** в Новосибирске начнут строить в 2019 году.
- Трамвайные пути в Москве **защитят от шума и вибраций**.
- **Мюзиклы** о Карлсоне и Пеппи Длинныйчулок пройдут **на фестивале** «Московская весна A Cappella»¹⁰.

Как видно, новости портала посвящены научным исследованиям, положительным изменениям в инфраструктуре, а также культурным событиям.

Проект «Жить» направлен не только на изменение восприятия мира, но и на моральную помощь и поддержку тому, кому это необходимо. Интересно, что текст самопрезентации проекта начинается с признания негативных сторон современной действительности:

Да, 21-й век **не принес** человечеству **безопасности и защищенности**. То и дело мы слышим **новости о терактах, стихийных бедствиях, техногенных катастрофах, военных действиях, катаклизмах**, которые уносят жизни. Но этот же век дал человечеству **свободу общения, технологии, сближающие незнакомых людей**, находящихся друг от друга на расстоянии сотен и тысяч километров. Жить.рф дает возможность **прийти на помощь, оказать поддержку и просто выразить слова сочувствия** всем нуждающимся в этом.

Жить рф — это и напоминание, и возможность проявить самые важные человеческие качества: сострадание, гуманность, милосердие, человеколюбие¹¹.

Таким образом, основной принцип моделирования положительного образа действительности информационными агент-

¹⁰ www.tass.ru/dobroosti (15.04.2018).

¹¹ www.жить.рф (27.04.2018).

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА...

ствами ТАСС и РИА-Новости можно представить в виде синтаксической конструкции ДА, НО..., где:

ДА	НО
Опасности	Сострадание
Катастрофы	Гуманность
Трагедии	Взаимопомощь
Проблемы	Взаимосвязи
Вызовы	Активность

Креативным выражением идей портала Жить.рф стал выпуск видеоклипа с участием большого количества известных российских исполнителей на одноименную композицию. Видеоряд и текст песни полностью соответствует приведенной схеме моделирования положительного восприятия современной действительности.

Łada Owczynnikowa, Joanna Mampe

KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNEGO OBRAZU RZECZYWISTOŚCI
W TEKSTACH INFORMACYJNYCH
(NA PODSTAWIE WIADOMOŚCI AGENCJI INFORMACYJNYCH)

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest percepcji rzeczywistości tworzonej przez doniesienia prasowe uznanych i cytowanych w Rosji i za granicą agencji informacyjnych RIA Novosti i TASS. Wiadomości są rozpatrywane pod kątem akcentowania wybranych elementów odzwierciedlających pewien stabilny system wartości. Na podstawie analizy autorki stawiają tezę, że w wiadomościach agencji informacyjnych RIA Novosti i TASS kreowany jest pozytywny obraz świata, przy jednoczesnym odzwierciedleniu w nim wszystkich sprzeczności i wyzwań naszych czasów.

Lada Ovchinnikova, Joanna Mampe

FORMATION OF POSITIVE IMAGE OF THE WORLD IN NEWS REPORTS
(BASED ON MESSAGES OF INFORMATIONAL AGENCIES)

Summary

The article is devoted to the perception of the world formed by the news reports of news agencies RIA Novosti and TASS — recognized leaders in Russia and abroad by the number of citations. Certain content elements are stressed, which reflects a stable value system. A conclusion is drawn that the analyzed news reports tend to model a positive image of the world, at the same time reflecting all the contradictions and challenges of the contemporary life.

ЖАННА СЛАДКЕВИЧ
Гданьский университет

АБСУРД КАК МЕХАНИЗМ СМЫСЛООБРАЗОВАНИЯ: КОНСТРУИРОВАНИЕ АБЕРРАЦИОННОГО МЕДИАИМИДЖА В РАМКАХ СТРАТЕГИИ ДИСКРЕДИТАЦИИ

Вопрос, который ставит меня в тупик:
сумасшедший я или все вокруг меня?
Альберт Эйнштейн

Подлинные новаторы! Их новый бред
ничем не напоминает прошлогодний.
Станислав Ежи Лец

Безумие — это всегда смысл,
разбитый вдребезги.
Поль Мишель Фуко

В последнее время медиально-политический дискурс все чаще характеризуется в категориях аберрации¹. Так, Ольга Савинова отмечает общую аберрацию функций СМИ: информационной (внимание адресата фокусируется на информации о скандалах, криминальных происшествиях, жизни «звезд» и курьезах), ценностно-ориентационной (тиражирование в СМИ низких стандартов культуры, нагнетание ксенофобии), гипертрофированность функции релаксации, обеднение жанрового разнообразия в современных изданиях².

¹ Исследование выполнено при поддержке гранта Российского научного фонда (проект № 18-18-00442, «Механизмы смыслообразования и текстуализации в нарративных и перформативных дискурсах и практиках») в Балтийском федеральном университете им. Им. Канта (Калининград).

² О.Н. Савинова, *Трансформация медиасистемы в современных условиях: к вопросу аберрации функций СМИ* // «Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского» 2008, № 1, с. 199–200.

Помимо прямого значения, в котором термин абберация (лат. aberratio, от ab — ‘от’ и errare — ‘блуждать, уклоняться’) употребляется в сфере медицины, астрономии или оптики, лексема приобрела переносное значение, определяемое как ‘заблуждение, отклонение от нормы, от истины, ошибка в ходе мысли’³. Явление абберации многогранно и может быть предметом изучения специалистов разных научных дисциплин. В рамках данной статьи мы не будем рассматривать клиническую речевую абберацию⁴, являющуюся одним из проявлений психических заболеваний (шизофрения, паранойя), поражения участков головного мозга (афазия) и др. В связи с ограничениями объема статьи вне поля нашего анализа останутся случаи спонтанного эффекта абберации, возникающего вследствие низкой языковой компетенции говорящего либо в условиях дефицита времени и высокого эмоционального напряжения говорящего (belkot inferencyjny/«инференционная тарабарщина» в классификации Александра Киклевича)⁵, например, знаменитые черномырдизмы (речевые обороты российского политика Виктора Черномырдина, ставших народным фольклором) или «ляпы» спортивных комментаторов: *Noga ma większe możliwości manualne niż ręka; A bramkarz ukrył ręce w dłoniach; Nóż na gardle wiązał nam wtedy nogi; Арбитр достал из штанов удаление; Левая — это хорошо повернутая правая*⁶ и т.п.

³ Л.П. Крысин, *Толковый словарь иностранных слов*, Русский язык, Москва 1998, https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/1705/%D0%90%D0%91%D0%95%D0%A0%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%AF (10.05.2018).

⁴ См. об этом: Т. Woźniak, *Narracja w schizofrenii*, UMCS, Lublin 2005; А. Kiklewicz, *Belkot w komunikacji: próba klasyfikacji zjawisk* // P. Lewiński (red.), *Belkot, czyli mowa ludzka pozbawiona sensu. Komunikacyjna funkcja wypowiedzi niejasnych*, Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2015, s. 13–14; Д.А. Смирнова, Е.А. Слоева, *К вопросу о нарушениях мышления, речи и коммуникаций при шизофрении* // «Психиатрия и психофармакотерапия» 2016, № 18 (3), с. 44–48.

⁵ А. Kiklewicz, *Belkot w komunikacji...*, s. 14.

⁶ Более подробно этот тип абберационного контента публичного дискурса рассмотрен нами в статье *Я НИЧЕГО ГОВОРИТЬ НЕ БУДУ, А ТО ОПЯТЬ ЧЕГО-НИБУДЬ СКАЖУ: абберационный контент публичного дискурса в ракурсе смыслопорождения (категории осмысленности и бессмысленности)* // Ż. Śladkiewicz, А. Klimkiewicz (red.), *Perswazja językowa w różnych dyskursach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019 (w druku).

К подобным афористичным высказываниям примыкают малые жанровые формы, построенные на концептуальном диссонансе с целью вызвать комический эффект у адресата — армеизмы, абсурдные анекдоты, прикольные афоризмы, детские считалочки и стишки (*bełkot ludyczny* / «игровая тарабарщина», по Киклевичу⁷). Борис Норман отмечает, что языковая игра, основанная на несоблюдении логических правил, заложена глубоко в народном сознании и широко представлена в фольклоре — поговорках, загадках, прибаутках, перевертышах⁸, например: *Um za rozum zaходит (у кого)*; *Позавидовал лысый плешивому*; *Mów większymi literami, bo nic nie słychać*; *Na jaki temat pomilczymy?* Смеховой эффект в подобного рода текстах вызван разрывом понятийно-смысловой связи и нарушении логических оснований разного порядка⁹.

Один из сегментов аберрационного дискурса занимают контрфактические заявления, спровоцированные неподготовленностью выступающего и в силу своей аномальности имплицитующие обширный респонсивный контент в смеховом ключе. Речь идет об индексальных фразах с гипертрофированной дейктичностью¹⁰, которые не содержат глубокого суждения и выполняют сугубо отсылочную функцию. Как пример такого текста приведу знаменитое утверждение Черномырдина, сделанное, когда он был послом Российской Федерации на Украине: «Россия — это континент, и нам нельзя тут нас упрекать в чём-то». На попытки журналистов возразить, что на одном континенте с Россией есть и другие страны, например, Китай, Черномырдин ответил: «А при чём здесь Китай? Китай — не континент» («Итоги» 2000, № 46 [232]).

Еще более резонансным стало заявление главы МИД Польши Витольда Ващиковского после возвращения с Совета Безопасности ООН 10 января 2017 года. Министр упомянул о встрече с дипломатами разных государств, в т.ч. Сан Эскобара. Данное высказывание широко комментировалось в Польше и за грани-

⁷ A. Kikiewicz, *Bełkot w komunikacji...*, с. 17.

⁸ Б.Ю. Норман, *Игра на гранях языка*, Флинта: Наука, Москва 2012, с. 154.

⁹ Подробнее: Ж.Р. Сладкевич, *Алогизм как основа комизма в малых жанрах абсурдного дискурса* // В.Н. Скворцов (ред.) *Пушкинские чтения-2015. Художественные стратегии классической и новой литературы: жанр, автор, текст*, ЛГУ им. А.С. Пушкина, Санкт-Петербург 2015, с. 290–298.

¹⁰ См. подробнее: Е.И. Шейгал, *Семиотика культуры и политическая афористика*, <http://knigi1.dissers.ru/books/library1/9406-1.php>

цей («The New York Times», BBC, «The Washington Post»), стало мемом и спровоцировало волну сетевого креатива на тему Сан Эскобара, а сам Ващиковский стал победителем номинации «Серебряные уста»¹¹ в 2017 году.

Рис. 1, <http://www.kurierlubelski.pl/styl-zycia/g/san-escobar-internauci-tworza-memu,11680864,22220228/>

Рис. 2, <http://www.frazpc.pl/index.php/b/335054>

Аберрация во всех вышеуказанных примерах является результатом нарушения принципа кооперации Поля Грайса, прежде всего максимы качества информации и релевантности¹². Со смысловыми аномалиями соотносится распространенное в русскоязычном научном обиходе понятие языкового абсурда, определяемое Оксаной Кравченко как «реакция на несоответствие мирового устройства принципам рациональности и законам всеобщей гармонии»¹³. В аберрационном дискурсе изначально присутствует какой-то парадокс, нарушение на любом уровне (семантическом, логическом, грамматическом, фонетическом), создающее ощущение ненормальности и имеющее характер языковой манифестации, поскольку «человек воспринимает мир избирательно и прежде всего замечает ано-

¹¹ «Серебряные уста» — плебисцит третьего канала польского радио, с 1992 года награждающий общественных деятелей за нестандартные высказывания.

¹² Р.Н. Grice, *Logika a konwersacja*, пер. В. Stanosz // В. Stanosz (ред.), *Język w świetle nauki*, Czytelnik, Warszawa 1980.

¹³ О.В. Кравченко, *К вопросу об определении понятия «лингвистический абсурд»* // С.Г. Никлолаев, А.И. Моранович (ред.), *Языковая система и речевая деятельность: лингвокультурологический и прагматический аспекты*, Логос, Ростов-на-Дону 2007, Вып. I, с. 88.

мальные явления, поскольку они всегда отделены от среды обитания. Непорядок информативен уже тем, что не сливается с фоном»¹⁴.

В этой связи подробнее рассмотрим целенаправленное конструирование аберационного медиаимиджа политического субъекта в контексте реализации глобального коммуникативного намерения.

Одним из фундаментальных положений коммуникативистики является интенциональность речевой деятельности. Отправной точкой в коммуникативной грамматике является блок интенций, который определяет намерение вербализовать конкретный контент, то есть когнитивную мотивацию. Этот контент в исходной форме существует в сознании говорящего в виде двухчастного когнитивного представления, состоящего из идеационного образа, отражающего конкретный фрагмент реальности (*что* говорящий хочет сказать) и прагматического намерения, которое собирается осуществить говорящий (*зачем* он это говорит). Формы и способы вербализации идеационного контента с учетом коммуникативного намерения адресанта раскрываются на текстовом уровне¹⁵.

Фундаментальной целью автора медиально-политического текста является не детальное изложение текущих событий, а убеждение массового адресата, корректировка его интенций и аксиологических ориентиров, в итоге — побуждение к действию¹⁶. Иными словами, политическая коммуникация характеризуется множественностью референции с ярко выраженной модальностным планом, обусловленностью семантических характеристик прагматическими целями, доминированием прескрипции над дескрипцией. Коммуникативная интенция осу-

¹⁴ Н.Д. Арутюнова, *Язык и мир человека*, Языки русской культуры, Москва 1999, с. 76.

¹⁵ А. Аwdiejew, G. Habrajska, *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, т. 1, Oficyna Wydawnicza Leksem, Łask 2004, с. 28; G. Habrajska, *Nakłanianie, perswazja, manipulacja językowa*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica” 2005, № 7/2, с. 96.

¹⁶ В.З. Демьянков, *Политический дискурс как предмет политологической филологии*, «Политическая наука» 2002, № 3, с. 38; Н.И. Клущина, *Интенциональные категории публицистического текста (на материале периодических изданий 2000 — 2008 гг.)*, автореф. дис. д-ра филол. наук, Москва 2008, с. 27.

ществляется через индивидуальную и социальную оценочность, выбор номинации и стилистической тональности текста, что детерминирует однозначное понимание адресатом основной идеи текста и ее «присвоение», т.е. встраивание заданного автором мировидения в индивидуальную концептуальную картину мира реципиента¹⁷. Общие коммуникативные цели медиально-политического дискурса определяет осуществление социальной власти, управление умонастроениями широких масс, что в свою очередь проецирует коммуникативные стратегии и тактики. Все содержание политической коммуникации Елена Шейгал сводит к трем основным составляющим: «формулировка и разъяснение политической позиции (ориентация), поиск и сплочение сторонников (интеграция), борьба с противником (агональность)»¹⁸.

В этой связи стратегия дискредитации может быть рассмотрена в рамках глобальной стратегии речевого воздействия, которую можно обозначить как «игру на понижение» (*downplay*, по Чарльзу Ларсену¹⁹), обусловленную агональным характером политической коммуникации. Цель стратегии дискредитации — подорвать авторитет дискредитируемого объекта, вызвать сомнение в его компетенции и положительных качествах, унизить его, очернить, опорочить в глазах адресата. Одним из способов депрециации и общего «снижения» медиаобраза идеологического оппонента, его компетентности и профессионализма является представление противника в ракурсе аберрации.

1. Само упоминание об отклонении от нормы мышления, логики здравого рассудка или прямая констатация аберрации сознания реферируемого политического субъекта обладает высоким дискредитирующим потенциалом:

Дмитрий Медведев: «Мне, например, очень грустно, что президент Обама, выступая с трибуны Организации Объединённых Наций и перечисляя

¹⁷ Ж. Сладкевич, *Политический фельетон в свете теории речевого воздействия*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013, с. 121–122.

¹⁸ Е.И. Шейгал, *Власть как концепт и категория дискурса*, <http://www.inkat.ru/90736-vlast-kak-koncept-i-kategorija-diskursa/2> (20.06.2018); см.: А.П. Чудинов, *Дискурсивные характеристики политической коммуникации*, «Политическая лингвистика» 2012, № 2 (40), с. 54.

¹⁹ Ch. Larson, *Persuasion: reception and responsibility*, Wadsworth Publishing Company, Belmont 1995, с. 15–22; О.С. Иссерс, *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*, КомКнига, Москва 2006, с. 160.

угрозы, которые стоят перед человечеством, или вызовы, которые стоят перед человечеством, на первое место поставил соответствующую болезнь — лихорадку Эбола, на второе место — Российскую Федерацию, и только на третье место — «Исламское государство». Мне даже не хочется это комментировать, это печально, это какая-то аберрация в мозгах» (15.10.2014)

Дмитрий Медведев: «Не знаю, какую Конституцию они [западные политики, признавшие временным главой Украины Александра Турчинова — Ж.С.] читали, какие законы, но мне кажется, что это какая-то аберрация сознания, когда легитимным называется то, что по своей сути является результатом мятежа» (24.04.2014)

polityka tej partii [PiS — Ж.С.] demonstrowana jako strategia rozwoju Polski bardziej odpowiada terminowi aberracji politycznej niż strategii. Było by bardzo dobrze żeby PiS chciał się zreflektować i powstrzymać przed jej kontynuowaniem. To byłby gest korzystny dla Polski (19.11.2017)ю

Marcin Kierwiński (PO): Szef MON mówi z dumą, że w Sztabie Generalnym i dowództwie Rodzajów Sił Zbrojnych wymieniliśmy już 90 proc. wyższych oficerów. To świadczy o aberracji umysłowej ministra Macierewicza i o tym, co się dzieje w MON (31.03.2017)ю

Согласно Григорию Тульчинскому²⁰, смысловая структура идеи²¹ представляет собой совокупность описания (как их соответствия реальности), оценок (соответствия реальности цели, образу желаемого будущего) и нормы (как возможности, пути достижения цели). Указание на умственную аберрацию оппонента и элиминация вменяемости реферируемого политического актора позволяет говорящему занять позицию эксперта и выносить оценочные суждения на тему описываемой ситуации. В терминологии Гражины Хабрайской говорящий осуществляет аксиологическую персуазию, целью которой является изменение ценностной ориентации и оценочной перспективы адресата²².

2. Сильновоздействующим средством, служащим реализации указанной интенции и влияющим на эмоционально-образную рецептивную сферу адресата, является метафорическая модель

²⁰ Г.Л. Тульчинский, *Идеи: источники, динамика и логическое содержание* // Т.В. Артемьева, М.И. Микешин (ред.), *Философский век. Альманах*. Вып. 17: *История идей как методология гуманитарных исследований*, ч. 1, Санкт-Петербургский Центр Истории Идей, Санкт-Петербург 2001, с. 28–58.

²¹ Исследователь писал о развитии научной идеи, однако представляется, что подобный когнитивный каркас можно перенести и на почву генерирования социально-политической идеи.

²² G. Habrajska, *Naklanianie, perswazja...*, с. 114.

умственного расстройства. Морбальная метафора, т.е. разновидность структурной метафоры (в классификации Джорджа Лакоффа и Марка Джонсона²³), представляющая собой сегмент семантического поля «патология» и разворачивающаяся по сценарию «общество — больной организм», «субъект политической власти — больной человек», относящаяся к доминантным для политического дискурса метафорическим моделям, осуществляется за счет использования разноуровневых единиц, называющих состояния (*интоксикация, галлюцинация, бред; галлюцинировать, бредить, грезить, ширнуться*), диагноз (*психоз, шизофрения*), нездоровых людей (*душевнобольной, шизофреник, припадочный, сумасшедший*), одурманивающие средства и эффект их действия (*галлюциногены, шизоидная ин-формация, миражи*):

Андрей Пионтковский: Риторика Путина в духе уголовного: «Не трогайте меня, я припадочный, могу бритвой по глазам и бешеной слюной плюнуть» (31.03.2017).

Все это уже начинает смахивать на сумасшедший дом. Откуда берутся подобные политические галлюцинации, понятно. Людям, в том числе и облеченным властью, не чужды страхи и иллюзии (Б.Ю. Кагарлицкий, *Галлюцинации власти*, 2001).

Генеральная прокуратура успешно изображает на лице синдром Дауна, мэр отбывает в Альпы, а премьер-министр страны (по совместительству национальный лидер) шлет вслед этому альпийскому стрелку поздравительную телеграмму с пожеланием успехов «компетентному и опытному профессионалу» в его ответственной работе (В. Шендерович, *Просьба из людской*, 27.09.2010).

Никто, правда, так и не понял, кого именно они победили, но на шестом месяце бомбометания это было уже неважно. Главное: больной наконец притомился и присел у кадки с фикусом. У него депрессия наступила, хвала небесам, после маниакальной фазы (В. Шендерович, *Фельетон о победе России в Сирии*, 26.03.2016).

К явной аберрации отсылают уже заголовки политических статей: *Галлюциногенный патриотизм аристократического шута* (16.09.2011); *Весенние галлюцинации в украинском политическом цирке* (13.03.2012); *Политика Украины: политика бредя* (02.06.2015); *Бред сумасшедшего: В Европе раскрыли —*

²³ G. Lakoff, M. Johnson, *Metafory w naszym życiu*, пер. Т. Krzeszowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1988, с. 26.

Россией управляет Мировое правительство! (15.06.2017); *Генератор либерального бреда*, (28.10.2017); *Политики бредят, ВСУ — действуют: как Киев использует конфликт в Луганске* (23.11.2017) и т.п.

Иллюстративным в плане реализации метафорической модели умственного расстройства может быть текст Георгия Юрьева *Королевство галлюцинаций*, в котором автор (доктор медицинских наук, кандидат психологических наук) метафору политической аберрации разворачивает в детальном сопоставлении с ее клинической формой:

Этот текст — о сходствах и различиях причин и проявлений галлюцинозов у больных шизофренией и у тех психически здоровых людей, которые «бесплатно» приобщились к кремлевской системе этической шизофрении с их «ухо-глазным» целительством птичьим молоком вперемешку с соловьиным пометом в ТВ-кисельных берегах под пристальным надзором четырехглазого орла с цепкими когтями авторитарной власти. [...] Галлюцинозу — наплыву «видений» и «голосов» при сохранении сознания предшествуют, как правило, состояния тревоги, страха, беспокойства, появление бредовых идей типа «кругом враги, экстремисты, обиженная русская духовность». Галлюцинозы [...] могут возникать у здоровых людей под воздействием сильных негативных или позитивных переживаний эмоционального или физического характера как искажение реальных событий типа «распятый мальчик, Крымнаш, Николай II и Матильда» или как иллюзий о чем-то (Г. Юрьев, *Королевство галлюцинаций*, 01.11.2017).

Вся российская политсистема — институционализированный бред. [...] Россия бредит, кричит и мечется в бреду, а эти нечленораздельные крики принимаются за осмысленную речь. В больном обществе, тот кто поставит диагноз, рискнет сам попасть в категорию сумасшедших, как это было с Чадаевым. Норма — всего лишь общественная конвенция. У нас норма — это болезнь. В парадоксальном пространстве бреда живем (А. Бовдунов, *Нет в бреде брода. Политика в России как институционализированный бред*, 16.09.2011).

Понятие номинальной правды соотносится с теорией суппозиции формальной логики²⁴. Суппозиция основана на идее «существования» и корреляции названия с десигнатом или понятием, вне зависимости от его содержания²⁵. Киклевич отмечает, что

²⁴ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 1987, с. 27.

²⁵ Ср. Г.Л. Тульчинский указывает на три вида семантического соответствия: 1) адекватность целям (соответствие желаемому результату, нормативному образу); 2) адекватность реальности как истинность или ложность описания; 3) адекватность имеющимся средствам и возможностям (оценка на реализу-

АБСУРД КАК МЕХАНИЗМ СМЫСЛООБРАЗОВАНИЯ...

суппозиция может соотноситься также с альтернативным по отношению к действительности, мнимым и воображаемым миром в случае номинаций, выполняющих в предложении функцию подлежащего²⁶:

чтобы избавить от иллюзий нашего заблудшего либерального брата, сотни тысяч тех, кто последние два года, зажмурившись, пытались галлюцинировать и мысленно выращивать Медведева до размеров Горбачева. Будем откровенны: этого размера со складов матушки-истории нам в этот раз — не завезли (В. Шендерович, *Под паханом*, 04.01.2011).

Судя по логике нижеследующих конструкций, адресант не предполагает реальной возможности «европейского рая» для Украины, существования Новороссии как независимого государства или зоны свободной торговли с США для России:

В то время, когда власть предпринимает абсолютно необоснованные попытки пробить для Украины членство в Европейском Союзе, мы, коммунисты, предлагаем не бредить «европейским раем», а поднимать былую экономическую мощь страны и выходить на современный уровень развития [...], — уверен Петр Симоненко (22.02.2005).

Путин продолжает бредить о несуществующей Новороссии (29.08.2014).

Хромая политика США: «президент О» бредит санкциями (29.12.2016).

Путин бредит возможными «кровавыми событиями» в стране (30.03.2017).

Путин продолжает бредить о бомбе Ленина (27.12.2017).

Киев продолжает бредить войной (13.10.2017).

Трамп не мешает Климкину бредить зоной свободной торговли с США (06.03.2018).

В случае глаголов *бредить*, *галлюцинировать*, а также *мнить себя*, значение которых включает сему креации и вы-

емость) (Г.Л. Тульчинский, *Стереометрическая семантика логико-семантический синтез истинного, должного и реализуемого* // В.И. Кобзарь и др. (ред.), *Современная логика: проблемы теории, истории и применения в науке*, Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург 1998, с. 371–373).

²⁶ A. Kiklewicz, *Znaczenie a prawda. Fantomy semantyczne*, Centrum Badań Euro-
py Wschodniej UWM w Olsztynie, Olsztyn 2017, с. 47–48.

мысла, суппозиция именной группы (в позиции дополнения) указывает на существование в возможном мире, созданном благодаря фантазии реферируемого политического субъекта:

Соединённые Штаты также уязвимы, пусть они и мнят себя Хозяевами Вселенной (Э. Лимонов, *Masters of the Universe*, «Известия», 06.06.2014).

Может быть, Путин сегодня и мнит себя Наполеоном — но в силах украинцев и европейцев превратить его крымский триумф в новое Бородино, а Украину — в нормальное европейское государство (В. Иноземцев, *Донецко-луганский референдум дает Украине шанс стать процветающей европейской страной*, «РБК Дейли», 12.05.2014).

Вашингтон совершенно искренне мнит себя мессией, ведущим за собой человечество (А. Баранов, С. Шапкин, *Клинтон открестилась от российских НКО*, «Комсомольская правда», 31.08.2012).

При указании на семантические фантомы публицисты нередко прибегают к приему утрирования, в т.ч. посредством использования тавтологии или плеоназма:

Сейчас гораздо большие средства будут выброшены на так называемых лиц интеллигенции, креативщиков, хипстеров и молодежи. Вот те бабушки, которые способны были поверить в распятого мальчика — с ним уже все, полный порядок. Все их поколение теперь будет бредить этим маразмом (А. Невзоров, *Бредит маразмом*, 18.08.2017).

Результатом аберрационной мыслительной деятельности является *ложь, фальсификация, фантом, мираж, видение*, что коррелирует в современной медийной культуре с понятием *постправды/post-truth* («обстоятельства, в которых объективные факты менее влияют на формирование общественного мнения, чем эмоции или личные убеждения»²⁷), названным словом 2016 года по версии Оксфордского словаря²⁸:

А. Кортунов, *Семь фантомов российской политики в отношении ЕС* (07.04.2016).

²⁷ *Что означает слово постправда (постистина)?*, http://www.aif.ru/dont-knows/actual/chto_oznachaet_slovo_postpravda_postistina (15.05.2018).

²⁸ *«Постправда» названа словом года по версии Оксфордского словаря*, http://www.aif.ru/society/science/slovom_goda_po_versii_oksfordskogo_slovarya_stala_postpravda (15.0.2018). Отметим, что детальный анализ фейкового контента выходит за рамки данной статьи.

АБСУРД КАК МЕХАНИЗМ СМЫСЛООБРАЗОВАНИЯ...

С. Стельмах, Крымскотатарский фантом в политике Кремля (11.03.2017).

Вот так и с Конституцией: нам надо прекратить гоняться за м и р а ж а м и и научиться жить по Конституции (С. Сухова, Конституция и революция, «Итоги», 04.03.2003).

Странно и удивительно видеть, как воспринимается ЕС за его пределами: многим кажется, что Евросоюз — это мощная и единая политическая сила, всеобщие гарантии, почти целостное государство. Изнутри же самого ЕС хорошо видно, что подобное представление — это оптическая иллюзия, м и р а ж в пустыне (Ю. Тюрин, Освобождение «Европы наций», «Известия», 26.05.2014).

Как утверждает газета [«Gazeta Wyborcza» — Ж.С.], сейчас в российской столице москвичи не могут купить обычной клубники. А если им выпадает такое счастье, то они едят дорогие гнилые ягоды «с пальмовым маслом, которое отлично подходит для смазки пусковых шахт баллистических ракет». Вот такой, мол, итог крымской истории. Эксперты уверены — такие гастрономические фантазии вызваны страхом поляков, что кроме запрета на импорт продовольствия Москва в скором времени может ограничить продажу на российском рынке и других польских товаров. [...] польские политики лишь подливают масла в огонь паранойи... (От страха поляки начали бредить, 25.06.2015).

В последнем примере обращает внимание использования персуазивного метаоператора (термин Авдеева и Хабрайской²⁹) *мол* в качестве текстового маркера аберрационного контента. В русскоязычных текстах в качестве такого рода модальных единиц выступают лексемы *мол*, *якобы*, *типа*, *дескать* и т.п., а также графические ресурсы — кавычки:

Все это, надо признать, довольно стильно. Типа «невесты», случайно встречающие Путина, типа «народ» на бесконечных «прямых линиях», как бы суды, типа социология, вроде как свободные СМИ. Суть путинской России — фальшак, и «типа выборы» 2016 года (в «типа парламент») дали нам случай насладиться полной гармонией: государство забило болт на народ, — и народ, встречным образом, забил болт на государство (*Шендерович рубанул всю правду о выборах в Госдуму*, 20.09.2016).

3. В медийных текстах функционирует также группа полисемантических знаков, которые в предикативной функции могут отсылать как к реальной сенсорно воспринимаемой действительности (перцептивный план индивида), так и умственной аберрации (нарушения эпистемического характера — индивид воображает

²⁹ См.: G. Habrajaska, *Naklanianie, perswazja, manipulacja językowa...*, с. 117.

иллюзорный мир)³⁰. К лексемам такого характера относятся единицы, означающие восприятие мира посредством органов чувств: кто *видит/слышит/чует/чувствует* что, а также характерная для русского языка аффективная диатеза, при которой субъект психического состояния стоит в форме косвенного дополнения (обычно дательного падежа): кому *видится/слышится/чется* что:

И снова во всем этом Западу видится «рука Москвы» (*Путин развалит НАТО и ЕС?*, 31.07.2016).

«Я не считаю ваши голоса — я их слышу!» — лозунг избирательной кампании лидера ЛДПР Владимира Жириновского 2011 года. Этот двусмысленный слоган, потенциально указывающий на аберрацию политического субъекта, спровоцировал волну сетевого креатива. В «Живом журнале» появилось несколько постов по поводу этого плаката, где Жириновского назвали «Новым Нострадамусом» и «внуком Ванги» и даже предложили принять участие в новом сезоне «Битвы экстрасенсов» (см: *Жириновский слышит голоса и не только*, 18.10.2011, <https://anzoris.livejournal.com/5001.html>).

Рис. 3, <https://readovka.ru/news/24217>

Рис. 4, <http://hronika.info/kurjozy/138523-so-zvezdoy-na-lbu-i-v-kokoshnikeset-vzorvalas-fotozhabami-na-yubiley-zhirinovskogo.html>

К последней группе знаков примыкают единицы, которые однозначно отсылают к воображаемой реальности: *чудится/кажется/мерещится что*.

У Порошенко параноя: ему чудится теракт в столице (26.07.2016).

Заборовский: Трампу кажется, что он справится с Путиным (23.01.2017).

³⁰ A. Kiklewicz, *Znaczenie a prawda. Fantomy semantyczne...*, с. 48–49.

АБСУРД КАК МЕХАНИЗМ СМЫСЛООБРАЗОВАНИЯ...

Везде мерещится Госдеп (19.10.2014).

Шведам вновь мерещится Полтава (06.02.2016).

Поклонская: Киеву на каждом углу мерещится «рука Москвы» (21.12.2017).

Всюду им «русский след» мерещится (10.03.2018).

Западу мерещится «ползающая Россия» (23.11.2015).

Интересными здесь представляются два приема аксиологической «переориентации» реферируемого контента. Статья *Шведам вновь мерещится Полтава* отсылает к брошюре генерал-майора Андреаса Бреннстрёма, в которой он заявил, что Швеция находится на пороге войны с Россией. Экспликация алогичности такой линии мышления способствует не только употребление глагола «мерещится», но и всей заголовочной конструкции, отсылающей русскоязычного адресата к фразеологизму (*погиб*) как *швед под Полтавой* ‘потерпел сокрушительное поражение’, этимологически восходящему к историческому событию, сохранившемуся в русском культурном сознании как одно из наиболее значительных в национальной истории, — победе в 1709 году русской армии под командованием Петра I над шведскими войсками, которыми руководил Карл XII.

В последнем примере глагол «мерещится» означает ‘желательную для оппонента действительность’. Полярная «перекодировка» реферируемого содержания (с «минуса» ‘слабая, униженная Россия’ — на «плюс») наступает в завершающем блоке текста: «В заключение замечу, что если Россия и ползет на коленях, то только в православных храмах — к Богу, поэтому и сильна».

Желательную, оптимистическую реальность в политических текстах сигнализирует лексема *грезить*, маркирующая ту часть абerratивного дискурса, которая относится к будущему и является несбывшейся проекцией оптимального варианта развития событий:

Румыны грезят о собственной колонии в лице Молдовы, как и поляки мечтают о персональных крепостных украинцах. Когда Польша вступила в ЕС, голодные поляки поехали в Германию мыть задницы ненавистным швабам. Им хочется, в свою очередь, чтобы их задницы мыли украинцы (Д. Асламова, *Почему Молдова рвется в Европу, а гастарбайтеров шлет в Россию*, «Комсомольская правда», 12.11.2013).

Украинцев не то что Гондурас, но даже соседи не беспокоят. О Европе смутно грезят как о рае, но без подробностей (Д. Асламова, *Зачем из Украины делают антироссийский проект. Часть первая*, «Комсомольская правда», 10.04.2013).

Вчера на президиуме правительства снова вернулись к теме, которой российские власти грезят уже давно, — создание международного финансового центра и развитие финансовых рынков (Н. Кузьмина, *Москву опять хотят превратить в финансовый центр*, «Комсомольская правда», 13.02.2013).

Почему западные банкиры грезят о масштабном бунте? Может, им нужны великие потрясения, потому что не нужна великая Россия? (Е. Арсютин, *Кто на радость всем буржуйам мировой пожар раздует?* «Комсомольская правда», 22.10.2012).

4. Нередко при абсурдизации реферируемого контента публицист создает карикатурно-иронический образ субъекта повествования путем нарушения лексико-грамматических и стилистических норм языка. Текстовым сигналом аберрации являются аграмматизмы, в т.ч. своеобразное «сокращение» форм склонения и спряжения (характерное обычно для пародий при изображении речи иностранца), имитирующее здесь недостаточное понимание происходящих вокруг процессов:

До момента получения этого ответа я думал, что понимать читать по-русски. Оказалось: не понимать. Смотреть бумага, тереть глаза, ехать крыша. Много буква, мало мозга смекнуть (В. Шендерович, *Из Недодумца. Часть 6*, 07.03.2006).

От украинской влады тошнит уже весь мир. Они, как бы по мягче высказаться, скоро это мир, как Пол Пот Кампучию оприходуют. Тем не менее, материал забавный. Психиатрам приоритет, оттого комментировать не буду. Много букваф (*Бред животных или политика зверинца имени Яценюка*, 12.11.2017).

5. В парадигме современной коммуникативной культуры, характеризующейся не только сфокусированностью на социально-резонансных фактах и открытой социальной оценочностью, «политико-идеологическим модусом» информационного контента³¹, повышением эмоционально-оценочной плотности высказываний, орализацией публичного языка³², установкой на

³¹ Н.И. Клушина, *Стилистика публицистического текста*, МедиаМир, Москва 2008, с. 36.

³² И.А. Стернин, *Общественные процессы и развитие современного русского языка. Очерк изменений в русском языке конца XX века*, Научное издание, Воронеж 2004, с. 13.

раскрепощенность, интертекстуальность, релятивизм и языковую игру³³, но и иконизацией семиосферы, расширением визуальной культуры³⁴ следует отметить и интерсемиотические приемы указания на аберрацию критикуемого политического субъекта. К ним относятся приемы своеобразного «монтажа аттракционов» (термин Сергея Эйзенштейна³⁵), т.е. когнитивного сближения текстов, относящихся к разным дискурсивным сферам-источникам — например, серьезного политического выступления и юмористической миниатюры, где второй текст, репрезентирующий комический дискурс, является отражением в кривом зеркале дискурса серьезной политической коммуникации. Иллюстративным представляется популярный ролик *Кто лучший юморист: Путин или Карцев?*, в котором «синхронным переводчиком» президента является юморист Роман Карцев. Ролик представляет собой «нарезку» чередующихся фрагментов пресс-конференции Путина 2014 года и юморески Карцева 1990-х гг. на текст Михаила Жванецкого *Здесь будет лучше*:

ВП: Очень рад вас видеть в хорошем расположении духа, и думаю, что мы все понимаем, что главный вопрос сегодняшнего дня, который интересует граждан нашей страны, это в каком состоянии находится экономика, национальная валюта, как будет развиваться ситуация в социальной сфере в этой связи. Я попробую очень кратко, несколькими предложениями охарактеризовать эту ситуацию, сказать, как, я думаю, она будет развиваться, после этого пресс-конференцию в принципе можно и заканчивать...

ПК: ...хотелось бы начать дискуссию, как это мы дотянули... А так нет, так нет... У нас будет лучше, невзирая на то, что становится все хуже. У нас будет лучше, только опять не сегодня, только завтра опять...

ВП: Несмотря на все турбулентности на финансовом рынке, федеральный бюджет в этом году будет свёрстан с профицитом, то есть доходы будут превышать наши расходы...

ПК: Рост зарплаты при отсутствии материальной заинтересованности создает невиданный образ жизни, когда деньги роли не играют и их можно

³³ W. Pisarek, *Język w mediach, media w języku* // J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska (red.), *Język w mediach masowych*, Upowszechnianie Nauki — Oświata (UN-O) Warszawa, 2000, с. 9–18; М. Айзенберг, *Власть тьмы кавычек*, «Знамя» 1997, № 2, с. 214–221; М.А. Загibalова, *Феномен карнавализации современной культуры*, автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тульский гос. пед. университет им. Л. Толстого, Тула 2008.

³⁴ J. Morbitzer, *Media — zniewolić umysł?*, „Konspekt” 2002, № 11, с. 45-49.

³⁵ Ориг.: С.М. Эйзенштейн, *Монтаж аттракционов*, «Леф» 1923, № 3, с 70–75; см.: В. Забродин, *Монтаж аттракционов, или 90 лет спустя*, http://sias.ru/upload/voprosy_teatra/2016_1-2_281-297_eisenstein.pdf (16.05.2018).

свободно обменять на результаты труда, которые тоже уже никого не интересуют...

(Кто лучший юморист: Путин или Карцев?, 2014, <http://russiahouse-news.info/blogs/yumorist-putin-kartsev>, 16.05.2018).

Zakończyć rozważanie o medialnym sensuobrazowaniu w kategoriach językowego absurdu i konstruowaniu aberracyjnego mediainmidge ideologicznego oponenta, хотелось бы словами философа-просветителя Вольтера: «Торжество разума заключается в том, чтобы уживаться с людьми, лишёнными разума».

Żanna Śladkiewicz

ABSURD JAKO MECHANIZM SENSOTWÓRCZY:
KREOWANIE ABERRACYJNEGO WIZERUNKU MEDIALNEGO
W RAMACH STRATEGII DYSKREDYTACJI

Streszczenie

W artykule rozpatrywane jest zagadnienie medialnego kreowania sensów w kategoriach absurdu językowego. Autorka wzmiankuje zarówno o spontanicznych efektach aberracji spowodowanych wysokim napięciem emocjonalnym lub niską kompetencją lingwistyczną mówiącego, jak i o wypowiedziach kontrfaktycznych. Szczegółowo omawia również werbalne mechanizmy kreowania aberracyjnego wizerunku oponenta ideologicznego, takie jak: strategia nominacyjna (wskazanie na aberrację umysłową podmiotu politycznego), metafora zaburzeń psychicznych, użycie leksemów o znaczeniu kreacji rzeczywistości, użycie czasowników sensorycznych, aberracja językowa postaci narratora i „montaż atrakcji” (Eisenstein).

Żanna Śladkiewicz

ABSURD AS A MECHANISM OF SENSE FORMATION:
CREATION OF THE ABERRATIONAL MEDIA IMAGE WITHIN
THE FRAMEWORK OF THE DISCREDITATION STRATEGY

Summary

The article deals with media creation of meanings through the use of linguistic absurd. The author mentions the spontaneous effects of aberration caused by high emotional tension or low linguistic competence, as well as counterfactual statements. The verbal mechanisms of creating an aberrational image of an ideological opponent are discussed in detail, such as: nomination strategy (indication of mental aberration of a political subject), metaphor of mental disorders, use of lexemes concerning creation of reality, use of sensory verbs, language aberration of the narrator and “assembly of attractions” (Eisenstein).

ADAM JASKÓLSKI
Uniwersytet Warszawski

ANTYRZĄDOWE PROTESTY W ROSJI OCZAMI ROSYJSKICH WŁADZ I KREMLOWSKICH MEDIÓW

Jednym z tematów podlegających cenzurze w rosyjskich mediach jest opozycja wewnętrzna oraz organizowane przez nią protesty i akcje antyrządowe¹. W Rosji o tego typu akcjach można mówić tylko w ściśle określony sposób — narracja taka ma być zgodna z oficjalną linią władz. Znane są przypadki licznych zatrzymań dziennikarzy pracujących na miejscu antyrządowych demonstracji, konfiskowania ich sprzętu, usuwania nagranych materiału itd.². Niczym nadzwyczajnym nie jest w Rosji również cenzura, kontrolowanie przez państwo wyszukiwarek i stron internetowych oraz pojawiających się w nich treści czy prześladowania użytkowników Internetu³. Nie ma zatem niczego dziwnego w tym, że znaczna część Rosjan czerpie wiedzę na temat rosyjskiej opozycji wewnętrznej oraz organizowanych przez nią demonstracji z mediów kontrolowanych przez Kreml, zwłaszcza z federalnych kanałów telewizyjnych⁴.

¹ Patrz coroczne raporty na temat wolności mediów na świecie sporządzane przez organizację *Freedom house*, np. *Freedom of the press 2017*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2017> (30.05.2018); *Freedom of the press 2016*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2016> (30.05.2018).

² Tego typu przypadki są opisywane w corocznych raportach na temat przestrzegania praw człowieka w Rosji sporządzanych przez Moskiewską Grupę Helsińską, np. H. Kостенко (ред.), *Права человека в Российской Федерации. Сборник докладов о событиях 2017 г.*, Московская Хельсинкская группа, Москва 2018; H. Kостенко (ред.), *Права человека в Российской Федерации. Сборник докладов о событиях 2016 г.*, Московская Хельсинкская группа, Москва 2017; H. Kостенко (ред.), *Права человека в Российской Федерации. Сборник докладов о событиях 2015 г.*, Московская Хельсинкская группа, Москва 2016.

³ O tym również jest mowa we wspomnianych wyżej raportach sporządzanych przez Moskiewską Grupę Helsińską.

⁴ Z badań przeprowadzonych w 2017 roku przez Wsierossijskij centr izuczenija obščestwiennogo mnenija wynika, że dla 69% Rosjan telewizja jest głównym źródłem

W ciągu ostatnich kilku lat w rosyjskich mediach prorządowych nasila się dyskredytowanie organizacji pozarządowych, opozycji wewnętrznej oraz organizowanych przez nią protestów antyrządowych, co zapewne wynika z lęku rosyjskich władz przed „kolorową” rewolucją w Rosji. Demonizowane są organizacje pozarządowe i opozycja, które są przedstawiane jako tzw. piąta kolumna — wewnętrzni wrogowie Rosji zagrażający państwowemu porządkowi.

Tego rodzaju działania rosyjskich władz w zakresie ograniczania wolności mediów oraz walki z opozycją wewnętrzną i organizacjami pozarządowymi wpisują się w zapoczątkowany przez Władimira Putina jeszcze na początku XXI w. proces wzmacniania „pionu władzy” (ros. *вертикаль власти*) oraz budowy państwa autorytarnego, który polegał m.in. na rezygnacji ze swobód obywatelskich i zamożności obywateli na rzecz specyficznie rozumianego porządku⁵, bezpieczeństwa, imperialnej wielkości i narodowej dumy⁶. Proces ten nasilił się w warunkach tzw. konserwatywnego zwrotu w polityce Kremla, co stało się w 2012 roku wraz z początkiem trzeciej kadencji prezydenckiej Putina⁷. Kreml był pod wrażeniem antyrządowych demonstracji, które miały miejsce pod koniec 2011 i na początku 2012 roku, i przestraszył się widma „kolorowej” rewolucji w Rosji, jaką mogło się stać obalenie władz przez niezadowoloną ulicę. W konsekwencji rosyjskie władze rozpoczęły wielką ideologiczną⁸

dłem informacji, por. *ВЦИОМ: большинство россиян узнают новости по ТВ*, <http://tass.ru/obschestvo/4466784> (30.05.2018). Z kolei nieco późniejsze badania przeprowadzone przez Centrum Lewady mówią o tym, że telewizja jest głównym źródłem informacji dla 85% Rosjan, por. *Соцсети опять проиграли телевизору*, <https://www.levada.ru/2018/04/18/sotsseti-opyat-proigrali-televizoru/> (30.05.2018).

⁵ Warto zauważyć, że pojęcie „porządek” w rosyjskiej kulturze politycznej jest rozumiane jako stan wykluczający się z demokracją, o czym świadczą liczne badania rosyjskiej opinii publicznej zawierające sformułowania typu „Co jest dla Pana/Pani ważniejsze: porządek czy demokracja?”, por. *Порядок или демократия*, <http://russia-rating.ru/info/840.html> (30.05.2018).

⁶ J. Stawiski, *Życie polityczne w Rosji zamarło. Represje umocniły putinowskie samodzierżawie*, <http://www.polskatimes.pl/artykul/3908919,zycie-polityczne-w-rosji-zamarlo-represje-umocnily-putinowskie-samodzierzawie-reportaz,id,t.html> (30.05.2018).

⁷ O najnowszym rosyjskim konserwatyzmie patrz m.in. W. Rodkiewicz, J. Rogoża, *Potimkinowski konserwatyzm. Ideologiczne narzędzie Kremla*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2015.

⁸ Chodzi tutaj m.in. o propagowanie idei rosyjskiego świata (ros. *русский мир*), tradycyjnych rosyjskich wartości (m.in. duchowości i kolektywizmu), które przeciwstawia się zachodniej dekadencji, indywidualizmowi i konsump-

i ustawodawczą⁹ ofensywę, wprowadzając wiele nowych przepisów, które jeszcze bardziej ograniczyły wolność obywateli i jeszcze mocniej zdusiły społeczeństwo obywatelskie. Ofensywa ta nasiliła się w warunkach kryzysu ukraińskiego oraz zaostrzenia ideologicznej konfrontacji z Zachodem. W ostatnich latach jakakolwiek krytyka wobec autorytarnego systemu władzy jest traktowana przez Kreml jako opozycja wobec samej Rosji (na zasadzie „kto nie z nami, ten przeciwko nam”) czy wręcz jako zdrada ojczyzny¹⁰.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie podstawowych założeń kremlowskiej narracji o akcjach antyrządowych, które miały miejsce w Rosji 26 marca i 12 czerwca 2017 roku. Wyodrębniam i analizuję regularnie używane środki językowe, które w wypowiedziach rosyjskich władz i popierających je mediów służyły do budowania medialnego wizerunku opozycji wewnętrznej i jej zwolenników oraz przeprowadzonych przez nich demonstracji. Punktem wyjścia do analizy jest tutaj archetypowa opozycja semiotyczna „My–Oni”, która w analizowanych tekstach aktualizuje się w postaci dychotomii „zwolennicy Putina i jego polityki” vs „organizatorzy i uczestnicy protestów”. Wielu badaczy zauważa, że istnienie rozróżnienia typu „My–Oni” czy „Swoj–Obcy” pociąga za sobą konieczność budowania pozytywnego wizerunku mówiących (piszących) i negatywnej charakterystyki Obcych¹¹. Ustanowienie obu grup na obszarze dyskursu oraz ich charakterystyka środkami rozmaitych strategii retorycznych stanowią zatem najistotniejsze cechy analizowanych tekstów. Jak już wspomniano, w niniejszej

cjonizmowi, przedstawianie Rosji jako alternatywnego modelu cywilizacyjnego. Warto wspomnieć również o wychowywaniu młodzieży w duchu specyficznie rozumianego patriotyzmu oraz o najważniejszym ideologicznym filarze dzisiejszej Rosji, jej micie założycielskim, czyli kulcie sowieckiego zwycięstwa w II wojnie światowej.

⁹ W ramach tej ustawodawczej aktywności przyjęto m.in. tzw. pakiet Jarowej – wymierzony w organizacje pozarządowe ustawę o agentach zagranicznych oraz ustawę wprowadzającą karę do 5 lat pozbawienia wolności za rehabilitację nazizmu oraz rozpowszechnianie z góry fałszywych stwierdzeń na temat działalności ZSRR podczas II wojny światowej.

¹⁰ W. Rodkiewicz, J. Rogoża, *Potiomkinowski konserwatyzm...*, s. 16.

¹¹ Patrz m.in. T.A. van Dijk, *Kontekstualizacja w dyskursie parlamentarnym. Aznar, Irak i pragmatyka kłamania*, przeł. G. Kowalski, w: A. Duszak, N. Fairclough (red.), *Krytyczna analiza dyskursu*, Universitas, Kraków 2008, s. 215–244; R. Wodak, *Dyskurs populistyczny: retoryka wykluczenia a gatunki języka pisanego*, w: A. Duszak, N. Fairclough (red.), *Krytyczna analiza dyskursu...*, s. 185–214; Е.И. Шейгал, *Семіотика політичного дискурсу*, Гнозис, Москва 2004.

pracy uwaga zostanie poświęcona kreowanemu/odzwierciedlanemu w rosyjskich mediach wizerunkowi Obcego, w tym przypadku uczestników i organizatorów wspomnianych akcji.

26 marca w całej Rosji doszło do antyrządowych protestów przeciwko korupcji. Organizowała je kierowana przez Aleksieja Nawalnego Fundacja Walki z Korupcją. Demonstracje odbyły się w ponad 80 miastach, w sumie uczestniczyło w nich kilkadziesiąt tysięcy protestujących. W Moskwie na ulice wyszło kilkanaście tysięcy uczestników, w Petersburgu około 8 tysięcy, od 1 do 2 tysięcy osób protestowało także w pozostałych dużych rosyjskich miastach: Nowosybirsku, Jekaterynburgu, Krasnojarsku, Władywostoku, Irkucku¹². Bezpośrednim pretekstem do tej akcji stało się opublikowanie w Internecie przez Fundację Walki z Korupcją materiału ukazującego finansowe nadużycia premiera Dmitrija Miedwiediewa. Materiał ten obejrzało około 14 mln osób. Hasła podczas demonstracji skierowane były jednak nie tylko przeciw premierowi, ale również przeciwko całej elicie władzy, w tym prezydentowi Putinowi.

12 czerwca w oficjalne państwowe święto, Dzień Rosji, antyrządowe protesty zorganizowane przez struktury Aleksieja Nawalnego odbyły się z kolei w około 140 miastach Federacji Rosyjskiej. W całej Rosji w demonstracjach uczestniczyło łącznie kilkadziesiąt tysięcy osób. W wielu miastach lokalne władze odmówiły wymaganej przepisami zgody na organizowanie manifestacji (m.in. w Moskwie i w Petersburgu). Zatrzymano organizatorów demonstracji (m.in. Aleksieja Nawalnego) oraz wielu uczestników (od 1500 do 2000 osób)¹³.

Warto zwrócić uwagę na to, że w dniach protestów informacje o nich zostały niemal całkowicie przemilczane przez kontrolowane przez władze rosyjskie media (zwłaszcza główne kanały telewizyjne). Na przykład 26 marca informacja o protestach w ogóle nie pojawiła się na liście najważniejszych wiadomości w wyszukiwarce „Yandex. Novosti” oraz na wielu rosyjskich portalach, ustępując miejsca m.in. takim wydarzeniom, jak ewakuacja centrum bizne-

¹² J. Strzelecki, I. Wiśniewska, M. Menkiszak, *Antyrządowe protesty w Rosji*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-03-27/antyrzadowe-protesty-w-rosji> (30.05.2018).

¹³ J. Strzelecki, M. Domańska, *Antykorupcyjne protesty w Rosji*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-06-13/antykorypcyjne-protesty-w-rosji> (30.05.2018).

sowego na południu Rosji czy otwarciu w moskiewskich parkach festiwalu „Worwis’ w wiesnu”¹⁴.

Poniżej przedstawiamy podstawowe założenia kremłowskiej narracji o wspomnianych demonstracjach.

1. BEZPRAWNY, NIELEGALNY CHARAKTER PROTESTÓW

W analizowanych wypowiedziach jako określniki rzeczowników oznaczających akcje przeprowadzone w dniach 26 marca i 12 czerwca 2017 roku w większości przypadków występują takie przymiotniki, jak *незаконный* czy *несанкционированный*, które wskazują na ich niezgodność z prawem. Rzekoma niezgodność akcji z prawem jest najważniejszym aspektem, na jaki zwracano uwagę w prorządowych mediach, np.

(1) На несогласованной акции оппозиции в Москве ранен 33-летний полицейский (<https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870414>).

(2) Незаконные акции на улицах могут обернуться кровавыми событиями (Владимир Путин, <http://www.ntv.ru/novosti/1789785/>).

(3) В этой связи это вообще нельзя считать какой-то акцией. Это запрещенная акция. Именно так нужно к ней относиться (Дмитрий Песков, <https://echo.msk.ru/programs/peskov/1951868-echo/>).

(4) Действия группы провокаторов во время несанкционированной акции в Москве 12 июня несли опасность для граждан (Дмитрий Песков, <https://ria.ru/society/20170613/1496386100.html>).

W wypowiedziach pojawia się również ideologem „porządek” traktowany jako najwyższa wartość w rosyjskim państwie. Podkreślano, że tego typu nielegalne demonstracje są zagrożeniem dla ciężko wypracowanego porządku, który zaprowadził w Rosji Władimir Putin:

(5) С несанкционированными митингами полиция будет поступать так, как и должна. Ведь сохранение порядка государства как условия общего развития — важнейший приоритет (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

¹⁴ И. Голунов, *Многие российские СМИ (почти) не заметили массовых протестов. И топ «Яндекса» тоже*, <https://meduza.io/feature/2017/03/26/mnogie-rossiyskie-smi-pochti-ne-zametili-massovyh-protestov-i-top-yandeksa-tozhe> (30.05.2018); *Массовые протесты глазами российских СМИ*, <https://www.bbc.com/russian/features-39412838> (30.05.2018).

Zwracano uwagę również na to, że w Rosji, która zdaniem wielu kremlowskich polityków i dziennikarzy jest demokratycznym krajem¹⁵ (Władimir Sołowiow w swoim programie telewizyjnym mówił wieczorem 26 marca *Мы — демократическая страна*¹⁶), każdy może wyrażać swoje niezadowolenie, każdy może demonstrować, o ile robi to w granicach obowiązującego prawa, np.:

(6) В Кремле уважают гражданскую позицию людей и уважают право высказывать гражданскую позицию. Но с уважением мы относимся к тем случаям, когда высказывается гражданская позиция в том формате, в котором это предусмотрено действующим законодательством и в тех местах, которые согласованы в соответствии с нашими законами (Дмитрий Песков, <https://echo.msk.ru/programs/peskov/1951868-echo/>).

Warto podkreślić, że mówiąc o protestach, kremlowska propaganda dość łatwo odwróciła uwagę od haseł, które wysunięto podczas akcji, i przeniosła akcent na ich bezprawny charakter. Zauważmy, że demonstracje (zwłaszcza te, które odbyły się 12 czerwca) były nielegalne przede wszystkim dlatego, że w wielu miejscach władze wszelkimi możliwymi sposobami ich legalne przeprowadzenie uniemożliwiły¹⁷.

2. UCZESTNICY PROTESTÓW JAKO NARZĘDZIE W RĘKACH ORGANIZATORÓW

W badanych wypowiedziach zwraca uwagę fakt, że wyrażenia językowe oznaczające uczestników protestów stosunkowo rzadko występują w funkcji podmiotu czynności. Znacznie częściej pełnią one funkcję dopełnienia w strukturach predykatowo-argumentowych typu *кто-н. втягивает кого-н. во что-н. czy кто-н. выводит кого-н. куда-н.*, oznaczając pasywny obiekt, który podlega tej czy innej czynności bez własnej woli. Twierdzi się zatem, że uczestnicy protestów wcale nie popierają głoszonych haseł, lecz przystąpili do manifestacji dlatego, że niejako bez własnej woli zostali wciągnięci przez organizatorów do udziału w akcjach, np.:

¹⁵ Inna sprawa, czy autorzy podobnych sądów sami w nie wierzą.

¹⁶ <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870454&cid=7> (30.05.2018).

¹⁷ J. Strzelecki, M. Domańska, *Antykorupcyjne protesty w Rosji*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-06-13/antykorupcyjne-protesty-w-rosji> (30.05.2018).

(7) Где-то, как в Москве или Питере, организаторы отказались от предложенных альтернативных площадок и осознанно вывели людей на несогласованные с городскими властями маршруты (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(8) Он спекулирует на острой для людей теме и намеренно ставит их в противоправную ситуацию, противопоставляя полиции (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(9) Фактически людей заведомо тащили на неразрешенные места (Дмитрий Песков, <https://echo.msk.ru/programs/peskov/1951868-echo/>).

(10) А когда ты пытаешься решить совсем другие задачи, используя лозунги, когда ты бросаешь в топку собственных политических амбиций невинные души, на самом деле возникает вопрос: «А что вы хотите: борьбы с коррупцией или просто пытаетесь уничтожить страну?» (Владимир Соловьёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870454&cid=7>).

Nie brakuje również konstatacji, zgodnie z którymi Rosjanie uczestniczyli w protestach dlatego, że zostali celowo wprowadzeni w błąd. Nie precyzuje się jednak, na czym owo oszustwo polegało, np.

(11) Например, нельзя требовать соблюдения одних законов, нарушая другие. Собственно, на это людей толкает Навальный, обманывая их, выдавая собственную нечестность за честность (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(12) Но мы не можем проявлять такого же уважения к тем, кто сознательно вводит людей в заблуждение и кто сознательно это сделал вчера, накануне, спровоцировав незаконные действия (Дмитрий Песков, <https://echo.msk.ru/programs/peskov/1951868-echo/>).

(13) И вот под этим ложным предлогом обманутых людей бессмысленно, ради телевизионной картинки бросили на полицию, направив по Тверской (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2900337>).

Podkreśla się również, że wśród protestujących było wiele młodych osób (uczniów, studentów), którymi łatwo manipulować, nie do końca jeszcze ukształtowanych i niezdających sobie sprawy z tego, w czym biorą udział, np.:

(14) Как Навальный врал школьте, чтобы спровоцировать беспорядки на Тверской (Роман Голованов, «Комсомольская правда»).

(15) Мало этого: считается возможным втягивать школьников (Владимир Соловьёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870454&cid=7>).

Wreszcie rosyjskie władze i kontrolowane przez nie media twierdziły, że wielu protestujących uczestniczyło w demonstracjach nie dlatego, że popierało ich hasła, a dlatego, że otrzymało za to pieniądze lub obietnicę nagrody, np.:

(16) Это и различные обещания, опубликованные в «Твиттере», где гарантируется помощь в том, чтобы отсудить 10 тысяч евро в случае, если вас задержат на митинге. Это не что иное, как косвенный подкуп в отношении молодых людей (Дмитрий Песков, <https://www.bbc.com/russian/news-39441793>).

(17) Граждане, будьте бдительны! Боритесь с коррупцией, но различайте настоящих борцов и проплаченных провокаторов (Владимир Соловьёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870454&cid=7>).

Ponadto twierdzi się, że liderzy opozycji starają się wykorzystać problem korupcji do własnych celów politycznych i że wcale nie zależy im na walce z tym problemem. Zwraca się również uwagę na instrumentalne traktowanie przez opozycję rosyjskich obywateli, np.:

(18) Единственное, что я считаю неправильным, — если кто-то, какие-то политические силы пытаются использовать в своих корыстных интересах этот инструмент, не для улучшения ситуации в стране, а для самораскрутки на политической арене в преддверии каких-то политических событий [...] (Владимир Путин, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(19) По его словам, борьба с коррупцией должна вестись, но граждане не должны использоваться «в узкокорыстных политических целях» (Владимир Путин, <https://www.bbc.com/russian/news-39441793>).

(20) Мы опасаемся, что кто-то продолжит использовать граждански активных людей, людей, занимающих активную гражданскую позицию в своих целях, призывая людей на незаконные и несогласованные акции¹⁸ (Дмитрий Песков, <https://echo.msk.ru/programs/peskov/1951868-echo/>).

3. PROWOKATORZY, WANDALE, WICHRZYCIELE, NIEKONTROLOWANY ŻYWIÓŁ

W analizowanych wypowiedziach dla oznaczenia uczestników protestów używa się również wyrazu *провокаторы*, jak również wyrażen językowych z komponentem znaczeniowym ‘niszczyć’ oraz wyrazów wywołujących skojarzenia¹⁹ z chaotycznym, niekontrolowanym żywiołem, np.:

(21) Действия группы провокаторов во время несанкционированной акции в Москве 12 июня несли опасность для граждан. (Дмитрий Песков, <https://ria.ru/society/20170613/1496386100.html>).

¹⁸ Patrz również przykład (8).

¹⁹ W każdym razie wywołujących takie skojarzenia u autora niniejszego artykułu.

ANTYRZĄDOWE PROTESTY W ROSJI...

(22) Против вандалов даже приходилось выставлять импровизированную круговую оборону. Родители взялись, было, за бутафорские мечи, да потом самим от столь дикого сюрра стало как-то смешно и неловко. Голыми руками они готовы были утихомирить выпущенных на них диких подростков (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2900337>).

(23) (Майданутые — А.Ж.) Просочились, а дальше получалось и грубо, повалив декоративный плетень, сметали на своём пути всё, не считаясь даже с тем, что у исторических реконструкторов были дети (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2900337>).

4. ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA I ŻYCIA OBYWATELI

Jednym z elementów kremłowskiej narracji o akcjach antyrządowych z 2017 roku jest również twierdzenie, zgodnie z którym organizatorzy, decydując się na przeprowadzenie demonstracji w niedozwolonych miejscach, narazili bezpieczeństwo, a nawet życie zarówno samych uczestników protestów, jak i postronnych osób, np.:

(24) Мы не можем относиться с уважением к тем, кто сознательно вводил в заблуждение несовершеннолетних, по сути, детей, призывая их, в том числе, суля некие награды, принять участие в несогласованной акции в несогласованном месте, подвергая тем самым безопасность и даже жизнь этих детей несовершеннолетних опасности (Дмитрий Песков, <https://echo.msk.ru/programs/peskov/1951868-echo/>).

(25) Действия группы провокаторов во время несанкционированной акции в Москве 12 июня несли опасность для граждан (Дмитрий Песков, <https://ria.ru/society/20170613/1496386100.html>).

(26) Но сам факт того, что, о чем говорит? Что это чье-то эго, желание войти в политическую борьбу, наплевав на процедуры... (Владимир Соловьёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870454&cid=7>).

5. WŁAŚCIWA, PROFESJONALNA, DELIKATNA POSTAWA POLICJI

Jedną z zależności zaobserwowanych w badanych wypowiedziach jest to, że ilekroć pojawia się wzmianka o policji i innych służbach przeznaczonych do ochrony bezpieczeństwa, to występują również przymiotniki lub przysłowki określające ich postawę i działania jako właściwe, zgodne z obowiązującymi procedurami, mądre itd., np.:

(27) Как считают в СПЧ, полиция вела себя «совершенно корректно» (<https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870414>).

(28) Я бы отметил очень корректные, в каких-то случаях даже интеллигентные действия московской полиции (Максим Григорьев, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2870414>).

(29) В дополнение, кстати, я забыл сказать еще, что абсолютно корректно, высокопрофессионально и законно действовали органы охраны правопорядка (Дмитрий Песков, <https://echo.msk.ru/programs/peskov/1951868-echo/>).

Przy wzmiankach o właściwej i profesjonalnej postawie rosyjskiej policji odwoływano się również do związanych z ochroną bezpieczeństwa doświadczeń państw zachodnich. Twierdzono, że podobne akcje antyrządowe odbywają się również w krajach zachodnich, przy czym w odróżnieniu od Rosji, gdzie policja czy OMON są, zdaniem mówiących, wyjątkowo łagodne, na Zachodzie tego typu akcje są tłumione bezwzględnie, z użyciem siły, np.:

(30) Понятно, что полиция делала свою работу. Надо сказать, по возможности деликатно. Как минимум уж точно нежнее, чем это обычно происходит в США или ЕС (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(31) С нарушителями полиция вела себя по возможности аккуратно. Во всяком случае, не как в Америке или Европе, где действительно и дубинки, и слезоточивый газ, и водомёты — рутина местной демократии (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2900337>).

6. DEMONSTRACJE MOGĄ DOPROWADZIĆ DO PRZELEWU KRWI

Mówiąc o demonstracjach przeciwko korupcji, rosyjskie władze oraz podporządkowane im media podkreślały, że problemu korupcji nie da się rozwiązać poprzez organizację mityngów i że nielegalne zgromadzenia mogą doprowadzić jedynie do rozlewu krwi, np.:

(32) Поэтому-то Путин и напомнил о печальном политическом опыте тех стран, где полиция несанкционированным акциям попустительствовал. Ничего хорошего из этого не вышло, а дело закончилось большой кровью (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(33) Для справки — нигде, вот буквально нигде, где победили местные «навалынные», которые захватили власть в том числе с использованием антикоррупционных лозунгов, коррупции не стало меньше (<https://pravdoiskatel77.livejournal.com/12396015.html>).

(34) Незаконные акции на улицах могут обернуться кровавыми событиями (Владимир Путин, <http://www.ntv.ru/novosti/1789785/>).

W charakterze specyficznego ostrzeżenia niemal w każdej z analizowanych wypowiedzi przywoływano przypadek Ukrainy, gdzie zdaniem mówiących również próbowano walczyć z korupcją na drodze antyrządowych demonstracji i w konsekwencji doszło do przewrotu państwowego i wojny domowej²⁰, np.:

(35) Если же вернуться к центральной теме — коррупции — то вообще еще нигде в мире коррупция не была побеждена на митингах. Уж сколько на Украине было митингов против коррупции — и при Кучме, и при Ющенко с Тимошенко, и при Януковиче, и при Порошенке... Разгул несанкционированных митингов довел страну до госпереворота и гражданской войны, а воруя на Украине все больше и больше (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(36) К чему это привело, к каким кровавым событиям в регионе, мы очень хорошо знаем. Мы очень хорошо знаем также, что это было одним из побудительных мотивов и поводов для государственного переворота на Украине. В какой хаос погрузили эти события нашего соседа Украину, мы тоже хорошо знаем (Владимир Путин, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

7. ZACHODNIE MEDIA RÓWNIEŻ NIE RELACJONUJĄ PROTESTÓW

Kontrolowanym przez rosyjskie władze mediom zarzucano, że całkowicie zignorowały protesty i w ogóle ten temat przemilczały. Przedstawiciele rosyjskich mediów tłumaczyli, że nie poświęcili antyrządowym demonstracjom zbyt dużej uwagi, gdyż na „cywilizowanym”, demokratycznym Zachodzie dziennikarze postępują dokładnie tak samo, np.

(37) Акцию 26-го «Вести недели» тоже решили тогда не показывать. Точно так же поступили бы и наши западные коллеги (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

(38) Говоря о расправах полиции в Париже, президент имел в виду некоторые сцены из жизни французской жандармерии. Кстати, французское телевидение не очень-то их показывает. Так, рутина демократии. Как особо не показывало и американское телевидение протесты движения Occupy Wall Street (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

²⁰ Warto podkreślić, że o ile w mediach zachodnich tzw. głównego nurtu zwracano uwagę na to, że Euromajdan jest dla ukraińskiego społeczeństwa szansą na lepsze jutro, na gruntowne zmiany w państwie (rzecz jasna, zmiany na lepsze) oraz integrację z Europą, o tyle w prorządowych mediach rosyjskich o transformacji władzy na Ukrainie mówi się jako o nazistowskim przewrocie, tragedii milionów zwykłych mieszkańców Ukrainy, która doprowadziła (lub szybko doprowadzi) do bezprawia, chaosu, osłabienia lub nawet upadku ukraińskiej państwowości.

8. NEGATYWNE WARTOŚCIOWANIE IDEOLOGEMU „REWOLUCJA”

Obecnie w dyskursie rosyjskich władz ideologemowi „rewolucja” przypisywane są jednoznacznie negatywne konotacje, co należy tłumaczyć przede wszystkim faktem, iż w ostatnim czasie wyraz „rewolucja” kojarzy się w Rosji przede wszystkim z tzw. kolorowymi przewrotami w kolejnych państwach, jak również lękiem Kremla przed dokonaniem podobnym przewrotem w samej Rosji. Władze rosyjskie zdają sobie sprawę, że pewien potencjał rewolucyjny istnieje również w ich kraju, o czym świadczą masowe protesty w latach 2011–2012 oraz liczne demonstracje antyrządowe przeprowadzone w 2017 roku.

W kremłowskiej narracji pojęcie „rewolucja” wiąże się przede wszystkim z takimi kategoriami jak destrukcja (siła niszczycielska), wojna domowa, konflikt wewnętrzny, rozłam w społeczeństwie, upadek państwowości, chaos, utrata stabilności, bandytyzm, spisek wrogów Rosji. Ideologem „rewolucja” jest obecnie interpretowany jako proces zagrażający „jedności” rosyjskiego społeczeństwa. Zbudowanie zaś bądź utrzymanie tej jedności w celu uniknięcia przewrotu jest jednym z priorytetów rosyjskich władz.

W analizowanych wypowiedziach wspomniany ideologem (i pochodne) również występuje w negatywnych kontekstach, np.:

(39) Последние дни перед заявленным митингом революционер Навальный решил провести не в московской холодрыге, а на пляжах жаркой Испании (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2900337>).

(40) Разгул несанкционированных митингов довел страну до госпереворота и гражданской войны, а воруют на Украине все больше и больше. Да и сами революционеры теперь бесстыже красуются в украинском списке Forbes (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2873045>).

8. UŻYCIĘ LEKSEMÓW WYRAŻAJĄCYCH NEGATYWNY STOSUNEK DO ORGANIZATORÓW I UCZESTNIKÓW DEMONSTRACJI

W odniesieniu do organizatorów i uczestników antyrządowych akcji używano również takich leksemów i połączeń wyrazowych, które — jak sądzimy — mają służyć ich zdyskredytowaniu i które wyrażają lekceważący, a niekiedy wręcz pogardliwy stosunek do protestujących, np. odprzymiotnikowy rzeczownik *майданутый*, wyrażenia językowe oznaczające niedojrzałość, dziecinność (w wielkiej polityce wszak nie można traktować takich osób poważnie), zmiana liczby pojedynczej nazwiska na mnogą, wyrazy oznaczające osoby o niskim

statusie etycznym, wyrazy oznaczające osoby o ograniczonych możliwościach umysłowych itp., por.:

(42) «Майданутые» в Питере повели себя так же, как и в Москве, — в последний момент отказались от согласованной акции в Удельном парке и ломанулись на Марсово поле, где шел фестиваль «Служу России» (Дмитрий Киселёв, <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2900337>).

(43) Вообще, желание быть замеченным — это такой очень тинейджерский, подростковый и довольно инфантильный подход к политической жизни (<https://pravdoiskatel77.livejournal.com/12396015.html>).

(44) Для справки — нигде, вот буквально нигде, где победили местные «навалынные», которые захватили власть в том числе с использованием антикоррупционных лозунгов, коррупции не стало меньше (<https://pravdoiskatel77.livejournal.com/12396015.html>).

(45) Ведь эти мерзкие подонки изгадили праздник людям с детьми! (Владимир Соловьёв, <https://radiovesti.ru/brand/60948/episode/1511586/>).

(46) Тут появляется толпа гопников, мажористых придурков, которым, видите ли, захотелось испортить москвичам праздник! (Владимир Соловьёв, <https://radiovesti.ru/brand/60948/episode/1511586/>).

WNIOSKI

Analiza wypowiedzi rosyjskich władz oraz przekazów kremlo-wskich mediów dotyczących antyrządowych demonstracji z 26 marca oraz 12 czerwca 2017 roku potwierdza, że dyskredytacja opozycji wewnętrznej oraz wszelkich innych samodzielnie myślących podmiotów życia społeczno-politycznego w Rosji, wynikająca — jak sądzimy — z lęku przed dokonaniem się tzw. kolorowej rewolucji w tym kraju jest jedną z podstaw najnowszego ideologicznego dyskursu rosyjskiej władzy. O wspomnianych demonstracjach w ogóle nie mówiono jako o przejawie obywatelskiej aktywności rosyjskiego społeczeństwa czy wyrazie jego niezadowolenia z poczynań władzy, ale jako o nielegalnych próbach zburzenia państwowego porządku zainicjowanych przez „piątą kolumnę”, tj. wewnętrznych wrogów Rosji, którzy dla swoich celów politycznych wciągnęli część społeczeństwa — ludzi nie do końca zdających sobie sprawę z tego, w czym biorą udział. Zgodnie z kremlo-wską narracją osoby, które uczestniczyły w protestach, wcale nie utożsamiają się z głoszonymi w ich trakcie hasłami, lecz padły ofiarą oszustwa ze strony organizatorów lub kierowały się względami zarobkowymi. Przeanalizowany materiał wpisuje się w intensywnie prowadzoną od 2012 roku dyskredytację przeciwników i krytyków

obecnej rosyjskiej władzy będącej z kolei jednym z podstawowych elementów ideologicznej ofensywy Kremla, której głównym celem jest naszym zdaniem zjednoczenie bądź utrzymanie jedności rosyjskiego społeczeństwa, a tym samym zapobieżenie przeprowadzeniu „kolorowej rewolucji” w Rosji.

Адам Яскульский

АНТИПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЕ АКЦИИ В РОССИИ
ГЛАЗАМИ РОССИЙСКИХ ВЛАСТЕЙ И КРЕМЛЁВСКИХ СМИ

Резюме

Целью настоящего исследования является представить основные положения нарратива российских властей и подчинённых им СМИ об антикоррупционных протестных акциях, проходивших в российских городах 26 марта и 12 июня 2017 г. Выделяются и анализируются языковые средства, употреблявшиеся для формирования образа упомянутых антикоррупционных протестов. Проанализированный материал представляет собой пример проводимой в последние годы в провластных российских СМИ сильной дискредитации противников и критиков нынешнего режима. Последняя, в свою очередь, является одним из основных компонентов идеологической кампании Кремля, главной целью которой, по нашему мнению, является сплочение российского населения и, следовательно, предотвращение „цветной революции” в России.

Adam Jaskólski

THE NARRATIVE OF THE RUSSIAN AUTHORITIES AND PRO-GOVERNMENT
MEDIA ABOUT ANTI-GOVERNMENT ACTIONS IN RUSSIA

Summary

The main aim of this paper is to present the basic assumptions of the Kremlin's narrative about anti-government actions that took place in Russia on 26th of March and 12th of June 2017. The author extracts and analyzes linguistic expressions which were regularly used in the statements of the Russian authorities and texts that were published in the Russian media in order to build the image of the internal opposition and its supporters as well as the demonstrations carried out by them. The analyzed material fits in the intensely conducted since 2012 discrediting of the opponents and critics of the current Russian authorities which in turn is one of the basic elements of the ideological offensive of the Kremlin whose main goal, according to the author, is to unite or maintain the unity of Russian society, thereby to prevent the “colour revolution” in Russia.

JOANNA JERECZEK-LIPIŃSKA
Uniwersytet Gdański

STRATEGIE PERSWAZYJNE W KREOWANIU WIZERUNKU ROSJI WE FRANCUSKIM DYSKURSIE PARLAMENTARNYM

Artykuł zawiera analizę językoznawczą francuskiego dyskursu parlamentarnego odnoszącą się do wizerunku Rosji i opiera się na badaniach dyskursywnych i logometrycznych (leksykometrycznych, tj. statystycznych i dyskursywnych) francuskiego dyskursu parlamentarnego. Przedstawione tu wyniki dotyczą krytycznej analizy perswazyji stosowanej w seansach „Pytań do rządu” zebranych w okresie XIV kadencji zwanej *Législature*¹. Ponieważ analiza dyskursywna wymaga od badacza zbadania również okoliczności produkcji dyskursu, gdyż stanowi to integralną część uzyskanego znaczenia i efektów znaczenia, zatem nadmienić należy, że politycznie rzecz ujmując, Francja była w okresie kampanii prezydenckiej, zatem stosowane techniki perswazyji parlamentarnej odnosiły się do argumentów wyborczych.

Celem publikacji jest określenie specyfiki strategii perswazyjnych w dyskursie parlamentarnym, a w szczególności w „Pytaniach do rządu”, która jest jedną z najbardziej charakterystycznych form ekspresji parlamentarnej we Francji, choć sama technika jest znana również w innych demokracjach w tym także w Polsce, to jednak jej status, model a zatem też praktyka różnią się znacząco od stosowanych w innych krajach. We Francji mówić należy o prawdziwym ćwiczeniu retoryczno-stylistyczno-politycznym o realnym wpływie na politykę francuską, gdyż poprzez „Pytania do rządu”, posłowie wykonują funkcję kontrolną nad działaniami władzy wykonawczej, która musi wielokrotnie tłumaczyć się z podejmowanych decyzji bądź zaniechań.

¹ Korpus badawczy: *Des comptes rendus des séances de la XIVe Législature des Questions au Gouvernement*, <http://www.assemblee-nationale.fr/14/cr/2016-2017/> (23.06.2018).

Podczas gdy polskie „Pytania do rządu” są banalną, niewiele znaczącą praktyką, często ograniczającą się do pytań bardzo szczegółowych dotyczących okręgów posłów przy obecności bardzo niewielkiej grupy posłów, a odpowiedzi udziela z ramienia rządu podsekretarz stanu w danym Ministerstwie (który odczytuje przygotowany wcześniej tekst). Recepcja tego typu seansów jest bardzo ograniczona, gdyż rzadko obrady te są transmitowane, trudno tu zatem mówić o wpływie na bieżącą sytuację polityczną kraju. Inaczej jest w przypadku Francji, gdzie wydzźwięk i realny wymiar tych seansów powoduje, że są to prawdziwe sceny „batalistyczne”. Retorycznie rzecz ujmując, mają one wewnętrzną dynamiką i rzeczywisty wpływ na bieg wydarzeń, zwłaszcza że „Pytania do rządu” dotyczą bieżących, najbardziej aktualnych wydarzeń kraju, na przykład ataków terrorystycznych w 2015 roku, kwestii gospodarczych, ekonomicznych, w tym strajków tej czy innej grupy zawodowej czy też dyskusji nad prawem o uchyleniu narodowości w kontekście dramatycznych wydarzeń terrorystycznych, czy też po prostu toczącej się kampanii politycznej podczas wyborów prezydenckich.

W tej perspektywie, artykuł wpisuje się w nurt badań dotyczących dyskursu politycznego², ale także jest kontynuacją prac nad perswazją i polemizacją dyskursu politycznego³.

1. DEFINICJA I STATUS GATUNKU: „PYTANIA DO RZĄDU” WE FRANCJI

Dwa razy w tygodniu, we wtorek i środę, w ramach regularnych sesji Parlamentu, godzinne sesje poświęcone są „Pytaniom do rządu”. Podczas tych posiedzeń, posłowie i senatorowie większości i opozycji mają możliwość zadawania pytań lub kwestionowania decyzji i działań ministrów rządu w sprawach bieżących. Rzecz jasna, nie są to proste pytania o informacje, raczej mniej lub bardziej zawoalowane krytyczne opinie w dyskutowanych sprawach. „Pytania do rządu” powstały w roku 1974 i jako stały element życia parlamentarnego

² P. Charaudeau, *Le discours politique. Les masques du pouvoir*, Vuibert, Paris 2005; C. Kerbrat-Orecchioni, *Le discours polémique*, PUL, Lyon 1980 i in.

³ Ch. Plantin, *L'argumentation dans l'émotion*, „Pratiques” 96, 1997, s. 86–100; Ch. Plantin, *L'argumentation en interaction*, w: *Actes du 16e Congrès international des linguistes*, Meudon, Paris 1998; G. Roellenbleck (red.), *Le Discours polémique. Aspects théoriques et interprétations*, Gunter Narr Verlag, Editions Jean-Michel Place, Paris–Tübingen 1985.

zyskały status rzeczywistego ośrodka kontroli władzy wykonawczej przez ustawodawczą, a co za tym idzie i prezydenta, który powołuje premiera rządu i odpowiada za decyzje Rządu (stąd często mawia się o systemie półprezydenckim lub nawet prezydenckim, wszystko zależy, z jakim innym systemem demokracji go zestawić).

Nie bez znaczenia jest to, że sesje te transmitowane są na żywo na kanale parlamentarnym LCP, ponadto obywatele mogą zapoznać się z protokołami z posiedzeń na stronie internetowej parlamentu, mogą również na bieżąco reagować i komentować wydarzenia w trakcie i po posiedzeniu na Twitterze.

Biorąc pod uwagę ich realny wpływ na sytuację polityczną kraju, „Pytania do rządu” są powszechnie oglądane zarówno przez aktorów politycznych, jak i zwykłych obywateli. Polemiczna atmosfera tych posiedzeń jest zawsze niezwykle gorąca, dynamiczna i przebiega pod hasłem scen prawdziwej walki politycznej, które odzwierciedlają różnice i podziały polityczne uczestników sporu na temat dyskutowanych bieżących kwestii.

W związku z tym muszą być przestrzegane pewne reguły demokracji i dla zachowania równowagi demokratycznej istnieje podstawowa zasada ściśle przestrzegana przez marszałka, a mianowicie przysługuje określony czas wypowiedzi, 2 minuty, który obowiązuje zarówno członków Rządu, jak i posłów czy senatorów. W każdej sytuacji przekroczenia czasu, marszałek sejmu wyłącza mikrofon — jest to o tyle ważne, że każdy mówca, przygotowując odpowiednio pytanie lub odpowiedź musi dopasować strukturę i treści tak, by w razie przekroczenia czasu, została przekazana istota stawianej kwestii. Prowadzi to niejednokrotnie do powstania ciekawych formuł retorycznych.

2. METODOLOGIA BADAŃ

W tym badaniu analizie poddajemy specyfikę „Pytań do rządu” w ich perswazyjnym wymiarze. W tym celu przeanalizowany został dyskursywnie, semantyczno-pragmatycznie i logometrycznie korpus złożony z kilkudziesięciu takich sesji w okresie od 4 października 2016 roku do 31 grudnia 2017 roku i obejmujący konkretny zakres tematyczny, a mianowicie wizerunek Rosji, relacje dyplomatyczne, reakcje lub ich brak na działania Rosji na scenie międzynarodowej. Każda sesja zawiera około dwudziestu pytań i odpowiedzi obejmujących za każdym razem dwie minuty tekstu, co daje korpus

badawczy składający się z około 1000 pytań i odpowiedzi reprezentatywny dla badanego okresu. Naszym celem stało się zatem określenie, jaka jest specyfika językowa i dyskursywna „Pytań do rządu” i odpowiedzi w kontekście perswazyjnym i dotyczącym Rosji, jaka jest rola i możliwy wpływ tych politycznych fraz wypowiedzianych na publicznej scenie politycznej na politykę francuską w ogóle lub też politykę w skali makro, to jest relacji międzynarodowych, w naszym kontekście relacji Francja–Rosja. Jakie są poszczególne argumenty, instrumenty walki i kontroli politycznej skierowane do ministrów rządu? Dla klarowności badań uznajemy indywidualne wypowiedzi za reprezentatywne dla danej grupy politycznej z rozróżnieniem na obóz większości i opozycji, nie traktując ich jako wypowiedzi pojedynczych osób.

Posel, który przemawia w parlamencie, jest w pełni świadomy tego, że zwraca się w tym samym czasie do członków rządu, innych posłów, ale także do wszystkich rzeczywistych lub potencjalnych wyborców. Czynniki te określają w znacznym stopniu to, co mówi i jak to czyni. Dla analizy poszczególnych wypowiedzi mają również znaczenie wszystkie „hałasy” dochodzące z sali, czyli elementy pozajęzykowe, a jest ich wiele: są to wykrzyknienia, ekspresyjne komentarze werbalne, bądź niewerbalne, takie jak pomruki podziwu bądź dezaprobaty, oklaski, stukanie w ławy poselskie, śmiechy, okrzyki, i inne komentarze, które stanowią część dyskursu uwzględnioną w badaniach.

Prezentacja wyników badań zostanie podzielona na dwa etapy. Najpierw przedstawiona zostanie typologia stosowanej argumentacji, a następnie, analizę semantyczno-dyskursywną oraz strukturę pytań i odpowiedzi.

Ten typowo francuski model debaty politycznej i parlamentarnej potwierdza i/lub podważa część wysuniętej przez nas tezy na temat postępującej dezideologizacji⁴, ponieważ badana tu praktyka dowodzi siły argumentów ideologicznych i politycznych, a także jest dowodem na istnienie zaciętego sporu politycznego między partiami politycznymi. Rzeczywiście, jest to rodzaj walki politycznej, politycznej polemiki, która w tle zawiera polityczną kontrolę władzy, ale odnotowują tu jednak spore zmiany, o których powiem nieco dalej.

Moim celem będzie więc wykazanie głęboko polemicznego wymiaru perswazji we francuskim dyskursie parlamentarnym, a dla potrzeb tej publikacji, skupiam się na jednym konkretnym temacie, tj. wize-

⁴ J. Jereczek-Lipinska, *De la désidéologisation progressive du discours politique à l'ère du Net*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009.

runku Rosji w debacie parlamentarnej. Zastosowane metody badań językoznawczych to badania leksykometryczne połączone z analizą dyskursywną oraz badania komparatystyczne, gdyż wyniki są analizowane w odniesieniu do innych form wypowiedzi politycznych.

W celu omówienia strategii perswazyjnej stosowanej przez posłów i senatorów w ramach „Pytań do rządu” zostanie przedstawiona typologia argumentów w dyskursie parlamentarnym, następnie analizie poddane zostaną mechanizmy i techniki perswazji. W dalszej części opracowania perswazja zostanie zestawiona i porównana z argumentacją polityczną i specyfiką polemiczną charakterystyczną dla badanego języka. Następnie skupię się na konstrukcji pytań (w przeważającej mierze retorycznych) i odpowiedzi — zarówno w aspekcie semantycznym, jak i dyskursywnym, gdyż stanowi to część integralną badanych znaczeń.

3. TYPOLOGIA ARGUMENTÓW — PERSWAZJA W DISKURSIE PARLAMENTARNYM

Strategie perswazyjne rozumiemy jako stosowanie środków wyrazu, których celem jest argumentacja i postępująca za nimi perswazja. Do kogo adresowane są środki perswazyjne? Poseł stawiający pytanie do premiera bądź jednego z ministrów rządu adresuje swoją wypowiedź do szerszego gremium słuchaczy/odbiorców, a jego argumenty mają na celu, jeśli jest posłem opozycji, przekonać do swoich racji (swojej opcji politycznej), obalając argumenty rządzących; odwrotnie jest w przypadku posłów rządzącej większości, których celem jest obrona argumentów, decyzji i działań rządzących.

Jakie są zatem typy argumentów mających przekonać przyszłych wyborców do poparcia jednej lub drugiej opcji politycznej?

3.1. TYPOLOGIA ARGUMENTÓW W DISKURSIE PARLAMENTARNYM

W trakcie wykonanych badań, wyodrębniono dziewięć najważniejszych (statystycznie najbardziej znaczących) typów argumentów stosowanych w ramach debaty polemicznej w parlamencie francuskim:

A. Odwołanie się do wspólnych/powszechnie akceptowanych przekonań, np. francuska dewiza: *liberté, égalité, fraternité*, laicyzm

francuski, wartości Unii Europejskiej, podpisanych traktatów; sytuacja Rosji w stosunku do Krymu czy też Syrii, sprawa embarga — wszystkie te kwestie były właśnie odnoszone do ww. wartości.

B. Powołanie się na okoliczności, sytuację szczególną, np. ataki terrorystyczne, strajki i inne sytuacje, które są na bieżąco omawiane w ramach „Pytań do rządu” jako punkt wyjścia do dyskusowania kwestii ogólniejszych, w rodzaju konieczności zmiany obowiązujących regulacji prawnych, złej reakcji/braku reakcji rządu na zdarzenie społeczno-obyczajowe itd.

C. *Le volontarisme* — powołanie się na determinację w dążeniu do wprowadzenia regulacji prawnych: tu posłowie odwołują się do *historycznej chwili*, *Europa jest w punkcie, w którym już nie można się cofnąć...*

D. Argumentacja dotycząca ryzyka lub groźby podjęcia złej lub niepodjęcia decyzji kluczowej: *Jeśli..., to grozi nam...*, i tu następuje opis konsekwencji.

E. Powołanie się na *ethos* — odwołanie się do statusu/etosu osoby przemawiającej: były minister znający poruszane kwestie (Stéphane Le Foll), były minister rolnictwa w sprawie embarga Rosji i sytuacji francuskich rolników, członek komisji, która przygotowała analityczny raport w omawianej kwestii, inne.

F. Dyskwalifikacja osoby (argument *ad personam*), bądź kompetencji członka rządu.

G. Stosowanie analogii do podobnych sytuacji, wydarzeń, problemów zarówno tych, które zdarzyły się wcześniej we Francji (na przykład na poziomie lokalnym), lub też poprzez analogię do podobnych okoliczności w innych krajach, np. stosowanie embarga na produkty rosyjskie w innych krajach Unii Europejskiej. Dotyczy to również wszelkich analogii do faktów powszechnie znanych, cenionych, wartościowanych pozytywnie — odpowiednio zastosowane są argumentem nie do zbiccia.

H. Stosowanie ironii, humoru czy też podtekstów, gier słownych, licznych form sarkazmu — są to formy wszechobecne w „Pytaniach do rządu”, dobrze postrzegane, gdyż świadczą o erudycji posłów. Zastosowanie komizmu ma na celu zdyskredytowanie przeciwnika i/lub jego argumentów (ośmieszenie ich); zastosowanie odpowiedniej formy poczucia humoru pozwala zawęzić grono odbiorców tworząc specjalną więź — *my* się rozumiemy, *oni* są poza zasięgiem naszych racji; dyskurs komiczny, wywołuje pozytywne emocje i konotacje, bawi odbiorcę i pozytywnie nastawia go do idei.

I. Pytanie retoryczne: ponieważ przyjęta formuła wymaga pytań i odpowiedzi, zatem forma argumentowania poprzez pytanie, które jest konstatacją, zarzutem, wyrażeniem przeciwnych poglądów bardziej niż prośbą o informacje jest powszechnie stosowana — *Quand est-ce que allez-vous enfin, Monsieur Le Premier Ministre, faire...?* — ma również walor wartościujący i nieznający sprzeciwu, bo jak tu odpowiedzieć na pytanie, które nie wymaga odpowiedzi, lub nawet, zawiera ją w sobie?

Wszystkie te argumenty mają na celu zdyskredytować (w przypadku opozycji) działania rządu, a w przypadku wystąpień przedstawicieli parlamentarnej większości uzasadnić je. Jest to forma kontroli władzy. Większość z nich jednak jest bezpośrednio adresowana do elektoratu i służy przyszłej kampanii wyborczej.

Jak wynika z powyższego wykazu, liczne są formy perswazji stosowane w ramach tych pytań, niemniej poniżej podane zostały te najliczniej, statystycznie najczęściej występujące w ramach posiedzeń poselskich, w kolejnej części pracy, omówione zostaną natomiast mechanizmy i techniki perswazyjne.

3.2. MECHANIZMY I TECHNIKI PERSWAZJI

Posłowie w ramach „Pytań do rządu” stosują następujące mechanizmy perswazji, uszeregowane w kolejności od najczęściej do najrzadziej stosowanych. Mechanizmy dyskursywne perswazji są rozumiane tutaj jako zabiegi semantyczno-dyskursywne, tj. zastosowanie innych modeli organizacji dyskursywnej dla celów perswazji.

A. Formułowanie twierdzeń, stanowiska w danej sprawie w formie definicji ma wartość uniwersalną, dla wszystkich oczywistą zatem nie do podważenia.

B. Porównania i metafory, odpowiednio zastosowane wartościują treść.

C. Opis narracyjny, narracja, pewna logiczna i składna całość znaczeniowa oraz zastosowanie ciągu przyczynowo-skutkowego.

D. Cytat, odwołanie się do słów, hiperłącze internetowe albo w celu przywołania etosu nie do podważenia lub przeciwnie przywołanie postaci, z której słowami nikt nie chce być wiązany/zestawiany.

E. Akumulacja i wyrażenia i zwroty wyliczające — lista, ciąg zdań bez łączników, wielość argumentów może stanowić o ich mocy.

F. Pytania — stawianie pytań może służyć zdyskwalifikowaniu kompetencji adresata, podważaniu słuszności racji przeciwnika itd.

G. Odpowiedzi — mogą pełnić różne funkcje: zdyskwalifikowanie osoby pytającej, zdyskwalifikowanie tezy zawartej w pytaniu, podważenie zasadności lub spójności pytania, itd.

3.3. TECHNIKI PERSWAZJI PARLAMENTARNEJ

W ramach technik perswazji, wyróżniamy te oparte na grze elementami morfoskładniowymi w tym zaimki osobowe oraz leksykalno-semantycznymi, które pozwalają stwierdzić jak sytuje się mówca i odbiorca w danym zdarzeniu dyskursywnym — nazwać je można ze względu na spełniane funkcje wskaźnikami dyskursywnymi.

A. Zaimki osobowe

Wymienić należy najczęściej stosowane, czyli *ja* lub polifoniczne *my*, ale także formy bezosobowe — *il faudrait, on devrait — il i on*, ponadto zaznaczyć należy również stosowanie dychotomii: najczęściej występujące zaimki — *my/wy/oni, on-la France, w-la France/les Français*.

B. Wśród elementów leksykalno-semantycznych udało się wyodrębnić dwa typy przedrostków: *archi-, hiper, super-, ultra-, extra-* oraz przedrostki przy czasownikach — *re-* wyrażające powtarzalność działań skazanych na niepowodzenie lub powtarzalność wskazywania problemów.

C. Stosowane czasy również stanowią wskaźnik dyskursywny i spełniają rolę perswazyjną: czas teraźniejszy sytuje problem albo jako uniwersalny albo jako natychmiastowy i pilny; czas przyszły bliższy natomiast w miejsce czasu przyszłego dalszego stosowany jest dla zaznaczenia pilności i nagłości. A wreszcie tryb przypuszczający stosowany jest w dużej mierze w sposób ironiczny.

3.3.4. MODALIZATORY DYSKURSYWNE

Najczęściej stosowanym modalizatorem dyskursywnym, to znaczy występującym w siedmiu na dziesięć zadanych pytań, jest przysłówek *wreszcie/enfin* wskazujący na zniecierpliwienie czekaniem na działania, decyzje, odpowiedź, służy wywieraniu presji.

A. Interpunkcja ekspresyjna — liczne wykrzykniki, w trakcie posiedzenia na bieżąco redagowany jest protokół posiedzenia, który zawiera wszelkie informacje w tym pozajęzykowe.

B. Subiektywizmy, czyli słowa pokazujące stosunek mówcy do poruszanej sprawy — *działania zainspirowane*, to *szansa dla kraju; to by pogrążyło Francję*.

C. Spójniki nadające wypowiedzi kohezji i koherencji — *ale, ponieważ, zatem, jednak, natomiast* itd. Powodują one, że wydaje się, iż wypowiedź posła jest spójna, logiczna, klarowna, zatem przywołane argumenty skuteczne, bo ciąg przyczynowo-skutkowy jest dobrze zarysowany.

4. PERSWAZJA (ARGUMENTACJA) A POLEMIKA

Biorąc pod uwagę typologię argumentów oraz mechanizmy i techniki perswazji, warto zestawić pojęcie perswazji z terminem polemiczności, nieodłącznym elementem dyskusji politycznej.

Najpierw jednak należy ustalić, jaka jest relacja pomiędzy argumentacją a perswazją. Ta ostatnia jest procesem dalej idącym, gdyż argumentacja zdaje się prezentacją racji, perswazja zaś jest już takim przedstawieniem argumentów, który ma na celu przekonanie odbiorców do tych racji. Natomiast cechy charakterystyczne polemiczności, które mają duże znaczenie w przypadku perswazji, to po pierwsze fakt że argumentacja polemiczna powinna zaczynać się od sporu/niezgody pomiędzy rozmówcami, ma na celu dyskwalifikację treści zawartej w wypowiedzi interlokutora, a nawet samego interlokutora.

Rozróżnia się wiele typologii dyskursów polemicznych (Locke, Charaudeau, Mouchon), statystyki wskazują na następujące typy mechanizmów semantycznych obecnych w dyskursie parlamentarnym: argumenty podważające kompetencje/sprawność intelektualną interlokutora; argumenty wskazujące na niespójność i nielogiczność wywodu.

Georges Declercq⁵ wskazuje na następujące aspekty polemiczności w dyskursie politycznym: odrzucenie *ad rem* — tematu; *ad hominem* — poglądów interlokutora; czy też *ad personam* — interlokutora, dyskwalifikacja interlokutora, argument powołujący się na autorytet/etos mówcy, reprymenda/pouczenie interlokutora, groźba/ryzyko zdarzeń, oskarżenie czy nawet inwektywy.

5. STRUKTURA PYTAŃ. PYTANIA RETORYCZNE

Jak już wspomniano, zdecydowana większość pytań w ramach „Pytań do rządu” to semantycznie i dyskursywnie pytania retoryczne.

⁵ G. Declercq (red.), *La parole polémique*, Champion, Paris 2003.

Ale merytorycznie i strukturalnie rzecz ujmując, w korpusie badawczym ustalono następujące typy pytań: tworzone przez intonację, przez inwersję, przez *est-ce que* – partykułę *czy...?*, ale zdecydowanie najczęstszą formułą jest pytanie: – *Ma question est simple, Monsieur le ..., quand allez-vous enfin faire... ?* – wywierające presję. Celem jest uzyskanie dramatycznego opisu zastanej sytuacji: – *Comment pouvez-vous décemment dire que vous avez sauvé la Sécurité sociale ?!* W tym celu stosuje się odpowiednie słowa, które budują dramatyczny obraz i przekonują celnością.

Typy pytań, które spotykamy w ramach „Pytań do rządu” to pytanie właściwe, pytanie zmierzające do tego, by władza się wykazała sukcesem, pytanie-presja, pytanie-spektakl, pytanie agresywne, pytanie stwarzające konflikt lub nawołujące do konfliktu.

Podstawowa konstrukcja pytania opiera się na odwróconej piramidzie dziennikarskiej, w której stosowana jest kolejność informacji według następującego schematu: najważniejsze/esencja na początku, (ograniczony czas na wypowiedź ma tu ogromne znaczenie), a dalej treści mniej ważne, które gdyby przekroczone czas, można bez problemu odciąć, nie tracąc głównej tezy pytania. Merytorycznie treści ustawione są w sposób następujący – opis sytuacji na szczeblu lokalnym, w skali kraju, następnie dramatyczny opis subiektywny, ewentualne negatywne konsekwencje, poszukiwanie/wskazywanie winnych, propozycja rozwiązań. Pytania zawierają informacje o poglądach politycznych mówcy, co jest czytelne i transparentne.

„Pytania do rządu” to retoryczna, stylistyczna, polityczna formuła, która wymaga ewidentnych kompetencji oratorskich i swobody wypowiedzi, a ich funkcją jest poddać rząd/ministrów przesłuchaniu, zrealizowanie swego rodzaju kontroli władzy. Rząd musi zatem wyjaśnić, wytłumaczyć się z podjętych działań, uzasadnić decyzje. Im bardziej agresywne jest pytanie, tym agresywniejsza jest odpowiedź. Wbrew pozorom, formuła ta nie sprowadza się do prostego binarnego dialogu, gdyż sala reaguje żywiołowo: oklaski, okrzyki, pohukiwania, podszepki, komentarze mniej lub bardziej złośliwe w zależności od temperamentu mówcy, stanowią część składową pytań i odpowiedzi.

6. STRUKTURA ODPOWIEDZI

Odpowiedź składa się z następujących składowych: stanowisko mówcy do tematu wypowiedzi, do opinii zawartej w wypowiedzi

przedmówcy oraz do samego interlokutora, wyjaśnienie, subiektywna ocena sytuacji, uzasadnienie aktów prawnych, względnie działań, krytyka pytania, ironiczna a nawet sarkastyczna riposta ocenna w stosunku do opisu sytuacji zawartego w pytaniu. Choć przedstawiona tu perswazja ma charakter polemiczny i ideologiczny oraz służy agresywnemu skonfrontowaniu poglądów, to jednak jej sens jest coraz mniej nasycony ideologią, zaś spory polityczne dotyczą głównie emocji, uczuć polityka, bardziej niż wizji świata nacechowanej aksjologicznie⁶. Krótko mówiąc, założenie, jest takie, że każdy polemiczny dyskurs w polityce ma charakter argumentacyjny lub raczej perswazyjny, dlatego parlamentarzyści/senatorowie, atakując akty i słowa członków rządu, zwracają się do społeczeństwa, do potencjalnych wyborców.

Debaty perswazyjne i polemiczne w parlamencie francuskim, jak pokazują przykłady korpusu, odbywają się w bardzo napiętej atmosferze, są bardzo dynamiczne, a wręcz agresywne, jak twierdzi Maingueneau⁷, są owocem i wyrazem „wzajemnego niezrozumienia”.

Każde wystąpienie publiczne polityka wiąże się dla niego z daniem i otrzymywaniem razów, co stanowi integralny element uprawiania polityki. Jest to wyraźnie widoczne w kontekście francuskich pytań do rządu, które ustanawiają nową równowagę sił między władzą, opozycją a obywatelem/przyszłym wyborcą.

W rzeczywistości każde słowo/wypowiedź członków rządu i prezydenta są tak dokładnie analizowane, że nic nie umknie uwadze postronnych odbiorców. A wszystko po to, by się spierać, a nawet kłócić, a tym samym przekonywać do swoich racji.

7. KONTEKST POLITYCZNO-DYSKURSYWNY. WNIOSKI KOŃCOWE

Francuskie „Pytania do rządu” to doskonały przykład polemiki politycznej opartej na perswazji adresowanej do odbiorców spoza sali obrad — widać to wyraźnie w przypadku korpusu badawczego dotyczącego wizerunku Rosji.

Z przeprowadzonych przeze mnie badań wynika, że dyskurs polityczny jest dziś odmienny od tego, który obowiązywał jeszcze do niedawna. Podlega zmianom i ewolucji, jest mniej instytucjonalny,

⁶ J. Jereczek-Lipinska, *De la désidéologisation progressive...*, s. 72.

⁷ D. Maingueneau, *Sémantique de la polémique*, Lausanne, l'Age d'Homme, Collection Pratique des sciences de l'homme, PUF, Paris 1983, s. 9.

mniej rygorystycznie sztywny, mniej formalny, dużo bardziej bezpośredni i autentyczny lub zbliżony językowo i w środkach retoryczno-stylistycznych do obywatela, co niestety nie podnosi jego jakości. Na pewno w dzisiejszym, francuskim dyskursie politycznym, ale także w Polsce i w wielu innych krajach o różnych systemach politycznych, mamy do czynienia z subiektywizacją dyskursu politycznego oraz mieszaniem się w ramach wypowiedzi politycznych różnych gatunków dotąd uważanych ze nieswoiste dla debaty politycznej i pochodzące z języka mediów. Jest to dziś zlepek afektu i racjonalności, życia osobistego mieszającego się z publicznym czy medialnym, przestrzeni publicznej i prywatnej, odrzucenia i inwektyw, które stanowią trzon debaty politycznej. Perswazja skuteczna to taka, która jest ciekawa, dynamiczna, wciągająca, intrygująca, w przeciwnym razie w mediach nie zaistnieje. Inaczej rzecz ujmując, w dzisiejszym dyskursie politycznym *pathos* i *ethos* tworzą *logos*, zatem nie koncept jest ważny, lecz sposób jego przedstawiania, argumentacji, a często nawet perswazji rozumianej jako narzucanie poglądów odbiorcy, a mniej czystej argumentacji, która skłania do rozważenia argumentów i podjęcia suwerennej decyzji.

W tym modelu, im bardziej agresywne i sarkastyczne jest pytanie, tym bardziej dosadna jest odpowiedź. I nawet kwestie dyplomacji międzynarodowej, a taką jest przecież kwestia wizerunku Rosji, nie zmienia temperatury i dynamiki wygłaszanych pytań i udzielanych odpowiedzi.

Иоанна Еречек-Липиньска

ПЕРСУАЗИВНЫЕ СТРАТЕГИИ КОНСТРУИРОВАНИЯ ОБРАЗА РОССИИ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ПАРЛАМЕНТСКОМ ДИСКУРСЕ

Резюме

Статья содержит лингвистический анализ французского парламентского дискурса, относящегося к конструированию имиджу России. Исследование основано на дискурсивном и логометрическом анализе французского парламентского дискурса. Представленные в статье результаты относятся к критическому анализу убеждений, используемых в «Вопросах к правительству», собранных во время XIV Législature.

STRATEGIE PERSWAZYJNE W KREOWANIU WIZERUNKU...

Joanna Jereczek-Lipińska

PERSUASIVE STRATEGIES IN CREATION OF IMAGE OF RUSSIA IN FRENCH PARLIAMENTARY DISCOURSE

Summary

The article contains a linguistic analysis of the French parliamentary discourse referring to the image of Russia and is based on discursive and logometric studies of the French parliamentary discourse. The results presented here relate to a critical analysis of the persuasion used in the Questions to the Government collected during the XIVe Législature.

URSZULA PATOCKA-SIGŁOWY
Uniwersytet Gdański

POLSKA W WYSTĄPIENIACH MINISTRA SPRAW ZAGRANICZNYCH FEDERACJI ROSYJSKIEJ SIERGIEJA WIKTOROWICZA ŁAWROWA

Zagadnienia związane z Rosją wzbudzają w Polsce skrajne emocje. Wizerunek naszego wschodniego sąsiada prezentowany w dyskursie publicznym jest niestety jednoznacznie negatywny¹. W związku z tym pojawia się pytanie o to, czy ma to jakieś reperkusje? Czy Rosjanie śledzą sposób kreowania wizerunku ich kraju w polskim dyskursie i starają się do tego ustosunkować?

W odpowiedzi na te pytania pomocna może okazać się analiza wystąpień jednego z czołowych polityków rosyjskich — ministra spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Siergieja Wiktorowicza Ławrowa.

Ławrow to twarz dyplomacji rosyjskiej, twarz Federacji Rosyjskiej. Funkcję ministra spraw zagranicznych sprawuje już ponad 14 lat (od 9 marca 2004 roku). To osoba prezentująca na arenie międzynarodowej stanowisko Rosji w najważniejszych i nieco mniej istotnych sprawach. Jego wypowiedzi są słuchane w różnych zakątkach globu — nie tylko w Rosji, ale niemal na całym świecie.

W Rosji Ławrow cisy się ogromnym zaufaniem. Od wielu miesięcy (właściwie lat) znajduje się on w pierwszej trójce polityków, których Rosjanie darzą największym zaufaniem. Według wyników Wszechrosyjskiego Centrum Badania Opinii Publicznej (wynik

¹ U. Patocka-Sigłowy, *Wizerunek Władimira Putina i Dmitrija Miedwiediewa na łamach wybranych numerów tygodnika „Wprost”*, w: E. Kirwieli, E. Maj, E. Podgajna (red.), *Obraz Rosji i Rosjan w Polsce od końca XIX wieku do początku XXI stulecia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011, s. 271–287; U. Patocka-Sigłowy, *Obraz polityków rosyjskich na łamach tygodników „Wprost”, „Polityka”, „Newsweek”, „Przeгляд Rusycystyczny” 2012, nr 1–2, s. 72–86.*

z 13 maja 2018 roku) Ławrow cieszy się zaufaniem 15,7% społeczeństwa (dwa pierwsze miejsca należą do Władimira Putina — 49,4% i ministra obrony narodowej Siergieja Szojgu — 20,2%)². Bardzo wysoko jest oceniana praca ministra spraw zagranicznych — niemal tak dobrze jak Szojgu, a czasami nawet lepiej. W badaniach od pierwszego kwartału 2014 roku do pierwszego kwartału 2018 roku Ławrow uzyskał oceny od 4,24 do 4,69, Szojgu — od 4,41 do 4,73³.

Ławrow jest bardzo dobrze postrzegany w środowisku światowej dyplomacji. To niezwykle groźny przeciwnik o ogromnych umiejętnościach przejawiających się w perfekcyjnym wykorzystaniu zarówno komunikacji werbalnej, jak i niewerbalnej. Wysokim kompetencjom z zakresu protokołu dyplomatycznego, ujawniającym się w grzecznym i stanowczym prezentowaniu twardej linii, zgodnej z polityką zagraniczną Rosji, towarzyszy niejednokrotnie bardziej swobodne zachowanie. Minister potrafi użyć w wypowiedziach słów charakterystycznych raczej dla języka potocznego niż języka dyplomatów. Potrafi użyć wulgaryzmu lub określenia, które nie przystoi osobie publicznej.

Działania Ławrowa wpisują się doskonale w wielopłaszczyznową współczesną dyplomację powiązaną z technologią, marketingiem, komunikacją polityczną, mediami. W przeciwieństwie do tradycyjnej dyplomacji zajmującej się polityką wysoką, współczesna dyplomacja skupia się na problematyce obejmującej zagadnienia z zakresu praw człowieka, interwencji humanitarnych, problemów ekologicznych, przepływów finansowych, szeroko pojętego współdziałania wielu państw⁴. Jedną z form pozwalających na dotarcie do szerokiego grona odbiorców jest soft power, czyli miękka siła, dyplomacja publiczna oznaczająca wykorzystanie potencjału kulturowego państwa, będącego podstawą budowania jego wiarygodności i atrakcyjności⁵. Dyplomacja, której celem jest kształtowanie oczekiwań, strategią — uczestnictwo w społeczności międzynaro-

² *Доверие политикам*, https://wciom.ru/news/ratings/doverie_politikam/ (22.05.2018).

³ *Оценки работы министров*, https://wciom.ru/news/ratings/odobrenie_deyatelnosti_novogo_pravitelstva_rf/ (22.05.2018).

⁴ B. Surmacz, *Wstęp*, w: B. Surmacz (red.), *Nowe oblicza dyplomacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 10.

⁵ B. Ociepka, *Nowa dyplomacja publiczna — perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego*, „Przegląd Strategiczny” 2012, nr 1, s. 130.

dowej, a źródłem siły — przyciąganie⁶. Zwolennikiem takiej właśnie dyplomacji jest Siergiej Ławrow.

Dla celów niniejszego artykułu analizie zostały poddane wypowiedzi Ławrowa z dwunastu ostatnich miesięcy. Temat Polski pojawił się w dwudziestu sześciu z nich. To wystąpienia zarówno za granicą, jak i w Rosji. Trzeba jednak pamiętać, że wystąpienia w Rosji mają charakter międzynarodowy — często związane są ze spotkaniami bilateralnymi lub wielostronnymi. Są więc emitowane do innych krajów.

Jednym z najczęściej pojawiających się w wystąpieniach Siergieja Ławrowa motywów była prowadzona przez Polskę polityka historyczna. Minister poruszał ten temat w trakcie spotkań w Berlinie, Genewie, Moskwie, Soczi, Wiedniu.

Особую тревогу вызывают переписывание истории и [...] „война с памятниками” советским воинам-освободителям в Польше⁷.

Внесли предложение в ООН и ОБСЕ о пресечении такого позорного, безнравственного явления, как война с памятниками, которая развёрнута на Украине, в Польше и в некоторых странах Прибалтики⁸.

Не прекращаются попытки переписать историю Второй мировой войны, обелить и даже героизировать нацистов. В Латвии принят закон, уравнивающий членов СС — организации, осужденной Нюрнбергским трибуналом, с теми, кто освободил Европу от коричневой чумы. Кошунственной затеянная в Польше война с мемориалами в честь воинов-освободителей, оскорбляющая память десятков миллионов жертв фашизма и чувства их потомков⁹.

⁶ S. Gawroński, *Dyplomacja publiczna — komunikowanie międzynarodowe na usługach brandingu narodowego*, „Komunikacja Społeczna” 2012, nr 1, s. 56; E. Molendowski, W. Polan, *Dyplomacja gospodarcza. Rola i znaczenie w polityce zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2007, s. 32.

⁷ *Выступление Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в ходе сегмента высокого уровня 37-й сессии Совета ООН по правам человека*, Женева, 28 февраля 2018 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/3101699 (28.04.2018). Wszystkie podkreślenia w przywoływanych fragmentach wystąpień zostały wprowadzone przez autorkę niniejszego tekstu.

⁸ *Выступление Министра иностранных дел России С.В. Лаврова на открытии XXVI Международных Рождественских образовательных чтений*, Москва, 24 января 2018 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/3033884 (02.05.2018).

⁹ *Выступление Министра иностранных дел России С.В. Лаврова на 24-м заседании СМВД ОБСЕ*, Вена, 7 декабря 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2980504 (02.05.2018).

Мы часто и громко на это [снос памятников советских воинов в Польше — U.P.-S.] реагировали, взывали не только к совести, что не всегда получается в диалоге с нашими европейскими партнёрами, но и к букве Договора, который Вы упоминали. [...] Мы ведём с ними разговор, хотя Вы, наверное, понимаете, что с нынешней властью в Варшаве это, по сути дела, бесперспективная затея. Они пронизаны русофобией. Не знаю, почему¹⁰.

[...] сейчас, когда рассматривается вопрос об отношениях с Россией, ЕС встаёт в один ряд и „берет под козырек” агрессивному меньшинству, где запевалами являются три балтийские страны и Польша, прежде всего. К огромному сожалению, прославление характерно не только для стран Балтии и Польши. [...] В связи с последним всплеском борьбы с памятниками в Польше, о чем Вы упомянули, у нас есть конкретные предложения в ЮНЕСКО и на ГА ООН, где в ходе моего выступления в прошлом месяце эта тема была одной из основных. [...] Процесс декоммунизации в целом начался давно. В Польше очень скоро после распада Варшавского договора [...] из Министерства иностранных дел удалили выпускников советских вузов, прежде всего, МГИМО. Хотя опыт многих других стран, в том числе Восточной Европы, показывает, что выпускники МГИМО и в современных условиях востребованы как в интересах развития своих, ныне независимых государств, так и в интересах активного участия в общеевропейском и общемировом сотрудничестве¹¹.

Причина, по-моему, заключается в тех, кто заводит националистические настроения в польском обществе, кто очень старательно переписывает историю, кто пытается возродить польский национализм с позиций преподносимой исключительности, кто пытается свалить вину за все польские беды на нашу страну. [...] Вы знаете, у поляков много проблем с интерпретацией событий Второй Мировой войны, причём далеко не только с нами. [...] Я считаю, что привносить эти исторические фантазии в сегодняшнюю реальную политику очень опасно. В Польше ощущается реальное „промывание мозгов” населению в однозначно антироссийском ключе. [...] Я вижу одержимость тем, чтобы создать в польском обществе атмосферу полного неприятия всего, что связано с Россией¹².

¹⁰ *Выступление и ответы на вопросы Министра иностранных дел России С.В. Лаврова на Правительственном часе в Совете Федерации Федерального Собрания Российской Федерации, Москва, 15 декабря 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2992396 (08.04.2018).*

¹¹ *Выступление Министра иностранных дел Российской Федерации С.В. Лаврова на Первом Глобальном форуме молодых дипломатов в рамках Всемирного фестиваля молодёжи и студентов, Сочи, 16 октября 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2904546 (28.04.2018).*

¹² *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в ходе встречи со студентами и профессорско-*

Хочу напомнить, что с фашистской Германией сражались и пострадали не только русские, украинцы и белорусы, но и все народы СССР. [...] Мы ценим, что сейчас у нас с ФРГ налажена очень интенсивная мемориальная работа. Она охватывает поддержание в достойном виде памятников тем, кто освобождал Европу. Мы искренне ценим такое отношение германских властей, тем более что по соседству есть абсолютно возмутительный пример иного рода. Надеюсь, что Евросоюз тоже не пройдет мимо решений, которые принимаются в Польше по сносу памятников. Вроде бы недавно там были какие-то решения Еврокомиссии — Польша ещё сделала что-то, за что её ругали. А вот за отношение её к итогам Второй мировой войны Евросоюз почему-то проявляет пассивность¹³.

Opinie te były częściowo spowodowane zapisami wprowadzonymi *Ustawą z 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej*¹⁴. Wcześniej obowiązujące zapisy z 1 kwietnia 2016 roku¹⁵ zostały rozszerzone. Dotychczas zakazem objęte były nazwy budowli, obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej, w tym drogi, ulice, mosty i place, które upamiętniają lub propagują osoby, organizacje, wydarzenia lub daty symbolizujące ustrój totalitarny. Nowelizacja wprowadziła do tego katalogu także nazwy m.in. szkół, szpitali, instytucji kultury, nazwy osiedli oraz pomniki gloryfikujące ustrój to-

преподавательским составом МГИМО и Дипакадемии, Москва, 1 сентября 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2851134 (28.04.2018). Słowa te są odpowiedzią na pytanie: „Недавно в Польше был принят закон, предусматривающий снос памятников периода Советов, в т.ч. порядка нескольких сотен памятников солдатам Красной Армии [...]. Такое вопиющее решение является оскорбительным для России и других стран, участвовавших в борьбе с фашизмом. В чем, на Ваш взгляд, причина такого поведения со стороны Польши? Каким образом можно было бы предотвратить негативные последствия подобных действий?”

¹³ *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в Фонде им. К. Кербера, Берлин, 13 июля 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2814020 (28.04.2018).*

¹⁴ *Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej (Dz.U. 2017 poz. 1389), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001389> (02.05.2018).*

¹⁵ *Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 roku o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej (Dz.U. 2016 poz. 744), <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2016/744/1> (04.05.2018).*

talitarny. Ustawodawca, na potrzeby niniejszej ustawy, rozszerzył definicję pomników, stanowiąc, że przez pomniki rozumie się również kopce, obeliski, kolumny, rzeźby, posągi, popiersia, kamienie pamiątkowe, płyty i tablice pamiątkowe, napisy i znaki¹⁶. Ustawa przewiduje pewne wyłączenia od zakazu, które dotyczą pomników: niewystawionych na widok publiczny, znajdujących się na terenie cmentarzy albo innych miejsc spoczynku, wystawionych na widok publiczny w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej, naukowej lub o podobnym charakterze, w celu innym niż propagowanie ustroju totalitarnego, wpisanych — samodzielnie albo jako część większej całości — do rejestru zabytków.

Siergiej Ławrow, mówiąc o przepisach obowiązujących w Polsce, użył retoryki wojennej — wspominał wielokrotnie o „wojnie z pomnikami” („борьба с памятниками”). Jego zdaniem działania Polaków są przykładem niemoralnego zjawiska („безнравственного явления”). To określenie jest bardzo mocno nacechowane emocjonalnie. Podobnie jak stwierdzenie o tym, że odwoływanie się do sumienia partnerów (Polaków) niestety nie jest zawsze możliwe („взывали не только к совести, что не всегда получается в диалоге с нашими европейскими партнёрами”). Wojna z pomnikami powiązana jest z chęcią napisania historii od nowa. Być może z tych powodów wszelkie próby nawiązania dialogu z Polską są przedsięwzięciem bez perspektyw („бесперспективная затея”). Jest to bardzo trudne również w związku z tym, że władza w Warszawie przesiąknięta jest rusofobią („пронизаны русофобией”). Proces dekomunizacji w naszym kraju zaczął się dawno¹⁷, ale nigdy nie przybierał na sile tak, jak obecnie.

Polska widziana oczami Ławrowa jest krajem wiodącym prym w budowaniu koalicji antyrosyjskiej, krajem, którego władze zezwalają na odbudowę myśli i ruchów neonazistowskich. Polacy mają spo-

¹⁶ Usunięte zostały m.in. legnicki Pomnik Wdzięczności dla Armii Radzieckiej, szczeciński monument „Tym, którzy zdobywali Szczecin”, Pomnik przyjaźni polsko-radzieckiej w Skierniewicach, Pomnik Braterstwa Broni w Oleśnicy, Pomnik Wdzięczności w Lidzbarku Warmińskim. Wykaz miejscowości, w których zdemontowano pomniki znajduje się na stronie internetowej Ambasady Rosji w Polsce (https://poland.mid.ru/web/polska_pl/wykaz-miejscowosci-rzeczypospolitej-polskiej-w-ktorych-zdemontowano-pomniki-radzieckich-zolnierzyzwolicieli).

¹⁷ Jednym z jego przejawów było usunięcie z urzędów (głównie z MSZ) absolwentów szkół rosyjskich, w tym Moskiewskiego Państwowego Instytutu Stosunków Międzynarodowych. Absolwenci tej szkoły uważni są za jednych z najlepiej przygotowanych do pracy w dyplomacji.

ro problemów z interpretacją wydarzeń II wojny światowej. I chodzi nie tylko o udział w tej wojnie Rosjan, ale również Ukraińców.

Niektóre działania Polaków mające na celu zmianę historii Ławrow nazywa historycznymi fantazjami („исторические фантазии”). W sposób bezpośredni, używając zwrotu frazeologicznego charakterystycznego raczej dla języka potocznego, minister mówi o „praniu mózgow” w jednoznacznym antyrosyjskim kluczu („‘промывание мозгов’ [...] в однозначно антироссийском ключе”). Można wręcz mówić o obsesji stworzenia w polskim społeczeństwie atmosfery pełnego odrzucenia wszystkiego, co związane jest z Rosją („создать в польском обществе атмосферу полного неприятия всего, что связано с Россией”). **Cały czas rozbudzane są nastroje nacjonalistyczne** („националистические настроения в польском обществе”), bardzo starannie przepisuje się historię. Władza stara się rozbudzić polski nacjonalizm, u podłoża którego leży wyjątkowość narodu („пытается возродить польский национализм с позиций преподносимой исключительности”) **oraz zrzucić winę za wszystkie niepowodzenia na Rosjan** („свалить вину за все польские беды на нашу страну”).

Postawa Polski jest zupełnie inna od tej, którą prezentują Niemcy. Ich współpraca z Rosją na polu dbałości o pamięć uważana jest za wzorcową.

Kolejnym, często podejmowanym przez Ławrowa tematem był udział Polski w działaniach mających na celu rozwiązanie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

В конце концов, напомним, что в феврале 2014 г. было достигнуто соглашение между действующим на тот момент Президентом Украины В.Ф. Януковичем и лидерами оппозиции. Соглашение было засвидетельствовано министрами иностранных дел Германии, Польши и Франции. Через день оно было разорвано оппозицией. Те, кто от имени ЕС подписал это соглашение, получается, обманули украинский народ, потому что оно предполагало создание Правительства национального единства. Вместо этого было создано „правительство победителей”, как его назвал тогда А.П. Яценюк¹⁸.

Так же, как нам, нужен сильный Евросоюз, ЕС нужна сильная Россия. [...] Мы в наших последних контактах [...] откровенно говорим и немец-

¹⁸ *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в ходе пресс-конференции по итогам деятельности российской дипломатии в 2017 году*, Москва, 15 января 2018 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/3018203 (28.04.2018).

ким, и французским коллегам (сказали бы и польским, но с ними у нас сейчас нет контакта) о том, что когда три этих страны в лице своих министров иностранных дел подписались под соглашением между В.Ф. Януковичем и оппозицией 20 февраля 2014 года, то они взяли на себя ответственность за выполнение этого соглашения. Когда на утро оппозиция растоптала свои обязательства, она проявила полное неуважение к Германии, Франции и Польше. Это факт. Ни Германия, ни Франция, ни Польша в ответ на наши вопросы о том, почему же они не призывают оппозицию к порядку, не смогли ничего сказать, кроме того, что президент В.Ф. Янукович в тот момент убежал из Киева¹⁹.

Потом был переворот, стыдливая неспособность наших коллег и друзей из Германии, Франции и Польши настоять на том, чтобы соглашение В.Ф. Януковича с оппозицией, которое они сами завизировали и гарантиями которого они же и выступали, „растоптанное” на следующее утро, всё-таки сработало. Никто не старался говорить с оппозицией на тему того, что она вела себя предательски, в том числе по отношению к Европе²⁰.

Когда сейчас на Украине нас всерьёз обвиняют во всех смертных грехах, оправдывают путчи, которые свергли пусть непопулярного, но законного президента вопреки соглашению, только накануне подписанному при поддержке Франции, Германии и Польши, которые потом просто „набрали в рот воды” и стали оправдывать то, что произошло, когда льётся поток грязи, а наших артистов, деятелей культуры, искусства объявляют персонами нон грата, когда у российских инвесторов отнимают бизнес, когда, наконец, всерьёз говорят о введении визового режима, как вы думаете, мы должны это просто сглатывать и не отвечать взаимностью?²¹.

Polska występuje wspólnie z Niemcami i Francją („Германии, Польши и Франции”). **Minister nazywa przedstawicieli tych krajów kolegami i przyjaciółmi** („наших коллег и друзей”). Podkreśla również, że ministrowie spraw zagranicznych tych trzech państw byli gwarantami umowy między władzami Ukrainy a opozycją („были га-

¹⁹ *Выступление и ответы на вопросы Министра иностранных дел России С.В. Лаврова на встрече с членами Ассоциации европейского бизнеса в Российской Федерации*, Москва, 31 октября 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2927175 (28.04.2018).

²⁰ *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в Фонде им. К. Кербера*, Берлин, 13 июля 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2814020 (28.04.2018).

²¹ *Выступление и ответы на вопросы Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в Балтийском федеральном государственном университете им. И. Канта*, Калининград, 6 июня 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2777284 (28.04.2018).

рантами разорванного оппозиционерами договора”). Okazało się jednak, że przedstawiciele Unii Europejskiej oszukali naród ukraiński („обманули украинский народ”), a widząc pewne nieprawidłowości w działaniach Ukraińców nabrali wody w usta („набрали в рот воды”). Jest to jawna krytyka poczynań dyplomatów z krajów unijnych.

Ławrow podkreśla, że Rosji potrzebna jest silna Unia Europejska a Unii potrzebna jest silna Rosja. O tym także Ławrow rozmawia z kolegami z Francji i Niemiec. Z Polakami niestety nie można rozmawiać, brakuje bowiem z nami kontaktu („сказали бы и польским, но с ними у нас сейчас нет контакта”).

W wystąpieniach Siergieja Ławrowa nie mogło zabraknąć tematu rozszerzenia kontyngentu wojsk amerykańskich na terenie Polski i krajów bałtyckich.

Говоря о глобальных вещах, в рамках которых американское присутствие вызывает у нас много вопросов, необходимо отметить глобальную систему противоракетной обороны, которая активно создаётся в европейском сегменте в Румынии и Польше, а в её восточно-азиатском сегменте — в Южной Корее. [...] Как видите, присутствие США растёт, причём в совсем небезобидном ключе²².

Под предлогом нагнетания русофобии в отношении между Россией и НАТО, обвинений нас в том, что мы чуть ли не готовимся напасть на Прибалтику, Польшу и всех остальных (только в воспалённом мозгу такие идеи и могут возникать, но, тем не менее, такие воспалённые мозги нашлись, более того, нашлись такие, куда эти идеи проникли), на этой абсолютно фейковой логике происходит совершенно реальное развёртывание тяжёлых вооружений, дополнительных крупных контингентов на границах НАТО с Российской Федерацией²³.

Про учения скажу, что не столько Запад встревожен, сколько он опять-таки пытался использовать проведение нами учений как повод для того, чтобы опять нагнетать истерию. [...] Все, кто хотел, побывали на этих учениях и подтвердили, что все было транспарентно. Но „под шумок”, когда нагнеталась истерия, нашим американским коллегам вместе с натовцами удалось разместить на территориях Прибалтики, Польши дополнительные военные контингенты и военную технику²⁴.

²² *Интервью Министра иностранных дел России С.В. Лаврова телеканалу Евроньюс, 16 февраля 2018 г., http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJEo2Bw/content/id/3078435 (04.05.2018).*

²³ Тамże.

²⁴ *Интервью Министра иностранных дел России С.В. Лаврова белорусскому телеканалу РТР-Беларусь, 2 декабря 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/maps/ua/-/asset_publisher/ktnoZLTvbbS3/content/id/2975550 (28.04.2018).*

Осуществляемые альянсом действия в прилегающих к российским рубежам регионах, безусловно, носят провокационный и дестабилизирующий характер. Это и упомянутое развёртывание дополнительных военных контингентов блока в Польше и Прибалтике — причём уже ведутся дискуссии о возможности аналогичных присутствий союзников на территории других стран Восточной Европы, в частности, в Болгарии и Румынии²⁵.

Minister Ławrow zwraca uwagę na obecność amerykańskich wojsk i systemu obrony przeciwrakietowej w Rumunii i w Polsce, a także w Korei Południowej. Podkreśla, że Rosja bezpodstawnie oskarżana jest o chęć napaści na kraje bałtyckie i Polskę. A taka myśl, takie podejrzenie mogło powstać tylko w chorych umysłach. I niestety udało się znaleźć umysły, do których te chore idee przeniknęły („только в воспалённом мозгу такие идеи и могут возникать, но, тем не менее, такие воспалённые мозги нашлись, более того, нашлись такие, куда эти идеи проникли”). To kolejne bardzo mocne, nacechowanie emocjonalnie słowa skierowane pod adresem naszego kraju. Ławrow zwraca także uwagę na fałszywą logikę („фейковой логике”) leżącą u podstaw rozbudowywania kontyngentu NATO w pobliżu granicy z Federacją Rosyjską.

Pojawia się również kwestia prowadzonych przez Rosję działań mających na celu doskonalenie umiejętności w różnych rodzajach wojsk, prowadzonych manewrów. Spotykają się one z historycznym wręcz przyjęciem ze strony państw NATO („нагнетать истерию”). Ta histeria została wykorzystana przez Amerykanów, którzy, korzystając z szumu („под шумок”) **rozmieścili w Europie dodatkowe kontyngenty wojsk.**

Polska to według Siergieja Ławrowa otwarty krytyk Komisji Europejskiej.

Президент Франции Э. Макрон обещает именно это, заявляя, что скоро у него будут конкретные идеи, как встряхнуть и возродить Европу, вернуть ей активный интерес к решению своих проблем и преодолению сложностей, связанных с „брекзитом” и, прямо скажем, засильем брюссельской бюрократии, что вызывает недовольство не только у открытых критиков Еврокомиссии, таких как Польша, Венгрия и ряда других стран, но и у грандов — Германии, Франции, — это подспудно все равно проскальзывает²⁶.

²⁵ *Интервью Министра иностранных дел России С.В. Лаврова газете „Известия”, опубликованное 10 февраля 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2635014 (28.04.2018).*

²⁶ *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в ходе встречи со студентами и профессорско-*

Niestety stosunki polsko-rosyjskie nie należą do najlepszych. Nasz kraj, wspólnie z innymi członkami Unii Europejskiej wprowadził sankcje gospodarcze — Ławrow mówi o spirali sankcyjnej („раскручивать санкционную спираль”). **Najbardziej gorliwym wykonawcą** wszystkich ustaleń unijnych jest rząd Polski („усердствует нынешнее руководство Польши”). A Ławrow podkreśla, że trudno jest określić logikę działań naszego rządu („Трудно найти логику в его решении...”). Jedną z decyzji, która dla Rosjan jest zupełnie niezrozumiała jest oczywiście zniesienie małego ruchu granicznego („Польша отменила малое приграничное передвижение (непонятно почему)”).

Тепло вспоминаю радушный приём, который мне был оказан здесь вместе с министрами иностранных дел Германии и Польши и шесть лет назад в мае 2011 г. в ходе встречи в „тройственном” формате. [...] Отношения с Евросоюзом [...] переживают очень сложный период. Стремясь отвлечь внимание от своего провала на Украине [...] Евросоюз стал „валить с больной головы на здоровую” и раскручивать санкционную спираль. Политизируется практическая кооперация, включая энергетику, которая на протяжении многих лет играла цементирующую роль в наших связях. Особо усердствует нынешнее руководство Польши. Трудно найти логику в его решении свернуть взаимовыгодный облегчённый режим местного приграничного передвижения с Калининградским регионом²⁷.

Говоря о том, как облегчать общение, наверное, мы не можем забывать, что это „улица с двусторонним движением”. [...] когда Польша отменила малое приграничное передвижение (непонятно почему), это создаёт реальные проблемы для ваших друзей²⁸.

W wielu wystąpieniach ministra Ławrowa znajdujemy odniesienie do naszej rusofobii. Pojawiają się tendencje rusofobiczne („русофобскими тенденциями”), **rusofobia wręcz „przelewa” się przez wszystkie nasze działania** („лилась” русофобия, так и будет продолжать „литься”). A Rosja odnosi się do tych działań ze swoją filozofią („мы к этому относимся философски”).

преподавательским составом МГИМО и Дипакадемии, Москва, 1 сентября 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2851134 (28.04.2018).

²⁷ *Выступление и ответы на вопросы Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в Балтийском федеральном государственном университете им. И. Канта, Калининград, 6 июня 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2777284 (28.04.2018).*

²⁸ Tamże.

США уже пытаются заманить в эти свои затеи те страны, которые отмечены русофобскими тенденциями — наших Балтийских соседей, Польшу также пытаются заманить²⁹.

Как „лилась” русофобия, так и будет продолжать „литься”. [...] Россия — постоянный член Совета Безопасности, а для остальных членов отведено одно место непостоянного члена. [...] Если поляки также будут продвигать свои русофобские идеи через СБ ООН, отвлекая время и внимание от по-настоящему насущных вопросов, мы к этому относимся философски³⁰.

Tematem, który pojawił się w wystąpieniu ministra Ławrowa w 2018 roku, była historia obozu zagłady w Sobiborze. W trakcie spotkania z ministrem spraw zagranicznych Holandii Stephanusem Abrahamem Blokiem Ławrow zadeklarował zainteresowanie Rosji udziałem w projekcie budowy muzeum, które powstaje na terenie byłego obozu. Rosja jest zainteresowana udzieleniem wsparcia Holandii jako członkowi międzynarodowego komitetu zajmującego się budową muzeum (w skład komitetu wchodzi jeszcze Izrael, Polska i Słowacja).

Говорили и о культурно-гуманитарном взаимодействии. Затронули ситуацию, связанную с российским участием в проекте обновления музея в Польше на территории бывшего нацистского лагеря смерти в Собиборе³¹.

Wystąpienie ministra zbiegło się ze światową premierą filmu w reżyserii Konstantina Chabińskiego *Sobibór*. Odbyła się ona 23 kwietnia 2018 roku (data premiery polskiej — 11 maja 2018 roku).

Swego rodzaju podsumowaniem zaprezentowanych wyżej fragmentów może być poniższa wypowiedź Ławrowa. To odpowiedź na

²⁹ *Интервью Министра иностранных дел России С.В. Лаврова для программы Действующие лица с Наилей Аскер-заде на телеканале Россия 1, Москва, 11 февраля 2018 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/3070334 (28.04.2018).*

³⁰ *Выступление и ответы на вопросы Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в Балтийском федеральном государственном университете им. И. Канта, Калининград, 6 июня 2017 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2777284 (28.04.2018).*

³¹ *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в ходе совместной пресс-конференции по итогам переговоров с Министром иностранных дел Королевства Нидерландов С. Блоком, Москва, 13 апреля 2018 г., http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/3168722 (04.05.2018).*

pytanie dotyczące pretensji zgłaszanych przez Warszawę pod adresem Moskwy³².

К тому, что звучит из Польши, следует относиться философски. Мы неоднократно давали понять, что будем готовы к самому тесному, взаимовыгодному и прагматичному сотрудничеству. [...] Нас записали в категорию врагов. Мы не будем отвечать взаимностью, хотя видим, что в Польше сознательно, последовательно и масштабно насаждается русофобия в качестве национальной идеи. Война с памятниками, заявления о том, что снос памятников, которые не установлены над захоронениями, является их правом [...]. Ну и многое другое. Мы видим ту роль, которую Польша играет в НАТО, Евросоюзе по противодействию любым предложениям о более реалистичном взгляде на отношения с Россией. Повторю еще раз, мы будем готовы к диалогу, но для этого наши польские коллеги должны понять, что диалог может быть только на основе взаимного учета интересов, а не на основе попыток диктовать нам нечто, ощущая за своей спиной американцев и прочих „ястребов” в рамках Североатлантического альянса³³.

Ławrow w swojej odpowiedzi zwrócił uwagę na to, że do działań Polski należy podchodzić filozoficznie. Należy podkreślać, że Rosja jest gotowa do współpracy i dialogu. Przykre jest to, że Rosję postrzega się jako wroga. Ale nie będzie odpowiadać Polsce tym samym. Rusofobia staje się w Polsce ideą narodową. Przykra jest także prowadzona przez nasz kraj wojna z pomnikami. Polska to kraj, który zarówno w UE, jak i w NATO stara się przeciwdziałać wszelkim próbom realistycznego spojrzenia na Rosję.

Siergiej Ławrow jest niezmiernie ważną postacią w polityce światowej. Jego działania na arenie międzynarodowej są stale prezentowane w mediach światowych. Ze względu na swoje kompetencje jest on uznawany jednoznacznie za specjalistę w dziedzinie dyplomacji międzynarodowej. W związku z tym poruszane przez niego kwestie stają się tematem dyskusji na arenie światowej, a prezentowany punkt widzenia podlega ocenie bardzo licznego grona. Ważny jest

³² „Россия и Польша являются соседями, но список претензий Варшавы к Москве огромный, можно сказать, почти бесконечный. Москва все время говорит, что Варшава — это партнёр. В Варшаве говорят, что Россия — это враг. Как все-таки выстраивать отношения с таким непростым „партнером”?”

³³ *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова в ходе пресс-конференции по итогам деятельности российской дипломатии в 2017 году*, Москва, 15 января 2018 г., http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/3018203 (28.04.2018).

więc sposób prezentacji naszego kraju w wystąpieniach Ławrowa. Jest to niestety wizerunek negatywny. Łączy się z rusofobią, histerią, praniem mózgow i wojną z pomnikami. Pod adresem naszego kraju padają ostre słowa, często zbyt mocne z punktu widzenia protokołu dyplomatycznego. Dyskusyjne jest to, na ile Polska na taki wizerunek zasłużyła.

Уршуля Патоцка-Сигловы

ПОЛЬША В ВЫСТУПЛЕНИЯХ МИНИСТРА ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ СЕРГЕЯ ВИКТОРОВИЧА ЛАВРОВА

Резюме

Тема Польши занимает важное место в российском публичном дискурсе. Примером могут служить выступления министра иностранных дел Российской Федерации. Сергей Лавров — чрезвычайно важная фигура в мировой политике. Его действия на международной арене постоянно представлены в мировых СМИ. Поэтому поднятые им вопросы становятся предметом всеобщего обсуждения, а представленная им точка зрения подлежит оценке очень большой группы реципиентов. Важное значение имеет способ представления Польши в выступлениях Лаврова. К сожалению, это негативный образ, что в свою очередь связано с русофобией, истерией, политикой «промывания мозгов» и войной с памятниками.

Urszula Patocka-Sigłowy

POLAND IN THE SPEECHES OF THE MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS
OF THE RUSSIAN FEDERATION SERGEY VIKTOROVICZ LAVROV

Summary

The subject of Poland occupies an important place in the Russian public discourse, which is visible in the speeches of the Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation. Sergey Lavrov is an extremely important figure in world politics, whose actions are constantly presented in the world media. Therefore, the issues raised by him become the subject of discussion on the world stage, and the presented point of view is subject to the evaluation of a very large audience. The image of Poland plays an important part in Lavrov's speeches. Unfortunately, due to Polish Russophobia, hysteria, brainwashing and war with monuments the presented image is negative.

TATIANA KANANOWICZ
Uniwersytet Gdański

ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ БОРЬБА НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛОВ «NEWSWEEK POLSKA» И «SIECI»: ЛИБЕРАЛЬНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ VS. ЛИБЕРАЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ

Настоящая статья представляет собой дальнейшее исследование¹ механизмов воздействия, используемых современными польскими СМИ в рамках массмедийного политического дискурса. Напомним, что основными понятиями, составляющими теоретическую базу исследования, являются:

— уже упомянутый выше *массмедийный политический дискурс*, под которым понимается особый тип дискурса — «симбиоз, закономерный результат их [политического и медийного дискурсов — Т.К.] эволюции, органически сочетающий их основные особенности и реализующийся, прежде всего, в текстах масс-медиа различных жанров и различных политических нарративов»²;

— *идеология*, под которой понимается «совокупность идей, мифов, преданий, политических лозунгов, программных документов партий, философских концепций, [...] которая исходит из определенным образом познанной или «сконструированной реальности»³, а также «специфическая политическая деятель-

¹ См. первую статью из этой серии: T. Kananowicz, *Walka ideologiczna na łamach tygodników „Newsweek Polska” i „Sieci”: kaczyzm vs układ*, «Język Polski» 2018 (w druku).

² Л.А. Кудрявцева, *Массмедийный политический дискурс Украины: особенности «послемайданского» периода* // М.Н. Володина (ред.), *Язык и дискурс средств массовой информации в XXI веке*, Академический Проект, Москва 2011, с. 31.

³ А.А. Грипанов (сост.), *Новейший философский словарь*, Книжный дом, Москва 2003, с. 405.

ность, ведущая к поддержанию, модификации, подрыву или перестройке существующей общественной системы»⁴;

— *идеологема* — сложный семантический конструкт, организованный вокруг ценностей и антиценностей (см. об этом далее в тексте).

Политический дискурс печатных изданий (как одна из разновидностей массмедийного политического дискурса наряду с телевизионным политическим дискурсом, радио-дискурсом, интернет-дискурсом и даже кинодискурсом) наиболее полно реализуется на страницах еженедельных общественно-политических журналов, которые относят к группе изданий, формирующих вкусы и мнения (польск. *opiniotwórczy*). Основными жанрами, с которыми они работают, являются информационные жанры и политическая публицистика⁵. Каждый из них, будучи «значимым в жизни человека смыслогенерирующим инструментом, создающим значения и медийные картины мира»⁶, предлагает читателям собственное видение мира, в основе которого лежит мировоззрение (идеология), которая часто строится на разных, иногда противоречащих друг другу, ценностях. Идеология транслируется в политическом дискурсе печатных изданий при помощи идеологем.

В статье будут проанализированы две базовые идеологемы, лежащие в основе политической наррации 2015–2018 гг. двух конкурирующих польских еженедельников — «Newsweek Polska» и «Sieci»⁷. Этими идеологемами являются *либеральная трансформация* и *либеральная революция*. Анализируемый материал представлен в разных жанрах массмедийного политического дискурса: в передовых статьях, комментариях, фельетонах, интервью и др. Лингвистический анализ будет предварен кратким описанием политической и медийной ситуации

⁴ M. Seliger, *Ideology and Politics*, Allen&Unwin, London 1976, с. 17. Все цитаты из нерусскоязычных источников приводятся в переводе автора статьи. Если слово при переводе на русский язык, по мнению автора, может потерять какую-то часть семантики, в скобках дается польская лексема, использованная в оригинале.

⁵ K. Zuba, *Polska scena polityczna: ciągłość i zmiana*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2012, с. 300.

⁶ B. Skowronek, *O nowej koncepcji badań polszczyzny medialnej*, «Język Polski» 2014, XCIV 1, с. 32.

⁷ В тексте статьи используется новое название еженедельника — «Sieci», измененное в связи с решением Апелляционного суда от 29 июня 2017 г.

в Польше, в котором акцент делается на дихотомном делении политики и СМИ, что прямым образом влияет на политический нарратив журнальной публицистики.

1. ПОЛИТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ В ПОЛЬШЕ

Начиная с 2005 года польская партийная система представляет собой двухпартийную систему с присутствием дополняющих партий⁸. На польской политической сцене доминируют две партии — центристская Гражданская платформа, далее ГП (*Platforma Obywatelska*) и правая партия Право и справедливость, далее ПиС (*Prawo i Sprawiedliwość*), которые сменяют друг друга у власти. Обе партии были созданы в 2001 году. ГП оформилась в результате распада Союза Свободы (*Unia Wolności*), в ее состав вошли политики бывшего Либерально-демократического конгресса (*Kongres Liberalno-Demokratyczny*) во главе с Дональдом Туском, часть политиков Избирательной акции солидарность (*Akcja Wyborcza Solidarność*) и Анджей Олеховски, который за год до этого баллотировался на пост президента как самовыдвиженец. Партию ПиС основали братья Лех и Ярослав Качиньские на основе Соглашения центр (*Porozumienie Centrum*). В парламентских выборах 2005 года победила партия ПиС, которая правила в течение двух лет — сначала в коалиции, а потом в качестве правительства меньшинства. Выборы 2007 г. принесли победу ГП, а в 2011 г. партия снова оказалась у власти. В 2015 г., спустя 8 лет, ГП проиграла в парламентских выборах с ПиС.

По историческому критерию возникновение обеих партий связано с движением Солидарность, которое имело место в Польше в 80-е гг. 20 в. «Общий пафос солидарности был фактором, который смягчал, но не нивелировал значительные различия в идеологии и программах обеих партий»⁹. «Предпринимались попытки использовать общие корни в качестве точки соприкосновения в ходе переговоров о планируемой, но не реализованной коалиции ПиС и ГП в 2005 г.»¹⁰. Тогда же между ГП и ПиС возник конфликт, который длится до настоящего момента, а ГП

⁸ K. Zuba, *Polska scena polityczna...*, с. 96.

⁹ Там же, с. 195.

¹⁰ Там же, с. 194.

до сих пор рассматривается как самая серьезная оппозиция для Пис. Этот конфликт показал, что исторический критерий уже неприменим к описанию этих партий, скорее всего их следует описывать по критерию «модернизационные» (ГП) и «немодернизационные партии» (Пис)¹¹. На идеологическом уровне это деление соответствует делению на либеральные партии, представляющие открытое мировоззрение (ГП) и консервативные, представляющие традиционно ориентированное мировоззрение (Пис). Консерватизм Пис «является одним из стержней самоидентификации партии. [...] Он опирается на первенстве интересов государства и народа, а также на возврате к традиционным ценностям, основанным на христианской этике»¹². Если говорить о либерализме ГП, то он скорее проявляется в противостоянии всем идеям и мероприятиям Пис, чем в собственной идеологической программе, ср.:

Эта партия, особенно после 2007 г. значительно сократила в своей идейной программе постулаты, связанные с либерализмом. В экономической сфере одобрила «социальную рыночную экономику», а в мировоззренческой — расширила христианско-демократические и консервативные элементы. Это позволило некоторым публицистам сделать вывод, что ГО отошла от либеральных идей¹³.

2. СИТУАЦИЯ В СМИ

На два блока поделены не только польские политики, но и СМИ с представляющими их журналистами, а также все польское общество. К либеральным СМИ относят медиагруппы TVN и Polsat с их информационными каналами TVN24 и Polsat News, журналы и газеты «Newsweek Polska», «Gazeta Wyborcza», «Polityka» и др. К консервативным СМИ относятся государственное телевидение TVP с информационным каналом TVP Info, а также Telewizja Republika, журналы «Sieci», «Do Rzeczy», «Gazeta Polska» и проч. Все те, кто интересуется политикой, легко идентифицируют фамилии Томаша Лиса, Моники Олейник, Доминики Велёвейской, Яцека Жаковского и др. с либеральным лагерем, а фамилии Бронислава Вильдштейна, Петра Семки,

¹¹ Там же, с. 195.

¹² Там же, с. 216.

¹³ Там же, с. 210.

Михала Карновского, Лукаша Важехи — со сторонниками консервативного мировоззрения.

В дискурсе политической публицистики наиболее ожесточенные идеологические бои ведут два еженедельника: издаваемый с 2001 г. компанией Axel Springer «Newsweek Polska», главным редактором которого с 2012 г. является Томаш Лис, а также издаваемый с 2012 г. издательством Fratria еженедельник «Sieci» (до 2017 г. — «wSieci») братьев Карновских. Как пишет Кшиштоф Зуба, «Newsweek» «пробовал примирить богатую традицию с новым обликом журнала, формирующего мнения, независимого от политического влияния»¹⁴. Несмотря на это, журнал является явно оппозиционным по отношению к правящей партии и пропагандирует либеральное мировоззрение. Журнал «Sieci» не скрывает своих идеологических предпочтений: на обложке бумажного издания и на веб-сайте можно прочитать следующую автопрезентацию: «Мы являемся самым крупным консервативным еженедельником мнения в Польше», и далее:

В Польше, которая гордится своим наследием и которая готова изо всех сил бороться за фундаментальные, консервативные ценности, такие как уважение к традиции, мужеству и чести, уважение к коллективу и общественной солидарности, к религии и натуральному праву. А также к одной из фундаментальных свобод человека, выражающейся в независимости мысли, слова и СМИ¹⁵.

3. ИДЕОЛОГЕМА: СЕМАНТИКА И СТРУКТУРА

Иструментом, с помощью которого анализируется политическая наррация, является понятие идеологемы, широко используемое в медиалингвистике, особенно российской. Под идеологемой (идеологическим концептом) понимается сложно организованная семантическая единица, «семантическое гнездо»¹⁶, отсылающее к той или иной идеологии или представляющее ту или иную идеологию; название супер(анти)ценно-

¹⁴ Там же, с. 301.

¹⁵ <http://www.wsieciprawdy.pl/o-tygodniku.html> (18.06.2018).

¹⁶ А.П. Романенко, *Образ ратора в советской словесной культуре*, Флинта, Саратов 2000, с. 75.

сти¹⁷, комбинация дескриптивных и оценивающих значений, которая кратко передает определенное аксиологически окрашенное сообщение и отсылает имплицитно или эксплицитно к ценностным установкам того или иного политического субъекта¹⁸. Одна и та же идеологема может функционировать под разными наименованиями в рамках одной и той же идеологии (ср. *качизм* и *качология*, польск. *kaczyzm* и *kaczologia*), при этом идеологема, обозначающая ценность в одной идеологии, может становиться знаком антиценности во враждебной (оппозиционной) идеологии¹⁹. Этому может сопутствовать изменение названия идеологемы. Более того, идеологема может функционировать в рамках «своей» идеологии именно как идеологема, оставаясь вне ее обычным нейтральным понятием. С такой ситуацией мы имеем дело в случае идеологемы *Третья Речь Посполитая (III Rzeczpospolita, III RP)*: в национальном дискурсе Польши это выражение определяет польское государство, появившееся в результате политических изменений 1989–1990 гг. Оно отсылает к традициям Второй Речи Посполитой — государства, существовавшего в 1918–1939 гг. В консервативном политическом дискурсе это название приобрело негативные коннотации, стало наименованием идеологемы, содержание которой можно представить, говоря в общем, как ‘правление клана, мафии, ограниченной группы влиятельных людей’.

Семантическое поле идеологемы организовано вокруг названий ценностей или антиценностей (центр поля), которые вводятся предикатами с негативными коннотациями: *уничтожать*, *разбазаривать*, *присваивать*, *ненавидеть*, *презирать* и проч. (польск. *niszczyć*, *podważać*, *trwonić*, *zawłaszcząć*, *nienawidzić*, *gardzić*) и с позитивными коннотациями: *защищать*, *охранять*, *возвращать*, *освободать*, *волноваться*, *заботиться* и проч. (польск. *chronić*, *bronić*, *przywracać*, *wyzwalać*, *martwić*

¹⁷ А.А. Мирошниченко, *Конструирование предвыборного лозунга: идеологемы и ценности* // Р. Czerwiński, J. Stawnicka (red.), *Słowo i tekst*, t. 1, *Funkcjonowanie języka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, с. 179–180.

¹⁸ Е.В. Бакумова, *Ролевая структура политического дискурса*, диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Волгоград 2002, с. 77.

¹⁹ P. Zemszał, *Wartościowanie uniwersalne i ideologiczne — pojęcie i rola ideologemu na przykładzie wybranych nominacji dotyczących Stalina w sowieckim dyskursie ideologicznym*, «Etnolingwistyka» 26, Lublin 2014, с. 45–56.

się, *troszczyć się, chcieć* і in.). Выбор предиката влияет на значение семантического субъекта: в первом случае им будет исполнитель «плохих» действий — представитель категории ОНИ, который по-разному оформляется на лексическом уровне — от нейтральных до эмоционально окрашенных прозвищ и даже оскорблений, ср.:

1) PiS trwoni naszą wolność i demokrację (wywiad z Z. Preisnerem, rozmawia A. Pawlicka, «Newsweek» 3/2017).

ПиС разбазаривает нашу свободу и демократию (интервью с З. Прайснером, беседует А. Павлицка, «Newsweek» 3/2017).

2) PiS rozwała podstawy liberalnej demokracji. Co gorsza robi to w stylu swarliwych i naburmuszonych bachorów z piaskownicy (wywiad z prof. Janem Kubikiem, rozmawia M. Pawlicki, «Newsweek», 32/2017).

ПиС громит основы либеральной демократии. Более того, действует как сварливый и капризный сопляк в песочнице (интервью с проф. Яном Кубицким, беседует М. Павлицки, «Newsweek», 32/2017).

Во втором случае (в случае предикатов с позитивными коннотациями) в качестве семантического субъекта выступает чаще всего представитель категории МЫ, к которому себя причисляет и адресант:

3) Wybór z 1989 r. — prozachodni, liberalny, świecki — zostanie przez Polaków obroniony (C. Michalski, «Newsweek» 2/2017).

Поляки будут бороться за свой выбор 1989 года — прозападный, либеральный, светский (Ц. Михальски, «Newsweek» 2/2017).

Двуактантная валентность большинства «позитивных» предикатов (например, *защищать что-то от кого-то, бороться за что-то с кем-то*) открывает место для названий антиценностей:

4) Bez zmian w tej dziedzinie [sądownictwa — Т.К.] pod znakiem zapytania stają inne reformy. Nie będziemy mogli skutecznie chronić naszej wspólnoty, narodu i bliskich Polakom wartości przed lewicową rewolucją i ideologią (wywiad z Z. Ziobro, rozmawia J. Karnowski, «Sieci» 31/2017).

Без изменений в этой области [судебной — Т.К.] мы не сможем провести других реформ. Мы не сможем эффективно защищать наше сообщество, народ и близких полякам ценностей от левой революции и идеологии (интервью с З. Зёбро, беседует Я. Карновски, «Sieci» 31/2017).

Названия ценностей и антиценностей могут скрываться в эпитетах, сопровождающих метафоры, называющие ценность/антиценность (как в примере №3: выбор 1989 года — прозападный, либеральный, светский, ценности: прозападность, либерализм, светскость), а также в приписываемых оценивающему субъекту или его оппоненту признаках:

5) Poziom zakłamania, partactwa i bezczelności tej władzy dochodzi do granicy wytrzymałości. [...] W Polsce mamy dziś jedno wielkie społeczeństwo. Pauperyzm połączony z populizmem to osiągnięcie tej władzy (wywiad z Z. Preisnerem, rozmawia A. Pawlicka, «Newsweek» 3/2017).

Уровень вранья, халтуры и наглости этой власти доходит до предела. [...] Сегодня в Польше царит одно сплошное невежество. Пауперизм в паре с популизмом — вот достижения этой власти (интервью с З. Прайснером, беседа с А. Павлицка, «Newsweek» 3/2017).

6) Prawica obraża «lemingi», «gorszy sort» i «zdrajców»? My pochylimy się nad krzywdami «pisowskiego ludu», mieszając z błotem całą liberalną transformację po roku 1989. Tego typu pięknouchostwo jest przepisem na samobójstwo polityczne, na oddanie Polski partii prowadzącej skutecznie swoją rewolucję nihilizmu (С. Michalski, «Newsweek» 4/2017).

Правые оскорбляют «лемингов», «худший сорт» и «предателей»? А мы исправим вред, нанесенный «писовскому народу», смешивая с грязью всю либеральную трансформацию 1989 г. Такое благородство — это рецепт политического самоубийства, мы просто отдаем Польшу правящей партии, которая эффективно проводит свою политику нигилистической революции (Ц. Михальски, «Newsweek» 4/2017).

На перифериях выстраиваемого таким образом поля идеологии находятся герои и антигерои: названные по имени представители категории МЫ и ОНИ, а также эффекты их действий.

Далее мы подробно рассмотрим две названные выше идеологии польского политического дискурса.

4. ЛИБЕРАЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ VS ЛИБЕРАЛЬНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ

Одним из ключевых понятий, вокруг которых выстраивается политический дискурс обоих журналов, является *либерализм* вообще (как мировоззрение) и непосредственно связанная с ним *либеральная демократия* в частности (как политический строй). Под либерализмом понимается мировоззрение, согласно которому главными ценностями являются свобода и права личности (гражданские, религиозные, политические, экономические), а под либеральной демократией — такая политическая доктрина, которая гарантирует защиту этих прав и народовластие²⁰. Это общепринятая семантика данных понятий. Когда

²⁰ Ф. Фукуяма, *Конец истории и последний человек*, пер. с англ. М.Б. Левина, Ермак, Москва 2004, с. 137.

понятие превращается в идеологему, этому процессу (процессу превращения) помимо аксиологических трансформаций сопутствует также перепрофилирование — выведение на поверхность дискурса определенных его (понятия) составляющих, иногда второстепенных в общепринятом определении понятия, укрупнение их и соответствующее обыгрывание. Именно таким образом преобразованные понятия, получающие соответствующие коннотации, и становятся инструментом идеологической борьбы, превращаясь в идеологемы, в данном случае это будут *либеральная революция* («Sieci») и *либеральная трансформация* («Newsweek»).

Уже в опорных существительных, выбранных нами из богатого синонимического ряда наименований данного явления в связи с их наибольшей частотностью, видна глобальная установка политического нарратива: *революция* — нечто внезапное, резкое, внедряемое обязательно кем-то, насильственным путем; *трансформация* — постепенное превращение, изменение, скорее всего ни от кого не зависящее, естественное.

Наименование суперантиценности *либеральная революция*, используемое еженедельником «Sieci», входит в синонимический ряд с такими образованиями, как *утопия*, *псевдосовременные идеи*, *левая концепция (wizja) культуры*, *цивилизационный проект*, *либеральный проект перестройки общества*, *идеология эмансипации* и проч. В них актуализируются такие элементы семантики, как ‘несбыточность, иллюзорность’ (*утопия*, *псевдосовременные идеи*), ‘мнимость, ложность’ (*псевдосовременные идеи*), ‘наличие действующего субъекта, автора’ (*проект*, *концепция*, *перестройка*), а в связи с этим — ‘неуниверсальность’ (*проект*, *концепция*), ‘разрушение’ (*перестройка*), ‘насильственное освобождение’ (здесь — от всего, даже хо-рошего) (*эмансипация*), ср.:

Lewica chce budować kolejną utopię i coraz agresywniej zwalcza wszystkich, którzy stoją na jej drodze (J. Karnowski, 1/ 2017).

Левые хотят построить очередную утопию и все агрессивнее борются со всеми, кто встает у них на пути (Я. Карновски, 1/ 2017).

UE stała się wehikulem nowej liberalno-lewicowej ideologii, wyrastającej z kontrkultury, fali rewolty przeciw fundamentom zachodniej cywilizacji. Dawni uliczni kontestatorzy przejęli władzę w obecnej Europie i decydują o jej losach. Oczekują, abyśmy realizowali ich postulaty i bezdyskusyjnie przyjmowali cywilizacyjny projekt. A zasadą dominującej dziś ideologii emancypacji jest wyzwania

lanie się z kolejnych tożsamości, z narodowo-kulturową na czele (B. Wildstein, 1/2017).

ЕС стала транспортером новой либерально-левой идеологии, берущей свое начало в контркультуре. Это революционная волна, подмывающая фундамент западной цивилизации. Давние уличные мятежники захватили власть в современной Европе и решают ее судьбу. Они хотят, чтобы мы реализовали их требования и одобряли цивилизационный проект. А принципом доминирующей сегодня идеологии эмансипации является освобождение от очередных видов идентичности, в том числе и от национально-культурной (Б. Вильдштейн, 1/2017).

Используемые в таких контекстах предикаты также отсылают читателя к насильственному внедрению чуждой полякам идеологии: *привить* (*zaszczepić*), *пересадить* (*przeflanconować*), *притащить* (*przywlec*), *насильно укоренить* (*na siłę zakorzenić*) и проч., ср.:

Co można zrobić z ludzi przez 50 lat? Tyle liczy sobie ideologia poprawności politycznej zaszczerpiona przez amerykańskie dzieci kwiaty i przeflanconowana na grunt europejski z wielkim powodzeniem. Do Polski została przywleczona przez okrągłostołowe lewactwo (K. Grzybowska, 09/2015).

Во что можно превратить людей за 50 лет? Столько лет идеологии политкорректности, привитой американскими детьми-цветами на европейской почве с большим успехом. В Польшу ее протащили «круглостольные» леваки (К. Гжибовска, 09/2015).

Эта идеология характеризуется как лишенная ценностей, а люди — как инфицированные ею, ср.:

Strategia ta wyrasta z fundamentów lewicowego myślenia, które ma utopijny charakter. [...] ów prosty utopizm [...] zainfekował myślenie powszechne, zgodnie z którym «lewica walczy z krzywdą człowieka» (B. Wildstein, 09/2015).

Эта стратегия основана на левом мышлении, которое имеет утопический характер. [...] этот примитивный утопизм [...] заразил всеобщее мышление, в соответствии с которым «левые борются с несправедливостью» (Б. Вильдштейн, 09/2015).

В политическом дискурсе журнала «Newsweek» словосочетание *либеральная трансформация* является названием суперценности, а потому имеет позитивную окраску. Оно входит в синонимический ряд с другими — нейтральными и также имеющими позитивную коннотацию наименованиями: это и уже упоминавшийся *либерализм*, *демократия*, *либеральная демократия*, *западная демократия*. Все перечисленные выше названия говорят сами за себя, отсылают к бесспорным ценностям

данной группы авторов и читателей: ни среди первых, ни среди вторых нет никого, кого нужно было бы убеждать в их ценности и значимости для общества. Именно поэтому здесь синонимический ряд намного беднее, чем в журнале «Sieci». В исследуемом материале нам встретились всего два метафорических наименования, косвенно отсылающих к описываемой идеологеме, — *выбор 1989 г.* (С. Michalski, 2/2017) и *чудо 1989 г.* (Т. Лис, 1/2018), ср.:

Na tym właśnie poległa cud 1989 r. Na boisko wybiegli najlepsi zawodnicy — ojcowie założyciele nowej Polski (Т. Лис, 1/ 2018).

В этом и состояло чудо 1989 г. На стадион выбежали лучшие игроки — отцы-основатели новой Польши (Т. Лис, 1/ 2018).

Они отсылают читателя к важнейшему моменту польской истории, когда в результате выборов представители оппозиции в первый раз появились в Сейме, что дало начало политическим и экономическим переменам в Польше. В метафорах, с одной стороны, подчеркивается сознательное, активное участие поляков в данном событии (*выбор*), но с другой — неожиданность случившегося, его даже сверхъестественный характер (*чудо*).

Намного разнообразнее наименования явления, противопоставленного либеральной трансформации, представленного в таких наименованиях, как: *ПиСовская революция, революция нигилизма, антилиберальная ностальгия, антилиберальные фобии, правая сермяжность, антикоммунистическая фиксация, провинциализм*, ср.:

W sytuacji niszczenia państwa prawa i radykalizacji PiS-owskiej rewolucji nihilizmu — gdy rozwalono TK, media publiczne, służbę cywilną, spółki skarbu państwa — po liberalnej stronie zamiast umocnienia [...] rozwija się stronnictwo czystych rąk (С. Michalski, 4/2017).

В ситуации разрушения страны и радикализации ПиСовской революции нигилизма — когда уничтожены Конституционный Трибунал, государственные СМИ, администрация, государственные предприятия — либералы, вместо того, чтобы укрепляться, играют в благородство (Ц. Михальски, 4/2017).

Выстраиваемая на данном материале идеологема — название антиценности — актуализирует такие ее составляющие, как — опять-таки — революция (см. выше), полное отрицание и ломка всего, что было (*нигилизм*), тоска по чему-то, что являет собой

противоположность либерализму (*ностальгия*), боязнь (*фобия*), психическое отклонение (*фиксация, фобия*), ограниченность взглядов, даже глупость (*сермяжность, провинциализм*).

Как уже было сказано, идеологема — это суперконструкт. Давая название одной глобальной супер(анти)ценности, в политическом нарративе она разбивается на более мелкие составляющие, отображающие вкладываемое в нее значение. Так, например, для идеологемы *либеральная революция* можно выделить такие ее элементы — названия антиценностей, — как: *транснациональная идентичность, политкорректность, мультикультурализм, радикальный феминизм, ЛГБТ, гендеризм, постмодернизм* и проч.²¹, ср. употребления в журнале «Sieci»:

Pod hasłem poszanowania praw mniejszości [...] do sztandarów współczesnej liberalnej demokracji zostały dopisane hasła lewicowej rewolucji społecznej i prawo do aborcji, uprzywilejowanie mniejszości rasowych i seksualnych, antyklerykalizm, multikulturalizm i wiele in. (М. Pawlicki, 2/2017).

Под лозунгом защиты прав меньшинств [...] к флаговому призывам современной либеральной демократии были добавлены лозунги левой социальной революции и право делать аборты, привилегии для расовых и сексуальных меньшинств, антиклерикализм, мультикультурализм и многое другое (М. Павлицки, 2/2017).

Postmoderniści ze swymi mediami preferują wolność od prawd narzucanych z góry, bo moralność ma być własnym wyborem. Wzorem ma być radykalny feminizm, LGBT czy genderyzm, nieodrodne dzieci postmodernizmu (К. Grzybowska, 3/2017).

Постмодернисты и их СМИ предпочитают свободу правде, идущей сверху, поскольку мораль — это частный выбор. Образцом для подражания служит радикальный феминизм, ЛГБТ и гендеризм, родные дети постмодернизма (К. Гжибовска, 3/2017).

С этими явлениями борются журналисты еженедельника «Sieci», защищая при этом: *национальное христианское наследие, культурное (религиозное) наследие, единство, народ, родину, единство народа, основанное на вере и патриотизме, польскость, католический костел, традицию, политический и экономический суверенитет, веру и патриотизм, традиционную национальную культуру и национальную идентичность* (см. пример №4 во вступительной части статьи).

²¹ Каждое из этих понятий может рассматриваться как самостоятельная идеологема и требует отдельного, более детального рассмотрения.

Используемая журналом «Newsweek» идеологема *либеральная трансформация* разбивается на такие ценности, как: *верховенство закона, парламентаризм, равновесие сил, переговоры, материальный достаток, открытость, толерантность, европейскость, материальное наследие либеральных сообществ*, а бороться приходится с такими явлениями (антиценностями), как: *разрушение демократии, ослабление позиций Польши, нанесение вреда ее репутации, уничтожение ключевых институтов, продвижение посредственностей, распространение ксенофобии, галлопирующий антисемитизм, гомофобия, попытки растоптать достоинство женщин* и проч.

Вышеприведенные списки ценностей («Sicci») и антиценностей («Newsweek») показывают, что профили идеологемы, реконструированные в ходе анализа, несимметричны: в то время, как «Newsweek» актуализирует как политическую (демократия и политические права граждан), так и социокультурную ее составляющие (права меньшинств, женщин, мигрантов и проч.), «Sicci» сосредоточивается только на последней, трансформируя ее в культурно-этическую. Интересен тот факт, что ни «Newsweek», ни «Sicci» не актуализируют в наполнении своих идеологем экономической составляющей. Налицо упрощение понятия, сведение его к одной или двум главным составляющим. Социокультурная составляющая распадается на две крупные тематические группы, объединенные названием (анти)ценности, и здесь уже наблюдается почти полная симметрия профиля идеологемы:

— мультикультурализм, связанная с ним транснациональная идентичность и надгосударственность; в рамках этой тематики рассматриваются обычно вопросы, касающиеся мигрантов;

— религиозная этика — здесь оба журнала затрагивают вопросы прав женщин и сексуальных меньшинств, в частности, право делать аборт, заключать гомосексуальные браки и проч.

В целях полной реконструкции идеологемы следует обратиться и к названиям оппонентов — представителей категории ОНИ.

В журнале «Sicci» были отмечены следующие наименования: *баловни (pieszczochy) западных салонов, антипольские леваки, идеологическая лживая (samozwańcza) псевдоэлита, секуляризованный Запад, либерально-левый западный истеблишмент, либеральные эстеты (pięknoduchy), идеологи дивного нового*

мира и проч. Актуализируемая здесь семантика — это: ‘действия против Польши, предательство, продажность’ (*баловни, антипольские леваки, псевдоэлита*), ‘экзальтированность, оторванность от реальности, нерациональность’ (*эстет/pięknodusz*), ‘утопия’, или скорее ‘псевдоутопия’, актуализирующаяся отсылкой к роману Олдоса Хаксли *О дивный новый мир* 1932 г. (англ. *Brave New World*, польск. *Nowy wsspaniały świat*).

В журнале «Newsweek» ОНИ — это прежде всего журналисты консервативных СМИ — *оппортунисты и трусы, фанатики и нарциссы, солдаты культурной войны правых, пропагандисты*, а также, в общем — *токсические правые, махина зла, каток, ПиСовская метла* и проч. Многие из приведенных наименований прямо отсылают к характеристикам противников: ‘приспособленчество’, ‘трусость’, ‘фанатизм’, ‘нарциссизм’, здесь актуализируются также такие элементы значения, как ‘война’ (*солдаты культурной войны*), ‘вредоносность, смертельная опасность’ (*токсические правые, махина зла, каток*), ‘зло, уничтожение, полное истребление’ (*махина зла, каток, метла*).

Сопоставление проанализированных идеологем приводится в таблице ниже:

«Sieci»		«Newsweek Polska»	
Супер(анти)ценность		Супер(анти)ценность	
— (+)		Либеральная трансформация (+) Syn.: либерализм, демократия, либеральная демократия, западная демократия	
Либеральная революция (—) Syn.: утопия, псевдосовременные идеи, левая концепция (wizja) культуры, цивилизационный проект, либеральный проект перестройки общества, идеология эмансипации		ПиСовская революция нигилизма (—) Syn.: революция нигилизма, антилиберальная ностальгия, антилиберальные фобии, правая сермяжность, антикоммунистическая фиксация, провинциализм	
Ценности	Антиценности	Антиценности	Ценности
Культурная составляющая			
Мультикультурализм			

— единство народа, основанное на вере и патриотизме, — польскость	мультикультурализм	ксенофобия, антисемитизм	мультикультурализм, европейскость
—	политкорректность	—	политкорректность
национальная идентичность	транснациональная идентичность	—	транснациональная идентичность
Религиозная этика			
— национальное христианское наследие — католический костел	радикальный феминизм	попытки растоптать достоинство женщин	феминизм
	ЛГБТ, гендеризм	гомофобия	толерантность, открытость
			светскость
	постмодернизм	—	постмодернизм
Политическая составляющая			
политический и экономический суверенитет	—	— разрушение демократии — ослабление позиций Польши — нанесение вреда ее репутации — уничтожение ключевых институтов	— верховенство закона — парламентаризм — равновесие сил — переговоры

Как видно, некоторые поля таблицы несимметричны. Это может быть связано прежде всего с тем, что в анализируемом материале нам по каким-то причинам не встретились наименования того или иного явления. Вторая причина — это отсутствие наименования для подразумеваемой (анти)ценности. Так, например, в политическом дискурсе журнала «Sicci» отсутствует наименование главной суперценности, которой противопоставляется либеральная революция. Из таблицы видно, ЧТО именно (какие ценности) журналисты данного издания предлагают вме-

ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ БОРЬБА НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛОВ...

сто нее, но название для этого явления отсутствует. А вот в политической наррации журнала «Newsweek» отсутствуют наименования антиценностей, симметричных таким ценностям, как транснациональная идентичность, политкорректность и др.

Подводя итог, можно сказать, что идеологемы являются одним из действенных средств воздействия: участвуют в построении пропагандируемой тем или иным журналом картины мира, которая выдается за единственно правильную. (Преданные) читатели, на которых рассчитана эта картина мира, функционируют в своих «пузырях» постправды, считая «другие» (оппозиционные) картины мира живыми и манипулирующими сознанием своих получателей.

Tatiana Kananowicz

WALKA IDEOLOGICZNA NA ŁAMACH TYGODNIKÓW „NEWSWEEK POLSKA” I „SIECI”: LIBERALNA TRANSFORMACJA VS LIBERALNA REWOLUCJA

Streszczenie

Obiektem badań w artykule są wybrane ideologemy współczesnego prasowego dyskursu politycznego, w oparciu o które budują swoje narracje dwa konkurujące ze sobą tygodniki opinii — „Newsweek Polska” i „Sieci”. Lingwistyczna analiza semantycznego pola ideologemów poprzedzona została krótkim zarysem sytuacji politycznej i medialnej w Polsce, w którym zaakcentowano dychotomiczny podział w polityce i w mediach, rzutujący na analizowany przekaz polityczny publicystyki prasowej.

Tatiana Kananowicz

IDEOLOGICAL BATTLE IN THE PAGES OF WEEKLIES “NEWSWEEK POLSKA” AND “SIECI”: LIBERAL TRANSFORMATION VS LIBERAL REVOLUTION

Summary

In the article the author analyzes some ideologemes of current political discourse in Polish print media, which are the base of narration of two competitive weeklies — „Newsweek Polska” and „Sieci”. The linguistic analysis of the semantic field of the ideologemes is prefaced with the brief description of political and media situation in Poland, underlining the dichotomy in political and media spheres, affecting the narration in print media.

MARTA NOIŃSKA
Uniwersytet Gdański

МЕДИАЛИНГВИСТИКА КАК СУБДИСЦИПЛИНА ЯЗЫКОЗНАНИЯ: ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ В ПОЛЬШЕ И РОССИИ

Формирование медиалингвистики непосредственно связано с развитием новых технологий, способствующих распространению средств массовой информации. Радио, телевидение и затем Интернет стали широкодоступными и изменили образ коммуникации. Круглосуточные телеканалы, электронная почта, газеты и журналы онлайн, форумы, социальные сети и видеохостинг YouTube являются неотъемлемой частью современной жизни как в Польше, так и в России.

Вездесущность СМИ, их огромная роль в общественной жизни, а также растущее количество речевых и письменных высказываний в СМИ привлекли внимание ученых не только общественных, но и филологических наук. На рубеже XX и XXI веков наблюдалось бурное развитие лингвистических исследований, сосредотачивающихся на языке СМИ, что привело к возникновению новой субдисциплины языкознания, занимающейся изучением функционирования языка в сфере массовой коммуникации — медиалингвистики¹.

ТЕРМИН МЕДИАЛИНГВИСТИКА

Изучение языка СМИ занимает важное место как в польской, так и российской лингвистике уже свыше полвека, однако тер-

¹ Т.Г. Добросклонская, *Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ (Современная английская медиаречь)*, Флинта, Москва 2008, <https://bookonlime.ru/lecture/lekcija-4-medialingvistika-sistemnyy-podhod-k-izucheniyu-yazyka-smi> (5.06.2018).

мин медиалингвистика/mediolingwistyka был введен в научный обиход сравнительно недавно: в России в 2000 году Татьяной Георгиевной Добросклонской, в Польше же — в 2013 году Богуславом Скворнеком.

Термин образовался по аналогии к немецкому Medienlinguistik и английскому media linguistics. Немецкий вариант активно используется в современных языковедческих трудах, английский же — встречается все реже, так как его вытеснили выражения media studies и media discourse analysis. Стоит упомянуть, что в польских публикациях зачастую употребляется также словосочетание lingwistyka mediów (лингвистика медиа), которое трактуется как синоним к термину медиалингвистика. Время покажет, какой из предлагаемых вариантов станет более употребляемым в польском научном обиходе.

Как справедливо отмечает Добросклонская, медиалингвистика сочетает в себе черты двух научных направлений: «с одной стороны, опирается на совокупную базу собственно лингвистических исследований, с другой — инкорпорируется в общую систему медиалогии»². Эти слова весьма актуальны и для польских научных реалий, где параллельно с медиалингвистикой (lingwistyka mediów, mediolingwistyka) развивается мелиалогия (medioznawstwo). Направление объединяет интерес как к функционированию языка в СМИ, так и к экстралингвистическим факторам. Это можно легко объяснить тем, что невозможно описывать средства массовой информации, не обращая внимания на употребляемый ими язык, в то время как анализ языка СМИ без учета внеязыковых явлений был бы неполным. Отметим, что Александр Киклевич включает медиалингвистику в список направлений отраслевой прагматики наряду с юрислингвистикой, интернет-лингвистикой, теолингвистикой, евролингвистикой и эколингвистикой³.

ФУНДАМЕНТЫ МЕДИАЛИНГВИСТИКИ

Нельзя не упомянуть важнейших языковедческих трудов, которые предшествовали возникновению медиалингвистики

² Там же.

³ А. Киклевич, *Протяжение языка*, Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2016, с. 273.

как новой научной дисциплины и стали ее фундаментом. Как в Польше, так и в России первые лингвистические работы, посвященные СМИ, появились в половине XX века.

Публицистическая речь стала активно исследоваться российскими языковедами уже в 50-е годы XX века⁴. Тогда же проводилась журнальная дискуссия о необходимости выделения функциональных стилей литературного языка⁵. Виктор Владимирович Виноградов, подводя ее итоги, постулировал потребность рассмотрения функционально-стилистических систем в социально значимых сферах и анализа особенностей речевых стилей⁶.

В то же время сформировались «центры изучения русской речи с учетом функционально-стилевой дифференциации», важнейшими из которых являются:

Пермский центр под руководством Маргариты Николаевны Кожиной, главным достижением которого является описание функциональных стилей литературного русского языка с выделением доминант каждого из них (Пермская школа функциональной стилистики);

Горьковская школа, основанная Борисом Николаевичем Головиным, использующая количественные методы исследования функциональных стилей и развивающая статистические методы изучения речи;

Саратовская лингвистическая школа, разработанная коллективом кафедры русского языка и речевой коммуникации Саратовского государственного университета, в центре внимания которой находится функционирование русского языка в разных сферах и средах общения, в том числе в СМИ⁷.

⁴ Т.А. Петрова, *Язык средств массовой информации: теоретическое осмысление нормативного аспекта*, «Вестник Академии знаний» 2013, № 3 (6), с. 81.

⁵ М.А. Кормилицына, О.Б. Сиротинина, *Функциональная стилистика и ее место в современной лингвистике* // Л.Р. Дускаева (ред.), *Стилистика как речеведение. Сборник научных трудов славянских стилистов, посвященный памяти М.Н. Кожиной*, Флинта, Москва 2013, с. 101.

⁶ В.В. Виноградов, *Сюжет и стиль: Сравнительно-историческое исследование*, Издательство Академии Наук СССР, Москва 1963, с. 4–9.

⁷ М.А. Кормилицына, О.Б. Сиротинина, *Функциональная стилистика и ее место в современной лингвистике* // Л.Р. Дускаева (ред.), *Стилистика как речеведение...*, с. 83–90. В данной статье подробно описывается деятельность всех вышеуказанных центров.

Лилия Рашидовна Дускаева⁸ отмечает, что развитие СМИ и последовательное изучение их языка активно продолжалось в России с 70-ых годов XX века по разным направлениям, в том числе социалингвистическому⁹ и психалингвистическому¹⁰. Однако, как утверждают Ольга Борисовна Сиротинина и Маргарита Анатольевна Кормилицына, медиалингвистика берет свое начало в функционально-стилистических исследованиях, в центре внимания которых находится изучение закономерностей функционирования языка в разных сферах общения, например, в сфере массмедиа¹¹.

Добросклонская отмечает, что фундаментом российской медиалингвистики стали работы Дмитрия Николаевича Шмелева¹², Сергея Игнатьевича Бернштейна¹³, Григория Яковлевича Солганика¹⁴, Анны Николаевны Васильевой¹⁵, Светланы Ильиничны Тресковой¹⁶, Ирины Павловны Лысаковой¹⁷, Бориса Владимировича Кривенко¹⁸, Виталия Григорьевича Костомарова¹⁹, Юрия Владимировича Рождественского²⁰. Ученые пытались

⁸ Л.Р. Дускаева, *Медиалингвистика в России: лингвопраксиологическая доминанта*, «Медиалингвистика» 2014, № 1, с. 5.

⁹ А.Д. Швейцер, *Современная социалингвистика. Теория, проблемы, методы*, Наука, Москва 1976; Т.М. Дридзе, *Текстовая деятельность и структура социальной коммуникации*, Наука, Москва 1984; С.И. Трескова, *Социалингвистические проблемы массовой коммуникации*, Наука, Москва 1989.

¹⁰ Ю.А. Шерковин, *Психологические проблемы массовых информационных процессов*, Мысль, Москва 1974.

¹¹ М.А. Кормилицына, О.Б. Сиротинина, *Функциональная стилистика и ее место в современной лингвистике // Л.Р. Дускаева (ред.), Стилистика как речеведение...*, с. 101–102.

¹² Д.Н. Шмелев, *Русский язык в его функциональных разновидностях*, Наука, Москва 1977.

¹³ С.И. Бернштейн, *Язык радио*, Наука, Москва 1977.

¹⁴ Г.Я. Солганик, *Лексика газеты: функциональный аспект*, Высшая школа, Москва 1981.

¹⁵ А.Н. Васильева, *Газетно-публицистический стиль речи*, Русский язык, Москва 1982.

¹⁶ С.И. Трескова, *Социалингвистические проблемы массовой коммуникации...*

¹⁷ И.П. Лысакова, *Тип газеты и стиль публикации*, СПУ, Санкт-Петербург 1989.

¹⁸ Б.В. Кривенко, *Язык массовой коммуникации: лексико-семиотический аспект*, ВГУ, Воронеж 1993.

¹⁹ В.Г. Костомаров, *Русский язык на газетной полосе*, МГУ, Москва 1971.; В.Г. Костомаров, *Языковой вкус эпохи: Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа*, Педагогика-пресс, Москва 1994.

²⁰ Ю.В. Рождественский, *Теория риторики*, Добросвет, Москва 1997.

определить в них: функционально-стилевой статус языка СМИ; социокультурные факторы, влияющие на медиаречь; типы медиатекстов и способы их описания; а также техники воздействия в СМИ²¹.

В Польше изучение языка СМИ тоже началось в 50-е годы XX века. В 1956 году в Кракове был основан Центр исследований прессы, в рамках которого функционировала Лаборатория лингвистики²². Центром издавался (и до сих пор издается) научный журнал «Zeszyty Prasoznawcze», в котором печатались статьи, посвященные социальным, политическим, лингвистическим, технологическим и профессиональным аспектам массовой коммуникации. Стоит отметить, что выдающийся польский исследователь СМИ Валеры Писарек дебютировал на страницах журнала в 1960 году (статья *О методе исследования языка польской прессы*).

Валеры Писарек был одним из первых лингвистов, изучающих язык в средствах массовой информации в Польше. В его ранних трудах освещалась культура в средствах массовой информации²³ и заголовки в прессе²⁴. Позже польский языковед занимался количественным изучением лексики²⁵ и анализом содержания прессы²⁶. Он также создал оригинальную модель риторики для журналистов²⁷, разработал инновационную концепцию ключевых слов/идеологем (*słowa sztandarowe*), определяющих важнейшие понятия польской культуры²⁸, и был редактором первого в Польше словаря терминологии средств

²¹ Т.Г. Добросклонская, *Media linguistics: theory and methods of studying language in the media*, «Медиалингвистика» 2014, № 2, с. 8.

²² B. Skowronek, *Badania nad językiem w mediach po 1989 roku*, «Język Polski» 2015, XCV 1–2, с. 114.

²³ M. Kniaginina, W. Pisarek, *Poradnik językowy. Podręcznik dla pracowników prasy, radia i telewizji*, Ośrodek Badań Prasoznawczych, Kraków 1965.

²⁴ W. Pisarek, *Poznać prasę po nagłówkach. Nagłówek wypowiedzi prasowej w oświetleniu lingwistycznym*, Ośrodek Badań Prasoznawczych, Kraków 1967.

²⁵ W. Pisarek, *Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości — komentarze — reportaże*, Ośrodek Prasoznawczy RSW Prasa, Kraków 1972.

²⁶ W. Pisarek, *Analiza zawartości prasy*, Ośrodek Badań Prasoznawczych, Kraków 1983.

²⁷ W. Pisarek, *Retoryka dziennikarska*, Ośrodek Badań Prasoznawczych, Kraków 1970; W. Pisarek, *Nowa retoryka dziennikarska*, Universitas, Kraków 2002.

²⁸ W. Pisarek, *Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność*, Universitas, Kraków 2002.

массовой информации²⁹. Важнейшие статьи Писарека о языке в средствах массовой информации были собраны и изданы в 2007 году в книге *O mediach i języku* (О медиа и языке)³⁰.

Описывая историю польских исследований СМИ, нельзя не упомянуть двух командных инициатив, которые привели к изданию первых монографий, посвященных языку польского телевидения³¹. Краковские лингвисты под руководством Зофии Курзовой занимались синтаксическими и стилистическими свойствами языка современного телевидения, а также количественным описанием лексики в СМИ³². Основной целью второй, возглавляемой Владиславом Любасем, группы языковедов было определение социолингвистических особенностей речевых телевизионных передач, а также описание взаимодействия вербального и визуального кодов³³. Деятельность обеих вышеупомянутых групп, а также историю изучения языка телевидения, подробно описывает Катажина Ситковска³⁴.

МЕДИАЛИНГВИСТИКА СЕГОДНЯ

В связи с бурным развитием современных массмедийных технологий в 90-ые годы XX века, нужными стали новые исследовательские техники, применяемые в анализе массмедийного дискурса. Ответом на сложившуюся ситуацию было возникновение новой субдисциплины языкознания — медиалингвистики. Добросклонская отмечает, что о медиалингвистика на рубеже XX и XXI веков стала самостоятельным научным направлением:

²⁹ W. Pisarek (ред.), *Słownik terminologii medialnej*, Universitas, Kraków 2006.

³⁰ W. Pisarek, *O mediach i języku*, Universitas, Kraków 2007.

³¹ B. Skowronek, *Mediolingwistyka. Teoria. Metodologia. Idea*, «Postscriptum Polonistyczne» 2014, № 2 (14), с. 15–16.

³² Z. Kurzowa (ред.), *Badania nad językiem telewizji polskiej. Studia metodologiczne i opisowe*, Wydawnictwa Radia i Telewizji, Warszawa 1985; Z. Kurzowa (ред.), *Właściwości składniowo-stylistyczne języka telewizji polskiej (na materiale list frekwencyjnych)*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Kraków 1989; Z. Kurzowa (ред.), *Badania nad językiem telewizji polskiej. Ilościowy opis słownictwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1991.

³³ W. Lubaś (ред.), *Problemy badawcze języka radia i telewizji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1981.

³⁴ K. Sitkowska, *Słowo w komunikacji telewizyjnej. Strategie nadawczo-odbiorcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

Анализ работ представителей данного направления позволяет говорить о том, что к концу XX века сложились все необходимые условия для оформления накопленных знаний и опыта в области изучения языка СМИ в самостоятельное научное направление. Иначе говоря, совокупный объем исследований медиаречи достиг «критической массы», что сделало возможным переход изучения данной области в новое качество — медиалингвистику, в рамках которой предлагается системный комплексный подход к изучению языка СМИ³⁵.

Медиалингвистика как признанная субдисциплина языкознания, предметом изучения которой являются тексты массовой коммуникации, включая языковые и экстралингвистические факторы, развивается в России уже почти два десятилетия. В ней используются методы, выводящиеся из различных научных направлений: дискурсивного анализа, контент-анализа, когнитивной лингвистики, критического анализа, функциональной стилистики, лингвокультурологии³⁶. Терминологический аппарат сочетает в себе термины разных гуманитарных дисциплин — лингвистики, социологии, психологии, журналистики и пр.

Рассуждая о развитии медиалингвистики, Татьяна Владимировна Чернышова упоминает международные научные конференции *Стилистика сегодня и завтра: медиатекст в прагматическом, риторическом и лингвокультурологическом аспектах*, организованные кафедрой стилистики факультета журналистики МГУ им. М.В. Ломоносова (2009, 2012 гг.); международный научно-практический семинар *Речевая коммуникация в средствах массовой информации*, организуемый кафедрой речевой коммуникации института «Высшая школа журналистики и массовых коммуникаций» Санкт-Петербургского государственного университета (2012, 2013)³⁷.

Важную роль в развитии медиалингвистики играет также научный журнал международной медиалингвистической комиссии Международного комитета славистов (под патронажем ЮНЕСКО) «Медиалингвистика», который издается с 2013 (главный редактор — Дускаева). На его страницах публикуются

³⁵ Т. Г. Добросклонская, *Медиалингвистика...*

³⁶ О.И. Таюпова, Н.В. Бычковская, *Медиалингвистика как современное научное направление*, «Российский гуманитарный журнал» 2014, т. 3, № 1, с. 39.

³⁷ Т.В. Чернышова, *Филологическое исследование медиакоммуникации: теоретико-методологические предпосылки и методы анализа текста и дискурса (ретроспектива)*, «Медиалингвистика» 2014, № 1, с. 77.

многочисленные статьи выдающихся российских, польских, литовских, белорусских и др. специалистов, касающиеся вопросов изучения медиа. Все выпуски журнала находятся в открытом доступе на официальном сайте³⁸, что, несомненно, способствует быстрому распространению идей и развитию медиалингвистики.

Дускаева подчеркивает, что для современных медиалингвистических исследований в России характерен «интерес к описанию правил эффективного профессионального речевого поведения»³⁹. Исследователь замечает, что в трудах лингвистов активно используются разнообразные научные методы, в том числе прагмалингвистические, когнитивно-семантические и лингвосомиотические⁴⁰.

Татьяна Анатольевна Петрова также обращает внимание на то, что в наше время язык СМИ исследуется в разных аспектах, в том числе психолингвистическом⁴¹, герменевтическом⁴², когнитивном⁴³, лингвориторическом⁴⁴, культурологическом⁴⁵ и других⁴⁶.

Богуслав Сковронек утверждает, что, несмотря на большое количество статей, в польской лингвистической традиции до

³⁸ <http://medialing.ru/> (15.05.2018).

³⁹ Л.Р. Дускаева, *Медиалингвистика в России: лингвопраксиологическая доминанта*, «Медиалингвистика» 2014, № 1, с. 5.

⁴⁰ Там же.

⁴¹ Например, А.А. Леонтьев, *Психолингвистические особенности языка СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: Учебное пособие*, Издательство Московского университета, Москва 2004, с. 201–210; В.Ф. Петренко, *Психосемантика массовых коммуникаций // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования...*, с. 359–363.

⁴² Например, Ю.Д. Артамонова, В.Г. Кузнецов, *Герменевтический аспект языка СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования...*, с. 460–471.

⁴³ Например, В.З. Демьянков, *Интерпретация политического дискурса в СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования...*, с. 176–184.

⁴⁴ Например, И.В. Анненкова, *Язык современных СМИ как система интерпретации в контексте русской культуры (попытка риторического осмысления) // Г.Я. Солганик (сост.), Язык современной публицистики: сборник статей*, Флинта, Москва 2005, с. 99–114; И.В. Анненкова, *О статусе риторики в медианауках*, «Журналистика и культура русской речи» 2014, № 1–2, с. 6–23; И.В. Анненкова, *Media Rhetorics – Particular Rhetorics of Language of Mass Media*, «World of Media. Journal of Russian Media and Journalism Studies» 2013, с. 74–87.

⁴⁵ Например, Т.Г. Добросклонская, *Медиалингвистика: системный подход...*

⁴⁶ Т.А. Петрова, *Язык средств массовой информации: теоретическое осмысление нормативного аспекта*, «Вестник Академии знаний» 2013, № 3 (6), с. 82.

2013 года отсутствовали теоретические разработки, обобщающие методологию изучения языка СМИ⁴⁷. Отметим, что в статье Скворнека *Badania nad językiem w mediach po 1989 roku* дается обзор важнейших статей и монографий, изданных до 2013 года с полной библиографической информацией⁴⁸.

В 2013 вышла теоретико-методологическая монография Богуслава Скворнека *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*⁴⁹, в которой впервые в отечественном языкознании употребляется термин *mediolingwistyka* (медиалингвистика). Книга является первой польской попыткой определить структуру и предположения отдельной лингвистической субдисциплины, касающейся исключительно изучения языка в средствах массовой информации.

Польские ученые неоднократно отмечали, что особенностью исследования языка в средствах массовой информации является многоаспектность, многогранность и трансдисциплинарность исследований⁵⁰. Скворнек попытался создать общую теоретическую и методологическую базу анализа разных формальных языковых явлений, относящихся к отдельным медиатехнологиям, принимая междисциплинарный подход.

Польский лингвист создал собственную модель исследования «медийно мотивированных лингвистических явлений», опирающуюся на критический анализ дискурса⁵¹. В рецензии на монографию Виктория Владимировна Васильева справедливо отмечает:

Книга Богуслава Скворнека выступает еще одним подтверждением того, что средства массовой информации оказывают огромное (и много-

⁴⁷ B. Skowronek, *Mediolingwistyka. Teoria. Metodologia. Idea* «Postscriptum Polonistyczne» 2014, № 2 (14), 2014 a, c. 15–26.

⁴⁸ B. Skowronek, *Badania nad językiem...*, c. 114–124.

⁴⁹ B. Skowronek, *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*, WNAP Kraków, Kraków 2013.

⁵⁰ J. Bralczyk, J. Wasilewski, *Język w mediach. Medialność języka*, w: Z. Bauer, E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Universitas, Kraków 2008, c. 379–404; S. Gajda, *Media — stylowy tygiel współczesnej polszczyzny* // J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska (red.), *Język w mediach masowych*, Rada Języka Polskiego, Warszawa 2000, c. 19–27; S. Gajda, *Nowe media w perspektywie lingwistycznej* // B. Bogolewska, M. Worsowicz (red.), *Styl — dyskurs — media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, c. 25–32; M. Kita, M. Ślawska, *Transdyscyplinarność badań nad komunikacją medialną*, t. 1: *Stan wiedzy i postulaty badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012.

⁵¹ B. Skowronek, *Mediolingwistyka...*, c. 158–159.

стороннее) влияние не только на повседневный язык большинства представителей современного общества, но и на саму систему языка. Тем самым необходимость медиалингвистики — с ее особым объектом и специальным инструментарием — не вызывает сегодня сомнений в международной научной среде⁵².

Стоит упомянуть конференции, посвященные языку в меди-апространстве, организованные Скворнеком в 2015 и 2017 гг., которых результатом являются монографии, сосредотачивающиеся на как коммуникативных, так и языковых явлениях в СМИ⁵³.

На сегодняшний день большинство польских исследований характеризует функционально-коммуникативный подход, что обусловлено признанием роли внешних контекстов, детерминирующих формирование языка в СМИ. Примером могут послужить прагмалингвистические анализы, касающиеся функций высказываний в СМИ⁵⁴ и диалога⁵⁵, а также лингвокультурологические труды, говорящие о медийной картине мира⁵⁶. Присутствуют также публикации, посвященные медиариторике⁵⁷. Активно исследуются жанры медиаречи⁵⁸, катего-

⁵² В.В. Васильева, *Польский взгляд на медиалингвистику. Рецензия на монографию: Bogusław Skowronek. Mediolingwistyka. Wprowadzenie*. Kraków, 2013. 286 s., «Медиалингвистика» 2014, № 1, с. 111–117.

⁵³ B. Skowronek, E. Horyń, A. Walecka-Rynduch (red.), *Język a media*, vol. 1: *Zjawiska komunikacyjne*, vol. 2: *Zjawiska językowe*, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, Kraków 2017.

⁵⁴ P. Nowak, *Współczesny obraz komunikacji medialnej w świetle teorii aktów mowy* // I. Kamińska-Szmaj, T. Piekot, M. Zaśko-Zielińska (red.), *Oblicza komunikacji 1. Perspektywy badań nad tekstem, dyskursem i komunikacją*, Tertium, Kraków 2006, с. 219–232.

⁵⁵ M. Kita, J. Grzenia, *Dialog a nowe media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.

⁵⁶ D. Kępa-Figura, P. Nowak, *Językowy obraz świata a medialny obraz świata*, «Zeszyty Prasoznawcze» 2006, № 1–2, с. 51–62; P. Nowak, R. Tokarski (red.), *Kreowanie światów w języku mediów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.

⁵⁷ «Forum Artis Rhetoricae» 2010: монографический номер: *Retoryka i media*, № 1–2; M. Marcjanik (ред.), *Retoryka mediów. Retoryka w mediach*, Oficyna Wydawnicza Aspra, Warszawa 2012.

⁵⁸ M. Wojtak, *Gatunki prasowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004; B. Sobczak, *Wywiad telewizyjny na żywo. Charakterystyka gatunku*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań 2006; M. Steciąg, *Informacja, wywiad, felieton. Sposób istnienia tradycyjnych gatunków w radiu komercyjnym*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2006; G. Stachyra, *Gatunki audycji w radiu*

рия медиатекста⁵⁹, а также специфика языковых медиадискурсов⁶⁰.

Стоит обратить внимание на изданные в Польше работы, написанные на русском языке, например монографию Жанны Сладкевич, затрагивающую вопрос речевого воздействия в СМИ на примере политического фельетона⁶¹, или разделы монографической серии книг *Притяжение языка* Александра Киклевича, посвященные медиалингвистике⁶².

Мария Войтак указывает на влияние немецкоязычных работ на польскую медиалингвистику⁶³. В 2015 году был издан сборник переводов главнейших немецких статей по медиалингвистике, в котором обсуждаются вопросы мультимодальности и сравнительной медиалингвистики⁶⁴. Можно ожидать, что именно эти проблемы станут центральными и в польских медиалингвистических исследованиях.

ИТОГИ

На сегодняшний день можно утверждать, что термин медиалингвистика/mediolingwistyka (lingwistyka mediów) прочно вошел как в российский, так и польский научный обиход. Более того, обилие работ, посвященных медийной коммуникации, свидетельствует о постоянном развитии медиалингвистики как новой субдисциплины языкознания.

Как русскоязычным, так и польскоязычным работам, посвященным языку в СМИ, присуща интеграция существующих мето-

sformatowanym, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008; I. Loewe, *Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007; D. Ulicka (red.), *Tekst (w) sieci 1. Tekst. Język. Gatunki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

⁵⁹ K. Michalewski (red.), *Tekst w mediach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2002; B. Bogołębska, A. Kudra (red.), *Wypowiedź dziennikarska. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.

⁶⁰ E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Stylę współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, Universitas, Kraków 2013.

⁶¹ Ж. Сладкевич, *Политический фельетон в свете теории речевого воздействия*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013.

⁶² А. Киклевич, *Притяжение языка...*

⁶³ M. Wojtak, *Językoznawca jako badacz mediów (zarys problematyki)*, «Poznańskie Spotkania Językoznawcze» 2015, 30.

⁶⁴ R. Opilowski, J. Jarosz, P. Staniewski (red.), *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*, Atut Oficyna Wydawnicza, Wrocław 2015.

дов: когнитивной лингвистики, дискурсивного (также мультимодального) анализа, критической лингвистики, функциональной стилистики, прагматики, риторической критики. Отметим, что в польских исследованиях языка СМИ наблюдается влияние как англо- и немецкоязычных, так и русскоязычных трудов.

Станислав Гайда считает, что при рассмотрении медиалингвистики и ее позиции надо учитывать общую интеллектуальную обстановку (по словам Гайды, «ауру») в гуманитарных и общественных науках, для которой характерны: «гуманистика без границ, интер- и трансдисциплинарность, эпистемологический плюрализм, интегрализм»⁶⁵. Польский лингвист подчеркивает, что медиалингвистика «не может остаться безразличной к исследовательским импульсам, исходящим от ее окружения, и замыкаться в узко понимаемой лингвистической традиции»⁶⁶.

Учитывая постоянное развитие технологий и СМИ, кажется, что медиалингвистика — это весьма нужное и перспективное исследовательское направление. Надо подчеркнуть его междисциплинарный характер и открытость на разнообразные методы исследования, используемые в гуманитарных науках.

Marta Noińska

HISTORIA MEDIOLINGWISTYKI JAKO SUBDYSCYPLINY JĘZYKOZNAWSTWA W POLSCE I ROSJI

Streszczenie

Na przełomie XX i XXI wieku nastąpił gwałtowny rozwój badań nad językiem w mediach, co zaowocowało powstaniem nowej subdyscypliny językoznawstwa — mediolingwistyki. Artykuł poświęcony jest historii polsko- i rosyjskojęzycznych badań nad funkcjonowaniem języka w środkach komunikacji masowej. Autorka opisuje najważniejsze wczesne publikacje i główne kierunki badań. Zarówno rosyjskie, jak i polskie badania mediolingwistyczne opierają się na integracji istniejących metodologii: językoznawstwa kognitywnego, (multimodalnej) analizy dyskursu, językoznawstwa krytycznego, stylistyki funkcjonalnej, pragmatyki i retoryki. Należy zauważyć, że na polską lingwistykę mediów wpływ wywierają publikacje anglo-, niemiecko- i rosyjskojęzyczne.

⁶⁵ С. Гайда, *(Медиа)лингвистические дилеммы*, «Медиалингвистика» 2015, № 3, с. 16.

⁶⁶ Там же.

Marta Noińska

ON THE HISTORY OF MEDIA LINGUISTICS IN POLAND AND RUSSIA

Summary

At the turn of the 20th and 21st centuries a rapid development of research on language use in the media led to the emergence of media linguistics. This paper is devoted to the history and development of Polish and Russian research on language use in mass communication. The author describes the most important early publications and the main directions of research. Both Russian and Polish works on the language in the media are inherent in the integration of existing methods: cognitive linguistics, (multimodal) discourse analysis, critical linguistics, functional stylistics, pragmatics, and rhetorical criticism. It should be noted that Polish medialogic studies have been influenced by both Western and Eastern research.

ANDRZEJ NARLOCH

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

STRATEGIA KREOWANIA WARTOŚCI NA PODSTAWIE OKREŚLEŃ KOLORYSTYCZNYCH W JĘZYKU POLSKIM I ROSYJSKIM

Kolor jako znak semiotyczny jest obiektem wielu opracowań z zakresu języka, literatury, kultury. Uprzywilejowana pozycja koloru jako obiektu badań wynika z roli, jaką pełni ten znak w kulturze, w społeczeństwie, jego tradycjach, wierzeniach, mitach. W dzisiejszym społeczeństwie kolor zyskuje nowe funkcje. Obecnie rozwój takich dziedzin jak moda, design, kosmetyka, bezpośrednio wzbogaca system kolorystyczny języka polskiego i rosyjskiego¹. Ogólny kurs rozwoju nazewnictwa w europejskim obszarze kulturowym wyznaczają systemy barw funkcjonujące w kulturze zachodnioeuropejskiej, na które oddziałuje tzw. marketing koloru². Jak bardzo istotną rolę pełni kolor w przyciągnięciu uwagi klienta świadczy fakt, że specjaliści od marketingu odeszli już od „klasycznej” palety nazewniczej, a stają się kreatorami nowej mody na nazwy nietypowe. Następuje powolne odejście od utartych nazw typu: *zielony, szary, niebieski, голубой, зеленый, серый* na korzyść jednostek ujmujących znaczenie barwy na płaszczyźnie emocjonalnych obrazów.

Wybór odpowiednich środków językowych uwarunkowany jest strategią nadawczo-odbiorczą. Sięganie do odpowiedniej strategii uzależnione jest od dziedziny, w której funkcjonuje określony termin. Nie można zbudować dobrego przekazu bez odwoływania się do różnego rodzaju wartości, które wzmacniają treść komunikatu. Dlatego tak istotne wydaje się określenie strategii, jako tego superzadania,

¹ A. Narloch, *Новые явления в группе терминологических названий цвета в русском языке*, „Studia Rossica Posnaniensia” 2010, nr 35, s. 157–165.

² А.П. Василевич, С.Н. Кузнецова, С.С. Мищенко, *Каталог названий цвета в русском языке*, СМЫСЛ, Москва 2002, s. 37.

które warunkuje osiągnięcie celu komunikacyjnego lub praktycznego³. Taka strategia musi uwzględniać konkretne audytorium docelowe. Dlatego, jak uważa Tatiana Kuranowa, należy wybrać taką strategię, która „подтолкнула бы адресата к покупке рекламируемого товара, несмотря ни на что”⁴.

Zanim przejdziemy do prezentacji samych strategii chciałbym odnotować istotny element funkcjonowania nowych terminów. Model komunikacyjny tworzą dwa elementy: z jednej strony określenie słowne (termin), z drugiej — próbka barwy prezentująca w sposób poglądowy odcień danego koloru. Oba elementy współgrają, tworząc spójną strukturę komunikacyjną. Odwoływanie się do dwóch kodów — językowego i wizualnego wydaje się niezbędnym zabiegiem, gdyż z jednej strony unaocznia wizualnie odbiorcy rzeczywisty kolor, z drugiej — określenie językowe buduje wielopoziomową strukturę konotacji niezbędną bynajmniej nie do właściwej interpretacji znaczenia, lecz do tworzenia odpowiedniej bazy asocjacyjnej. Natomiast po stronie odbiorcy następuje tworzenie indywidualnej siatki wzajemnych relacji między dwoma kodami. Dlatego jednoczesne przetwarzanie informacji z dwóch kanałów przekazu można uznać za twórczy proces dokonujący się w świadomości i aktywizujący u odbiorcy indywidualną przestrzeń konotacyjną. Nie ulega wątpliwości, że nowe nazewnictwo kolorystyczne wykorzystywane w celach marketingowych staje się *de facto* zręcznie ukształtowanym komunikatem reklamowym. Nazwa koloru przybiera postać sloganu, a slogan, jak wiadomo, to „krótkie, dobitne hasło, mające utrwalić się w pamięci”⁵.

Materiały poglądowe do niniejszego artykułu zostały zaczerpnięte z takich źródeł jak katalogi firmowe i ulotki branżowe, strony internetowe firm oferujących towary, w których kolor stanowi istotną składową sprzedaży produktu⁶.

³ Е.С. Попова, *Манипулятивная стратегия как средство гармонизации общения в рамках рекламного текста* // К.Э. Штайн (ред.), *Этика и социология текста. Научно-методический семинар „Textus”*, Издательство СГУ, Ставрополь 2004, вып. 10, s. 304.

⁴ Т.П. Куранова, *Языковая игра как способ манипулирования в региональной наружной рекламе*, „Ярославский педагогический вестник” 2011, nr 4, t. I, s. 187.

⁵ D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Wykłady ze stylistyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 173.

⁶ Oprócz wymienionych materiałów ważnym źródłem terminów kolorystycznych stał się katalog nazw kolorów w języku rosyjskim, zob.: А.П. Василевич, С.Н. Кузнецова, С.С. Мищенко, *Каталог названий цвета...*

W niniejszym opracowaniu skupiam się na znaczeniowej stronie określeń kolorystycznych i sytuacji nadawczo-odbiorczej, którą można określić w następujący sposób: potencjalny nabywca określonego towaru, który chce zbyć nadawca, odbiera dwa kody – werbalny i wizualny (obrazowy). Funkcję perswazyjną niesie ze sobą pierwszy kod. Drugi kod pełni rolę wspomagającą i skojarzeniową. Pomaga bowiem właściwie dekodować pierwszy kod będący metaforyczną transformacją drugiego kodu. Brak kodu językowego uniemożliwiłby osiągnięcie właściwego efektu perswazyjnego, gdyż występowanie tylko przekazu wizualnego nie wzbogaca przekazu bogatą siatką potencjalnych konotacji.

W analizowanych materiałach nadawcy kreują specyficzny świat barw, który w założeniu ma zaspokajać oczekiwania i wyobrażenia odbiorców. Przyjrzyjmy się zatem, na jakiego typu postawy odbiorcy ukierunkowana jest strategia i jakie zabiegi perswazyjne wykorzystywane są w nominacji.

Odbiorca – miłośnik natury, przyrody⁷. Wysoki udział nominacji nawiązujących do świata przyrody, otaczającego środowiska naturalnego idzie w parze z bardzo popularnym ostatnimi laty ekologicznym podejściem człowieka do życia. Konsument chce otaczać się kolorami przypominającymi kolory natury, dlatego nazwy określające bezpośrednio obiekty przyrody wychodzą naprzeciw temu zapotrzebowaniu. Szczególnie wyraźnie zabiegi nominacyjne tego rodzaju wykorzystuje się w nazewnictwie farb dekoracyjnych. Na przykład marka Nobiles eksponuje swoją paletę kolorystyczną przez pryzmat pór roku i zjawisk zachodzących w przyrodzie: *wiosna nowalijkowa, lato pszeniczne, jesień chryzantemowa, zima polarna*⁸. Wachlarz skojarzeń, na przykład wiosny z zielenią, jest silnie zakorzeniony, gdyż jest to pora roku, kiedy przyroda z dominujących barw biało-szaro-czarnych przechodzi w odcienie zieleni. Zmiana pory roku budzi jednocześnie skojarzenia z odradzającą się po zimie przyrodą, dłuższymi dniami, wzrostem temperatury, poprawą samopoczucia. Dlatego nazwy te wzbudzają pozytywne uczucia, przez co ich siła perswazyjna wzrasta. Inny przykład, mar-

⁷ Podtytuły w rodzaju *Odbiorca – miłośnik natury, przyrody; Odbiorca – podróżnik* itd.) stanowią skróty myślowe oznaczające hipotetycznie zakładany i konstruowany przez nadawcę typ odbiorcy.

⁸ Zob. katalog *Kolorowe inspiracje* marki Nobiles.

ka Dulux w swojej ofercie posiada „wiosenny” kolor — *pąki akacji* lub ekologicznie brzmiącą nazwę — *zieleń pod ochroną*⁹.

Funkcjonowanie nazewnictwa kolorystycznego zorientowanego na miłośnika przyrody odnotowujemy również w rosyjskiej przestrzeni językowej. Twórcy nowych nazw wykorzystują rzucające się w oczy określenia kolorystyczne przyciągające uwagę adresata, por.: *золотая осень* ‘oranżowo-żółty’, *лесной рассвет* ‘bledno-zielony’, *осенний боровик* ‘odtенок коричневого’, *лепесток розы* ‘розовый’, *сумеречная роза* ‘odtенок красного’. **Wymienione kolory** wywołują w naszej pamięci określone skojarzenia z przyrodą, porą roku itd., tworzą ciepłą atmosferę, nadając w efekcie harmonię naszemu wnętrzu i poczucie bliskości natury.

Odbiorca — podróżnik. W dzisiejszej kulturze konsumpcji, ukierunkowanej na pozyskiwanie doświadczeń, jedną z możliwości zaspakajania nowych doznań są podróże po świecie. Podróże gwarantują nowe przeżycia, poznawanie kultur, ciekawych miejsc. I właśnie do takiego kręgu wartości odwołuje się nadawca w komunikacji marketingowej, uznając je za nadrzędne dla odbiorcy. W tym przypadku mamy do czynienia z iluzją przeniesienia przestrzennego. Zaprezentujmy to na konkretnym przykładzie. Pokrycie ścian farbą o nazwie koloru *rzymski poranek* ‘bladożółty’ czy *римский вечер* ‘odtенок голубого’ daje odbiorcy poczucie przebywania w wiecznym mieście, tworząc jednocześnie bogatą siatkę skojarzeniową związaną z historią, zabytkami, słońcem, być może również z uczuciem miłości (Rzym jako miasto zakochanych). Takie nominacje stają się narzędziem kreowania nowej rzeczywistości, a realizowana jest ona w przestrzeni wypełnionej właśnie takimi kolorami, co rodzi u odbiorcy pozytywne reakcje, kreując świat wolności, relaksu, wypoczynku. W języku rosyjskim występowanie takich określeń kolorystycznych jest bardzo popularne. Wymieńmy niektóre z nich: *индийские степи* ‘светло-коричневый’, *пустынные дюны* ‘блекло-коричневый’, *индийские степи* ‘светло-коричневый’, *ирландские холмы* ‘зеленый’, *калифорнийский пляж* ‘желто-серый’, *тропический лес* ‘odtенок зеленого’¹⁰. Również w języku polskim nominacje odwołujące się do dalekich, egzotycznych miejsc są szeroko znane. Jeszcze kilka lat temu bardzo

⁹ Zob. katalog *Karta kolorów 2016. Wszystkie kolory beztroski* marki Dulux.

¹⁰ Zob. stronę internetową marki Dulux: <https://www.dulux.ru/ru/products/> (06.02.2018).

popularny był kolor *piasek z wyspy Bali* ‘żółty’, por. inne przykłady: *alpejska łąka* ‘intensywny żółtozielony’, *jamajski brzask* ‘jasnobłękitny’, *pustynny szlak* ‘jasnobeżowy’, *pamiątka z Nepalu* ‘jasnopomarańczowy’. Ukierunkowanie przekazu reklamowego na wartości nawiązujące do spędzania wolnego czasu, okresu wakacji, urlopu są jednymi z najbardziej pożądanymi w marketingowym słownictwie kolorystycznym. Wynikają one z neodpartej potrzeby doświadczania i odkrywania nowych egzotycznych miejsc i transponowania ich do pożądanym przez odbiorcę przestrzeni prywatnych. Nierzadko nominacje te wyróżniają się wyszukaną ornamentyką słowną, cechującą się szczególnie doborem słownictwa.

Odbiorca – miłośnik poezji i piękna. Poetyzacja języka reklamy stanowi zabieg stylistyczny uatrakcyjnający przekaz reklamowy. Na określenia kolorystyczne tego typu składają się związki wyrazowe, charakteryzujące się wysoką obrazowością, dzięki nietypowym i zaskakującym połączeniom wyrazowym, por.: *imbrowe pola* ‘ceglasty’, *turkusowy archipelag* ‘turkusowy’, *księżycowy kwiat* ‘kremowy’, *голубая лагуна* ‘голубой’, *изумрудный гейзер* ‘зеленый’, *лунная радуга* ‘голубой’. Posługiwanie się poetyckimi obrazami nobilituje powyższe koloratywy, dzięki czemu przechodzą one ze sfery *profanum* do *sacrum*¹¹, stają się wygodnym narzędziem tworzenia nowych określeń kolorystycznych.

Jednym z zabiegów stylistycznych, wykorzystywanych we współczesnym nazewnictwie zarówno w języku polskim, jak i rosyjskim, jest tworzenie metafor antropomorficznych. Człowiek mieści się w centrum uwagi obrazowej prezentacji otaczających go fenomenów, zjawisk, procesów, działań. Metafory antropomorficzne stają się narzędziem tworzenia terminów kolorystycznych. Kolor uzyskuje przymioty ludzkie, staje się narzędziem prezentacji cech kolorystycznych za pomocą cech ludzkich. Atrakcyjność takich określeń wynika bezpośrednio z zaskakującego zestawienia ze sobą dwóch wyrazów o różnej łączliwości leksykalnej. Najczęściej mamy do czynienia z prezentacją jakości kolorystycznej za pomocą cech ludzkich bądź cech spoza obszaru charakterystyki barwnej. Przykładami takich określeń są: *niezłomny fiolet* ‘fioletowy’, *nietuzinkowe ecru* ‘kremowy’, *niewzruszona szarość* ‘jasnoszary’, *szykowny turkus* ‘turkusowy’. Barwa na-

¹¹ A. Narloch, *Цветобозначения в русском и польском языках. Структурно-семантический, терминологический и когнитивный аспекты*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, s. 327.

biera nowej jakości, a zatem zaczyna funkcjonować w systemie kolorystycznym jako niezależny podmiot z całą gamą przysługujących jej właściwości, charakterystyk, konotacji.

Nieco odmienną grupę tworzą konstrukcje, w których nie odnajdujemy bezpośrednio użytego przymiotnika/rzeczownika ze znaczeniem koloru. W takim przypadku twórcy wyrażen odwołują się do systemu kognitywnego odbiorcy, jego palety skojarzeniowej opartej na codziennym doświadczeniu. Do grona takich określeń zaliczymy następujące wyrażenia: *beztroska zima* ‘białoszary’, *popisowy biskop* ‘jasnożółty’, *niezłe ziółko* ‘jasnozielony’, *perfekcyjna pistacja* ‘pistacjowy’¹².

W języku rosyjskim obserwujemy również antropomorfizację leksyki kolorystycznej. Ma ona długą tradycję sięgającą XVIII wieku, kiedy to pojawiły się pod wpływem kultury francuskiej niejednokrotnie przytaczane w literaturze nazwy typu *влюбленная глягушка*, *бедро испуганной нимфы*¹³. Również we współczesnej reklamie twórcy określeń kolorystycznych odwołują się do romantycznych motywów związanych z miłością i stanami emocjonalnymi, por.: *влюбленный барвинок* ‘оттенок фиолетового’, *ночь влюбленных* ‘насыщенный голубой’, *сентиментальная бирюза* ‘бирюзовый’, *задумчивый жираф* ‘коричневато-желтый’, *мечтательная русалка* ‘грязно-зеленый’. Natomiast kolejny typ profiluje odbiorcę w obszarze doznań kulinarnych, wrażeń smakowych i węchowych.

Odbiorca — miłośnik kuchni i smaków. Ostatnimi laty zainteresowanie sztuką kulinarną znacząco wzrosło. W telewizji pojawiło się wiele programów o gotowaniu, wydawane są czasopisma poświęcone sztuce kulinarnej. Coraz częściej fascynujemy się egzotycznymi daniami, sięgamy po orientalne przyprawy. Tę fascynację smakami i zapachami wykorzystują również autorzy określeń kolorystycznych. Najczęściej nominacje te obejmują swoim zakresem sferę farb dekoracyjnych oraz kosmetyki. Pierwszoplanową rolę odgrywa leksyka wskazująca na doznania związane z odbiorem wrażeń leżących w sferze dwóch obszarów — smaku i zapachu. W języku polskim obserwujemy tego typu procesy pod koniec lat 90. XX wieku, o czym pisała również w swojej pracy Maria Borejszo¹⁴. W języku rosyjskim od

¹² Zob. katalog *Karta kolorów 2017* marki Dulux.

¹³ Obszernie na temat tej terminologii zob.: А.П. Василевич, С.Н. Кузнецова, С.С. Мищенко, *Каталог названий цвета...*, s. 56.

¹⁴ M. Borejszo, *O nazwach kolorów farb malarskich w polszczyźnie*, „Poradnik Językowy” 2007, z. 2, s. 27.

niedawna obserwujemy aktywizację tych określeń wśród nazw farb dekoracyjnych. Wrażenia ze sfery „smaku” potwierdzają takie polskie i rosyjskie nominacje jak: *niebanalnie arbuzowy* ‘odcień czerwieni’, *apetyczne tapas* ‘jasnopomarańczowy’, *soczysta brzoskwinia* ‘brzoskwiniowy’, *słodka kukurydza* ‘żółty’; *персиковый мусс* ‘персиковый’, *арбузная мякоть* ‘оттенок красного’, *белое вино* ‘светло-кремовый’, *восточная халва* ‘кремовый’, *пикантная паприка* ‘красный’. **Leksyka kolorystyczna odwołująca się do odczuć smakowych** wydaje się na tyle atrakcyjna dla odbiorcy, że z powodzeniem pełni swoją funkcję perswazyjną. U podstaw nominacji kolorystycznych odnajdujemy często nazwy owoców kojarzone w umyśle ludzkim ze smakiem, a podkreślane przez przymiotniki — *soczysty, apetyczny, słodki* — tylko wzmacniają ten przekaz. Moc oddziaływania zależy również od siły skojarzeniowej wrażeń smakowych z wrażeniami wizualnymi (barwnymi).

Omawiając terminologię kolorystyczną, nie sposób pominąć szczególnie istotnej sfery funkcjonowania tego nazewnictwa, a mianowicie palety barw wykorzystywanej w kosmetyce estetycznej. Na tym polu należy szczególnie wyróżnić paletę barw szminek do ust, gdzie odnajdujemy leksykę z obszaru wrażeń smakowych. Szczególnie procesy te możemy odnotować na gruncie języka rosyjskiego, por.: *кофе с молоком, малина со сливками, бронзовый персик, шоколадный мокко, фруктовое мороженое*. W języku polskim aktywność tego typu nominacji jest znacznie mniejsza — *dzika śliwka, czerwone wino*¹⁵.

Podobny mechanizm oddziaływania można zauważyć w grupie nazw, bazujących na wrażeniach „węchowych”. Twórcy nazw wykorzystują leksykę kulinarną, charakteryzującą produkty z punktu widzenia wrażeń węchowych lub wykorzystują bezpośrednio nazwy przypraw, dań, produktów spożywczych. Przytoczmy rosyjskie przykłady: *имбирный чай* ‘светло-коричневый’, *индийские пряности* ‘коричневый’, *яблочный аромат* ‘светло-зеленый’, *запах малины* ‘розовый’, *душистая ягода* ‘фиолетово-красный’. **W języku polskim** konstrukcje odwołujące się do wymienionych bodźców zajmują ważną pozycję w reklamowych nazwach kolorów. Jako przykłady takich nominacji mogą posłużyć *powiew mięty* ‘jasnomiętowy’, *pachnąca jagodzianka* ‘odcień fioletu’, *aromatyczne curry* ‘żółto-brązowy’, *aromat wanilii* ‘waniliowy’.

¹⁵ W języku polskim mniejsza aktywność nazw barw w tej sferze wynika bezpośrednio z tego, że producenci kosmetyki stosują nazwy obcojęzyczne, najczęściej z języka angielskiego.

Odbiorca — atrakcyjna i uwodzicielska kobieta. Usta należą do najbardziej czułych i wrażliwych stref erogennych człowieka. Dlatego malowanie ich kolorem, zwłaszcza o nietypowej nazwie, zwiększa w oczach odbiorcy jego atrakcyjność. Przeanalizujmy takie określenia jak: *czarujący brąz, hipnotyczna czerwień, kuszący blond, zmysłowy brąz, prowokacyjna czerwień; коричневый чарующий, обворожительный лиловый, гранатовое искушение, пленительный красный*. Powoływanie się w nazwie na wartości piękna, atrakcyjności, zmysłowości wydaje się najwłaściwszą taktyką budującą nie tylko odpowiednią otoczkę skojarzeniową wokół nazwy, lecz i zaspokajającą oczekiwania potencjalnego odbiorcy co do własnego poczucia wartości. Nominacje te tworzą iluzję piękna i wdzięku, co znacząco wpływa na kształtowanie odpowiedniego pozytywnego wizerunku produktu, odwołując się do uniwersalnej wartości piękna uznawanej przez wszystkie kultury. Wyjątkiem nie są również nominacje wskazujące bezpośrednio na obecność motywów miłości czy gry miłosnej, por.: *соблазн, кокетливая функция, жаркий поцелуй, страстный красный, основной инстинкт, искусительница, соблазнительная корица* (odcienie różu i czerwieni)¹⁶.

W języku polskim nazwy kolorów produktów kosmetycznych stanowią odbicie systemów kolorystycznych obcych marek funkcjonujących na polskim rynku. Z tego powodu wyrażane są one najczęściej za pomocą obcojęzycznych nazw, najczęściej w języku angielskim. Niemniej jednak niektórzy producenci, jak na przykład marka Avon, tworzą kolekcje kolorów odzwierciedlających określone związki asocjacyjne ze sferą uczuciową człowieka, por.: *złotne róże, uroczyste śliwki, kuszące wrzosy, seksowne czerwienie, uwodzicielskie korale, zmysłowe beże*¹⁷.

Z metaforycznego punktu widzenia ciekawą grupę tworzą nominacje, w których wykorzystywane są leksemy w ogóle nie wskazujące na jakość kolorystyczną. Przyjrzyjmy się nazwom barw szminek do ust marki Still, która na rosyjskim rynku kosmetycznym operuje zaskakującymi nazwami: *недотрога, искусство дипломатии, ложная скромность, королевский роман, танец одалисок, ложная скромность, искушающая вишня, стремительный поцелуй, шоколадный соблазн, тонкий намек* (odcienie czerwieni i różu); *вендетта, воображаемая любовь, кашемировый соблазн, ис-*

¹⁶ Przykłady ze strony internetowej marki Avon, zob.: http://www.avon-woman.ru/_ph/10/860054516.jpg (14.02.2018).

¹⁷ Przykłady ze strony internetowej marki Avon, zob.: <https://imged.pl/avon-szminka-idealny-pocalunek-24-kolory-spf15-3414374.html> (04.04.2018).

тинная элегантность (odcienie brązu)¹⁸. Przytoczone przykłady świadczą o radykalnym przewartościowaniu terminologii kolorystycznej w omawianej dziedzinie. Do tej pory nazwa „mówiła o kolorze”, w ten lub inny sposób nawiązując do jakości barwnej. Nowe nominacje całkowicie oddają pole dowolnym asocjacom nazwy z kolorem. Nierzadko są to śmiało ze społeczno-moralnego punktu widzenia wyrażenia. Stanowią one formę prowokacji. Odnotowane określenia przypominają niekiedy wyrwane z kontekstu fragmenty replik. Nadawca tworzy w ten sposób iluzję quasi-dialogu, w którym nazwa odgrywa istotną rolę, wychodząc poza dotychczasową rolę określania cechy wizualnej obiektu, kreuje samodzielną wartość nabierającą cech sytuacyjności, co możemy odnotować w rosyjskim katalogu produktów kosmetycznych wspomnianej marki, por. *даже не думай, ваш выход* (odcienie czerwieni)¹⁹. Jednostki tego typu łamią wszystkie kanony dotyczące wyobrażeń o kolorze, odchodząc od nazewnictwa mającego motywację w otaczających obiektach rzeczywistości pozajęzykowej, i wynoszą jakość kolorystyczną na nowy poziom, prezentujący barwę przez pryzmat przestrzeni sytuacyjno-zdarzeniowej eksplikującej pożądany świat wartości odbiorcy.

Odbiorca — człowiek ceniący prestiż i bogactwo. Człowiek jako istota społeczna realizuje swoje potrzeby w społeczeństwie, wchodząc bezpośrednio w interakcje z innymi członkami lub grupami społeczeństwa. Osobowość człowieka i kultura, w której przyszło mu żyć, wpływa na mentalność, wyznawane wartości i postawę społeczną, dzięki czemu człowiek staje się istotą społeczną z wykształconymi indywidualnymi potrzebami. Jedną z nich, wyznającą hedonistyczny pogląd na życie, jest właśnie poczucie prestiżu, uznania. W dobie władzy i pieniędzy takie wartości są szczególnie cenione w społeczeństwie. Przemiany kulturowe, jakie dokonały i dokonują się pod koniec XX i na początku XXI wieku, związane są z egzystencją człowieka, jego losem, kondycją²⁰. Obecnie miarą sukcesu człowieka staje się

¹⁸ Przykłady z katalogu marki Still, zob.: http://stillinfo.ru/katalog/dlya_gub/ (14.04.2018).

¹⁹ Podobne określenia kolorystyczne, lecz marki Rouge Bunny Rouge (Katalog z 2009 roku), były już poruszane w: A. Narloch, *Цветовые обозначения в русском и польском языках. Структурно-семантический, терминологический и когнитивный аспекты*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, s. 322.

²⁰ M. Milczarek-Gnaczyńska, *Jednostka a społeczeństwo. Władysław Mieczysław Kozłowski o człowieku — wybrane aspekty*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych AMW” 2013, nr 4, s. 8.

sukces finansowy, materialny, medialny, który bierze udział w budowaniu pozycji jednostki w społeczeństwie. Potrzeba bycia dowartościowanym, uznanym w świecie walki i ścierania się różnych interesów staje się ważnym kryterium oceny jednostki. Dlatego jednostka o silnej woli działania i wysokim stopniu samozadowolenia stanowi wzór postępowania, działania.

Strategia nadawcza ukierunkowana na wyznaczanie pozycji człowieka wykorzystywana jest również wśród nazw kolorów, a zwłaszcza w przemyśle motoryzacyjnym. Przemysł ten będący domeną szczególnie męskiej części społeczeństwa wyraźnie preferuje wartości oscylujące wokół prestiżu i bogactwa. Odwołajmy się do przykładów kolorów nadwozi samochodowych produkowanych przez rosyjskie zakłady AwtoWAZ (АвтоВАЗ): *валюта* ‘серо-зеленый’, *приз* ‘светло-бежевый’, *триумф* ‘вишневый’, *кубок* ‘красно-оранжевый’, *престиж* ‘серебристо-темно-синий’, *премьер* ‘ярко-желтый’²¹. Do prestiżu i bogactwa odwołują się również określenia kolorystyczne nawiązujące do nazw miejsc cieszących się uznanym prestiżem, słynących z dostatniego życia, bogactwa, odwiedzanych przez znanych i sławnych ludzi. W tym celu najczęściej wykorzystywane są toponimy: *сити* ‘золотисто-коричневый’, *Капри* ‘темно-синезеленый’, *Акапулько* ‘ярко-желтый’, *Монте-Карло* ‘ярко-синий’, *Сан-Тропе* ‘ярко-синий’. Wymienione przykłady konotują świat przepychu i bogactwa, ponieważ miasta Acapulco, Monte Carlo, Saint-Tropez czy wyspa Capri kojarzone są w świadomości użytkowników języka rosyjskiego jako miejsca szczególne, cieszące się dużym uznaniem, pełne przepychu, słońca i luksusowego życia. I taki właśnie świat mają odwzorować wymienione nominacje. Świat ten staje się udziałem każdego z nas.

Odbiorca — człowiek silny i niezależny. Według psychologów człowiek funkcjonujący w dzisiejszym społeczeństwie coraz częściej uświadamia sobie potrzebę odrębności, niepowtarzalnej indywidualności. Obcowanie z innymi ludźmi prowadzi niekiedy do odwoływania się w swoich relacjach do elementów rywalizacji. Dlatego kreowanie postawy silnej jednostki, wraz z tym określonych typów wartości, wydaje się szczególnie oczekiwane w niektórych dziedzinach użycia określeń kolorystycznych. Wartości te stają się ważnymi

²¹ Zob. katalog nazw nadwozi samochodowych koncernu AwtoWaz: <http://duin.ru/инструкции/vse-cveta-okraski-kuzovov-avtovaz.html> (23.02.2018).

wyznacznikami kreowania postaw w grupie nazw kolorów w przemyśle motoryzacyjnym. Nazwa koloru nadwozia kreuje pewien całościowy obraz samochodu i jednocześnie właściciela, dla którego moc, siła, przyspieszenie stanowią najwyższe wartości. Prezentowane wartości wyrażane są za pośrednictwem dwóch typów leksemów. Do pierwszego typu należą jednostki, u podstaw których leżą nazwy osób, zwłaszcza postaci mitycznych. Przytoczmy kilka przykładów: *викинг* ‘темно-серый’, *кентавр* ‘темно-зеленый’, *Нептун* ‘темно-серосиний’, *Одиссей* ‘серо-синий’, *Персей* ‘темно-синий’, *Посейдон* ‘темно-синий’, *Робин Гуд* ‘черный с зеленым оттенком’. Postaci te znane były z męstwa i siły (rzeczywistej bądź mitycznej) i jednocześnie w oczach odbiorcy przenoszą te wartości na sam produkt, odwołując się do pierwotnych i głęboko zakorzenionych instynktów.

Drugi typ nazewnictwa kolorystycznego wykorzystuje nazwy zwierząt, na przykład: *пантера* ‘черный’, *афалина* ‘зелено-голубой’. Wartości takie jak szybkość, moc, przyspieszenie ulegają wzmocnieniu dzięki odwoływaniu się do nazw zwierząt, kojarzonych właśnie z takimi cechami — w efekcie cechami tymi w mniemaniu odbiorcy obdarzany jest również sam produkt. Co ciekawe, w języku rosyjskim wykorzystuje się zwłaszcza nazwy gadów i ryb, por.: *аллигатор* ‘оливково-зеленый’, *кайман* ‘темно-зеленый’, *мурена* ‘темный сине-зеленый’, *Несси* ‘темно-зеленый’, *скат* ‘серо-зеленый металл’, *черная акула* ‘темно-серый’. Zwierzęta te w odbiorze człowieka kojarzone są z siłą, agresją, ale także ze zwinnością i szybkością. Dzięki tym cechom w oczach odbiorcy towar staje się atrakcyjniejszy i pożądany, niezależnie od tego, że *rekin* czy *murena* budzą w człowieku raczej strach, gdyż postrzegane są jako agresywne i niebezpieczne. Niemniej przypisywane im cechy odzwierciedlane w barwie nadwozia — przeciwnie — odbierane są jako pożądane. Ów świat wartości to świat siły, potęgi, panowania. Przekaz reklamowy, bo w tym wypadku tak należy rozumieć te nominacje, został tak skonstruowany, że eksplikuje określony typ odbiorcy (konsumenta), który wysoko ceni sobie takie wartości. W języku polskim nie spotykamy tego typu określeń, co wynika z faktu, że importerzy i sprzedawcy samochodów ograniczają się w materiałach reklamowych w większości do oryginalnych, z reguły angielskich, nazw obcojęzycznych.

Zaprezentowany materiał pozwala na prognozowanie dalszego rozwoju tej grupy słownictwa, która naszym zdaniem nadal będzie rozwijać się pod wpływem czynników kulturowych i marketingo-

wych. Do głównych przyczyn aktywizacji omawianej leksyki możemy zaliczyć nowe zadania, które stoją przez nazwami barw, co jest bezpośrednio związane z wykorzystaniem ich w celach handlowych. Istotną stroną funkcjonowania nowego słownictwa jest również przewartościowanie stylistyczne i wykorzystywanie środków ekspresywnej nominacji, poetyckich środków wyrażania. Zwiększeniu ulega zakres wzorców kolorystycznych, które stają się bazą dla nowych jednostek leksykalnych. Niektóre nazwy, zwłaszcza w obszarze kosmetyki estetycznej, angażują odbiorcę do aktywnego uczestnictwa, wykorzystując elementy quasi-dialogu.

Анджей Нарлѳх

СТРАТЕГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТЕЙ НА ОСНОВАНИИ ЦВЕТОВЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В ПОЛЬСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Резюме

Настоящая статья посвящена изучению стратегии формирования ценностей в польских и русских цветоименованиях из сферы маркетинга и торговли. На широком культурном фоне с учетом современных культурных перемен в статье анализируются разные способы языкового выражения названий цветов с помощью нестандартных терминов. Анализ этих выражений дает возможность взглянуть в суть процессов номинации, в которых создатели формируют своеобразную цветовую картину с собственной системой ценностей.

Andrzej Narloch

THE STRATEGY OF CREATING VALUES ON THE BASIS OF COLOUR DESCRIPTIVE PHRASES IN POLISH AND RUSSIAN

Summary

The purpose of this paper is to discuss the strategy of creation of values in Polish and Russian names of colours used in marketing and trade. Different methods of linguistic expression of colours with the use of non-standard phrases is presented in the paper on the background of contemporary cultural and social transformations. The analysis of those phrases allows a thorough study of the nature of nomination process where the author creates a specific picture of colour system referring to the values desired in the contemporary world.

KAROLINA WIELĄDEK
Uniwersytet Gdański

PERCEPCJA POLSKICH I ROSYJSKICH LOGOTYPÓW REKLAMOWYCH: ASPEKT WIZUALNO-GRAFICZNY

Reklama opiera się na przyciąganiu uwagi, czyli mechanizmie intelektu, który selekcjonuje wysyłane w naszym kierunku bodźce. Podczas obserwacji, jak wyjaśnia Edward Nęcka:

stymulacja zewnętrzna jest zwykle nadmierna w stosunku do możliwości przetworzenia napływających informacji. Mechanizm uwagi zapewnia nam możliwość ignorowania informacji w danej chwili niepotrzebnych, dzięki czemu procesy poznawcze mogą uwzględnić tylko te dane, które są niezbędne do realizacji bieżących celów¹.

Spośród funkcjonalnych elementów obserwacji najważniejsze jest jednak rozumienie założonego przekazu, dlatego też odbiorca powinien szybko i trafnie identyfikować treść logotypu z zakresem oferowanych usług. Zadaniem logo, jako komercyjnego elementu identyfikacji wizualnej, jest przybliżenie konsumentowi profilu usługowego danego przedmiotu oraz zapadnięcie w pamięć potencjalnego klienta. To właśnie na znaku firmowym budowana jest renoma instytucji. Niezależnie od nośnika, na którym ono występuje, jego interpretacja powinna zachodzić szybko i prawidłowo. Logo z pewnością może być rozpatrywane w kategorii komunikatu perswazyjnego, wykorzystującego wszelkiego rodzaju strategie reklamowe.

Logotyp, obok tzw. sygnetu, stanowi zwykle jedną z dwóch części składowych znaku i jest on nazwą podmiotu, wyrażoną za pomocą tekstu o charakterystycznym kroju czcionki. W procesie percepcji logotypu na jego interpretację ma wpływ nie tylko warstwa semantyczna użytego słowa lub grupy słów, ale również forma graficzna, czyli za-

¹ E. Nęcka, *Pobudzenie intelektu. Zarys formalnej teorii inteligencji*, Universitas, Kraków 2000, s. 23.

stosowana kolorystyka, układ, kształt liter, ich wielkość, krój czcionki itp.². Sygnet tworzy warstwę obrazową logo i najczęściej nawiązuje tematycznie do profilu podmiotu. Niekiedy sygnety przybierają abstrakcyjne kształty, jednak na poziomie asocjacyjnym pozostają w spójnym związku z treścią logotypu i zakresem oferowanych usług.

W niniejszej analizie nacisk położono na percepcję logotypów, jednakże ich odbiór nie zachodzi w oderwaniu od sygnetów oraz innych wizualnych składowych. Fakt ten związany jest z pojęciem komunikatu multimodalnego, czyli takiego, „[...] w którym globalny sens [...] jest (współ)realizowany przez więcej niż jeden kod semiotyczny”³. Logo jako forma przekazu funkcjonującego w różnych przestrzeniach i zawierającego elementy tekstowe i obrazowe z pewnością posiada cechy komunikatu wielokodowego. Stosunek tekst-obraz tworzy płaszczyznę wizualną, odbieraną jednocześnie całościowo i wielopoziomowo⁴. Kody semiotyczne nie tworzą jednak ani funkcjonalnej autonomii, ani sumy znaczeń. Ich wzajemne oddziaływanie powoduje multiplikację przekazu, jaki ze sobą niosą, i kreowanie nowych sensów, których to kody nie posiadają, kiedy działają w odosobnieniu.

Logo poddane zostaną mikroanalizie, która uwzględni relacje zachodzące wyłącznie w ich obrębie, z pominięciem otoczenia czy też nośnika, na jakim występują. Ponadto przykłady zostaną omówione z perspektywy odbiorców, do których skierowany jest przekaz znaku firmowego, czyli osób rosyjsko- lub polskojęzycznych. Adresat interpretuje dostrzegany komunikat na podstawie globalnej sumy zawartych w nim sensów oraz własnych doświadczeń i asocjacji związanych z oddzielnymi kodami semiotycznymi.

Percepcja logotypu reklamowego to między innymi jego literalne odczytanie. Czynnikiem składającymi się na proces czytania są: czytelnik, tekst, typografia i czynniki techniczne, sytuacja oraz obserwacja⁵.

W kontekście percepcji logotypu firmowego zakładamy, że czytelnik jest osobą dorosłą, która czyta biegle w języku ojczystym. Me-

² T. Płatek, *Marka i jej wizerunek*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” 2011, nr 2, s. 33.

³ J. Maćkiewicz, *Badanie mediów multimodalnych — multimodalne badanie mediów*, „Studia Medioznawcze” 2017, nr 2 (69), s. 35.

⁴ M. Makowska, *Pokaż mi swoje logo — logo miast jako płaszczyzna wizualna*, „Acta Neophilologica” 2014, nr 16/1, s. 88.

⁵ B. Zachrisson, *Studia nad czytelnością druku*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1970, s. 27.

chanizmy czytania u dziecka lub osoby niedoświadczonej przebiegają odmiennie, więc grupa ta zostaje pominięta.

Tekst logotypu reklamowego stanowi jedno lub kilka słów i zawiera nazwę firmy. Według Renaty Przybylskiej, mianem nazwy firmy określa się:

– tzw. oficjalną pełną nazwę, która jest połączeniem rzeczownika i jego określeń,

– krótszą nazwę lub tzw. nazwę właściwą, która ujmowana jest w cudzysłów i występuje po oficjalnej pełnej nazwie⁶.

Typografią nazywa się „[...] sztukę doboru i użycia różnych krojów czcionek [...] w celu przekazania informacji, głównie za pomocą druku”⁷. Oprócz ogólnego kształtu liter, na proces czytania ma również wpływ ich grubość oraz szerokość, odstęp między znakami czy też zastosowanie w tekście majuskuł (tzw. wielkich liter, liter drukowanych) i minuskuł (liter małych). Do czynników technicznych, które rzutują na czytanie w kontekście percepcji logotypu, zaliczany jest kolor i kontrast tekstu, odległość i wielkość znaków, materiał i technika wykonania, umiejscowienie znaku firmowego. Właśnie typografia i czynniki techniczne logotypu są głównym (choć nie jedynym) przedmiotem zainteresowania w niniejszej pracy. W kontekście logotypu typografia interpretowana jest przez odbiorcę w pewnym stopniu „intuicyjnie”, ponieważ zwykle nie posiada on fachowej wiedzy z zakresu krojów pisma. Percepcja oparta zostaje na subiektywnych odczuciach, w których „[...] forma zastosowanego pisma wywołuje w odbiorcy określone skojarzenia, np. cienka linia traktowana jest jako znak ‘lekkości’, a większa czcionka jako znak ekspresywności”⁸.

Sytuacja czytelnicza, w jakiej odbieramy logotyp, bywa różnorodna i zależy głównie od nośnika znaku firmowego.

Odbiorca reaguje na bodziec, jakim jest tekst. Aby tak się stało, komunikat musi być jednak czytelny. Bror Zachrisson czytelność definiuje jako „[...] łatwość i dokładność w rozumieniu tekstu o określonym znaczeniu”⁹. Autor podaje też rozszerzone określenie tego pojęcia, cytując za Curtem Bergerem: „definicję czytelności można

⁶ R. Przybylska, *O współczesnych nazwach firm*, „Język Polski” 1992, zeszyt LXXII 2–3, s. 138.

⁷ B. Zachrisson, *Studia...*, s. 27.

⁸ M. Makowska, „Jakim językiem mówią tekst i obraz?” *O relacji tekst–obraz na przykładzie demotywatorów*, „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 2013, nr 6, s. 181–182.

⁹ B. Zachrisson, *Studia...*, s. 34.

więc ująć jako sumę cech charakterystycznych liter (albo słów), których istnienia wymaga zdolność ludzkiego oka do ich rozpoznania i przeczytania”¹⁰. Zabiegi graficzne, zniekształcenia i przekształcenia przy tworzeniu logotypów mają na celu przyciągnięcie uwagi klienta i ułatwienie identyfikacji profilu podmiotu. Nieudane manipulacje mogą jednak utrudnić lub nawet uniemożliwić prawidłowy odbiór logotypu. Świadomość mechanizmów działania percepcji słów stanowi punkt wyjścia dla stworzenia czytelnego logotypu.

Identyfikacja wizualna słów dokonywana jest w oparciu o ich zewnętrzne „cechy charakterystyczne”, które według Milesa Tinkera determinują¹¹:

- pierwsza litera słowa,
- ostatnia litera słowa,
- litery z tzw. wydłużeniami górnymi (b, d, f, h, k, l, t – w języku angielskim),
- litery z tzw. wydłużeniami dolnymi (g, j, p, q, y – w języku angielskim),
- położenie zaokrąglonych linii liter minuskułowych,
- położenie prostych linii liter minuskułowych,
- umiejscowienie samogłosek, określających liczbę sylab w słowie.

Suma tych cech wpływa na ogólny kształt słowa i umożliwia jego rozpoznanie, ponieważ, jak twierdzi Tinker:

proces percepcji rozpoczyna się od dostrzeżenia ogólnego zarysu słowa, a zostaje uzupełniony wówczas, kiedy czytelnik uchwyci wystarczającą liczbę szczegółów, takich jak spółgłoska początkowa lub grupa spółgłoskowa, sylaba, samogłoska czy litera końcowa, które umożliwiają rozpoznanie słowa pasującego do kontekstu, w jakim ono występuje¹².

Częstotliwość występowania poszczególnych cech charakterystycznych w słowach uzależniona jest od alfabetu, na którym oparty jest dany język. Większość rosyjskich liter ma odmienny kształt od znaków polskiego systemu zapisu, dlatego niektóre z zaproponowanych przez Tinkera czynników będą schodziły na dalszy plan podczas analizy percepcji rosyjskojęzycznych logotypów. Za przykład owej odmienności cech determinujących odbiór słów może posłużyć po-

¹⁰ Tamże.

¹¹ M.A. Tinker, *Podstawy efektywnego czytania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 27.

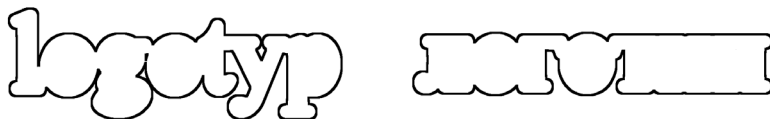
¹² B. Zachrisson, *Studia...*, s. 36.

równanie liczby liter z wydłużeniami dolnymi i górnymi w obu alfabetych.

Systemy znaków języka polskiego (opartego na łacinie) i rosyjskiego (cyrylica) zawierają odpowiednio 32 i 33 litery. W alfabecie rosyjskim występują dwa znaki — znak miękki „ѣ” i twardy „ѧ”, które nie reprezentują żadnego dźwięku. Różnica między liczbą symboli w obu językach jest zatem niewielka. W alfabecie polskim występuje aż jedenaście liter z wydłużeniami, w tym cztery z dolnymi (g, j, p, y) i siedem z górnymi (b, d, f, h, k, l, t). Dodatkowo wyróżnić można także dziewięć liter diakrytycznych (ą, ć, ę, ł, ń, ó, ś, ź, ż), których kształt wykracza poza linię minuskuł. Alfabet języka rosyjskiego zawiera jedynie siedem znaków z wydłużeniami, w tym pięć z dolnymi (д, р, у, ц, ш), jeden z górnym (б) oraz jeden z oboma (ф). Cyrylica posiada również dwie litery diakrytyczne (ë, ѱ), jednakże kropki nad literą „ë” najczęściej są pomijane.

Polski system znaków zawiera zatem dwadzieścia jeden liter, których zarys wykracza poza linie liter minuskułowych. W przypadku języka rosyjskiego można wyróżnić tylko dziewięć takich znaków. Co więcej, wydłużenia dolne większości liter rosyjskich (д, ц, ш) są znacząco krótsze w odróżnieniu od pozostałych symboli z tej grupy.

Czynniki te wpływają na percepcję rosyjskojęzycznych słów, ponieważ obrys słów, czyli tzw. ogólny kształt słowa¹³, zazwyczaj nie przecina linii liter minuskułowych. Tym samym powstaje wrażenie mniejszego zróżnicowania wyrazów pod względem wizualnym, co uwidacznia rysunek 1.

Rys. 1. Schemat po lewej przedstawia ogólny kształt słowa „logotyp”, schemat po prawej — ogólny kształt słowa „логотип” (opracowanie własne).

Analizie poddano wyłącznie loga zawierające logotypy z różnymi modyfikacjami kształtu liter lub ich przekształceniami w elementy obrazowe. Teksty zawierające podobne modyfikacje

¹³ M. A. Tinker, *Podstawy...*, s. 31.

określić można mianem kreolizowanych, które definiowane są jako „[...] тексты, фактура которых состоит из двух негомогенных частей: вербальной (языковой/речевой) и невербальной (принадлежащей к другим знаковым системам, нежели естественный язык)”¹⁴.

Modyfikacje kształtu liter w logotypach najczęściej występują w samogłoskach „o” oraz „a”. Ich forma pozwala na wpisanie w tzw. oko, czyli pole zamknięte kreskami znaku, rozmaitych symboli, nawiązujących do profilu firmy. W języku polskim oraz rosyjskim samogłoski te mają taki sam kształt, więc w obu przypadkach obserwuje się podobne tendencje. Wykorzystanie graficznych elementów w logotypach spowodowane jest tym, że:

[...] современное поколение с новым ритмом жизни быстрее реагирует на яркие, выразительные образцы рекламного творчества, а во-вторых — человеческий глаз воспринимает не отдельные буквы, а группы букв или слов, яркие, красочные рисунки. Именно слияние словесного и визуального языка максимально способствует созданию эффективной рекламы¹⁵.

Za przykład modyfikacji litery „a” w logotypie może posłużyć znak firmowy petersburskiego salonu piękności „Aurelia”. W warstwie językowej składa się on z nazwy właściwej pisanej łącznie oraz z pełnej oficjalnej nazwy pisanej alfabetem rosyjskim „салон красоты”. Takie zestawienie spowodowane jest niejednoznacznością nazwy skróconej, która w odosobnieniu nie kojarzy się z profilem firmy. Wyrażenie „салон красоты” występuje tutaj w roli wyjaśnienia, dlatego też pisane jest dużo mniejszą, niepogrubioną czcionką pod nazwą właściwą. Majuskuły poprawiają widoczność napisu oraz tworzą wpisującą się w prostokąt „podstawę” dla nazwy własnej. Żeńskie imię Aurelia sugeruje grupę docelową usług proponowanych przez firmę. Nazwę skróconą zapisano minuskułami, przy czym pierwszą literę znacznie powiększono, aby tworzyła wrażenie majuskuły. Zabieg ten umożliwił jednocześnie wpisanie w oko lite-

¹⁴ Ю. Сорокин, Е. Тарасов, *Креолизованные тексты и их коммуникативная функция*, w: Р.Г. Котов (ред.), *Оптимизация речевого воздействия*, Наука, Москва 1990, с. 180.

¹⁵ Л.П. Амири, *Средства визуальной актуализации как графосемантическая разновидность языковой игры в креолизованных текстах рекламной коммуникации*, „Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Филология. Журналистика” 2013, т. 13, вып. 2, с. 30.

ry symbolicznego przedstawienia twarzy kobiety, co wyraźnie kojarzy się z profilem podmiotu. Na pionowej kresce ostatniej litery „a” umieszczono element w kolorze pomarańczowym, który swoim kształtem przypomina kosmyk włosów i wizualnie nawiązuje do pierwszego znaku. Warstwa tekstowa i graficzna nakładają się na siebie i tworzą jedną płaszczyznę. Kolorystyka logo utrzymana jest w zgaszonych odcieniach brązu i pomarańcza. Prawidłowe zastosowanie zabiegów graficznych pozytywnie wpłynęło na czytelność logotypu.

Rys. 2. Logo salonu piękności „Aurelia”

Źródło: <http://spbstyles.ru/Salon-krasoty-Aurelia-s2/> (15.04.2018)

Logo rosyjskiego salonu optycznego „Очки” (w tłumaczeniu „okularki”) już na pierwszy rzut oka wydaje się niezbyt udane, ponieważ zastosowana kolorystyka utrudnia percepcję nazwy własnej. Białe litery kontrastujące z ciemnoniebieskim tłem wysuwają się na pierwszy plan i są odczytywane, zanim odbiorca zauważy litery ciemnozielone. Autor loga, aby nawiązać graficznie do profilu firmy, zmodyfikował również formę liter „o”, dodając im wydłużenia górne, które miały odwzorować kształt oprawek okularów. W efekcie obie samogłoski, a w szczególności druga, przypominają nieco rosyjską literę „б” pisaną kursywą (б). Logo jest mało czytelne, czas jego percepcji i interpretacji wydłuża się, co znacząco obniża skuteczność reklamy.

Rys. 3. Szyld reklamowy z logo salonu optycznego „Очки”

Źródło: <https://www.weboptica.ru/pro/articles/417> (15.04.2018)

Modyfikacje kształtu liter w logotypie mogą utrudnić lub wręcz uniemożliwić prawidłowe odczytanie ich treści. Przykładem takiego

zjawiska jest logo gminy wiejskiej Gizalki w województwie wielkopolskim, w powiecie pleszewskim. Składa się ono z trzech płaszczyzn. Górną tworzy napis „Gmina”, środkową i zarazem główną – napis Gizalki, a dolną – hasło promocyjne „naturalnie atrakcyjna!”. Płaszczyzna górna i dolna, ze względu na zastosowanie czcionki o tym samym kolorze i kroju, są wizualną klamrą kompozycyjną logo. Każda z liter nazwy gminy została poddana modyfikacjom, mającym na celu symboliczne wyrażenie miejscowych atrakcji turystycznych i przyrodniczych. Według informacji podanych na oficjalnej stronie gminy litery przedstawiają kolejno:

G – kosz z grzybem

I – słup graniczny, historyczna granica na Prośnie

Z – rzekę Prosnę

A – chatę

Ł – kajak

K – sosnę, las

I – grzyb.

Niestety zmiany w kształcie znaków negatywnie wpłynęły na czytelność tekstu. Odbiorca, który nie zna nazwy gminy, zapewne odczyta ją źle lub nie odczyta jej w ogóle. Szczególny problem stanowi identyfikacja dwóch kolejnych liter „I”, „Z” oraz odgadnięcie kolejności znaków umieszczonych pionowo (A, Ł). Zamiana ostrych kątów Z na zaoblone przy bezpośrednim sąsiedztwie pionowej linii litery I bez kropki może sugerować, że jest to jedna litera – „R”. W ten sposób powstają nieprawidłowe warianty: Grałki, Grłaki, Gizłaki. Dodatkowo dwie ostatnie litery zapisane są minuskułami, co wprowadza pewną niekonsekwencję i tym bardziej pogłębia mylną interpretację pierwszej litery „I” jako części „R” z powodu braku kropki. Paleta barw, choć spójna, jest dość szeroka – zastosowano aż 9 kolorów. Rozbudowana symbolika, modyfikacje kształtu liter, wielobarwność i niejednoznaczność logo gminy Gizalki sprawia, że odbiorcy trudno wyodrębnić determinanty słowa, co obniża jego perswazyjność.

Rys. 4. Oficjalne logo gminy Gizalki

Źródło: <http://www.gizalki.pl/124-herb-i-logo.html> (15.04.2018)

Kolejnym logo, które zawiera przekształcenia kształtu liter, jest znak firmowy sklepu internetowego „ODZIEJSIE.PL”. W tym przypadku wizualne przedstawienie zawiera jedynie nazwę skróconą podmiotu, jednakże jej warstwa semantyczna pozwala na szybką i bezbłędną identyfikację zakresu oferowanych usług. Jak podaje *Słownik języka polskiego*, „odziać się” jest archaizmem, używanym w znaczeniu „ubrać samego siebie”¹⁶. Zastosowanie formy trybu rozkazującego ma na celu podwyższenie perswazyjności tekstu. Widoczne po prawej stronie rozszerzenie domen „.pl”, brak polskich znaków diakrytycznych oraz użycie minuskuł sugerują wirtualny charakter prowadzenia działalności. Zastosowanym przekształceniem jest zamiana litery „j” na symbol sylwetki człowieka, w którym głowa imituje tutaj kropkę, a nogi – wydłużenie dolne. Piktogram, pomimo powielania stylu całego napisu, nie integruje się jednak z warstwą tekstową, ponieważ jego kształt nie zachowuje wszystkich cech charakterystycznych dla zastąpionego nim znaku. Szerokość symbolu przewyższa grubość litery „j”. Modyfikacja wpływa negatywnie na percepcję pojedynczego znaku, jednak całość nie traci czytelności, w przeciwieństwie do poprzedniego przykładu logo. Zamiana tylko jednego znaku nie spowalnia procesów percepcyjnych.

Rys. 4. Logo sklepu internetowego z odzieżą „ODZIEJSIE.PL”
Źródło: <https://www.odziejsie.pl/> (15.04.2018)

Podsumowując należy powiedzieć, że dobrze zaprojektowane logo zawiera sygnety i logotypy, które korespondują ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Modyfikacje w kształcie liter powinny być wprowadzane umiejętnie – tak, by nie zacierały cech determinujących interpretację danego znaku. W przeciwnym wypadku logotyp traci na czytelności, a co za tym idzie obniża się jego perswazyjność. Całość znaku firmowego powinna być trafnie odebrana w ciągu kilku milisekund, aby adresat mógł odczytać go nawet przy krótkiej projekcji, np. podczas jazdy samochodem przez miasto.

¹⁶ <https://sjp.pwn.pl/sjp/odziac-sie;2494111.html> (15.04.2018).

Źródła ilustracji:

Wszystkie ilustracje pochodzą ze stron internetowych zezwalających na kopiowanie z podaniem źródła. Wszystkie ilustracje zostały przytoczone w tekście na zasadzie cytowania, bez ingerencji w strukturę graficzną utworu.

Каролина Велёндек

ПЕРЦЕПЦИЯ ПОЛЬСКИХ И РУССКИХ РЕКЛАМНЫХ ЛОГОТИПОВ

Резюме

Реклама основывается на привлечении внимания, то есть механизме интеллекта, который воспринимает отправляемую нам информацию. Главная цель рекламного логотипа как коммерческого элемента визуальной идентификации заключается в ознакомлении с профилем данного субъекта. Графические изменения в форме букв могут препятствовать правильной интерпретации логотипа или значительно осложнять ее. В настоящей статье анализируются фирменные знаки, в которых наблюдаются значимые модификации в форме букв.

Karolina Wielądek

PERCEPTION OF POLISH AND RUSSIAN ADVERTISING LOGOTYPES

Summary

A well-designed logo contains a signet and a logotype which complement each other and familiarize the audience with the object's profile. Modifications in the shape of letters should be introduced in a way that does not affect the features determining the interpretation of the sign. Otherwise, the logotype loses its readability and its persuasiveness decreases. The commercial sign should be properly interpreted within a few milliseconds. It is important for the recipient to be able to read it even during a short projection. The paper analyses the readability of logos containing logotypes with significant modifications of the shape of the letters or their transformations into iconic elements.

GRZEGORZ PRZEBINDA
Uniwersytet Jagielloński

PETER CHAADAYEV
— FATHER OF PROVIDENTIALISM IN RUSSIA

Andrzej Walicki, when he referred to the philosophical system of Peter Chaadayev, described it as “immanent providentialism:”

Chaadayev’s views are separated from traditional providentialism by a significant theoretical difference: Chaadayev regarded the supra-individual power that filled the plans of Providence as immanent with respect to history, as one that worked through people even contrary to their will (just like “the cunning of reason” in Hegel’s historiography).¹

In Chaadayev’s works there are several passages that could formally confirm this general intuition of Zenkovsky and Walicki. However, since, while writing his *Philosophical Letters* Chaadayev did not know Hegel at all (contrary to some scholarly opinions), then it could be assumed that the coincidence is only apparent. After all the thinker was convinced that “God’s action that occurs at a given time in human life” should be distinguished from “the action that occurs in infinity.”

On the day of ultimate completion of the process of redemption, all the hearts and all the minds will constitute only one feeling and one thought, and all the walls separating nations and religions will fall. But at the current time everyone is to know their place in the general system of Christian vocation, that is know what the means are that they find in and around themselves, so that they could cooperate in reaching the goal that faced the entire human society (I, 100).²

¹ A. Walicki, *Osobowość a historia*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1959, p. 46. Cf. Vasilii Zenkovsky, who had earlier written about Hegel’s “cunning mind of history” with regard to Chaadayev’s historiography. В.В. Зеньковский, *История русской философии*, vol. 1, YMCA-PRESS, Paris 1989, p. 166.

² П.Я. Чаадаев, *Полное собрание сочинений и избранные письма*, vol. 1: *Сочинения на русском и французском языках: варианты. Показания Чаадаева. Заметки на книгах. Комментарии. Дуба: повесть в стихах*

Thus when the thinker referred to Christianity as “not only the system of morality accepted in the complete forms of human reason” but also as “God’s eternal power which works universally in the spiritual world” (I, 99–100), he, to a certain extent, anticipated the idea of Godmanhood on the Russian soil. In his sixth letter, Chaadayev wrote of God’s impact on “human reason” as the “continuous act originating from outside,” which proves the transcendent, and not immanent nature of his providentialism. When Mikhail Gershenzon wrote in this context on the “immanent presence of God’s spirit in humanity and the merging of humanity with God as the ultimate purpose of the historical process,”³ then he must have had in mind only such presence that came from outside but at the same time was constant. After all, Chaadayev did write of “constant presence of God’s reason in the moral world” (*cette action continue de la raison divine dans le monde moral*) (I, 156).

In the eighth of his *Philosophical Letters*, the thinker spoke against treating man as the creature “separated and individual, constrained at a given moment.” If such a view was true, then the human being would not be any different from an “ephemeral day-fly insect,” which is born and dies immediately on the same short day. In fact, the human being should be perceived as “the being intelligently abstracted” (*l’être intelligent abstrait*) that lives in the “miraculous reality” whose glimpses are temporarily noticeable with “some special inspiration” (I, 200). From that perspective, the thinker was opposed to theories that would recognize the development of human spirit as a natural process, “without any traces of Providence, without the influence of any cause, apart from the mechanical force of human nature.” He claimed that similar theories regard human reason as a snowball that grows proportionately to the time it rolls on the ground. Depending on whether such philosophy has a pessimistic or optimistic view of the human being, it treats him once as an insect that thoughtlessly thrashes around in the sun, and another time it makes him rise higher and higher solely by the power of its improving nature. Still it always sees in him “a human and only a human” (I, 160).

“Рыбаки”, стихотворение. Чаадаевичана, vol. 2: Письма П.Я. Чаадаева и комментарии к ним. Письма разных лиц к Чаадаеву. Архивные документы. Именной указатель к 1 и 2 томам, Издательство Наука, Москва 1991. Quotations from this edition are marked in the text by referring to the number of volume and page number.

³ М.О. Гершензон, Грибоедовская Москва. П.Я. Чаадаев. Очерки прошлого, Московский рабочий, Москва 1989, p. 159.

Chaadayev was convinced that in his times all the forms and areas of spiritual life, that is reason, science, and even art, passionately moved towards “a new moral cataclysm” (*un nouveau cataclysme moral*) as had been the case at the time of the Saviour (I, 200). Thanks to the representatives of humanity, who through generations and throughout long centuries have preserved the teaching and image of the Saviour (the promise of the Crucified Christ that he would remain with the humanity for ever), the contemporary mankind has the compelling awareness of the need to bring about “the presence of Godmanhood among us.” What will result from this is the great unity of souls and moral forces of the world into one soul and one force:

This unity sums up the entire mission of Christianity. The truth is one: God’s Kingdom, heaven on earth; all the promises of the Gospel are nothing else but the prophecy of uniting all human thoughts into a single thought; the single thought is the thought of God himself, or in other words — this is the *embodied moral law*. The entire work of conscious generations aimed at achieving the final result which is the boundary and aim of everything, the final phase of human nature, the solution of the worldly drama, a great apocalyptic synthesis (I, 204–205)

Despite similar apersonal and pantheistic motives, the author of *Philosophical Letters* treated human freedom in the way characteristic of Christian tradition. Walicki, when he referred to this part of his deliberations, thus commented critically:

In contrast to thinkers of the Enlightenment, Chaadayev claims that tending towards individualistically conceived freedom is far from a natural human tendency — human beings aim at subjugating themselves, being has a hierarchical structure, the natural order of things is based on dependence.⁴

In 1973, his opinion became even sharper — this time the Polish scholar wrote that “in contrast to the philosophers of the Enlightenment, Chaadayev held that the aspiration to individual freedom is not natural to man [...].”⁵ It seems, however, that such a severe evaluation

⁴ A. Walicki, *W kręgu konserwatywnej utopii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1964, p. 73.

⁵ A. Walicki, *A History of Russian Thought from the Enlightenment to Marxism*, translated from Polish by H. Andrews-Rusiecka, Stanford University Press, Stanford (California) 1979, p. 82. The original Polish version of the claim (here backtranslated) is even stronger: “contrary to the Enlightenment thinkers he argued that aiming at freedom is far from a natural tendency of man.” A. Walicki, *Rosyjska filozofia i myśl społeczna od Oświecenia do marksizmu*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973, p. 128.

cannot be applied to Chaadayev himself only, but is a consequence of the scholarly attitude that questions traditional Christian understanding of human freedom as the value that is derivative from truth. The Russian thinker rejected the Enlightenment understanding of freedom, but one could not claim that his doctrine was generally opposed to freedom. It is not very convincing to claim that “Chaadayev in his *Letters* attacked the moral and intellectual autonomy of the individual.”⁶ Between the individualism of the Enlightenment and pseudo-medieval coercion there is still room for such understanding of freedom that follows from the statement of Jesus, known in Christian tradition: “Then you will know the truth and the truth will set you free” (John 8, 32). It is this statement that Paul of Tarsus referred to, when he convinced Galatians that they had all been called to be free (Gal 4, 12). It is in this way, and in opposition to the Enlightenment, that Chaadayev tried to grasp human freedom:

Everywhere where the name of Christ is pronounced, it by itself inevitably draws people whatever they would be doing [...]. With this approach to Christianity, any statement by Christ becomes a comprehensible truth. And then one can clearly perceive the working of all the levers that his omnipotent right hand sets in motion in order to direct man towards his destiny, not infringing his freedom, not constraining any of his natural powers [...] (I, 103–104).

The Russian thinker was convinced that after the fall of Adam, “as one of us, who got to know good and evil” (I, 115), mankind needed the help of Providence. The basic task of Chaadayev’s second letter was to establish mutual relations between human nature and God’s grace — all the good that man does is the direct result of his ability to yield to “an unknown force” (I, 114). Man seems to believe then that he has rejected his own power (I, 113), while this only implies situating himself in God’s context, against the philosophers, who limit the world to closed contacts between people: “[...] philosophers are capable of understanding man through man: they separate him from God and impose on him the thought that he is allegedly dependent on himself” (I, 125).

⁶ Cf. The entry „Chaadayev” in: *Słownik filozofów*, vol. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966, p. 148. The scholar based it mainly on the third *Philosophical Letter*, in which Chaadayev included a few thoughts like: “it would be a higher level of human perfection if man could bring his dependence to the total deprivation of freedom” (I, 126). Yet this opinion should be understood against the background of Chaadayev’s whole approach to providentialism as presented in all the eight letters.

Meanwhile man needs God in order to understand the nature of the general and universal good, morality and truth (I, 125). In the reception of Chaadayev's thought and in the scholarship on it since the moment of publication of his first letter, its historiosophic focus, without a connection to metaphysics, had been regarded as prevailing in this worldview, with the special emphasis on passages concerning Russia. This was the reason why Chaadayev was often considered the father of Russian historiosophic scepticism.⁷ This interpretative position was objected to first by Gershenzon, who — in the first ever attempt at a reconstruction of Chaadayev's worldview in scholarship — argued that his historiography is derivative from his religious vision of history ("social mysticism"), and the sceptical vision of Russia from his first *Philosophical Letter* does not play a major role in this system⁸. A similar position was represented by Zenkovsky, who labelled Chaadayev's system "providentialism" and argued against the claim of the thinker's "historiosophic scepticism":

While summarising Chaadayev's teaching, his assessment of Russia's past is usually brought to the fore. This is no doubt the best known or, perhaps, the most colourful and salient of what Chaadayev has written. Nonetheless, his opinions concerning Russia are not in the centre of his teaching, but on the contrary — they constitute a logical conclusion from his general ideas on the philosophy of Christianity. The focusing of attention on Chaadayev's sceptical attitude to Russia not only does not explain his worldview, but on the contrary — it disturbs the appropriate understanding of it.⁹

Walicki argued against this claim of Zenkovsky's, and stated that it was Chaadayev's "perspective on Russia that led to such philosophy of history."¹⁰ In order to answer the question who was right in this debate, one should first establish the actual subject of discussion of the above-mentioned scholars. Both Gershenzon and Zenkovsky referred to Chaadayev's system as a worldview model and from this point of view they rightly argued against the scholarly position that looked on this thought from the point of view of its historical origin and function. In Chaadayev's vision of God and history the most general element that was the foundation of all other theses was the belief in the divine origin of man and in the constant presence of Providence in

⁷ The author of this view was Aleksander Рурин. Cf. М. О. Гершензон, *Грибоедовская Москва. П. Я. Чаадаев. Очерки прошлого...*, p. 163.

⁸ *Ibid.*, pp. 145, 161, 188.

⁹ В. В. Зеньковский, *История русской философии*, vol. 1, pp. 162–163.

¹⁰ A. Walicki, *W kręgu konserwatywnej utopii...*, p. 81.

the history of mankind. If we do not recognize that it is the claim that history is a return of Fallen Man to the Creator that is in the centre of discussion, then the whole metaphysics of the thinker will become a superfluous load in his historical and sociological argument. For in what way could the belief in the non-Christian nature of the history of Russia be recognized as the primary idea, and the belief that Providence has custody of the whole history of mankind as secondary? It surely does not follow from this that Chaadayev would deduce from this general metaphysical model any specific claims concerning the history of Russia and the West — that is why he could so fundamentally change his opinions on specific issues. However, he has never rejected the belief in the providential dimension of history, which is to end with instituting God's Kingdom on earth — this final aim for him was closely linked with the principle of universality of Christianity (I, 103, cf. II, 176).

Yet Walicki was right in the area of genetics and psychology, that is as much as he referred to consecutive empirical moments in developing Chaadayev's worldview. For example, in 1842 the Russian thinker wrote:

There [in the West — G.P.] the peasant has reached freedom from the coercion of serfdom, while with us he has passed from freedom to the dependency of serfdom; over there slavery was abolished by Christianity, with us it was born with Christendom looking at this (II, 162).

The two empirical facts (the existence of social slavery in Russia and its abolishing in Europe) exerted a decisive impact on Chaadayev's assessment of the history of individual nations in universal history. Since Chaadayev was convinced that the one who looks for the truth always finds freedom and prosperity (cf. I, 101), he was forced to admit that the reverse was also the case. Who has not found freedom and prosperity probably was not looking for truth itself. This is one of the principal claims of the first *Philosophical Letter*. "Truth" in this context is the return of the creation to God, while prosperity and freedom have social nature and they are generally obtained "in passing." All the claims, however, are already metaphysical (model-generating) and not empirical, thus it is recommended to consider Chaadayev's historiography to be derivative from his providentialism.

Many specific phrases from *Philosophical Letters* should be interpreted only against the background of the whole system of Chaadayev's. It had not been possible for a very long time, since the

eight *Letters* needed one hundred years (1836–1935) to see the light of day. In the third letter Chaadayev stated, for instance, that great accomplishments of mathematical analysis and physical observation result from the fact that they have excluded the “considering will” from their method. In this context he even draws on Bacon’s claim, according to which “the only way to rule over nature open to mankind is the very path that leads to the kingdom of heaven: one can enter there only as a humble child” (I, 123).¹¹ Nonetheless, this did not mean that the Russian thinker wished to apply this method to construing other sciences, the evidence of which are suitable extracts from the fourth letter. Chaadayev, in contrast to the Enlightenment, which dreamt of applying laws of physical nature to the moral sphere,¹² undertook the task to separate the method of hard and empirical sciences from the method of metaphysics and moral teaching. What can be concluded from the fourth letter is that “there is nothing better than the perfect truth” and “mathematical perfection, consequently, has its limits too.” The analytical deduction could not be tantamount to “divine *fiat*,” since then “it would not be faith that would move mountains, but Algebra” (I, 131):

Constant, motionless, geometrical considering, as surveyors usually understand it, is something deprived of reason and godless [...]. For we see in nature something beyond numbers, we believe in God with full awareness, but when we dare to put the compasses into the Creator’s hand, we behave mindlessly [...]; transforming the Supreme Being into a surveyor, we deprive him of the eternal nature that is proper to him and we reduce him to our own level (I, 132).

Protesting against such anthropomorphism, Chaadayev regarded it as “one thousand times more harmful that the anthropomorphism of people of simple hearts” (I, 132). Hard sciences, which deal only with limited objects, that is with amounts, cannot describe the spheres that have their primary cause beyond the category of num-

¹¹ The reference to Francis Bacon’s *The New Organon Or True Directions Concerning the Interpretation of Nature* – “[...] the entrance into the kingdom of man, founded on the sciences, being not much other than the entrance into the kingdom of heaven, whereinto none may enter except as a little child” (LXVIII; transl. James Spedding, Robert Leslie Ellis, and Douglas Denon Heath, Boston by Taggard and Thompson 1863), http://www.constitution.org/bacon/nov_org.htm (13.08.2018).

¹² The most classical attempt at such synthesis was the lecture by Jean Antoine de Condorcet delivered at the French Academy in 1782, entitled *Avantages que la societe peut retirer de la reunion des sciences physiques aux sciences morales*.

bers. One such field is morality, which cannot be demonstrated in the surveyor's manner:

Philosophy [...] always mixed the finite element with the infinite, the visible with the invisible, that which undergoes reception through the senses with the one that does not. Even if, on occasion, it said something different, in the depth of its thoughts it never doubted that the spiritual world can be cognized in the same way as the physical world: studying it with compasses in hand, deducing, measuring spiritual entities in the same way as material ones, pursuing experiments with the rational being in the same way as with the dead being. It is astonishing how lazy the human reason is! (I, 134).

The Russian thinker did not know how one can attain precision in the science of man (I, 133), although he stated that in morality teaching one should avoid the “principle of unconfirmed coercion.” He rejected the view of mechanical philosophers, who, following Newton — one-sidedly understood — or the French Enlightenment, saw the inevitable operation of the law of gravity not only in the material sphere, but also in all the spiritual ones. Chaadayev, however, saw in the material sphere the operation of not only the law of gravity, but also — after Newton — the creative presence of the so called Primary Impulse (I, 136). He thought that the founder of mechanics could only have made his astonishing discoveries in natural science, because he was a religious nature. It was no accident that Newton, in Chaadayev's view, was also a prominent commentator of the Book of Revelation.

Chaadayev's thought on the existence and permanent operation of the Primary Impulse, which was nothing else than the acting of God in nature and history, confirms Zenkovsky's argument on the providentialism of the Russian thinker. In his system, an attempt was made to explain history in the context of Providence and human freedom, as he wrote, “was set in its appropriate place:”

Maybe someone would think that there is no place in the system for the philosophy of our self. And here he would be mistaken. On the contrary, the philosophy is perfectly compatible with the system as it is presented: it was only placed in its appropriate place and that is all. From what we have said on the double nature of the force ruling the world, it does not follow that our personal activity has been reduced to null (I, 138–139).

At the same time the thinker was opposed to the so called “freedom of wild donkey,”¹³ which as he wrote “is the abuse of my freedom,

¹³ This is a reference to the Book of Job (Job 11,12).

and it results in *evil*" (I, 140–141). Since evil is capable of unleashing "horrible mayhem in the depth of creation," Chaadayev repeated the classical question of theodicy — why did God allow it to exist? The answer was equally classical as the question:

Such is the spectacle which we present to the Supreme Being. Why does he bear this? Why doesn't he wipe out the creation that has rebelled from the space of the world? And what is even odder — why did he equip man with such a huge force? Because this is what he wanted. We shall make man in our image and likeness, he said. The God's image, the likeness is our freedom (I, 141).

From Chaadayev's providentialism it could have been concluded that human freedom that does not act in accordance to the plan of Providence might bring poisoned fruit. The claim that man is truly free only when he does good has been present in Christian tradition for a long time. The Russian thinker was not a determinist though — it is not without a reason that in a letter to Schelling in 1842 he condemned the "fatalist logic" of the Hegel doctrine that sees the "inevitable necessity" everywhere and almost completely excludes the working of human free will in history (II, 145).

So far we have drawn upon Chaadayev's oeuvre as the most straightforward formulation of tenets of providentialism in the history of Russian thought in the first half of the 19th century. However, the expert examining the system should also refer to the context in which the reception of Chaadayev's thought developed over many years after the publication of the first *Philosophical Letter* (1836). Then the greatest attention was paid to Chaadayev's "anti-patriotism," his apology of Catholicism and his alleged contempt of Orthodoxy. And yet Chaadayev's aphorisms, targeted against Russian reality, should be recognized only as the main focus of Chaadayev's reception, but not as the first foundation and prevailing element of his own worldview. Hierarchically speaking, the most general idea expressed in the first letter is the belief in the working of Providence in history, followed by the claim that it is best seen in the whole history of Western Europe, and only at the end by the paradoxical statement about Russia "forgotten by Providence" (I, 96), which as a negative example should give "a great lesson to the world" (I, 93). In the seventh letter, the Chinese and Indian civilizations ("dull immobility of China" and "humiliation of Hindu nation") were recognized to be negative historical examples of the same kind too. Both of the cultures, as Chaadayev wrote, were "separated from the human family" (I, 169–170).

This is how Chaadayev himself saw the essence of his system too; in a private letter written in October 1836 he expressed surprise that the Russian reading public had reacted with indignation to “the idea that will soon be two thousand years old, and which has been proclaimed, worshipped and believed in by great minds and thousands of saints.” Since this idea (Christianity) bore its practical fruit in the West, it is obvious that the country which “has not collected all the fruits of this religion” must have erred in assessing its essence (II, 108).

The motto of the first letter is the Latin phrase *Adveniat regnum tuum*, which reflects the belief that in the Christian world everything should “favour establishing the perfect system on earth and in fact it has done“ (I, 86, 99). This one thought should unite everyone and “the social system, that is the Church” should “establish the kingdom of truth among people” (I, 87). In the introductory part we have drawn upon the belief of the thinker, also expressed in the letter, that every nation should know its place in the general system of Christian vocation. Situated between East and West and not belonging either to one or the other, Russia has not found it so far. In various passages of the first letter, Chaadayev explained the cause of such state of affairs in a rather fatalistic vein — at one place he claimed that this resulted from the arbitrary decision of Providence (I, 96), and at another he spoke of the “will of fatal fate” that persuaded Russia to accept Christianity (“moral teaching”) from corrupt Byzantium. It was Photios that was responsible for the corruption and excluding Byzantium from the universal Christian family shortly before the christening of Rus. He thus contributed to the fatal breaking of the “life-giving principle of unity” (I, 97). In another place, Chaadayev wrote in this context of “the weakness of our faith” or “insufficiency of our dogmas” (I, 100). Somewhere else he went so far as to state that Russians “have in their blood something that makes them reject every progress” (I, 97). We do know, however, that in other places, the thinker put the blame for historical evil on human freedom, which could have successfully opposed the plans of Providence. Describing the case of Russia, Chaadayev did not resort to such explanation, but argued that “it [Providence — G.P.] completely left us to our own devices, nowhere wanted to meddle in our affairs, and did not desire to teach us anything” (I, 96).

Alienating Russia from universal history of Christianity was thus not solely a free human act — it is not Russia that had forgotten

about God at its beginnings, but it was God that turned away from it. Let us add, however, that the “turning away of God” must have had an equivalent in the historical attitude of Russians themselves. For Chaadayev was convinced that God does not punish man, nor the whole nation without a sufficient reason. The whole subsequent history of Russia, which in this sense could be treated as a kind of effect of the original sin, has been the result of the parting of the ways of Providence and man. On this approach, the history of Catholic Europe looked completely different to Chaadayev, as he claimed that during the long centuries of Christianity it has worked out the appropriate model of religious civilization:

All nations of Europe, moving forward through centuries, clung to one another. Whatever they would do, their paths would converge in the same spot. In order to grasp the family resemblance in the development of the nations, one does not even have to study history: just read Tasso, and you will see all nations spread at the foot of Jerusalem walls. Recall that for fifteen centuries they addressed God in only one language, they had one moral authority and one belief; recall that for fifteen centuries in the same year, on the same day and at the same hour, using the same words they raised their voices to the Almighty, and praised him for the greatest of his graces: this is a miraculous harmony, a thousand times more wonderful than all the harmonies of the physical world (I, 100).

Chaadayev’s model of providentialism, which primarily comprised the apology of unity, clearly had a medieval ring to it. In the sixth letter the thinker wrote that the history of Christian Europe was in fact the history of only one nation, one “social body” which, in spite of being divided into separate states, was the entity of a higher level. The thinker lamented the fact that the unity was weakened by the Reformation, but added that in the 16th century there was longer anything that could move the world back from the path it had once taken. From this point of view he did not accept the criticism of the European Middle Ages with their religious wars and “stakes fired by intolerance” that was voiced by the liberal tradition of the Enlightenment — he labelled that anti-medieval doctrine “superficial philosophy.” In the sixth letter he criticised Voltaire, who was indignant that in the Christian world beliefs often led to wars (I, 167). In Chaadayev’s system, however, the historical facts and events played a providential role, because they favoured the development of “the suitable world of concepts” in the process of “bloody battles in defence of truth” (I, 102). This is a clear polemic with the claims of French Encyclopaedia and their negative image of the Middle Ages as the era of fa-

naticism and Inquisition¹⁴. In the sixth letter, Chaadayev wrote that history must not be interpreted the way that is done by “common history” (I, 155), while in the eighth he mentioned “the complaining of philosophers” (of the Enlightenment) about the times of alleged “superstitions, ignorance, and fanaticism” (of the Middle Ages). The “complaining” made man lose the sense of religion — the “dust of disbelief” has quickly disappeared, but just people still have difficulties with finding their place in society (I, 201). The thinker was convinced that history which moves in the right direction is ruled by beliefs, i.e. ideas, and not material interests of people. The opinion was Enlightenment-like in spirit (“history is ruled by beliefs”), but in its content it was medieval and Romantic (religion is the positive driving force of history). This is how Chaadayev described the eighteen centuries of western history, and not only the Middle Ages, claiming also that human interests and passions had always resulted there from religious ideas and never preceded them in the genetic sense. He believed that all the European political revolutions were in fact moral revolutions — nations of Europe “searched the truth, and found freedom and prosperity” (I, 101). What evoked a particular admiration of the thinker was modern England, whose history, in his view, had solely an ecclesiastical and religious dimension. Chaadayev described the last English revolution (1640), as well as all the events that had precipitated it, starting from Henry VIII, as “religious development” — and the English owe their freedom and prosperity to that (I, 102). In another place he pointed out the fact that until recently all Europe had referred to itself as “Christendom,” which found its reflection in general law. Chaadayev’s providential system was also strongly marked by “ideas of duty, justice, law and order,” which he considered indispensable elements of civilization based on the Gospel (“physiology of European man”) (I, 93–94).

All the *Philosophical Letters* (eight altogether) constituted an open polemic with the historiography of the Enlightenment, for which the Middle Ages were only the epoch of “fanaticism and superstition.” The Enlightenment, however, as Chaadayev wrote in 1829, was only a historical episode between two religious eras — the Middle Ages (“a wonderful move of human nature towards potential perfection”) and “the current state of societies, marked by religious reaction, that is a new impulse bestowed on the human spirit by religion” (the Romantic era, in our terminology) (I, 101–102).

¹⁴ Cf. П.Я. Чаадаев, *Сочинения*, Издательство Правда, Москва 1989, p. 576.

With regard to history, Chaadayev attributed great significance to tradition and he drew on Cicero, who had spoken of the need to connect the present with the past (I, 92). Elsewhere tradition was described as “constancy” or “consistency in the mind, that is logic” (I, 94). The syllogism of the West, which Russia does not know, is in Chaadayev’s eyes the systematicity of Europe in building religious civilization and Western constancy passed on from generation to generation. The question of passing divine knowledge from father to son was discussed by Chaadayev in the fifth letter, but already in the opening passage he wrote about the spiritual atmosphere of the West worked out throughout centuries. Every child in Europe shapes their moral nature through their mother, before they venture into the world and appear among the society. Chaadayev regarded nations as “moral entities,” just like individual persons. The process of bringing up the latter is the matter of years, while the former need whole centuries of history (I, 93).

In comparison to consistent religious history of Europe, the history of Russia appeared to Chaadayev to be a set of non-permanent and inconstant elements (anti-civilizational *panta rei*):

Does anything holds on strongly here? One can say that everything around tremors. No one has a specified area of activity, there are no good habits, nothing has its rules, there isn’t even a hearth and home, anything that connects, that arouses our good feelings, our love: there is nothing permanent, nothing constant; everything flows, everything disappears, not leaving any traces either in us or outside of us. In our homes we feel like having a temporary rest, in the families we make the impression of alien visitors, in the towns we resemble nomads, and are even worse than nomads, who herd their flocks on our steppes, as those are more used to their deserts than we are used to our towns (I, 90).

The whole history of Russia, starting from the period of “wild barbarity” (this is about the times prior to accepting Christianity), and ending in the present day, has favoured the developing of the above state of affairs. Times before the Tartar invasion were for Chaadayev the centuries of “vulgar superstition,” and he attributed the period of Tartar captivity and the age of Muscovy with a further disastrous influence on the history of Russia (“foreign rule, savage and humiliating, whose spirit was to be inherited by our own authority in future”) (I, 91). The age of Muscovy was recognized as the captivity even more vicious than the Tartar yoke, because this captivity was “sanctified by the fact of regaining independence” (I, 97–98).

The thinker reacted with aphoristic irony to the attempt of civilizing Russia performed by Peter I. The vigorous rules imposed on Russia the external “cloak of civilization,” but did not manage to civilize it at all. Chaadayev also had a negative opinion on the anti-Napoleonic campaign of Alexander I and the emergence of Decembrists as its pernicious result:

the great monarch [...] made us victors from one to the other end of Europe; having returned home from this triumphant parade across the most enlightened countries of the world, he have brought along solely harmful, destructive and false ideas, which resulted in a huge misfortune that delayed our development by half a century (I, 96–97).

The apogee of Chaadayev’s pessimism, when it comes to his understanding of the significance of Russia in universal religious history, is comprised in the passage from his first letter, in which formally speaking, he expressed a kind of timeless scepticism: “We live only in the most constrained present, without a past and a future, among shallow stagnation” (I, 91).

Elsewhere, however, the thinker spoke of the urgent necessity to animate the spirit of Christianity in Russia, since it is that spirit that has shown all the European nations their “ultimate destiny” (I, 101). It should then be accepted that the Russia–Europe opposition had some sense only with regard to the past and the then “present day,” whereas for the future the thinker — against the stylistics of some extracts — did not exclude some role of Russia in the providential plan. In the first letter, there certainly was a dichotomy of two civilizations, the first of which, brought into life in the Catholic West, was treated *en bloc* as religious¹⁵, while the second one, of Russia and the USA¹⁶, had only a material dimension. The civilization that does not take into account the fact of Redemption tends towards “the kingdom of evil” — this is how Chaadayev described the idea of unlimited perfecting of a human being in the closed historical space of the “material

¹⁵ It was only in one place that Chaadayev formally weakened the force of his claim, writing that in the West not everything is “filled with wisdom, virtue and religion.” Soon after he added, however, that everything there is mysteriously subordinated to the “power that ruled supreme through the centuries” (I, 102).

¹⁶ The United States appeared accidentally in the first letter as a representative of “material civilization” (I, 96). In the sixth letter Chaadayev added the ancient world, that is Greece and Rome, as well as India, China, Japan and even Mexico, to the “materialistic group.” All these civilizations, in his view, served solely the bodily nature of a human being (I, 173–174).

being.” He regarded the material civilization as the result of the “erring of the mind,” which raised man to a certain specified level, only to “drop him into an even greater abyss” (I, 99).

Yet the appropriate passages of the second *Philosophical Letter* prove that European “religious civilization” was not treated by Chaadayev as the ascetic space that had turned away from the world of things. On the contrary, the thinker thought that the nations that follow the plan of Providence could also correctly organize the world of “common things.” In the sixth letter he wrote that the material goods are not the aim but only the result of spiritual activity, in accordance to the words of the Saviour: “Seek first the kingdom of God and his righteousness, and all these things will be given to you as well” (Matt 6, 33) (I, 174). In Russia (“our original civilization”) the thinker saw the pernicious ascetism, the reluctance towards the material sphere, as well as imprudent neglect of comfort and joy of life (I, 107).

In 1915, the poet Osip Mandelstam wrote that Chaadayev had managed to understand the West, whose essence did not express itself through “swept paths of civilization”¹⁷. Chaadayev, as the poet wrote, saw history as “educating of nations by God,” i.e. “Jacob’s ladder, which angels use to descend from heaven to earth”, but not as “mechanical movement of the clock”.¹⁸ Yet this generally correct statement contains one important understatement, that is the nation that shapes its history in accordance to God’s plan has the “paths [of civilization] swept” too. When Chaadayev compared the achievements of the West and Russia so far, in his second letter, he used a salient dichotomous metaphor. He called the first reality (Europe) “a paved road along whose worn ruts the circle of life rolls on,” while the second world (Russia) was for him only the “path along which one has to cut one’s way through prickles and thorns, and sometimes through a thicket” (I, 110). The history of Russia, which Chaadayev had denied any actual contribution to the “sacred history” of Christianity already in his first letter, was depicted in the second letter as the modern continuation of the pagan and slave-run ancient era. This time the thinker directly referred to the principle of slave serfdom put into effect during the rule of Tsar Boris Godunov and the Shuyskis, the boyars, identifying it as the cause of all the current misfortunes

¹⁷ О. Манделъштам, *Петр Чаадаев*, in: *Idem, Египетская марка*, Издательская группа Лениздат, Санкт-Петербург 2014, p. 176.

¹⁸ *Ibid.*, p. 172.

of Russia (I, 112–113). He also recalled that the abolition of serfdom in Europe took place thanks to the efforts of Christians and at the same time asked the Orthodox Church why the Russian nation fell into slavery just when it had become Christian: “Let the Orthodox Church explain this phenomenon. Let them say why it has not raised its maternal voice against the abhorrent violence of one part of the nation over the other” (I, 112).

In this context Chaadayev pointed out that slavery was inextricably connected with the ancient world. Not one ancient philosopher could imagine a society without slaves, and Aristotle (“the recognized representative of this whole wisdom which existed in the world prior to the arrival of Christ”) even wrote that some people are born to be free, and others to “bear chains” (I, 112). The modern world, in which similar principles still exist, is not worthy of the name of the Christian world.

In the second letter, which we have partly discussed already, Chaadayev tried to show the connections between human individual freedom and God’s omnipotence. He saw the roots of such connections in the fact of man’s creation by God and in the fall of Adam. Lack of clarity and precision of all metaphysics that dealt with the questions of God and man was, in his opinion, inevitable in the world marked by the stigma of the original sin: “The whole human wisdom is comprised in this terrible irony of God in the Old Testament: ‘Behold, the man has become like one of us in knowing good and evil’” (I, 115).

In the fifth letter, Chaadayev ironically commented on this epistemological and metaphysical matter mentioning the “human school wisdom,” which treated man as if he had just come out of the hand of the Creator and never abused the freedom awarded to him. The mind of such a pure and immaculate creature was regarded as “the blue emanation that had come from God himself” (I, 151–152). From his further discussion, it seems that this is both the criticism of the sensualism of the Enlightenment and Cartesian rationalism, which disregarded the emergence of Christianity and remained locked up in the terms of the ancient world, seeking the essence of reason in the sphere corrupted and spoiled by man’s licence (I, 152–153). Human senses and reason, as Chaadayev wrote in the second letter, could only get to know natural phenomena (physical world), but even here they are not able to get at the first foundation of things on their own (I, 115).

Meanwhile the life of man as the spiritual entity unveils between the two worlds — the human reason cannot on its own discover the law that rules either one or the other world. This is why the law has been transmitted to him through “such reason for which only one world and one order of things exist” (I, 117). The nature of the reason, as it could be concluded from the fifth letter, is not subordinated to the constraints of time and space, since it unites the past with the present and future. The reason, once lost, will be regained by man in the future only thanks to the fact that “the person of Christ” has emerged in history (I, 152). Chaadayev rejected the view that assumed the existence of any moral laws that man would discover solely due to autonomous philosophy. He stated at the same time that there is no such human knowledge that could replace divine knowledge, and without the signs conveyed from heaven to earth, mankind would have lost itself in its freedom long ago (I, 119–120).

Both in the second and fifth *Philosophical Letter*, Chaadayev dealt with “primary revelation,” which was different and earlier than “two great revelations of the Old and New Testament” (I, 117). In the context of the quotation from the fifth letter below, the extremely pessimistic hypotheses about Russia from the first letter are considerably weakened:

It has been clearly proven that in every tribe, regardless of that how far it has strayed away from the world mainstream, there will always be some ideas, more or less distinct, about the Supreme Being, about good and evil, about what is just and what is not; without these ideas the existence of the tribe would not be possible, just like its existence would not be possible without material products of the soil which the tribe treads, or without the trees which give it shelter (I, 149).

Asked where the “ideas” come from, Chaadayev would answer that nobody knew exactly, since children took it over from their fathers and mothers. The experience of generations, that is “the set of all ideas that live in people’s memory” was divided in Chaadayev’s providential system in two parts. The first one comprised traditions transmitted by human history and science, while the second one included such ideas that “an unknown hand had put in the depth of the human soul” — the hearts of the unborn learn of their existence from the first contact with mother and father (I, 149). Every idea, before it becomes the property of humanity, must pass through a number of generations, because only tradition may partake in the universal reason (I, 148). God conversed with man on the day of his creation, and

man then listened and understood God — it is here that the thinker saw the first sources of human reason, calling them “primary revelation.” Both Plato’s archetypes and Descartes’s innate ideas as well as Kant’s *a priori* exist only inasmuch as they result from “primary revelation” (I, 154).

After the original fall, man has partially lost the ability to understand the voice of God, which “was the natural result of the gift of unlimited freedom he had received.” Still the memory of God’s word has not been lost entirely and is passed on to people via the tradition of generations:

The very word of God addressed to the first man, passed on from generation to generation, dazzles the baby in a cot, introduces it into the world of rational creations and transforms it into a thinking being. It is the same act by means of which God has led man out of the void that he uses also now in order to create every new thinking being. It is God that constantly addresses man through the beings similar to him (I, 150).

Three stages could be isolated in Chaadayev’s thinking: 1. The first essence of man consists in the fact that he is “a thinking being,” capable of accepting “enlightenment without borders” (this is his advantage over all creation) (I, 150); 2. As a result of the original sin, man has partially lost the ability to understand the voice of God; 3. This is why a new process of creation is necessary, this time long and continuous, and not one-off, as in the beginning of time (I, 151) — in this process, consecutive historical generations, better or worse, fulfil the role of God’s mediator. The human reason, after its fall, have always felt the need to reconstruct itself following an ideal pattern — this is why the essence of history is the process of regaining the ability of man to understand the voice of God across generations (I, 152).

In ancient times, that is before the second and third revelation, the ideal pattern was usually found within the closed constraints of man himself. In the second, as well as the sixth and seventh *Philosophical Letter*, Chaadayev attempted to evaluate the role of the pagan world in the process of reconstructing God’s image in man and his history. In the second letter the evaluation had a fairly positive dimension — the thinker pointed out that Pythagoras, as well as Socrates and Zoroaster, and particularly Plato, observed some reflection of “the new sun,” which was to rise on earth only following them (Christ’s mission). Yet they could not fully recognize “the signs of absolute truth,” since from the moment that man had changed

his nature (original sin), the truth did not reveal itself to him in full splendour (I, 119).

In the second letter, Chaadayev argued in the aristocratic and Romantic spirit that human masses always subordinate themselves to the minority that stands on “social peaks.” Here he had in mind a small group of people (“a certain number of thinkers”) who think for the majority and in this way they specify the awareness and activity of the nation (I, 95). In the sixth letter he returned to the intuition, trying to combine the idea of “spiritual aristocratism” with the general principle of providentialism as the foundation of human freedom. He thus wrote that the presence of God in history “should make itself felt in such a way that the human reason remains completely free and can develop all its activity.” Hence it was completely understandable for him that there was such a nation and such individual people among whom the tradition of primary revelation has been preserved in its purest form:

If the nation were not there, if the chosen people were not there, then it should be acknowledged that among all nations, in all epochs of universal human life, in every individual person, God’s living thought has been preserved in its identical fullness. And this would mean forfeiting every person and all freedom in the world [...]. It is obvious that the person and freedom exist only as far as there is variety in the mind, moral forces and cognition [...]. Some nations and some individuals possess such knowledge that other nations and other individuals do not (I, 156).¹⁹

In the sixth letter, Chaadayev also tried to reinterpret the past of mankind, in contrast to the ideologues of the Enlightenment, and he recognized the first centuries AD as well as “the long period that followed them” as the most fertile. It is not difficult to notice that he had in mind the first centuries of Christianity and the long period of the Middle Ages that followed. In contrast to “superstition and philosophical fatalism” (this is how Chaadayev labelled ideologies of the Enlightenment), he regarded the Middle Ages as the period extraordinary in the *moral* sense, although he also claimed that in the *mental* sense they were the times of stagnation (“immobility of minds”) (I, 161). Then the light of Christianity directly affected life

¹⁹ Let us draw attention to the consistent manner in which Chaadayev overcame pantheistic motives in such passages, although they were doubtless present in *Philosophical Letters*. The quotation above also contradicts all the interpretations that recognize the thought of Chaadayev’s as representing anti-personalism.

and morality, but the people of those times could not create a suitable “rational” philosophy of history (I, 159). Only in modern times “in which the human mind accepted its new direction” (I, 161), not only is the appropriate assessment of the Middle Ages possible, but also the re-evaluation of the significance of pre-Christian history.

This reinterpretation, again formulated in the style polemical with regard to the Enlightenment, came into effect by contrasting the world of the Old Testament to that of ancient Greece and Rome. In the providential system of the Russian thinker, the former world directly prepared the advent of Christianity, while the latter world was only evidence of the fall of man — “man left to his own devices always tended towards an even greater fall” (I, 165). Moses was the first to reveal to people the face of true God, while Socrates was only a father of “mean-spirited and anxious disbelief” (I, 162). The apogee of the criticism came in the seventh letter, where Socrates was declared by Chaadayev as an immoral man as he had preached the apology of depravity (praise of homosexuality described by Plato in the *Symposium*), he heard voices of a “demon,” and prior to his death he expressed complete scepticism of his own teaching (I, 190). Moses on his part was a giant, whom the Russian thinker attributed with “preserving the idea of one God on earth” (I, 187). Chaadayev also objected to his contemporary tradition of looking at Moses only as “the perfect lawmaker” and “liberal,” and saw in the patriarch’s activity the harbinger of Christian supranational universalism:

He was doubtless a patriot, since how could a great soul not have been one, regardless of the mission he would have on earth! In addition, this is a general law: in order to have an impact on people, one should influence their home circle, where one resides, the social milieu where one is born. In order to speak clearly to mankind, one should address one’s own nation, otherwise nobody will be heard and will achieve nothing (I, 188).²⁰

Moses arrived at the idea of universal, supranational God via the idea of “the chosen nation” (I, 187–189). This evaluation of Chaadayev’s again was openly polemical with regard to the tradition of the Enlightenment, which looked at Moses with great reluctance as the father of blind obedience, slavery, nationalist ignorance and bloody conquests. The opinion was shared both by Voltaire and Holbach in the work *Le Christianisme dévoilé* (1757; *Christianity Un-*

²⁰ It is difficult to refrain from remarking that in the stylistic maximalism of his first letter, Chaadayev sinned against that very principle, convincing as it is.

veiled, English translation 1819). Chaadayev did not know, however, that young Hegel evaluated the activity of Moses, as well as all the history of the Jews, equally severely in his unfinished work *Das Geist des Christentums* (1799; English translation 1970).

The Jewish king David was, for Chaadayev, “the most perfect model of the holiest heroism,” while the Roman Emperor Marcus Aurelius seems to him a representative of “the artificial, conceited virtue.” Similarly severely he evaluated Aristotle, whose “name will soon be pronounced with certain disgust” since he was “the angel of darkness who fettered the forces of good among people for several centuries.” Homer the Greek was also taken to be “the criminal tempter, who favoured the humiliation of human nature in a terrible manner” (I, 162). In the seventh letter, the author of *Illiad* was even labelled the “Ahriman of the modern world,” just like he was in the world that he had created. His gods and heroes still want to tear people away from the influence of the Christian idea (I, 195–196).

This rhetoric of Chaadayev’s had its didactic dimension — the thinker thought that the philosophy of history²¹ should be of critical and evaluative nature. Instead of being “pure curiosity,” it ought to become “the highest court” that could indicate the appropriate direction of development to present and future times:

It would announce the relentless verdict over the pride and grandeur of all ages; it would carefully check all the reputation, all the fame; it would do away with all the mirages and all historical temptations; it would intensively start destroying false images that clutter the memory of mankind so that reason can face the past in true light and draw specific conclusions with regard to the present, as well as direct human eyes towards infinite spaces of the future (I, 164).

It is in such context that Chaadayev severely criticised the great fame of ancient Greece, taking it to be a country of false hopes and illusions, the genius of the lie that has affected humanity until the present times. Among the ancients only Epicurus gained a positive evaluation of Chaadayev’s in *Philosophical Letters* (I, 192). The Russian thinker believed that the entire civilization of the ancient world followed the imperfect path, and the most important proof of that state of affairs was the fact that both “deep wisdom of Egypt” and “the charming beauty of Ionia,” both the might of Rome and the splendour of Alexandria had disappeared from the face of the earth for ever. It

²¹ In his French texts Chaadayev used the concept of “la philosophie des temps” (I, 165) or “philosophie de l’histoire” (I, 172).

was not the barbarians that demolished the old world, because it had already been a “faded corpse” before they even arrived. This refers not just to Rome, but generally to the whole ancient civilization that had earlier melted in the empire. Chaadayev spoke here both of Greece and Egypt, and even this part of Judaism that succumbed to the process of Hellenization (I, 170). Such assessment, however, included a thought of the *relative* value of antiquity, which “fulfilled its task till the end and completed an introductory education of mankind.” The period proved irrefutably that the human spirit, even though it tends towards leaving the boundaries of the earthly sphere, will never be able to set history on its right path. It can only temporarily and in the flashes of consciousness of its particular representatives reach “the true foundation of all things.” It will not manage to transform history in such a way as to turn them into consistent and durable movement towards God. Here a new activity of Providence was necessary, that is the foundation of Christianity, described by the Russian thinker as “the thought that came from heaven to earth” and “the axis around which the whole sphere of history turns” (I, 171). The establishing of Christianity was then for Chaadayev the most important historical borderline: “Is the world reason now not the Christian reason? I do not know, perhaps the line separating us from the old world is not visible for every eye, but I think that this is the essence of all my philosophy, all my morality, all my religion” (I, 171).²²

The existence of man and nations in ancient times did not have a strictly delineated objective, that is why many societies disappeared then from the historical stage. In the Christian era, as the thinker claimed, we can only observe moving historical borders of particular nations, while nations and societies already exist permanently. The Christian world will not experience any more disaster, but will consistently incorporate into its sphere of influence even the most remote non-Christian nations. There is no such place in the world that would resist the Christian idea — in this context Chaadayev heralded the imminent fall of the Ottoman Empire (I, 172).

²² Taking this opportunity, Chaadayev condemned the European Renaissance, and called its attempt to return to paganism “criminal madness.” At the same time he expressed hope that the memory of the so called “renaissance of arts” will soon be wiped out from general awareness (I, 171). The Reformation received an equally severe evaluation, as it intended to deprive the Christian world of “the elevated idea of universality and unity” for the sake of individualistic pagan disintegration (I, 178).

This is how “the circle of omnipotent operation of the holy truth” closed in *Philosophical Letters* — the space of Christendom will geographically grow, bringing people closer to “the heralded times” (I, 172–173). The sixth letter ended with the apology of papacy as “the visible sign of unity” and “the sign of another unification.” Chaadayev drew upon the suitable extracts from the High Priestly prayer of Christ for the unity of his disciples (John 17, 11), claiming that the unification of Christianity will in practice be the expiatory return of “schismatic churches” (*les Eglises schismatiques*) to the Catholic “Mother Church” (*l’Eglise mère*) (I, 179).

The final phase of human history, that is the resolution of the world drama, according to Chaadayev, was to be the “great apocalyptic synthesis” (I, 205). It is with such a metaphor that the thinker ended his eighth and last of his *Philosophical Letters*. Their foundation, as we have tried to demonstrate, was the belief in the providential and teleological dimension of history. It is from this general nature that Chaadayev’s Occidentalism derived — while writing the letters he was convinced that the plan of Providence is brought into life most ideally in the Catholic West. The history of Europe was then for him the sacred history, whose image was not destroyed either by the “pagan” Renaissance nor by the equally “pagan” Reformation, nor the “new philosophy” that regarded man as the solely natural creature.

Grzegorz Przebinda

PIOTR CZAADAJEW — OJCIEC PROWIDENCJALIZMU W ROSJI

Streszczenie

Artykuł zawiera ogólną krytykę koncepcji badawczych, które rozpatrują religijną metafizykę Czaadajewa jako pochodną względem jego historiozofii lub jako uboczny produkt rozważań na temat historii Rosji i Europy Zachodniej. Bliska jest za to autorowi pozycja Michała Gersenzona, akcentująca u Czaadajewa prymat metafizyki nad historiozofią. Dokonując na podstawie całości *Listów filozoficznych* ogólnej rekonstrukcji providencjalizmu myśliciela dochodzimy do wniosku, że centrum jego światopoglądu stanowiło przekonanie o nieustającej obecności w dziejach Opatrzności Bożej, najbardziej widocznej w historii katolickiej Europy. To zaś jeszcze bardziej uwypuklało paradoksalną tezę Czaadajewa o zapomnianej przez Opatrzność prawosławnej Rosji, która jako przykład negatywny miała stanowić przestrożę dla pozostałego świata.

Гжегож Пшебинда

ПЕТР ЧААДАЕВ — ОТЕЦ ПРОВИДЕНЦИАЛИЗМА В РОССИИ

Резюме

В статье представлено критическое отношение к исследовательскому подходу к наследию Чаадаева, предполагающему рассмотрение его метафизики как производной историософии или вовсе как побочную составляющую исторических мировоззрений российского писателя и мыслителя. В статье высказываются взгляды схожие на трактовку данной проблемы Михаилом Гершензоном. В результате реконструкции чаадаевского понимания провиденциализма на основании всех *Философических писем* мыслителя в статье утверждается в качестве центральной идеи этих писем убеждение Чаадаева о действии в истории Провидения, наиболее заметное в истории католической Западной Европы. Данное убеждение поддерживает и парадоксальное утверждение о забытой Провидением православной России, которая в качестве отрицательного примера должна играть роль назидания для остального мира.

АЛЕКСАНДР КИКЛЕВИЧ
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

«ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...» АНАЛИЗ ОДНОГО ПРЕЦЕДЕНТНОГО ТЕКСТА

ВВЕДЕНИЕ

Прецедентные тексты, тема данной статьи, занимают важное место в языковой деятельности, выполняя ряд функций: с точки зрения отправителя информации программируют содержание сообщения, способствуют его распознаваемости, облегчают контакт с адресатом и усиливают его персуазивный эффект; с точки зрения получателя информации интенсифицируют обработку сообщений, способствуют их интерпретации в определенном направлении. Одновременно важно, что прецедентные тексты (классические произведения литературы, песни, слоганы, речевки, молитвы, афоризмы, тосты, анекдоты и др.) имеют итеративный характер, что обуславливает их разного рода модификации, которые в условиях массовой повторяемости неизбежны. В статье будет рассмотрен вопрос о том, насколько сильна эта вариативность и какие элементы содержания подвержены ей наиболее. С этой точки зрения анализу будут подвергнуты эксцерпированные из ресурсов интернета 22 версии известного русского анекдота *Обработать напильником*, темой которого является промышленное производство в России, а также, хотя в меньшей степени, обычаи русских.

1. ПРЕЦЕДЕНТНЫЙ ТЕКСТ: ИТЕРАТИВНОСТЬ И ИЗМЕНЧИВОСТЬ

Понятие прецедентного текста¹ в лингвистический обиход ввел Юрий Н. Караулов (1987: 216 и др.). Позднее понятие пре-

¹ В польской терминологии — *teksty precedentne, teksty kluczowe, teksty kultury*.

цедентности, в связи с расширением объема лингвокультурологических исследований, было применено также к другим объектам. Виктория В. Красных (2003: 172) упоминает в этом ряду прецедентные феномены, прецедентные ситуации, прецедентные имена, прецедентные концепты и прецедентные высказывания. К числу прецедентных относятся тексты, которые 1) известны большинству представителей данного культурно-языкового сообщества; 2) обладают относительно высокой частотностью употребления; 3) характеризуются определенной амбивалентностью содержания, что позволяет применять их в разных ситуациях; 4) отражают существенные и часто специфические для данного сообщества элементы культуры, т.е. взгляды, обычаи, нормы поведения, ценности, материальные объекты и др.

С функциональной точки зрения наиболее характерным свойством прецедентных текстов является их итеративность, т.е. многократная повторяемость в разных ситуациях. Она может иметь двойной характер. Во-первых, прецедентные тексты употребляются автономно, в ситуациях, которые предусмотрены в соответствии с их жанром². Например, естественной средой культивирования анекдотов является неофициальная коммуникация, установка на рекреативный, гедонистический тип поведения и социального контакта.

Во-вторых, существует явление *text placement*, т.е. инкорпорирование одного текста (или же его фрагментов) в другой. Один из наиболее известных примеров этого типа — *Мастер и Маргарита* Михаила Булгакова, квалифицируемый литературоведами как «роман в романе»: описание жизни в Москве в 20–30-годы XX века переплетается с историей бродячего проповедника Иешуа Га-Ноцири, которая напоминает известный сюжет Нового Завета³. Вкрапления имеют разную природу и разный характер, включая автоцитирование. Например, Анна Журавлева (2002: 39) пишет о характерных для поэзии Михаила Лермонтова заимствованиях мотивов из одних стихотворений этого автора в другие.

² В частности, имеется в виду то, что Стефания Скварчинская определила как поле ситуации получения и переработки информации, с учетом социально-исторической обусловленности (см. Skwarczyńska 2004: 64 сл.).

³ Альфред Барков обращает внимание на то, что интертекстуальность романа Булгакова не ограничивается апелляцией в Новому Завету: «Роман *Мастер и Маргарита* развивает тематику ранней публицистики Горького; более того, через 'роман в романе' он в определенной степени идентифицирует себя с ней» (2006: 227).

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

Явление *text placement*, которое активно изучается в последнее время с точки зрения интертекстуальности, можно квалифицировать как один из типов межтекстовых связей, а именно, как пишет Натали Пьеге-Гро (2008: 84 ссл.), основанных «на отношении соприсутствия двух или нескольких текстов». К данной категории упомянутая французская исследовательница относит цитату, референцию, плагиат и аллюзию, хотя можно было бы причислить к ним реминисценцию и другие явления (см. Супрун 1995; Слышкин 2000).

Итеративный характер прецедентного текста, как уже было указано во *Введении*, способствует возникновению его модификаций (это явление иногда квалифицируется как шифтинг). В случае вкраплений и реминисценций, как пишет Любовь М. Гриценко (2009: 12), текст часто подвергается сокращению. Например, употребленное в качестве газетного заголовка выражение

Пусть бегут неуклюже пешеходы...

восходит к тексту известной песни и, несмотря на усеченный характер, легко распознается в русской культурной среде. Кроме упомянутой выше работы Гриценко, разным типам модификации и трансформации прецедентных текстов (главным образом в сфере массовой коммуникации) посвящено большое число публикаций: Абдуллина 2008; Артемьева 2016; Гриценко/Эмер 2011; Джамбинова 2013; Кутяева 2013; Лунькова 2017; Мокиенко 2006; Семенец 2004; Фащанова 2011; Федорова 2008; Филиппова 2007; Химик 2002 и др.

Часто (например, в журналистике и рекламе) изменение прецедентного текста носит намеренный характер и служит воздействию на эмоциональное состояние получателя, в частности, возникновению комического или иронического эффекта. В качестве примера можно привести фрагмент из книги Бориса Акимова *Исповедь хироманта*:

Я сидел, не перебивая, как договорено, но через пятнадцать минут бред обычной городской сумасшедшей меня утомил. Только взял боец гитару, сразу видно — гармонист!

Выражение *Только взял боец гитару...* заимствовано из городского фольклора, это — известная шутка, которая в свою

очередь, представляет собой реминисценцию, а именно — модификацию строки из поэмы Александра Твардовского *Василий Теркин*:

Только взял боец трехрядку, Сразу видно — гармонист.

Изменениям подвержены прецедентные тексты разных типов, в том числе регламентированные, как, например, молитва (см. Wojtak 2015: 259). Вариативность усиливается в условиях устной повседневной коммуникации⁴, поэтому изучение данного явления наиболее естественно и удобно проводить с учетом устных жанров. К ним относится, в частности, жанр анекдота — краткий рассказ с забавным, смешным содержанием⁵. Анекдоты как элемент городского фольклора (Фядосік 1984: 5) выполняют несколько функций: не только комическую, но и идеологическую или аксиологическую. Василий В. Химик (2002: 17 і п.) пишет, что анекдоты распространились в СССР в интеллигентской среде как форма критики тоталитаризма. Напротив, в 90-е годы XX века и в начале нашего столетия, как отмечает Моисей С. Каган (2002: 6), популярность анекдотов в России в устном общении упала.

Вариативность анекдотов касается разных аспектов их структуры, включая план содержания текста. Для анализа анекдотов с этой точки зрения необходимо опереться на базовые семантические категории. Как представляется, этому требованию удовлетворяют понятия фрейма и скрипта, широко употребляемые в исследованиях по когнитивной лингвистике и искусственному интеллекту (см. Schank/Abelson 1977; Fillmore 1985; Strauss 2006). Фрейм представляет собой конфигурацию характеристик (параметров, фасет, измерений) некоторого концепта. Эти характеристики имплицированы содержанием концепта, поэтому предполагается, что они сопутствуют его реализации в качестве дополнений (англ. *complements*). Например, в электронной, доступной в интернете (<https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/>

⁴ Кристина Писаркова писала, что устная коммуникация способствует формальной и функциональной дифференциации языка (Pisarkowa 1984: 255).

⁵ Исследователи, кроме того, относят анекдоты, к числу прецедентных текстов, ср.: «Являясь текстом прецедентного жанра, анекдот отражает национально-культурную специфику, передает особенности мышления его представителей и концентрирует ценности, характерные для лингвокультурной среды» (Тулина 2014: 65).

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

about) базе FrameNet представлена информация о структуре более 1000 концептов, выражаемых лексическими единицами английского языка. Одним из них является, например, концепт EMPLOYING ‘предоставление работы’, который включает обязательные и факультативные признаки, а к обязательным относятся: СЛУЖАЩИЙ, РАБОТОДАТЕЛЬ, ОБЛАСТЬ/СФЕРА, ПОЗИЦИЯ и ЦЕЛЬ.

Employee [Empee]	The FE Employee denotes the person who is obligated to perform some Task in order to receive Compensation . I was EMPLOYED by an international corporation.
Employer [Emper]	The Employer is the person (or institution) that gives Compensation to an Employee . I EMPLOYED him as Chief Gardener for ten years.
Field [Field]	The FE Field identifies the field in which the Employee is employed. He was EMPLOYED in finance fourteen years ago.
Position [Posit]	The FE Position indicates a particular type of employment. I'm not EMPLOYED as your waitress!
Task [Task]	The Task indicates the action/duty that the Employee is obligated to do for the Employer . I am EMPLOYED to collect the trash.

Скрипты — это более сложные ментальные категории, отражающие содержание событий, с обязательным учетом последовательности отдельных компонентов (каждый из которых базируется на определенном фрейме). Анализ скриптов как секвенции пропозиций необходим в случае фабульных текстов, которым относится и анализируемый в статье анекдот *Обработать напильником*. В качестве единицы анализа, в соответствии с теорией наррации (см. Handke 2008: 120), выступает событие. В русскоязычной лингвистической литературе можно встретить термин *диктема* (см. Блох 2000), обозначающий минимальную содержательную единицу текста, представленную одним высказыванием или группой высказываний. Диктемы образуют композиции как единицы более высокого порядка.

С композиционной точки зрения анекдоты обычно имеют двухчленную структуру: введение и заключение (Химик 2002: 18). Фабульные анекдоты более развернуты: в этом случае выделяется вступление, развитие темы и заключение (см. Чистякова 2012: 84; Абдуллина 2008: 92). Именно такую структуру имеет анекдот *Обработать напильником*. Вот один из его вариантов:

Купили японцы наш самолет, собирают, а получается катер. Задолбались, вызвали инженера с завода-изготовителя. Он закрылся на пару дней и собрал самолет. Японцы в шоке! А инженер им говорит: — Вот здесь, в инструкции написано: «Все детали тщательно обработать напильником»!

В структуре текста можно выделить три блока: 1) вступление/завязка — сообщение о сделке, т.е. приобретении японцами русского самолета; 2) проблема — сообщение о технической неудаче в процессе монтажа летательного аппарата; 3) развязка — сообщение о разрешении проблемы после привлечения русского инженера, который прибывает в Японию и собственноручно собирает конструкцию, пользуясь напильником.

Проанализировав 22 доступных в интернете варианта анекдота, можно утверждать, что на уровне глобальной композиционной структуры вариации не наблюдаются: все тексты построены по одному типу, который описан выше. Однако на более низких уровнях содержания текста происходят более или менее значимые изменения. В следующих разделах они будут описаны поэтапно: модификации на уровне структуры скрипта, на уровне отдельных фреймов и на уровне референции отдельных характеристик.

2. ВАРИАТИВНОСТЬ ТЕКСТА НА УРОВНЕ СКРИПТА

Модификации текста на этом уровне состоят в различном кадрировании или форматировании истории. Это проявляется в количестве и спецификации сцен, которые представляются с большей или меньшей подробностью. С этой точки зрения наиболее варьируется описание третьей части истории, в которой упоминается или не упоминается прибытие русского специалиста, описываются или не описываются подробности того, каким образом и при каких обстоятельствах была осуществлена окончательная сборка конструкции. В результате семантического анализа было выделено несколько типов реализации скрипта.

Тип 1:

по просьбе покупателя поставщик объясняет, как осуществить монтаж конструкции

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

Скрипт 1.1

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	поставщик ОБЪЯСНЯЕТ, как следует осуществить монтаж устройства

Пример:

Японцы купили у наших подводную лодку. Собрали все по технической документации. Получился самолет. Разобрали и собрали еще раз, опять самолет. Звонят в ЦКБ «Рубин»: — Мы хотели купить подводную лодку... — Мы Вам ее продали. — Но собралась не совсем лодка... — Читайте примечание: «После сборки обработать напильником».

Скрипт 1.2

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
1+ ⁶	поставщик ОБРАЩАЕТ ВНИМАНИЕ покупателя на необходимость внимательного ознакомления с инструкцией
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	поставщик ОБЪЯСНЯЕТ, как следует осуществить монтаж устройства

Пример:

Продали русские японцам самолет в разобранном виде, дали инструкцию. Сказали внимательно читать инструкцию. Японцы собрали самолет все по инструкции, получился трактор. Приехали к русским и говорят: «В чем дело? Что это такое, мы же самолет покупали». Русские: «А вы инструкцию внимательно читали?» Японцы: «Да, да конечно!» Русские взяли инструкцию проверили вроде все правильно, потом говорят: «А инструкцию надо читать внимательно, здесь же написано, что после сборки обработать напильником».

⁶ Символ «+» означает дополнительную спецификацию события.

Скрипт 1.3

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
2+	сборщик СВЕРЯЕТ осуществление монтажа с инструкцией
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	поставщик ОБЪЯСНЯЕТ, как следует осуществить монтаж устройства

Пример:

Попали, значит, к американцам секретные чертежи советского истребителя. Те офигенно обрадовались, начинают собирать, фига, а вместо самолета у них паровоз получается. Они в шоке, не врубаются в тему. Смотрят в инструкцию — вроде все правильно. Разбирают они этот паровоз и снова, по винтику, начинают собирать. Опять паровоз получается. Американцы уже чуть не плача звонят в советское посольство и говорят: — Все, не можем больше. Собираем ваш самолет, а вместо него паровоз, мать его, получается. А наши им и отвечают: — Какие же вы, янки, все-таки тупые. Вы третий пункт инструкции читали? Там черным по белому написано: «ПОСЛЕ СБОРКИ ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ!»

Тип 2:

русский/советский специалист объясняет, как решить проблему монтажа

Скрипт 2

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	из-за границы ПРИБЫВАЕТ представитель поставщика/производителя
5	русский/советский специалист ОБЪЯСНЯЕТ, как следует осуществить монтаж устройства

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

Пример:

Получили в Индии по договору 16 истребителей МИГ-31 в разобранном виде. Открыли контейнеры, взяли инструкцию по сборке, стали собирать. Собрали — получился трактор Кировец-373. Разобрали, собрали снова — все тот же трактор. Пишут письмо в Росавиавооружение. Так, мол, и так, собирали МИГ-31, а получился КТТ-373... Что делать? Те им в ответ: «Собирайте еще раз, с точностью до запятой в инструкции.» Разобрали. Попунктно по инструкции собирают, получилась у них сенокосилка НИВА-605М. Опять телегу в Россию. Ответ тот же. И так пару раз. В итоге прилетает специалист дядя Вася. «Ну, — говорит. — Разбираем.» Разобрали. «Теперь собираем. Деталь А12735 присоединить к детали БГ34567». Собрали — получился КТТ-373 унифицированный с пилорамой. «Так, — сказал дядя Вася, — всё???? Или еще что забыли????» «Всё», — отвечают индусы. «А последний пункт сборки? Пункт 3758.2.4.56: ПОСЛЕ СБОРКИ ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ.

Тип 3:

русский/советский специалист осуществляет монтаж и объясняет, как следовало это сделать

Скрипт 3.1

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	прибывший из-за границы представитель поставщика/производителя и ОСУЩЕСТВЛЯЕТ МОНТАЖ
5	покупатель ИНТЕРЕСУЕТСЯ, каким образом осуществлен монтаж устройства
6	русский/советский специалист ОБЪЯСНЯЕТ, как следовало осуществить монтаж устройства

Пример:

Одно американское предприятие купило в Советском Союзе самолет. Этот самолет был аккуратно упакован в ящики, оставалось его только собрать. Когда в США собрали самолет, получился пароход. Все очень удивились, разобрали конструкцию, собрали заново и опять вместо самолета пароход. Делать нечего, вызвали представителя из Советского Союза. Тот приехал и собрал им самолет. Американцы спрашивают: — Как это у вас получилось? — Здесь же в инструкции русским языком написано, что после сборки обработать напильником!

Скрипт 3.2

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	прибывший из-за границы представитель поставщика/производителя и ОСУЩЕСТВЛЯЕТ МОНТАЖ
4+	во время монтажа русский специалист УПОТРЕБЛЯЕТ большое количество алкоголя
5	покупатель ИНТЕРЕСУЕТСЯ, каким образом осуществлен монтаж устройства
6	русский/советский специалист ОБЪЯСНЯЕТ, как следовало осуществить монтаж устройства

Пример:

Американцы купили у России патент на производство самолета, но сколько ни пытались осуществить сборку, получается трактор. Приглашенный из России специалист Вася справился с заданием за один день. Американцы — в шоке: — Как смог, да еще в нетрезвом виде? Вася, икая: — Ик, да тут же черным по белому написано: «ПОСЛЕ СБОРКИ ТЩАТЕЛЬНО ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ».

Скрипт 3.3

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
1+	заграничный субъект НУЖДАЕТСЯ в военном оборудовании
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
2+	покупатель ЧУВСТВУЕТ НЕУДОВЛЕТВОРЕНИЕ в связи с невозможностью осуществить монтаж
2+	покупатель НАКАЗЫВАЕТ исполнителей монтажа
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	прибывший из-за границы представитель поставщика/производителя и ОСУЩЕСТВЛЯЕТ МОНТАЖ

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

4+	во время монтажа русский специалист УПОТРЕБЛЯЕТ большое количество алкоголя
5	покупатель ИНТЕРЕСУЕТСЯ, каким образом осуществлен монтаж устройства
6	русский/советский специалист ОБЪЯСНЯЕТ, как следовало осуществить монтаж устройства

Пример:

В советские времена просит дядька Фидель у наших: — Помогите, мол, в борьбе с американским империализмом, дайте новых истребителей, а то совсем янки обнаглели. Ну, на благое дело не жалко. Послали. Причем послали в разобранном виде, вместе с инструкцией по сборке, поскольку Куба далеко, да и самолеты дорогие, а так хоть на сборке решил Кастро сэкономить. Прибыли они на Остров Свободы. Запчасти — в ангар, туда же лучших кубинских техников. День, два, три... Приходят техники к Кастро: «Готово!» Приезжает он посмотреть, открывают ангар, а там... паровоз! Фидель в ярости: «Как, почему!?» Техники: «Всё по инструкции». Не помогло — расстреляли. Набрал новых. Та же история — паровоз, хоть тресни. Понял Фидель, что к новой технике просто так не подступишься. Пришлось выписывать спецов из Союза. Приехали. Всех выгнали, набрали спирта, как водится, заперлись в ангаре. Бум-бац, швах-трам, мат-перемат — неделю ходуном все ходило. Наконец, приходит один наш к Фиделю: «Готово». Приезжает посмотреть: батюшки, истребитель! Весь сверкает, ракеты под крыльями — даже смотреть страшно. Фидель доволен до соплей. Но гложут его смутные сомнения: как же так, ведь лучшие его спецы все по инструкции делали и не смогли, а русские — матерью да спиртом!? Отзывает он нашего технаря и спрашивает: — Как, мол? — А вы инструкцию внимательно читали? — Да, конечно! — И на обороте? — ??? — Да вот же, приписочка тут: «Обработать напильником».

Скрипт 3.4

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
2+	покупатель ЧУВСТВУЕТ НЕУДОВЛЕТВОРЕНИЕ в связи с невозможностью осуществить монтаж
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	прибывший из-за границы представитель поставщика/производителя и ОСУЩЕСТВЛЯЕТ МОНТАЖ

4+	во время монтажа русский специалист УПОТРЕБЛЯЕТ большое количество алкоголя
5	покупатель ИНТЕРЕСУЕТСЯ, каким образом осуществлен монтаж устройства
6	русский/советский специалист ОБЪЯСНЯЕТ, как следовало осуществить монтаж устройства

Пример:

Похитили американцы в России чертежи новейшей ракеты. Выстроили ангар, собирают. Получается... трактор! Американцы в шоке. Собирают лучших инженеров, спецов и т.д. Опять трактор! Делать нечего, приглашают русского. Тот говорит: — Ящик водки, неделю времени и ракета будет вашей. Американцы приходят через неделю — стоит классная ракета. Американцы: — Чертежи что, как-то зашифрованы? — Да нет, отвечает русский, — просто вы, американцы, придурки — чертежи читать правильно не умеете! Вон видите, внизу под описанием маленькими буквами приписано: ПОСЛЕ СБОРКИ ТЩАТЕЛЬНО ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ.

Тип 4:

в ответ на рекламацию покупателя поставщик направляет своего специалиста, который осуществляет монтаж и объясняет, как следовало это сделать

Скрипт 4

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
3	покупатель направляет поставщику РЕКЛАМАЦИЮ, возвращая товар
4	поставщик повторно ВЫСЫЛАЕТ товар покупателю
4+	поставщик ИНТЕРПРЕТИРУЕТ претензии покупателя как безосновательные
5	прибывший из-за границы представитель поставщика/производителя и ОСУЩЕСТВЛЯЕТ МОНТАЖ
6	покупатель ИНТЕРЕСУЕТСЯ, каким образом осуществлен монтаж устройства
7	русский/советский специалист ОБЪЯСНЯЕТ, как следовало осуществить монтаж устройства

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

Пример:

В рамках исследований продукции конкурентов заказали инженеры с Порш из России супер новый суперкар «Маруся». Приходит большой контейнер, в котором набор узлов и инструкция по сборке. Сотрудники Порша с понятным инженерным азартом выполняют инструкцию, но получившийся автомобиль подозрительно напоминает Фиат образца 50-х годов. Ну никак не походит на выставочные образцы «Маруси». Запакуют все обратно и возвращают с письмом: «Уважаемые господа, по заказу супернового суперкара „Маруся”, пришел образец ретро автомобиля 50-х по мотивам Фиата. Замените, битте, автомобиль на соответствующий заказу». Российская сторона говорит: «Не может быть!», и высылает повторно контейнер. История повторяется. Чтобы исключить «необоснованные» претензии немцев (явно издеваются в отместку за вторую мировую) выезжает на Порш российский сборщик. Обходит по кругу собранный агрегат и заявляет, что немцы не следовали инструкции. «Ничо, дайте мне пару часов в боксе и все будет ок». Через пару часов пораженные инженеры Порша видят супер новый суперкар «Маруся», причем сверкающий точно как выставочный образец. На удивленные возгласы сборщик презрительно тыкает в строчку инструкции где черным по белому написано: «По окончанию сборки обработать напильником до полной готовности!»

Тип 5:

после многократных попыток монтажа и тщательного изучения инструкции местным специалистам удалось собрать конструкцию

Скрипт 5

1	заграничный субъект ПРИОБРЕТАЕТ произведенное в России/СССР транспортное средство в состоянии, требующем монтажа
2	попытки осуществления МОНТАЖА конструкции закончились неудачей
3	покупатель ОБРАЩАЕТСЯ к поставщику с просьбой разрешить проблему
4	местные специалисты после тщательного изучения инструкции выясняют, как осуществить монтаж

Пример:

Русские изобрели супер мощный танк. Японцы украли инструкцию от этого танка. Попробовали собрать. Получился паровоз. Опять собрали. Получился паровоз. Генерал отдает приказ: — Изучить инструкцию!!! Все кинулись к инструкции. И через три часа: — Товарищ генерал, тут написано: «После сборки обработать напильником».

Чтобы получить общую картину модификаций скрипта, все рассмотренные выше его реализации представлены в таблице, в которой дополнительно учтено деление текста на три композиционных блока.

СОБЫТИЕ		1			2	3				4	5
		1.1	1.2	1.3		3.1	3.2	3.3	3.4		
I	A приобретает B от C	X	X+	X	X	X	X	X+	X	X	X
II	A безуспешно пытается осуществить монтаж C	X	X	X+	X	X	X	X+	X+	X	X
III	A привлекает B к разрешению проблемы монтажа C	X	X	X	X	X	X	X	X		
	A использует собственные ресурсы для разрешения проблемы монтажа C								X		X
	A направляет рекламацию и возвращает товар									X	
	B повторно направляет C по адресу A									X+	
	Собственные ресурсы A недостаточны, чтобы осуществить монтаж C								X		
	Направленный представитель B осуществляет монтаж C				X	X	X+	X+	X+	X	
	A заинтересован, каким образом представитель B осуществил монтаж C					X	X	X	X	X	
	B (или его представитель) объясняет, как следовало осуществить монтаж C	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
	местные (привлеченные A) специалисты с трудом открывают, как следует осуществить монтаж C										X

Таблица показывает, что отдельные композиционные блоки реализуются по-разному. Наиболее однотипный характер имеет реализация завязки и описания проблемы. Здесь рассказчики ограничиваются представлением факта приобретения товара

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

и неудачи в процессе его сборки. Развязка одновременно является кульминационной частью всей истории, и именно она подвержена наибольшим изменениям. В наиболее лаконичной форме сообщается, что покупатель обращается к поставщику и получает объяснение того, как нужно осуществить сборку устройства. Однако многие версии анекдота содержат более подробное описание этого фрагмента, а именно — такие события, как прибытие русского специалиста, особенности его поведения (пристрастие к алкоголю, инвективная лексика), слишком сложный и малопонятный характер русской технической документации и др.

С точки зрения глобальной функции текста наиболее значимым является контраст содержания завязки и развязки: в первой части заключена мысль об экономической мощи России/СССР (как производителе современных вооружений), тогда как последняя часть указывает на обоснованность этого убеждения (русские используют примитивную технику; производство основано на физической силе рабочих; рабочие имеют низкую техническую квалификацию; техническая документация несовершенна). Наиболее сильная эскалация отрицательной информации наблюдается в текстах типов 3.3 и 3.4.

3. МОДИФИКАЦИИ НА УРОВНЕ ФРЕЙМОВ

Каждая диктема базируется на определенном фрейме, который определяет структуру описываемого события (или ситуации). При описании типов реализации скриптов в разделе 2 базовые фреймы были выделены заглавными буквами. Модификации на этом уровне заключаются в том, что общее значение фрейма в каждом тексте представлено в конкретизированном виде, а сами конкретизации различаются по содержанию. Рамки данной статьи позволяют рассмотреть реализации пяти наиболее частых диктем.

А приобретает С от В

→ А покупает С у В

→ В продает С А

→ [произведенный В] С попадает к А

→ А похищает С у В

→ А получает С от В в рамках соглашения

→ А получает С от В в качестве подарка

Конкретизация акта приобретения наиболее часто выступает в виде покупки или кражи. В обоих случаях агентом действия является С (как новый владелец). Тема кражи уже в начальной части рассказа вводит мотив конфликта между сторонами: СССР/Россией и странами Запада. На этом уровне отрицательная оценка явно сопутствует информации о А; в следующей части эта информация усиливается: представители западной цивилизации не в состоянии создать собственную военную технику, их техническим кадрам не хватает изобретательности.

А безуспешно пытается осуществить монтаж С. Неудача сборщиков состоит в том, что в результате монтажа получается изделие другого рода, например, вместо самолета катер или вместо подводной лодки самолет. Данный фрагмент истории повторяется во всех анекдотах практически без изменений, лишь в одном тексте указывается, что действия монтажа и демонтажа (безуспешно) повторяются, при этом инструкция оказывается непригодной.

А обращается к В с просьбой разрешить проблему монтажа С. В большинстве текстов (когда описывается легальное приобретение товара) апелляция покупателя направлена по адресу производителя/поставщика:

- А приглашает специалиста, представителя В
- А связывается по телефону с В
- А осуществляет кражу русского специалиста
- А направляет рекламацию по адресу В

Обычно реализуется фрейм приглашения/затребования (русского специалиста), что служит подчеркиванию того, как важен в общении с русскими человеческий фактор. Тем самым подчеркивается превосходство русской культуры, в которой решающая роль принадлежит людям (включая «простых людей», неспециалистов), а не машинам и технологиям. В некоторых вариантах покупатель обращается к услугам местных или зарубежных (западных) специалистов.

Прибывший из-за границы представитель В осуществляет монтаж С. Это — кульминационный пункт истории, который описывается с учетом нескольких деталей, касающихся того, как решается проблема. Появляется дополнительная информация, например, относительно наблюдателей, длительности, вспомогательных инструментов, помещения и др.

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

В объясняет А, каким образом следовало осуществить монтаж С. В финальной части истории открывается, что выполнение задания требовало внимательного прочтения инструкции, а именно — ее пункта, в котором написано, что после завершения сборки конструкцию следует обработать напильником. Сообщается о разных формах такого объяснения: чаще всего исполнитель сборки непосредственно обращается к покупателю, иногда при этом ссылается на инструкцию, упрекая покупателя в невнимательности и неумении читать техническую документацию.

4. МОДИФИКАЦИИ НА УРОВНЕЙ РЕФЕРЕНЦИЙ

Модификации выступают также на очередном уровне организации текста — уровне референций, т.е. реализаций характеристик фреймов. Во-первых, референции могут отличаться по содержанию. Например, покупателем выступает одна из западных стран: США, Япония, Германия и т.д. Во-вторых, референция указывается или, реже, не указывается, и тогда она определяется по умолчанию, а именно — с помощью инференции. Рассмотрим с этой точки зрения некоторые, наиболее частые фреймовые структуры.

Фрейм: ПРИОБРЕТЕНИЕ		Референция:
Фасеты:	ПОКУПАТЕЛЬ	японцы (5) немцы (2) американцы (10) индийцы (1) арабы (1) кубинцы (1)
	ПОСТАВЩИК	мы (4) русские (10) СССР (4) ∅ (2)
	ОБЪЕКТ/ТОВАР	самолет, истребитель (12) подводная лодка (2) вертолет (2) ракета (1) танк (2) автомобиль (1)

Как видим, варьируется содержание каждой фасеты, хотя в каждом случае выступает доминантная референция: [американцы] — как типичный ПОКУПАТЕЛЬ, [русские] — как типичный ПОСТАВЩИК, [самолет] — как типичный ТОВАР. В большинстве вариантов события разворачиваются на фоне конкуренции враждебных сторон: с одной стороны, СССР/Россия, с другой стороны — страны Западной Европы, США и Япония. Тем самым содержание анекдота профилируется в аспекте идеологической оппозиции «наш vs чужой, вражеский». С другой стороны, поскольку покупатель и поставщик репрезентирует этнически маркированные признаки, история имеет отношение к категории «этнических анекдотов» (см. Шмелева/Шмелев 2000), в силу чего актуализируются соответствующие этнические стереотипы.

Фрейм: НЕУДАЧНЫЙ МОНТАЖ		Референция:
Фасеты:	ПЛАНИРУЕМЫЙ ПРОДУКТ	= объект/товар < ПРИОБРЕТЕНИЕ
	ПОЛУЧЕННЫЙ ПРОДУКТ	катер (1) самолет (1) танк (2) локомотив (8) трактор (6) корабль (1) автомобиль ФИАТ (1)

В рамках данного фрейма также наблюдается сильная вариативность референций. Планируемое устройство совпадает с объектом/товаром как характеристикой предыдущего фрейма (о котором речь была выше). Что касается второго параметра, здесь наблюдается еще бóльшая изменчивость, при этом чаще всего упоминаются две референции: [локомотив] и [трактор]. Планируемое и полученное изделие во всех текстах различаются по своей функции: должно летать — не летает, должно ездить — не ездит. Этот контраст служит подчеркиванию интенсивности физических усилий, которые (согласно технической документации) нужно приложить, чтобы с помощью напильника превратить трактор в самолет, самолет — в подводную лодку и т.д. Таким образом создается эффект абсурда.

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

Фрейм: ПРИВЛЕЧЕНИЕ		Референция:
Фасеты:	СУБЪЕКТ	= покупатель < ПРИОБРЕТЕНИЕ
	КОМПЕТЕНТНОЕ ЛИЦО	русский инженер, специалист (6) ЦКБ «Рубин» (1) немецкий специалист (1) русский производитель (1) посольство СССР (1) Министерство военной промышленности (1) представитель производителя (1) обычный русский мужик (1) русский (1) местный специалист (4) русский эмигрант (1)
	ОБЛАСТЬ/СФЕРА	∅ (13) разрешение проблемы монтажа (6)

Как видим, наибольшее число референций соответствует фасете КОМПЕТЕНТНОЕ ЛИЦО, при этом чаще всего к сборке изделия привлекается русский специалист (как представитель изготовителя).

Фрейм: ОБЪЯСНЕНИЕ		Референция:
Фасеты:	СУБЪЕКТ	= компетентное лицо < ПРИВЛЕЧЕНИЕ
	АДРЕСАТ	= покупатель < ПРИОБРЕТЕНИЕ
	ФАКТ	∅ [неудача при монтаже оборудования]
	АРГУМЕНТ	следует тщательно изучить техническую документацию и внимательно прочитать пункт инструкции, в котором написано, что после завершения сборки конструкции ее следует обработать напильником; при этом ключевая информация: 1) помещена в приложении; 2) написана мелким шрифтом; 3) находится в последнем пункте с номером 3758.2.4.56

Параметры СУБЪЕКТ и АДРЕСАТ повторяют ранее упомянутые характеристики других фреймов. Два остальных параметра: ФАКТ и АРГУМЕНТ, реализуются довольно однотипно. Инфор-

мация о требующем объяснения факте в этой части истории не приводится, так как об этом речь была в начале. АРГУМЕНТ во всех текстах один и тот же: необходимость использования напильника является кульминационным пунктом истории, видимо, поэтому он сохраняется в более-менее одинаковом виде. Здесь важное значение имеет также упоминание об инструкции: ключевая для процесса монтажа информация написана слишком мелким шрифтом или неудачно позиционирована (например, помещена в приложении). С точки зрения западных специалистов техническая документация непригодна для чтения, но русские инженеры ориентируются в ней без труда, что прибавляет очередное очко к репутации русских.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Из проведенных наблюдений вытекает, что степень и характер вариативности содержания текста зависит от степени и характера его обобщенности: чем выше уровень семантической организации текста, тем ниже степень перефразирования. В первой части статьи указывалось, что композиционная структура анекдота (завязка, проблема и развязка), т.е. своего рода грамматический каркас текста, остается неизменным во всех репродукциях. На уровне секвенции диктем (т.е. сегментальных событий) наблюдаются незначительные модификации: количество выделенных диктем варьируется от 4 до 7. При этом выделяются три диктемы, которые повторяются во всех вариантах и обуславливают идентичность текста: 1) приобретение русского оборудования; 2) попытка сборки изделия; 3) привлечение поставщика к разрешению проблемы.

На уровне отдельных событий модификации носят более заметный характер, что особенно касается некоторых фреймов: одно и то же базовое понятие реализуется в виде нескольких сигнификаций, например: ПРИОБРЕТАТЬ > ПОКУПАТЬ, ПРОДАВАТЬ, ПОПАДАТЬ, КРАСТЬ, ПОЛУЧАТЬ В РАМКАХ СОГЛАШЕНИЯ, ПОЛУЧАТЬ В ПОДАРОК и т.д. Кроме того некоторые фреймы оказываются специфицированными — посредством информации о сопутствующих событиях.

Максимальная альтернатива выступает на уровне референции фреймов, т.е. заполнения параметров именами предметов

или событий. Для некоторых параметров отмечено более десяти вариантов, т.е. каждый второй анекдот содержит иную референцию данного признака. С другой стороны, во всех текстах на этом уровне наблюдается повторяемость описания кульминационного пункта истории, в котором упоминается обработка напильником как обязательный, предусмотренный в инструкции элемент сборки. В этом реализуется глобальная функция данного анекдота, состоящая в критике официальной пропаганды, превозносящей экономическую мощь СССР/России.

Более или менее подробная спецификация содержания текста имеет отношение к характеру передаваемой аксиологической информации. Наиболее краткие варианты (например, тип 1) ограничиваются критическим представлением уровня российских технологий, тогда как в более развернутых версиях этот имидж детализирован: появляется информация о слабой технической квалификации специалистов, о технологиях, основанных на физической силе рабочих, об использовании примитивных механических орудий производства, о неумело подготовленной технической документации, об обычаях и убеждениях русских — таких, как пристрастие к алкоголю, матерная брань, презрительное отношение к Западу.

Анекдот не имел бы прецедентного характера, если бы в нем не содержалась также и положительная аксиологическая информация: русские выделяются своим трудолюбием⁷, им свойственна смекалка. Как видим, с аксиологической точки зрения данный прецедентный текст является амбивалентным. Это отличает его, например, от пословиц, которые, как пишет Григорий Л. Пермяков (1988: 28), реализуют оппозицию «свой — чужой» однозначным образом: «Наше — это хорошее»; «Чужое — это плохое»; «Чужое не может быть хорошим» и т.д. Упомянутая амбивалентность возможна благодаря тому, что анекдот имеет фабульный характер: хотя все части нарративной конструкции связаны друг с другом, каждая из них вносит свой элемент содержания.

⁷ Из исследования Андрея Андреева (2017) вытекает, что русские респонденты считают трудолюбие одной приоритетных ценностей: в рейтинге социальных ценностей трудолюбие (упомянутое в анкетах 61% респондентов) занимает второе место после порядочности.

ЛИТЕРАТУРА

- Н.З. Абдуллина, *Феноменологическая характеристика анекдота как типа текста*, «Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина» 2008, № 2, с. 87–97.
- А. Андреев, *Ценности в современном российском обществе*, «Przegląd Wschodnioeuropejski» 2017, № VIII/2, с. 359–366.
- П.С. Артемьева, *Прецедентные феномены как выразительное средство: диалог культур в художественном тексте*, Саратов 2016 [диссертация].
- А. Барков, *Роман М.А. Булгакова 'Мастер и Маргарита': альтернативное прочтение*, Фолио, Харьков 2006.
- М.Я. Блох, *Диктема в уровневой структуре языка*, «Вопросы языкознания» 2000, № 4, с. 56–67.
- Л.М. Гриценко, *Особенности функционирования прецедентных текстов в чат-коммуникации*, «Язык и культура» 2009, № 3, 10–19.
- Л.М. Гриценко, Ю.А. Эмер, *Советский прецедентный текст в чат-коммуникации: ностальгия или ирония?* // З.И. Резанова (ред.), *Ностальгия по советскому*, Изд-во Томского университета, Томск 2011, с. 460–475.
- Н.С. Джамбинова, *Трансформированные прецедентные единицы в региональной прессе*, «Язык и культура» 2013, № 6, с. 176–180.
- А. Журавлева, *Лермонтов в русской литературе. Проблемы поэтики*, Прогресс-Традиция, Москва 2002.
- М.С. Каган, *Анекдот как феномен культуры* // М.С. Каган, Е.Г. Соколов (ред.), *Анекдот как феномен культуры*, Санкт-Петербургское философское общество, Санкт-Петербург 2002, с. 5–16.
- Ю.Н. Караулов, *Русский язык и языковая личность*, Наука, Москва 1987.
- В.В. Красных, *«Свой» среди «чужих»: миф или реальность?*, Гнозис, Москва 2003.
- У.С. Кутяева, *Феномен прецедентности в драматургии Н.В. Коляды в социокультурном и функциональном аспектах*. Екатеринбург 2013 [диссертация].
- Л.Н. Лунькова, *Проблема интертекстуальности в рамках лингвистического анализа художественного текста* <http://journals.rudn.ru/linguistics/article/download/15580/14227> (19.11.2017).
- В.М. Мокиенко, *Депатетизация ленинизмов в современном тексте* // В.Л. Norman (ред.), *Funkcjonowanie języka w różnych warunkach socjokulturowych i tekstowych*, Wydawnictwo WSRP, Siedlce 1996, с. 89–103.
- Г.Л. Пермяков, *Основы структурной паремиологии*, Наука, Москва 1988.
- Н. Пьеге-Гро, *Введение в теорию интертекстуальности*, пер. Г. Косикова, Издательство ЛКИ, Москва 2008.
- О.П. Семенец, *Прецедентный текст в языке газеты*, Санкт-Петербург 2004 [диссертация].
- Г.Г. Слышкин, *От текста к символу. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе*, Akademia, Москва 2000.
- А.Е. Супрун, *Текстовые реминисценции как языковое явление*, «Вопросы языкознания» 1995, № 6, с. 17–29.
- Е.В. Тулина, *Прецедентные феномены анекдотического пространства: лингвокультурологический и лексикографический аспекты*, «Проблемы истории, филологии, культуры» 2014, № 3/45, с. 63–66.

„ОБРАБОТАТЬ НАПИЛЬНИКОМ...”

- С.В. Фашанова, *Трансформация прецедентных текстов как прием языковой игры в радиодискурсе*, «Вестник Томского государственного университета» 2011, № 350, с. 36–40.
- Л.Ю. Федорова, *Прецедентные феномены культуры в сознании современной студенческой молодежи: опыт социокультурного анализа*, Изд-во Ростовского университета, Ростов-на-Дону 2008.
- С.Г. Филиппова, *Послойный анализ концептов прецедентных текстов в художественном тексте*, «Известия РГПУ им. А.И. Герцена» 2007, № 25, с. 45–49.
- А.С. Фядосік, *Празіаічныя сатырыка-гумарыстычныя жанры малой формы* // А.С. Фядосік (ред.), *Жарты, анекдоты, гумарэскі*, Навука і тэхніка, Мінск 1984, с. 5–22.
- В.В. Химик, *Анекдот как уникальное явление русской речевой культуры* // М.С. Каган, Е.Г. Соколов (ред.), *Анекдот как феномен культуры*, Санкт-Петербургское философское общество, Санкт-Петербург 2002, с. 1731.
- И.В. Чистякова, *Анекдот как литературный жанр*, «Вестник Вятского гос. гуманитарного факультета» 2012, № 4/2, с. 81–85.
- Е.Я. Шмелева, А.Д. Шмелев, *Русский анекдот: Текст и речевой жанр*, Языки русской культуры, Москва 2002.
- C. Fillmore, *Frames and semantics of understanding*, «Quadermni di semantica» 1985, № VI/2, с. 222–254.
- R. Handke, *Poetyka dzieła literackiego*, PWN, Warszawa 2008.
- K. Pisarkowa, *Historia składni języka polskiego*, Ossolineum, Wrocław etc. 1984.
- R. Schank, R. Abelson, *Scripts, Plans, Goals and Understanding*, Erlbaum, Hillsdale/New Jersey 1977.
- S. Skwarczyńska, *Cechy konstytutywne gatunku* // J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura (red.), *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 3: *Akty i gatunki mowy*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2004, s. 64–80.
- C. Strauss, *Cognitive anthropology* // K. Brown, (ред.), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, Elsevier Science, Amsterdam/Boston/Heidelberg etc. 2006, с. 529–532.
- M. Wojtak, *Modlitewnik jako lekarstwo. Analiza genologiczna*, «Roczniki Humanistyczne» 2015, № 63/6, с. 241–261.

Aleksander Kiklewicz

„OBROBIĆ PILNIKIEM...” ANALIZA PEWNEGO TEKSTU PRECEDENSOWEGO

Streszczenie

Autor bada charakter i stopień zróżnicowania dowcipów jako precedensowych tekstów folkloru. Za sprawą wielokrotnego odtwarzania w komunikacji potocznej dowcipy ulegają różnego rodzaju modyfikacjom. Autor rozpatruje takie modyfikacje na czterech poziomach semantycznej struktury tekstu: bloków kompozycyjnych (takich jak wprowadzenie, problem i rozwiązanie problemu); skryptu (jako sekwencji zdarzeń); frame'u (jako elementu bazowego, konstytuującego zdarzenia); referencji aspektów. Przeprowadzone badanie pozwala wnioskować, że największe modyfikacje występują na najniższym poziomie semantycznej struktury tekstu, tzn. na poziomie odniesień przedmiotowych poszczególnych charakterystyk frame'u.

Aleksander Kiklewicz

“TO FILE...” THE ANALYSIS OF ONE PRECEDENTIAL TEXT

Summary

The author examines the nature and degree of difference of jokes as precedent texts of folklore. Feature-based jokes due to multiple reproductions in spoken communication are more or less modifiable. The author shows these modifications on the four levels of semantic text structure: compositional blocks (introduction, problem, problem solving); script (as a sequence of events); frame (as a constitutive part of the proposition); facets references. The author concludes that the greatest modification occurs at the lowest level of the semantic text structure, i.e. at the level of reference of the particular frame characteristics.

KATARZYNA WOJAN
Uniwersytet Gdański

Z NAJNOWSZEJ LEKSYKOGRAFII POLSKIEJ
Z JĘZYKIEM ROSYJSKIM W CENTRUM
BIBLIOGRAFIA SŁOWNIKÓW ZA LATA 2010–2016
W UKŁADZIE CHRONOLOGICZNYM

WPROWADZENIE

Słownikarstwo polsko-rosyjskie stanowi ważny dział leksykografii narodowej¹ oraz słowiańskiej². Pod względem ilościowym należy on do najobszerniejszych; sytuuje się na czwartej pozycji tuż za działami włączającymi języki europejskie o wysokim prestiżu społecznym, takie jak angielski (ok. 7000 słowników)³, niemiecki (ok. 4500 słowników), łaciński (ok. 4100 słowników), francuski (ok. 2600 słowników)⁴. W ostatnich dziesięcioleciach tendencja do opracowywania

¹ Zob. np. J. Wawrzyńczyk, *O rozwoju leksykografii rosyjsko-polskiej*, „Przegląd Rusycystyczny” 1992, nr 3–4, s. 53–63; J. Wawrzyńczyk, *Piotr Dubrowski i jego Dokładny słownik ruskiego i polskiego z 1877 roku*, w: *Opuscula Polonica et Russica*, t. 3, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.

² Е.Е. Иванов, [rec.] K. WOJAN, *Z dziejów leksykografii polsko-rosyjskiej*, t. 1. *Słowniki lingwistyczne (bibliografia za lata 1700-2015)*, Gdańsk 2016. 386 s., „Славяноведение” 2018, nr 3, s. 106–110.

³ Zob. K. Wojan, *Język angielski w polskiej leksykografii. Słowniki przekładowe lingwistyczne i encyklopedyczne wydane w latach 1782–2012*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013 oraz K. Wojan, *Język angielski w polskiej leksykografii. Słowniki przekładowe terminologiczne wydane w latach 1782–2012*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014.

⁴ Dane własne, stan z dn. 29.02.2016. Zob. K. Wojan, *Bibliografie słowników jako narzędzie opisu historii leksykografii polskiej*. Referat wygłoszony podczas konferencji *Bibliografia jako narzędzie w humanistyce cyfrowej*, IBL PAN, Warszawa 29.02.2016; prezentacja, w: *Program warsztatów Bibliografia jako narzędzie w humanistyce cyfrowej*, Warszawa, IBL PAN, 29 II 2016, Abstrakty, Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN w ramach prac Grupy Roboczej DARIAH-PL „Filologia cyfrowa”, http://chc.ibl.waw.pl/pl/program-warsztatow-bibliografia-jako-narzedzie-w-humanistyce-cyfrowej/#abstrakt_3_5; a także „Biu-

i edytowania słowników o wysokim stopniu wyspecjalizowania zaznacza się coraz wyraźniej; fakt ten dotyczy zarówno leksykografii przekładowej (dwo- i wielojęzycznej), jak i terminografii. Wyznacznikiem tej dynamiki jest konkretne zapotrzebowanie współczesnego odbiorcy – wykształconego i dostrzegającego konieczność poszerzania swych kompetencji zawodowych. Ewolucyjny rozwój linii leksykografii służącej luminarzom nauki i kultury jest konsekwencją progresu dorobku intelektualnego cywilizacji, a zwłaszcza kontaktów międzynarodowych i wzajemnego transferu dorobku myśli.

Bibliografie słowników stanowią istotne narzędzie w pracy historyka i krytyka leksykografii. Pozwalają one na obiektywną analityczną ocenę ilościową i jakościową słownictwa w poszczególnych okresach jego rozwoju, na wieloaspektową analizę deskryptywną jego zasadniczych działów, stanowią bazę wyjściową w komparatyście leksykograficznej, dostarczają materiału do opracowania historii słownictwa⁵.

Poniższe opracowanie bibliograficzne jest trzecią z serii publikacją zamieszczoną na łamach „Przeglądu Rusycystycznego”. Wcześniejsze bibliografie gromadzące pozycje słownikarskie z językiem rosyjskim w centrum, wydane w Polsce, obejmowały okresy: 1990–2005⁶ oraz 2005–2011⁷. Z monografii bibliograficznych nauka polska dysponuje opracowaniem *Język rosyjski w polskiej leksykografii przekładowej. Bibliografia słowników za lata 1795–2005* Katarzyny Wojan (Gdańsk 2006)⁸. Jest to pierwsza kompleksowa monografia bibliograficzna notująca słowniki z komponentem rosyjskim, jakie zostały wydane w ciągu przeszło dwóch stuleci w kraju i za granicą przez polskich autorów bądź w redakcji polskiej, stanowiąca wykaz 916 pozycji słownikar-

letyn Polonistyczny” 2016, <https://biuletynpolonistyczny.pl/events/297/detail> (12.06.2016).

⁵ Zob. K. Wojan, *Bibliografie słowników przekładowych jako narzędzie rekonstrukcji dziejów oraz oceny stanu i dorobku słownictwa narodowego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2018, nr 74.

⁶ K. Wojan, *Bibliografia polsko-rosyjskich i rosyjsko-polskich słowników przekładowych za lata 1990–2005 w układzie chronologicznym*, „Przegląd Rusycystyczny” 2006, nr 1 (113), s. 65–80.

⁷ K. Wojan, *Z polskiej leksykografii przekładowej. Bibliografia słowników z językiem rosyjskim za lata 2005–2011 w układzie chronologicznym*, „Przegląd Rusycystyczny” 2013, nr 1 (141), s. 133–159.

⁸ K. Wojan, *Język rosyjski w polskiej leksykografii przekładowej. Bibliografia słowników za lata 1795–2005*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006.

skich. Zbiór słowników z językiem rosyjskim w postaci bibliografii adnotowanej wcześniej utrwalali Piotr Grzegorzczuk w dziele *Index lexicorum Poloniae. Bibliografia słowników polskich* (Warszawa 1967)⁹ oraz Ryszard Lewański¹⁰ w trzecim tomie *Russian* swojej pracy *A Bibliography of Slavic Dictionaries* (Bologna 1972). W roku 2016 nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego ukazał się pierwszy tom monografii *Z dziejów leksykografii polsko-rosyjskiej* mojego autorstwa¹¹. Mieści on maksymalnie obszerny, a pod względem rzeczowym wysoce zróżnicowany, zbiór 2000 pozycji bibliograficznych, na którego zawartość składają się usystematyzowane tematycznie prace polskich autorów z zakresu szeroko pojmowanej leksykografii polsko-rosyjskiej: lingwistycznej, filologicznej, edukacyjnej, onomastycznej, ideograficznej, kulturowej, elektronicznej, historycznej, dokumentacyjnej, terminograficznej itp. Planowana seria bibliograficzna dokumentować będzie docelowo ponad 4100 wydań słownikowych¹².

Przedkładany tu wykaz słowników za lata 2010–2016 stanowi pewien wycinek opracowania bibliograficznego. Zawarty w nim zbiór pozycji leksykograficznych jedynie częściowo znajduje odzwierciedlenie we wspomnianej monografii, bowiem tom pierwszy poświęcony jest wyłącznie słownikom językowym. W poniżej zamieszczonym wykazie z kolei znalazły się różnorodne pod względem typologicznym prace leksykograficzne w układzie chronologicznym; większość z nich zostanie uwzględniona w kolejnych tomach posiadających układ rzeczowy (dziedzinowy).

ZAWARTOŚĆ WYKAZU BIBLIOGRAFICZNEGO

Trzon opracowanego wykazu bibliograficznego stanowią pozycje leksykograficzne o charakterze przekładowym, czyli dwujęzyczne i wielojęzyczne słowniki ogólne, filologiczne, ideograficzne, onoma-

⁹ P. Grzegorzczuk, *Index lexicorum Poloniae. Bibliografia słowników polskich*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967.

¹⁰ R.C. Lewanski, *A Bibliography of Slavic Dictionaries*, vol. 3: *Russian*, The Johns Hopkins University Bologna Center Library Publications, 7, World Bibliography of Dictionaries, 2nd rev. and enl. ed., Editrice Compositori, Bologna 1972.

¹¹ K. Wojan, *Z dziejów leksykografii polsko-rosyjskiej. Słowniki lingwistyczne (bibliografia za lata 1700–2015)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016.

¹² Tamże, s. 13.

styczne, terminologiczne itd. Obejmuje on dzieła zarówno samodzielne, jak i będące dodatkiem do innych prac niemających charakteru słownikarskiego. Analogicznie, jak to miało miejsce przy sporządzaniu do tej pory wykazów bibliograficznych, nie pominięto „rozmówek” jako specyficznej, popularnej formy słowniczka tematycznego. Do spisu bibliografii włączono opracowania zawierające znaczące, obszerne indeksy terminów dziedzinowych, posiadające rosyjskie odpowiedniki przekładowe bądź polskojęzyczne w przypadku hasła polskojęzycznego, dalej: glosaria, atergowniki, leksykograficzne uzupełnienia, wykazy słów, translatory, a także słowniki bibliograficzne i in. W wykazie uwzględniono podręcznikowe słowniki translatorskie z obszerną siatką hasłową. Zestaw dzieł leksykograficznych o zastosowaniu typowo translatorskim został wzbogacony o specjalistyczne, ważkie z punktu widzenia polsko-rosyjskiej leksykografii historyczno-komparatywnej pozycje stanowiące reprinty dzieł dawnych — do takich należą m.in. słowniki Adama Trojanowskiego oraz Stanisława Odrowąża Wysockiego, a także preprinty i rekonstrukcje leksykograficzne. Takie uporządkowanie materiału faktograficznego daje możliwość zaprezentowania, po pierwsze: bogactwa dziedzictwa kulturowego i dorobku intelektualnego polskiego narodu, po drugie: wkładu do dorobku światowego uczonych i działaczy polonijnych oraz osób mających polskie korzenie. Przyjęcie takiej właśnie wykładni kodyfikacji leksykograficznej wynika z podzielanego poglądu, że leksykografia w szerokim rozumieniu jest nauką o wszelkich przejawach kultury, manifestującej się w języku¹³.

Prezentowany wykaz zawiera 231 pozycji słownikarskich. W tabeli 1 przedstawiono liczbę wydań słowników polskich z językiem rosyjskim w poszczególnych latach (w latach 2010–2016). Z przeprowadzonej analizy statystycznej wynika, że największy, i to dość równomierny, rozwój leksykografii polsko-rosyjskiej przypada na lata 2010–2012. Pojawiły się wówczas 142 edycje słowników (tj. 61%). W trzech kolejnych dekadach ukazało się dwukrotnie mniej opracowań, tj. 76 publikacji (33%). Rok 2016 niestety nie obfituje w prace słownikarskie (w chwili obecnej odnotowano zaledwie trzynaście słowników¹⁴). Można jednak założyć, że w katalogach bibliotecznych nie zarejestrowano jeszcze wszystkich wydań z tego roku.

¹³ T. Piotrowski, *Z zagadnień leksykografii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1994, s. 11.

¹⁴ Stan z dnia 24.09.2018.

Tabela 1. Liczba wydań słownikowych w poszczególnych latach (2010–2016).

Lp.	Rok wydania	Liczba wydań	Udział %
1.	2010	52	22,5
2.	2011	41	18
3.	2012	49	21
4.	2013	22	9,5
5.	2014	28	12
6.	2015	26	11
7.	2016	13	6
Łącznie	2010–2016	223	100%

Źródło: opracowanie własne

Poniższy spis rejestruje 94 słowniki przekładowe o charakterze ogólnym (tj. 41%), 45 słowników lingwistycznych wyspecjalizowanych (tj. 20%), 72 słowniki terminologiczne (tj. ok. 31%), 10 bibliograficznych (tj. 4%), inne – 10 (4%). Szczegółowe dane ilościowe zostały przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Dane ilościowe dotyczące wydań z podziałem na typ słownika.

Lp.	Typ słownika	Liczba pozycji	Udział %
1.	Przekładowy ogólny i tematyczny	89	38,5
2.	Terminologiczny	72	31
3.	Frazeologiczny, idiomatyczny, paremiologiczny	20	9
4.	Bibliograficzny	10	4
5.	Onomastyczny	6	2,5
6.	Przekładowy ogólny wielojęzyczny	5	2
7.	Etymologiczny	4	2
8.	Translator	4	2

9.	Historyczny	3	1
10.	Obrazkowy	3	1
11.	Poprawnościowy	2	1
12.	Homonimów i homografów	2	1
13.	Zapóżyceń	2	1
14.	Dialektologiczny	1	0,5
15.	Eufemizmów	1	0,5
16.	Paronimów	1	0,5
17.	Fałszywych przyjaciół i odpowiedności leksykalnych	2	1
18.	A tergo	1	0,5
19.	Skrótów	1	0,5
20.	Fotoleksykografia	1	0,5
Łącznie		231	100

UKŁAD BIBLIOGRAFII ORAZ ŹRÓDŁA EKSCERPCJI

Przyjęcie w bibliografii zasady konsekwentnego porządkowania chronologicznego tytułów i wydań ułatwia możliwie przejrzysty wgląd czytelnika w zasób i stan polskiego słownictwa z językiem rosyjskim dla wybranego przedziału czasowego.

Materiał faktograficzny został wyekscerpowany na podstawie dostępnych źródeł bibliograficznych, publikacji naukowych (w postaci monografii, artykułów naukowych, recenzji, referatów konferencyjnych itd.), katalogów bibliotecznych i wydawniczych, zarówno w wersji papierowej, jak i w formie elektronicznego dokumentu sieciowego. Część niniejszego rejestru oparta jest jednak na upowszechnionych opisach bibliograficznych i wydawniczych. Korzystano z elektronicznej bazy NUKAT, tj. katalogu centralnego polskich bibliotek naukowych i akademickich, katalogu WorldCat, katalogu on line Biblioteki Narodowej, katalogów bibliotecznych różnych uczelni wyższych (zarówno w polskich, jak i zagranicznych).

W procesie konfigurowania wykazu zachowano porządek chronologiczny, co oznacza, że pozycje słownikarskie pogrupowano według

roku ich wydania. W adresach bibliograficznych publikacje uszeregowano alfabetycznie według nazwisk autorów, a w przypadku opracowań zbiorowych według tytułów — w obu przypadkach zgodnie z kolejnością liter alfabetu polskiego. Nazwiska redaktorów, jak również osób uczestniczących w procesie opracowywania haseł słownikowych podawane są po tytule dzieła. Tytuły pozycji rosyjskojęzycznych przytaczane są w oryginale. W opisie bibliograficznym zamieszczono nazwę wydawcy, instytucji wydawniczej lub jej oddziału. W adresie bibliograficznym uwzględniono również kolejność wydania, nazwę serii i — każdorazowo — liczbę stron (z wyjątkiem publikacji w formie elektronicznej). Po adresie bibliograficznym, zwykle w nawiasach kwadratowych, umieszczone zostały informacje dodatkowe, dotyczące zamieszczonego w publikacji indeksu rzeczowego, przeznaczenia pracy, tytułu okładkowego, grzbietowego, podtytułów, zapisów dodatkowych na stronach przytytułowych, tytułów oryginału, a także informacje o innym tytule pierwszego/poprzedniego wydania bądź jego oryginału, jak też adnotacje informujące o przeznaczeniu (typie) publikacji dla określonego odbiorcy. W niniejszym opracowaniu przestrzega się zasady, że kursywa używana jest do zapisu tytułu dzieła — zarówno publikacji zwartych, jak i artykułów zamieszczonych w czasopismach i monografiach. Tytuły czasopism są zaś ujęte w cudzysłów. Czasopisma nie mają skrótu. W przypadku występowania ekwiwalentnego tytułu (tytułów) innojęzycznego podawane s. obydwa równoległe (bądź więcej).

WYKAZ SŁOWNIKÓW Z JĘZYKIEM ROSYJSKIM (LATA 2010–2016)

2010

Natalia Bondar, Sergiej Chwatow, *Komunikacja biznesowa po rosyjsku, cz. 2: Transakcje w handlu zagranicznym*, seria Biznes Kontakt, Rea, Warszawa 2010, s. 321 [zawiera *Podręczny słownik polsko-rosyjski oraz Słowniczek skrótów rosyjskich*].

Natalia Celer, *Słownik rosyjsko-polski polsko-rosyjski z rozmówkami*, Harald G, Firma Księgarska Jacek Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki 2010, s. 440, [8].

Sergiej Chwatow, Mikołaj Timoszuik, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Kompakt Plus*, Rea, Warszawa 2010, s. 1274.

Sergiej Chwatow, Mikołaj Timoszuik, *Uniwersalny słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski*, Rea, Warszawa 2010, s. 560.

- Sergiej Chwatow, Mikołaj Timoszuik, *Uniwersalny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski. Lingea Lexicon 5*, dokument elektroniczny, oprogramowanie Lingea, Rea, Warszawa — Lingea, cop., Kraków 2010, wersja 1.0 [1 dysk optyczny (CD-ROM)].
- Sergiej Chwatow, Mikołaj Timoszuik, *Współczesny słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski*, Rea, Warszawa 2010, s. 728.
- Marta Cieśla, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, Harald G, Firma Księgarska Jacek Olesiejuk, cop., Ożarów Mazowiecki 2010, s. 848.
- Marta Cieśla, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski z rozmówkami*, Harald G, Olesiejuk, cop., Ożarów Mazowiecki 2010, s. 340.
- Jean-Claude Corbeil, Ariane Archambault, *Podręczny słownik obrazkowy polsko-rosyjski*, Pons, LektorKlett, cop., Poznań 2010, s. 347.
- Halina Dąbrowska, Mirosław Zybert, *Rosyjski. Superkurs. Intensywny kurs w 30 lekcjach. Rozmówki polsko-rosyjskie. Kurs audio CD-mp3*, konsultacja językowa Nina Gierus, seria Lingo — Języki Nieobce, Wydawnictwo Lingo, Warszawa 2010, s. 255 [1 dysk optyczny (CD mp3); zawiera *Rozmówki polsko-rosyjskie; Słowniczek*].
- Larysa Fast, Magdalena Zwolińska, *Biznesmeni mówią po rosyjsku. Dla średnio zaawansowanych = Русский язык в деловой среде. Средний уровень*, Poltext, Warszawa 2010, s. 255 [1 dysk optyczny (CD-ROM); zawiera słownik].
- Eric Hawk, Agnieszka Paznowicz, Jacek Szela, *Rozmówki planszowe mini polsko-rosyjskie*, oprac. wersji rosyjskiej Irina Kabyszewa, Krzysztof Kusal, Red Point Publishing, cop., Warszawa 2010, s. XII, 319 [u dołu na stronie tytułowej: „redpp.com Learning System — mobilny system nauki”].
- Мирослава Горды [Mirosława Hordy], *Соматическая фразеология современных русских и польского языков*, volumina.pl Daniel Krzanowski, Szczecin 2010, s. 364 [zawiera *Словник соматической фразеологии русского языка*, s. 279–313; *Словник соматической фразеологии польского языка*, s. 315–361].
- Jadę do pracy. Rozmówki rosyjskie ze słowniczkiem*, oprac. haseł pol. Lidia Jakubiec, oprac. rosyjskich odpowiedników oraz cz. 3 Natalia Celer, Wydawnictwo Harald G, cop., Ożarów Mazowiecki 2010, s. 395, [5].
- Piotr Kapusta, Magdalena Chowaniec, *Słownik biznesu polsko-angielsko-rosyjski*, dodruk, Wydawnictwo Dr Lex, Kraków 2010, s. 278.
- Andrew D. Kaufman, Serafima Gettys, Nina Wieda, *Rosyjski dla bystrzaków. Kurs dla początkujących*, tłum. Leszek Sielicki, seria Dla Bystrzaków, Helion, cop., Katowice 2010, s. 306, [6] + 1 dysk optyczny (CD-ROM) [na okładce: *Dodatki specjalne: tabele czasowników, słowniczek polsko-rosyjski i rosyjsko-polski. Dialogi z książki na płycie CD*].
- Lubow Kłobukowa et al., *Język rosyjski w sferze biznesu*, wyd. 1, 5 dodruk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 269, [2] [dla studentów kierunku „rosyjski język biznesu” oraz dla studentów kierunków ekonomicznych, handlowych i menedżerskich; stanowi adaptację na polski

- rynek podręcznika *Русский язык в деловом общении*; zawiera słownik rosyjsko-polski].
- Marzanna Kuczyńska et al., *Polsko-czesko-rosyjsko-ukraiński słownik pojęć literackich*, volumina.pl Daniel Krzanowski, Szczecin 2010, s. 270.
- Elena Kurant, *Rosyjski. Konwersacje bez tajemnic. Co, kiedy, jak powiedzieć po rosyjsku*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2010, s. 178, [1].
- Elena Kurant, *Русско-польский разговорник = Rozmówki dla Rosjan*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2010, s. 290.
- Markunas Antoni, *Rosyjsko-polski dydaktyczny słownik podstawowych eufemizmów = Русско-польский дидактический словарь основных евфемизмов*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2010, s. 146, [1].
- Wiesława Milczarek, *Język rosyjski od A do Z. Repetytorium. Gramatyka, ćwiczenia, przykłady odmian*, wyd. 5, Kram, Warszawa 2010, s. 247.
- Monika Młodnicka, *Mobilne rozmówki 10 języków. Tysiące wyrazów przydatnych w podróży*, dokument elektroniczny, SuperMemo World, Poznań 2010, s. 400 [1 dysk optyczny (DVD)]; odpowiedniki w językach: angielskim, niemieckim, hiszpańskim, włoskim, francuskim, portugalskim, greckim, niderlandzkim, rosyjskim, chińskim].
- Маргарита Надель-Червиньска [Margarita Nadel-Czerwińska], *Христианство и язычество в пословицах, фразеологизмах, загадках, приметах русского народа*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 391, [1] [zawiera: Маргарита Надель-Червиньска, *Словарь русских пословиц*, s. 17–387].
- Маргарита Надель-Червинская [Margarita Nadel-Czerwińska], *Русская идиоматика. Дикие звери. Свыше 6300 единиц*, Библиотека научного альманаха «Studia Methodologica», Крок, Тернополь 2010, s. 314 [zawiera: Маргарита Надель-Червиньска, *Словарь русской идиоматики. Дикие звери*, s. 33–314].
- Маргарита Надель-Червинская [Margarita Nadel-Czerwińska], *Рысь, кот, кошка, мышь и крыса восточных славян. Сказка, обряд, миф. С приложением словаря паремологии*, Библиотека научного альманаха „Studia Methodologica”, Крок, Тернополь 2010, s. 56, [1] [zawiera: Маргарита Надель-Червиньска, *Словарное приложение. О мифологическом контексте: кот, кошка, лев, рысь, мышь и крыса в русских паремиях (пословицы, верования, фразеология)*, s. 125–158].
- Елена Невзорова-Кмех [Elena Nevzorova-Kmeh], *Польско-росыjski фразеологический словарь молодёжного сленга = Polsko-rosyjski słownik frazeologiczny gwary młodzieżowej*, Primum Verbum, Łódź 2010, s. 259.
- Nowy słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Wydanie z płytą CD-ROM*, red. nauk. Jan Wawrzyńczyk, aut. Jan Wawrzyńczyk, Halina Bartwicka, Valentina Kulpina, Eliza Małek, aut. zarysu gramatyki Valentina Kulpina, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, wyd. 1, dodruk, s. XVI,

- 1264 [1 dysk optyczny (CD-ROM); tytuł grzbietowy: *Русско-польский, польско-русский*].
- Julia Piskorska, Elżbieta Szczygielska, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, Literat, Toruń 2010, s. 347.
- Julia Piskorska, Elżbieta Szczygielska, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Gramatyka języka rosyjskiego*, oprac. gramatyki Julia Piskorska, Maria Wójcik, Literat, Toruń 2010, s. 446, [1].
- Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 5, red. Wojciech Chlebda, aut. Barbara Chlebda et al., Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010, s. 239 [tytuł grzbietowy: *Idiomatykon*].
- Rozmówki rosyjskie ze słowniczkiem*, oprac. hasel polskich Lidia Jakubiec, oprac. rosyjskich odpowiedników oraz cz. 3 Natalia Celer, seria *Jadę do pracy*, Harald G, Jacek Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki 2010, s. 395, [2].
- Rozmówki rosyjskie ze słownikiem i gramatyką. Lingea*, Wydawnictwo Lingea, Kraków 2010, s. 320 [tytuł okładkowy: *Rozmówki rosyjskie ze słownikiem i gramatyką*].
- Danuta Samek, *Rosyjskie frazeologizmy, przysłowia i sentencje*, Rea, Warszawa 2010, s. 240.
- Adrian Sasin, *Głobslownik*, Wydawnictwo CTM, cop., Wołomin 2010, s. 139 [opisy w 12 językach: polskim, angielskim, niemieckim, francuskim, japońskim, włoskim, suahili, chińskim, rosyjskim, hiszpańskim, hindi, arabskim].
- Елена Сискин, *Русский язык в бизнесе*, wyd. 1, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010, s. 272, [4] [indeks].
- Słownik elektrotechniczny polsko-czesko-rosyjsko-francusko-angielsko-niemiecki = Vocabulaire électrotechnique en langues polonaise, tchèque, russe, française, anglaise et allemande*, [dokument elektroniczny], ułożył Stanisław Odrowąż Wysocki, Akademia Górniczo-Hutnicza im. St. Staszica w Krakowie, Biblioteka Główna, Kraków 2010 [projekt archiwizacji Skryptów Uczelnianych AGH i innych wydawnictw książkowych; dostępny także w wersji drukowanej; wersja elektroniczna oryginału: Ministerstwo Robót Publicznych, Warszawa 1929; <<http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty3/0445>>].
- Słownik terminów literackich*, oprac. Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, red. Janusz Sławiński, wyd. 5 bez zmian, dodruk, seria *Vademecum Polonisty*, red. nauk. Janusz Sławiński, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo, cop., Wrocław Warszawa 2010, s. 706 [zawiera indeksy terminów angielskich, francuskich, niemieckich, rosyjskich].
- Słownik uniwersalny rosyjsko-polski polsko-rosyjski*, Pons, LektorKlett, Poznań 2010, s. 568.
- Р. Стыпула, Г.В. Ковалёва [Ryszard Stypuła, Galina Władimirowna Kowalowa], *Новый польско-русский словарь. Около 36 000 словарных статей = Nowy słownik polsko-rosyjski*. Дрофа, Русский язык, Медия, Москва 2010, s. 722, [2].

- Maciej Szelewski, *Ergonimy komercyjne w polskiej i rosyjskiej przestrzeni językowej*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2010, s. 366 [indeks nazw, s. 329–363; *Definicje słownikowe i encyklopedyczne: (1) Język polski*, s. 295–303; (2) *Język rosyjski*, s. 303–313; (3) *Język angielski*, s. 313–315].
- Томаш Шутковски [Tomasz Szutkowski], *Паремийные единицы с ономастическим компонентом в современных русском и польском языках = Jednostki paremiologiczne z komponentem onomastycznym we współczesnym języku rosyjskim i polskim*, volumina pl. Daniel Krzapanowski, Szczecin 2010, s. 335 [zawiera: *Приложение № 1: Русские паремии с антропонимическим компонентом (указатель)*, s. [295]–311; *Приложение № 2: Польские паремии с антропонимическим компонентом (указатель)*, s. 313–335].
- Translator XT2 Trio niemiecki, francuski, rosyjski*, dokument elektroniczny, Techland 2010 [1 dysk optyczny (CD-ROM)].
- Translatica 7+*. *Komputerowy tłumacz rosyjsko-polski polsko-rosyjski*, dokument elektroniczny, PWN.pl, Warszawa 2010 [1 dysk optyczny (DVD)].
- Translatica 7+*. *Profesjonalny tłumacz języka angielskiego, niemieckiego i rosyjskiego*, dokument elektroniczny, PWN.pl, Oxford–Warszawa 2010 [1 dysk optyczny (DVD)].
- Uniwersalny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski Lingea Lexicon 5*, [dokument elektroniczny], wersja 1.0, Lingea, Kraków — Rea, cop., Warszawa 2010 [1 dysk optyczny (CD-ROM)].
- Jan Wawrzyńczyk, *Entia lexicographica polono-russica abscondita*, Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 16.
- Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek, *Mały słownik bibliograficzny języka rosyjskiego*, t. 1: A–O, Semiosis Lexicographica, vol. 55, Bel Studio, Warszawa 2010, s. 730.
- Halina Wątróbska, *Słownik staro-cerkiewno-rusko-polski*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010, s. 444
- Wielki słownik polsko-rosyjski rosyjsko-polski*, aut. części polsko-rosyjskiej Sergiusz Chwatow, Edward Szędzielorz, aut. części rosyjsko-polskiej Mikołaj Timoszuk, Barbara Walczak-Sroczyńska, Rea, Warszawa 2010, s. 1800.
- Grzegorz Adam Ziętała, *Biznes w Rosji. Nieruchomości. Turystyka = Бизнес в России. Недвижимость. Туризм*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 279 [skrypt dla studentów filologii rosyjskiej do przedmiotu praktyczna nauka języka rosyjskiego; zawiera: *Słownik rosyjsko-polski. Nieruchomości = Русско-польский словарь — недвижимость*, s. 205–229; *Słownik rosyjsko-polski. Turystyka = Русско-польский словарь — туризм*, s. 230–274; *Spis terminów. Nieruchomości = Список терминов — недвижимость*, s. 275–277; *Spis terminów. Turystyka = Список терминов — туризм*, s. 278–279].

Grzegorz Adam Ziętała, *Rosyjska korespondencja służbowa w ćwiczeniach ze słownikiem rosyjsko-polskim = Русская деловая корреспонденция в упражнениях с русско-польским словарем*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 275 [dla studentów filologii rosyjskiej w ramach przedmiotów: rosyjski język biznesu, rosyjska korespondencja handlowa, interkulturowa komunikacja pisemna oraz dla kursów jęz. rosyjskiego; zawiera *Słownik rosyjsko-polski*, s. 167–250].

2011

ABC nowoczesnego przedsiębiorcy, red. Kazimierz Ostaszewski i Michał Mulawa, Wydawnictwo „Pietrzak”, Lublin 2011, s. 198 [zawiera glosariusz w językach: angielskim i rosyjskim].

Ядвига Андерс-Бобова [Jadwiga Anders-Bobowa], *Русско-польский разговорник*, КАРО, Санкт-Петербург 2011, s. 189.

Ewa Białek, *Kolokacja w przekładzie. Słownik rosyjsko-polski = Коллокация в переводе. Русско-польский словарь*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 419 [indeks].

Barbara Chlebda, Irena Danecka, *Skrypt do praktycznej nauki języka rosyjskiego*, cz. 3, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 217 [zawiera *Indeks wyrazów trudnych*, s. 205–217].

Marta Cieśla, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, Harald G, Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki 2011, s. 848.

Grzegorz Czapnik, Zbigniew Gruszka, przy współpr. Hanny Tadeusiewicz, *Podręczny słownik bibliotekarza = Concise Librarian Dictionary*, seria Nauka, Dydaktyka, Praktyka, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 119, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2011, s. 612 [indeks haseł w językach: angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim].

[Piotr Czerwiński] Пётр Червинский, *Негативно-оценочные лексемы языка советской действительности. Обозначение*, КИТ, Томск 2011, s. 341 [zawiera część: *Негативно-оценочные обозначения лиц. Словарь речевого употребления*, s. 68–336; *Список словарных статей*, s. 337–340].

Halina Dąbrowska, Mirosław Zybert, *Rosyjski raz a dobrze + pakiet multimedialny. Intensywny kurs w 30 lekcjach dla początkujących*, Lingo, Warszawa 2011, s. 192 [zawiera słowniczek].

Halina Dąbrowska, Mirosław Zybert, *Rosyjski raz a dobrze dla + CD. Intensywny kurs w 30 lekcjach dla początkujących*, Lingo, Warszawa 2011, s. 192 [zawiera słowniczek].

Dorota Duchnowska, *Об окружающей среде по-русски. Пособие для студентов естественных факультетов*, Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych, Politechnika Krakowska, Kraków 2011, s. 226 [*Словарь*, s. 201–224].

- Vladimir Dudakov, Jacek Szoltysek, *Моя логистика. Русский язык для логистиков = Język rosyjski dla logistyków*, Biblioteka Logistyka, Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2011, s. 196 [glosaria rosyjskie; *Русско-польский словарь*, s. 164–179; *Польско-русский словарь*, s. 180–195].
- Jacek Gordon, *Słownik bankowca i maklera polsko-angielski, angielsko-polski*, Pocket Dictionary for You, Usługi Poligraficzne i Wydawnicze Legis, Wodzisław Śląski, Level Trading, Czernica 2011, s. 295, [5].
- Jacek Gordon, *Wzory listów i pism rosyjskich. Poradnik ze słownikiem*, Gram, Warszawa 2011, s. 312.
- Валерий Иосифович Ермола, *Кашубско-русский фразеологический словарь*, Польский Институт в Санкт-Петербурге, Санкт-Петербург 2011, s. 147 [zawiera *Указатели: Указатель лексикографических опорных слов*, s. 126–135; *Указатель фразеологических единиц / русский язык/*, s. 136–146].
- Joanna Joachimiak-Prażanowska, *Leksykalne zapożyczenia rosyjskie w „Tygodniku Ilustrowanym” z lat 1926–1930*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” 2011, t. 18 (38), z. 1, PTPN, Poznań, s. 107–127 [zawiera alfabetyczny słownikowy wykaz (54) zapożyczeń, s. 112–121].
- Piotr Kapusta, *Polsko-rosyjski słownik prawa celnego*, seria Foreign Trade Collection, Publishing House Dr Lex, Kraków 2011, s. 480 [tytuł okładkowy: *Słownik prawa celnego polsko-rosyjski*].
- Piotr Kapusta, *Polsko-rosyjski słownik prawa podatkowego*, cz. 1, Publishing House Dr Lex, Kraków 2011, s. 287 [słownik przeznaczony dla administracji państwowej, prawników, tłumaczy, studentów oraz pracowników naukowych; tytuł okładkowy: *Słownik prawa podatkowego polsko-rosyjski*; cz. 2 pt.: *Rosyjsko-polski słownik prawa podatkowego*].
- Piotr Kapusta, *Polsko-angielsko-rosyjski słownik handlu zagranicznego*, Dr Lex Publishing Hosue, Kraków 2011, s. 395 [Na okładce: „22 000 hasel”].
- Marzanna Karolczuk, Maryna Michaluk, Robert Szymula, *С экономической лексикой запанибрат*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2011, s. 236 [zawiera *Словарь — минимум*, s. 223–236].
- Кашубско-русский фразеологический словарь*, сост. Валерий Иосифович Ермола, Польский институт в Санкт-Петербурге, Санкт-Петербург 2011, s. 145 [indeksy].
- Lubow Kłobukowa et al., *Język rosyjski w sferze biznesu*, wyd. 1, dodruk 6, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 269, [2] [dla studentów kierunku „rosyjski język biznesu” oraz dla studentów kierunków ekonomicznych, handlowych i menedżerskich; stanowi adaptację na polski rynek podręcznika *Русский язык в деловом общении*; zawiera słownik rosyjsko-polski].

- Izabela Kończak, *Kształtowanie się rosyjskiej terminologii islamistycznej na podstawie czterech rosyjskich przekładów Koranu*, Katedra Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki Uniwersytetu Łódzkiego, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2011, s. 215 [indeks analizowanych arabizmów, s. 179–182].
- Маргарита Надель-Червинская [Margarita Nadel-Czerwińska], *Личные имена паремологии. Лингвокультурологический словарь. Около 4000 паремологических единиц*, Библиотека Научного Альманаха „Studia Methodologica”, Крок, Тернополь 2011, s. 258, [1] [zawiera: Маргарита Надель-Червинская, *Именник русской пословицы*, s. 31–260].
- Iwona Anna Ndiaye, *Samochody. Podręcznik dla tłumaczy języka rosyjskiego (budowa techniczna, schematy, aneks leksykograficzny)*, seria Teoria i Praktyka Przekładu = Теория и Практика Перевода, Instytut Słowiańszczyzny Wschodniej Uniwersytetu Warmińskiego-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 312 [tekst równoległy polski i rosyjski].
- Małgorzata Nowaczyk, *Poszukiwanie przodków. Genealogia dla każdego*, wyd. 3, Państwowy Instytut Wydawniczy, cop., Warszawa 2011, s. 431, [1] [aneks zawiera słowniczki genealogiczne: łacińsko-polski, niemiecko-polski, rosyjsko-polski i łacińsko-polski słowniczek imion].
- Grzegorz Ojcewicz, *Przestępczość w Rosji i Polsce. Wybór tekstów policyjno-prawniczych do samodzielnego tłumaczenia z komentarzem*, wyd. 2 popr. i uzupeł., Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2011, s. 181 [dla policjantów, pracowników CBŚ, tłumaczy przysięgłych, studentów uniwersyteckich kierunków filologicznych; zawiera słownik].
- Dorota Paśko-Konecniak, *Wpływ polszczyzny na zasób leksykalny rosyjskiej gwary staroobrzedowców na Suwalszczyźnie*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2011, s. 224 [zawiera Aneks 1: Wykaz zapożyczeń z języka polskiego zarejestrowanych w gwarze na początku XXI wieku, [słownik rosyjsko-polski], s. 131–184; Aneks 2: Przykłady tekstów gwarowych, s. 185–188; Aneks 3: Wykaz informatorów, s. 189–202].
- Rozmówki polsko-rosyjskie*, materiał zebrała Urszula Michalska, oprac. i układ Piotr Wrzosek, tłum. Sergiusz Kuczyński, Kram, Warszawa 2011, s. 224.
- Russkij Translator XT*, dokument elektroniczny, kierownik projektu Krzysztof Nosek, programowanie Kamil Mierzejewski, Grzegorz Dulewicz, Siergiej Riaguzow, oprac. lingwistyczne Joanna Napora-Bober, wersja 4.8., Techland, cop., Infor Biznes, Ostrów Wielkopolski–Warszawa 2011 [1 dysk optyczny (CD-ROM); tytuł z etykiety na dysku: *Tłumacz języka rosyjskiego*].
- Aleksander Skoblenko, *Leksykon terminów prawniczych = Лексикон юридических терминов*, seria Leksykony, Wydawnictwo С.Н. Beck Warszawa 2011, s. XI, [1], 374.

- Słownik podstawowych terminów z zakresu ubezpieczeń społecznych polsko-angielsko-niemiecko-rosyjski*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, wyd. 2, Warszawa 2011, s. 57.
- Słownik prawa celnego i podatkowego polsko-rosyjski*, dokument elektroniczny, Lexland, Kraków 2011 [1 dysk optyczny (CD-ROM)].
- Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim*, red. Jarosław Charkiewicz, Warszawska Metropolia Prawosławna, Warszawa 2011, s. 110.
- Stanisław Szadyko, *Poradnik gramatyczny współczesnego języka rosyjskiego*, [wydanie w nowej szacie graficznej], Poltext, Warszawa 2011 [zawiera Załączniki, s. 183–242: 1) *Wyrazy z podwójnymi spółgłoskami i samogłoskami*, s. 183; 2) *Rzeczowniki adekwatne znaczeniowo i różne rodzajowo*, s. 184–188; 3) *Rzeczowniki rodzaju wspólnego*, s. 189–200; 4) *Rzeczowniki nieodmienne*, s. 204–209; 5) *Rząd niektórych czasowników rosyjskich i polskich*, s. 210–217; 6) *Pisownia i znaczenie przysłówków i wyrażen przysłówkowych*, s. 218–230; 7) *Wyraz z twardym znakiem rozdzielającym*, s. 231–235; 8) *Czasowniki zwrotne, którym w języku polskim odpowiadają czasowniki niezwrótne*, s. 236–242].
- Adam Trojanowski, *Słownik tkacko-wykończalniczy w pięciu językach*, dokument elektroniczny, Akademia Górniczo-Hutnicza im. St. Staszica w Krakowie, Biblioteka Główna, Kraków 2011 [tekst polski, angielski, francuski, niemiecki, rosyjski; projekt archiwizacji Skryptów Uczelnianych AGH i innych wydawnictw książkowych; dostępny także w wersji drukowanej; wersja elektroniczna oryginału: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego — Instytut Popierania Nauki, Drukarnia R. Olesiński, W. Merkel i S-ka, Warszawa 1927; <http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty4/0457/>].
- Stefan Warchoń, *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich*, t. 3: *Koty, psy*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 412.
- Joanna Wasiluk, Wanda Zmarzer, *Rosyjsko-polski słownik terminologii politycznej*, Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 340 [indeks].
- Katarzyna Wojan przy udziale Elżbiety Skupińskiej-Dybek, *Słownik homonimów leksemowych języka rosyjskiego z polskimi ekwiwalentami tłumaczeniowymi* = *Словарь лексемных омонимов русского языка с польскими переводными эквивалентами*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011, s. 593 [errata, s. 2].
- Wybrzeże Bułgarii*, aut. przewodnika: Robert Sendek, red. prowadzący Maciej Żemojtel, wyd. 3, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków 2011, s. 237, [14] [indeksy; zawiera krótki słowniczek polsko-rosyjski].
- [Ludwik L. Zamenhof], Др Эсперанто, *Основы международного языка Эсперанто* = *Fundamento de la lingvo Esperanto*, Импэто, Москва 2011, s. 107, [1] [reprint wydania: Посредник, Москва 1911].

Monika Zdunik, *Zwroty i wyrażenia w języku rosyjskim*, seria Język Rosyjski, Wydawnictwa Szkolne PWN, Warszawa 2011, s. 44.

2012

- Stanisław Bednarek, Tatjana Owczinnikowa, *Słownik fizyczny polsko-rosyjski dla słuchaczy kursów języka polskiego dla cudzoziemców = Польско-русский физический словарь для слушателей курсов польского языка для иностранцев*, Ewa i Krzysztof Banasiakowie, Zielonodolsk-Łódź 2012, s. 163.
- Czesław Blok, Wiesław Jeżewski, *Ilustrowany słownik samochodowy 6-języczny: polski, francuski, angielski, niemiecki, włoski, rosyjski = Dictionnaire illustré en 6 langues = 6-Language Illustrated Dictionary of the Car = Illustriertes 6-sprachiges kraftfahrtechnisches Wörterbuch = Dizionario automobilistico illustrato in 6 lingue = Иллюстрированный 6-язычный автомобильный словарь*, tłum. Bogdan Moszoro et al., wyd. 10, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa 2012, s. 681, [7] [zawiera odpowiedniki w językach: polskim, francuskim, angielskim, niemieckim, włoskim, rosyjskim].
- Michał Bratyczak et al., *Angielsko-niemiecko-polsko-rosyjski słownik z zakresu trybologii i środków smarowych = English-German-Polish-Russian Dictionary of Tribology and Lubricants = Englisch-Deutsch-Polnisch-Russisch Wörterbuch für Tribologie und Schmierstoffe = Англо-немецко-польско-русский словарь по трибологии и смазочным материалам*, Instytut Nafty i Gazu, Kraków 2012, s. 631 [uaktualniona i rozszerzona wersja angielsko-niemiecko-rosyjsko-ukraińskiego słownika wydanej w 2003 roku przez Politechnikę Lwowską; tekst równoległy w językach: polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim].
- Natalia Celer, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski z rozmówkami*, Harald G, Warszawa-Wydawnictwo Olesiejuk, cop., Ożarów Mazowiecki 2012, s. 440, [8] [tytuł grzbietowy: *Słownik z rozmówkami rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*].
- Wojciech Chlebda, Albina Gołubiewa, Jan Wawrzyńczyk, Tomasz Wielg, *Idiomy polsko-rosyjskie = Польско-русские идиомы*, wyd. 2, dodruk 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 271, [1] [na okładce: „русский”; indeks].
- Maria Cieplicka, Danuta Torzewska, *Русский язык. Kompendium tematyczno-leksykalne. Dla młodzieży szkolnej, studentów i nie tylko....1*, Wagros, cop., Poznań 2012, s. 173 [książka oparta na zaleceniach programowych do Nowej Matury].
- Pётр Червинский [Piotr Czerwiński], *Формы личных имен русского речевого употребления. Обиходно-нейтральные образования и некоторые их производные*, Podręczniki i Skrypty Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 125, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012, s. 203, [1] [приложения: *Наиболее употребительные имена*

- и их основные производные формы*, s. 189–190; *Суффиксальные единицы, используемые при образовании форм (приблизительный список)*, s. 191–192; *Некоторые личные имена и их формы (более или менее употребительные выделены полужирным шрифтом)*, s. 193–202].
- Zbigniew Fedus, *Koszykówka. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2012, s. 62, [2] [indeks].
- Zbigniew Fedus, *Piłka nożna. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2012, s. 75 [indeks].
- Rosyjski. Fizyki. 1000 najważniejszych słów i zdań. Dla początkujących*, red. Janusz Zołociński, Anna Wieczorek, Wydawnictwo Edgard, cop., Warszawa 2012, k. 1024 luzem [pudełko].
- Irina Głuszczenko, *Słowniczek kulinarny*, w: *tejże: Sowiety od kuchni. Mikołaj i radziecka gastronomia*, tłum. Mikołaj Przybylski, wstęp Maciej Nowak, Seria Historyczna, t. 8, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2012, s. 199–202.
- Karolina Gołąbek, Paulina Balandyk, *Русский язык: культура речи и письмо в деловом общении*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012 + 1 dysk optyczny (CD-ROM) [*Словарь*, s. 209–224].
- Jacek Gordon, *Wzory listów i pism rosyjskich. Poradnik oraz słownik*, tłum. Helena Olenderek, Kram, cop., Warszawa 2012, s. 311 [tekst w językach: polskim i rosyjskim].
- Iryda Grek-Pabisowa, Wanda Sudnik-Owczuk, *Powszechny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, wyd. 3, Wiedza Powszechna, Sękocin Stary–Warszawa 2012, s. 706 [na okładce: „60 000 haseł, zwrotów i znaczeń, nazwy geograficzne, skróty”].
- Мирослава Горды [Mirosława Hordy], *Соматическая фразеология современных русских и польского языков*, volumina.pl Daniel Krzanowski, Szczecin 2010, s. 364 [zawiera *Słownik frazeologizmów języka rosyjskiego i polskiego*].
- Bożena Hryniewicz-Adamskich, *Siedemnastowieczne imiennictwo osobowe północnej Rosji na tle lokalnej kultury*, Filologia Rosyjska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 40, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2012, s. 498, [1] [*inwentarz nazw osobowych*, s. 319–495].
- Piotr Kapusta, *Rosyjsko-polski słownik skrótów ekonomicznych*, Publishing House Dr Lex, Kraków 2012, s. 224.
- Langenscheidt. Duży słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski*, red. Natalia Celer, oprac. części rosyjsko-polskiej Elżbieta Skupińska-Dybek, oprac. części polsko-rosyjskiej Magdalena Kuratczyk, Jolanta Lubocha-Kruglik, Teresa Zobek, nowe wydanie, Langenscheidt Polska, cop., Berlin–Warszawa 2012, s. 658 [tytuł grzbietowy: *Langenscheidt Duży słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski*].

- Teresa Lewkowicz-Mosiej, *Rośliny lecznicze. Leksykon*, Świat Książki, Warszawa 2012, s. 431, k. tabl. [16] [zawiera indeksy nazw polskich, łacińskich, angielskich, francuskich, niemieckich, rosyjskich].
- [Marek Ławrynowicz], *Urus-karaj sioźliuguu. 36597 sioź = Русско-караимский словарь. 36597 слов, tiuziuvčiu Markas Lavrinovičius*, [s.n.], Troch 2012, s. 459, [1] [tekst w języku rosyjskim, strona tytułowa w języku litewskim].
- Andrzej Machnac, *Czasowniki rosyjskie. Tablice odmian*, Kram, Warszawa 2012, s. 178.
- Julija Mamonowa, Aljona Podlesnych, [*Tysiąc*] *1000 rosyjskich słów(ek). Ilustrowany słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, oprac. językowe Natalia Celer, il. Ales Čuma, seria Słowniki dla dzieci, Albatros Media, Prague — Level Trading, Czernica 2012, s. 152 [tytuł okładkowy: *1000 русских слов. Иллюстрированный русско-польский, польско-русский словарь*].
- Antoni Markunas, *Semibilingwalne wademekum dydaktyczne paronimów rosyjskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2012, s. 300 [3] [indeks].
- Петр Червинский, Маргарита Надель-Червинская [Margarita Nadel-Czerwińska, Piotr Czerwiński], *Толково-этимологический словарь иностранных слов русского языка*, общая концепция, подборка и обработка материала словаря: М. Надель-Червинская, Крок, Тернополь 2012, s. 637, [3].
- Маргарита Надель-Червинская, Пётр Червинский [Margarita Nadel-Czerwińska, Piotr Czerwiński], *Энциклопедический мир Владимира Даля*, Кн. 2: *Дикие звери*, т. 1, изд. 2-е, испр. и доп., Крок, Тернополь 2012, s. 600 [zawiera: Маргарита Надель-Червинская, *Словарь по-словци с объяснением некоторых традиционных смыслов*, s. 503-550; М. Надель-Червинская, *Мир диких зверей в словаре Вл. Даля*, s. 31-218; М. Надель-Червинская, *Месяцеслов Вл. Даля*, s. 231-478].
- Na końcu języka... Niezbędnik dla dyspozytora i ratownika. Wersja polsko-angielsko-niemiecko-rosyjsko-ukraińska*, red. Anna Kryszczuk, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Fundacja Edukacja i Technika Ratownictwa, Warszawa 2012, s. 136.
- Iwona Anna NDiaje, Beata Jeglińska, *Postępowanie przygotowawcze i sądowe. Podręcznik dla tłumaczy języka rosyjskiego*, seria Teoria i Praktyka Przekładu, Instytut Słowiańszczyzny Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Studia Podyplomowe w Zakresie Przekładu Sądowego i Prawniczego dla Tłumaczy Języka Rosyjskiego, Olsztyn 2012, s. 179 [zawiera *Minimum leksykalne*, s. 12-43; *Glosariusze terminologiczne*: 1) *Glosariusz terminów prawnych*, s. 44-55; 2) *Глосаріум юридических термінов*, s. 56-69; 3) *Aneks*: 1) *Nazwy polskich sądów w przekładzie na język rosyjski*, oprac. Natalia Wasilenko, Janusz Po-

- znański, s. 136–141; 2) *Wyrażenia i sentencje łacińskie używane w języku prawniczym*, s. 155–178].
- T.Ю. Новикова, Галина Ю. Богданович, Ирина Г. Балашова, Н.В. Буц, Ирена Данецка [T. Nowikowa, Galina Bogdanowicz, Irina Bałaszowa, N. Buc, Irena Danecka], *Шире круг. Русско-украинско-польский учебный тематический словарь*, Оджакъ, Симферополь 2012, s. 237.
- Nowy słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, red. nauk. Jan Wawrzyńczyk, aut. haseł Jan Wawrzyńczyk et al., aut. zarysu gramatyki Valentyna Kulpina, wyd. 1, dodruk 2 z płytą CD. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. XVI, 1264 [1 dysk optyczny (CD-ROM); tytuł grzbiotowy: *Русско-польский, польско-русский*].
- Общекарпатский диалектологический атлас. Указатели = Karpacki atlas dialektologiczny. Indeksy = Atlas dialectologiques des Carpathes. Les index*, red. Janusz Rieger, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2012, s. 213, [1] [tekst równoległy: rosyjski, francuski, polski; glosaria w językach: albańskim, słowiańskich, rumuńskim, węgierskim].
- Operacyjno-taktyczny leksykon morski*, t. 1: A–N, red. Henryk Sołkiewicz, Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte, Gdynia 2012, s. 431 [indeksy; tekst częściowo równoległy angielski, niemiecki, rosyjski].
- Operacyjno-taktyczny leksykon morski*, t. 2: O–Ż, red. Henryk Sołkiewicz, Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte, Gdynia 2012, s. 516 [indeksy; tekst częściowo równoległy angielski, niemiecki, rosyjski].
- Beata Pawlikowska, *Blondynka na językach. Rosyjski*, Wydawnictwo G + J Gruner + Jahr Polska, cop., Warszawa 2012, s. 227, [4] [1 dysk optyczny (CD); u góry okładki: „kurs językowy. Książka z płytą CD (mp3) ”].
- Rosyjski. Fizyki. 1000 najważniejszych słów i zdań dla początkujących*, red. Janusz Zołociński, Anna Wiczorek, Wydawnictwo Edgard, cop., Warszawa 2012, k. luzem 1024, k. złoż. [1] [pudełko].
- Rosyjski dla początkujących i średniozaawansowanych (A1–B1)*, oprac. Danuta Samek, Rea, Warszawa 2012, s. 411, [5] [glosaria].
- Rozmówki rosyjskie (ze słownikiem i gramatyką)*, oprac. zespół red. Lingea, wyd. 2, nakł. Wydawnictwa Lingea, Kraków 2012, s. 320 [indeks].
- Rozmównik polsko-rosyjski*, Wydawnictwo Lingea, Kraków 2012, s. 400 [tytuł okładkowy: *Lingea rozmównik polsko-rosyjski*; u dołu okładki: „Rozwiąże ci język! ”; indeks].
- Г.В. Русланова [Galina Władimirowna Rusłanowa], *Польский язык. Тематический словарь. Компактное издание. 10 000 слов. С транскрипцией польских слов. С русским и польским указателями = Język polski kieszonkowy. Słownik tematyczny*, под ред. Л. Кочывонса [Lech Koczywas], Живой язык, Москва 2012, s. 288.
- Г.В. Русланова [Galina Władimirowna Rusłanowa], *Польский язык. Тематический словарь. 20 000 слов и предложений. С транскрипцией*

- польских слов. С русским и польским указателями = *Język polski. Słownik tematyczny*, под ред. Л. Кочывонса [Lech Koczywaś], Живой язык, Москва 2012, s. 256.
- Aleksander Skoblenko, *Wzory umów i pism = Образцы договоров и документов. Dwujęzyczne wydanie polsko-rosyjskie. Wzory umów i pism w obrocie prawnym z CD*, seria Wielki zbiór pism, t. 12, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, s. XVII, [1], 701 [1 dysk optyczny (CD-ROM)]; na okładce podtytułowej: *Wydanie polsko-rosyjskie. Wzory umów i pism z CD = Польско-русское издание. Образцы договоров и документов с компакт-диском*; dysk optyczny zawiera wzory umów i pism zawartych w opracowaniu].
- Słownik kryminalistyczny z elementami medycyny sądowej i genetyki = Dictionary of Forensics with Elements of Forensic Medicine and Genetics = Dictionnaire de la police technique et scientifique = Kriminaltechnisches Wörterbuch forensische Medizin und Genetik = Криминалистический словарь с элементами судебной медицины и генетики*, red. Grzegorz Ojcewicz, Renata Włodarczyk, wybór i oprac. haseł Zbigniew Dąbrowski et al., Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2012, s. 335 [tytuł okładkowy: *Słownik kryminalistyczny*].
- Słownik podstawowych terminów z zakresu ubezpieczeń społecznych polsko-angielsko-niemiecko-rosyjski*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, wyd. 3, Biuro Poligrafii ZUS, Warszawa 2012, s. 104.
- Słownik tematyczny interwencji Policji. Polski, angielski, francuski, niemiecki, rosyjski*, red. Andrzej Urban, aut. Krzysztof Łagoda et al., Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2012, s. 250 [indeks].
- Jan Wawrzyńczyk, *Вопросы общей и русской фотолексикографии*, Wydawnictwo Elja Malek, Warszawa 2012, s. 28 [zawiera 65 artykułów hasłowych].
- Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek, *Mały słownik bibliograficzny języka rosyjskiego*, t. 2: П–Я, Bel Studio, Warszawa 2012, s. 638, [18].
- Małgorzata Wiatr-Kmieciak, Sławomira Wujec, *Вот и мы 1. Język rosyjski dla szkół ponadgimnazjalnych. Podręcznik. Materiały na tablicę interaktywną*, dokument elektroniczny, konsultacja językowa Władimir Kirianow, Wydawnictwa Szkolne PWN, Warszawa 2012 [Multimedia interakcyjne, 1 dysk optyczny (DVD-ROM); *Umowa licencyjna; Skrócona instrukcja obsługi*, s. 2; publikacja łączy w sobie podręcznik, zadania interaktywne, filmy oraz słowniczek].
- Jarosław Wierziński, *Языковой монументализм в России XX века (диахроническая экспликация научных парадигм) = Монументализация языка в России XX века (экспликация диахронична парадигматов наков)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 263 [Предметный указатель: 1. Слова и выражения: термины, советизмы, идеологизмы, неологизмы, аббревиатуры; 2. Лозунги,

воззвания, цитаты, пословицы, крылатые выражения, советские клише; 3. Имена собственные; 4. Топонимы, s. 237–253].

Marian Wójtowicz, *Словарь древнерусских личных именований XI–XIV веков* = *Dictionary of Old Russian Personal Names of the 11th–14th Centuries*, Prace Komisji Językoznawczej, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Wydział Filologiczno-Filozoficzny, t. 59, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2012, s. XXVII, [1], 158, [2].

Anna Żeleziak, Irina Rolak, *Менеджмент и коммуникации. Русский язык бизнеса. Продвинутый уровень*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2012 [zawiera *Русско-польский словарь*, s. 407–444; *Польско-русский словарь*, s. 445–460].

2013

Hanna Bobińska, Grzegorz Ojcewicz, *Kryminalistyka w Rosji i Polsce. Wybór tekstów z kryminalistyki do tłumaczenia z języka rosyjskiego i na język rosyjski*, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2013, s. 335 [zawiera słownik].

Andrzej Bogusławski, *Podstawy konfrontatywnej lingwistyki przekładowej*, seria Rozumienie, Interpretacja, Przekład, 10, Oficyna Wydawnicza Leksem, Łask 2013, s. 287 [aneks: *Jednostki polsko-angielskie*, s. 167–171; *Jednostki polsko-niemieckie*, s. 172–175; *Jednostki polsko-rosyjskie*, s. 176–178].

Natalia Celer, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski z rozmówkami*, Harald G, Olesiejuk, Warszawa 2013, s. 440.

Zbigniew Fedus, *Boks. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2013, s. 58 [indeks].

Zbigniew Fedus, *Lekkoatletyka. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2013, s. 76 [indeks].

Zbigniew Fedus, *Piłka ręczna. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2013, s. 60 [indeks].

Zbigniew Fedus, *Pływanie. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2013, s. 104 [indeks].

Last minute. Rosyjskie. Rozmówki ze słowniczkiem, Pons, LektorKlett, Poznań 2013, s. 256.

Olga Lesicka, *Indeks zanalizowanych anglojęzycznych zapożyczeń terminologicznych (w języku rosyjskim)*, w: *Anglojęzyczne zapożyczenia terminologiczne w rosyjskich czasopismach ekonomicznych przełomu XX i XXI wieku*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Siatkowskiego, Uniwersytet Warszawski, Wydział Lingwistyki Stosowanej, Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej, Warszawa 2013, s. 526–539 [indeks zawiera odpowiedniki angielskich terminów; <http://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/396/Doktorat%20Olga%20Lesicka.pdf?sequence=1>].

- Маргарита Надель-Червинская, Пётр Червинский [Margarita Nadel-Czerwińska, Piotr Czerwiński], *Энциклопедический мир Владимира Даля*, Кн. 2: *Дикие звери*, т. 2, ч. 1, изд. 2-е, испр. и доп., Крок, Тернополь 2013, s. 388.
- Beata Pawlikowska, *Rozmówki. Rosyjski*, seria Podróżnik dla Podróżników, Wydawnictwo G + J Gruner + Jahr Polska, cop., Warszawa 2013, s. 449.
- Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 6, red. Wojciech Chlebda, aut. działów Daniel Borysowski et al., Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2013, s. 179 [tytuł grzbietowy: *Idiomatykon*].
- Rosyjski. Fiszki. 500 najważniejszych słów i zdań dla początkujących*, Edgard, cop., Warszawa 2013, k. 500 [pudełko].
- Rozmównik polsko-rosyjski*, Wydawnictwo Lingea, Kraków 2013, s. 400 [tytuł okładkowy: *Lingea rozmównik polsko-rosyjski*; u dołu okładki: „Rozwiąże ci język!”; indeks].
- Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Obszerny suplement tematyczny*, oprac. Sergey Khvatov, Barbara Walczak-Sroczyńska, Rea, Warszawa 2013, s. XIII, [1], 653 [1 dysk optyczny (CD-ROM); na stronie redakcyjnej: „Opracowany na podstawie słownika *Kompakt plus* Sergey’a Khvatova i Mikołaja Timoszuca”; „Aktualizacja Słownika polsko-rosyjskiego i rosyjsko-polskiego Sergey Khvatov, Barbara Walczak-Sroczyńska”].
- Irena Regina Świętochowska, *Podręczny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, część opisową (zasady wymowy, zagadnienia gramatyczne oraz rozmówki) oprac. Katarzyna Straszewska, dodruk, Delta W-Z, Warszawa 2013, s. 788.
- Irena Regina Świętochowska, *Uniwersalny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski = Универсальный русско-польский, польско-русский словарь*, część opisową (zasady wymowy, zagadnienia gramatyczne oraz rozmówki) oprac. Katarzyna Straszewska, wyd. 2, Delta W-Z, Warszawa 2013, s. 785.
- Mathurin Veysseyre de La Croze, *Lexicon slavo-ruthenicum*, edycja i wstęp Adam Fałowski, *Studia Ruthenica Cracoviensia*, 7, Scriptum, Kraków 2013, s. 771, [2] [edycja fotograficzna rękopiśmiennego słownika wchodniosłowiańsko-łacińsko-niemieckiego; ze wstępu domniemany autor LSR to Mathurin Veysseyre La Croze].
- Harry Walter, Ewa Komorowska, Agnieszka Krzanowska i zespół, *Deutsch-polnisches Wörterbuch der gefügelten Worte. In 80 gefügelten Worten um die Welt = Немецко-польский словарь крылатых слов czyli w 80 skrzydlatych słów dookoła świata*, Szczecin–Greifswald 2013.
- Jan Wawrzyńczyk, *Atergownik japońsko-rosyjski*, wyd. 2 popr. i poszerz., Eliza Małek, Łódź 2013, s. 18, [1] [słownik japońsko-rosyjski; zawiera kilkakaset słów w porządku translandowym; dostęp w wersji elektronicznej: http://www.academia.edu/5891507/Atergownik_jap-ros_wyd._2].
- Andrzej Wijas, *Polsko-rosyjski słownik fałszywych przyjaciół tłumacza z indeksem rosyjsko-polskim z uwzględnieniem potocznych, pospoli-*

tych, slangowych i wulgarnych znaczeń wyrazów = Польско-русский словарь ложных друзей переводчика с русско-польским индексом с учётом разговорных, просторечных, сленговых и матерных значений слов = Polish-Russian Dictionary of False Friends with Russian-Polish Index Including Informal, Colloquial, Slang and Vulgar Meanings of Words, dokument elektroniczny, Kraków 2013, s. 142, wersja 7.0.0 [http://lang.awijas.pl/mydics/pl-ru_lozhnye_druzja.pdf].

Anna Źelezik, *Ну пуха, ну пера! Русский язык уровень А2 = Język rosyjski A2*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2013, s. 292, [1] [1 dysk optyczny (CD-ROM)].

2014

Marta Cieśla, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, seria Harald G, Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje. Wydawca, wyd. 1 w tej edycji, Wydawnictwo Olesiejuk, cop., Ożarów Mazowiecki 2014, s. 848 [wariant tytułu: *Słownik rosyjski*].

Helena Fediukina, *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski z cytatami z tekstów biblijnych*, Warszawska Metropolia Prawosławna, Warszawa 2014, s. 270, [1] [Na stronie tytułowej: „Ponad 2 tys. haseł”].

Zbigniew Fedus, *Siatkówka. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2014, s. 60 [indeks].

Zbigniew Fedus, *Szachy. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2014, s. 44 [indeks].

Zbigniew Fedus, *Wioślarstwo. Słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, Arkot Artur Kotuński, Wrocław 2014, s. 74 [indeks].

Małgorzata Jabłońska, *Biomechanika. Praktyczny słownik techniki*, „Didaskalia” 2014, s. 76–80.

[Алла Juznakowska] Алла Юзнаковская, *Человек и его деятельность в Сибири (конец XVI–XVIII вв.). Опыт составления исторического лингвокультурологического словаря*, seria Biblioteka Instytutu Polsko-Rosyjskiego = Библиотека Русско-Польского Института, nr 4, Fundacja Instytut Polsko-Rosyjski, Wrocław 2014, s. 210

Piotr Kapusta, *Polsko-rosyjski słownik biznesu: media, reklama, marketing, zarządzanie*, Publishing House Dr Lex, Kraków 2014, s. 427.

Piotr Kapusta, *Słownik turysty. Polsko-rosyjski, rosyjsko-polski = Словарь туриста. Польско-русский, русско-польский*, Publishing House Dr Lex, Kraków 2014, s. 442.

Julia Mazurkiewicz-Sułkowska, *Słowiańska terminologia techniczna (na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 303 [zawiera glosaria rosyjskie i bułgarskie].

Nowy słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski, red. nauk. Jan Wawrzyńczyk, aut. haseł Jan Wawrzyńczyk et al., aut. zarysu gramatyki Valenti-
na Kulpina, wyd. 1, 2 dodruk z płytą CD, Wydawnictwo Naukowe PWN,

- Warszawa 2014, s. XVI, 1264 [1 dysk optyczny (CD-ROM); tytuł grzbiety: *Русско-польский, польско-русский*].
- Polsko-rosyjski słownik par przekładowych. Tom zbiorczy „Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego” (z. 1–5)*, red. Wojciech Chlebda, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2014, s. 754, [1].
- Rosyjski dla początkujących i średniozaawansowanych (A1–B1)*, oprac. Danuta Samek, wyd. 2 poszerz., Rea, Warszawa 2014, s. 442, [6] [indeks; glosaria].
- Rosyjski słowniczek*, oprac. przez zespół red. Lingea, Wydawnictwo Lingea, Kraków 2014, s. 654, [2] [indeks; tytuł okładkowy: *Lingea rosyjski słowniczek: ...nie tylko dla początkujących*]
- Słownik medyczny polsko-rosyjski, rosyjsko-polski. Z definicjami haseł = Польско-русский, русско-польский медицинский словарь*, oprac. terminologii medycznej Aleksandra Lemańska, Dawid Gut, Bartłomiej Żukrowski, tłum., konsultacja i korekta Tatiana Kadingrob, Level Trading, Czernica 2014, s. 1115, [1].
- Słownik medyczny polsko-rosyjski, rosyjsko-polski. Z definicjami haseł = Польско-русский, русско-польский медицинский словарь*, oprac. terminologii medycznej Aleksandra Lemańska, Dawid Gut, Bartłomiej Żukrowski, tłum., konsultacja i korekta Tatiana Kadingrob, Level Trading, Czernica 2014, s. 1115, [1] + 1 dysk optyczny (CD-ROM) [Na dysku CD-ROM i okładce: *Słownik medyczny polsko-rosyjski, rosyjsko-polski + definicje haseł*].
- Słownik współczesnych terminów wojenno-morskich (według poglądów rosyjskich)*, red. nauk., tłum. z adaptacji Zbigniew Badeński, Henryk Solkiewicz, Akademia Marynarki Wojennej, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, Gdynia 2014, s. 298 [indeks].
- Sprytny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, oprac. przez zespół red. Lingea, Wydawnictwo Lingea, Kraków 2014, s. 704 [tytuł okładkowy: *Lingea rosyjski. Sprytny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski. ...nie tylko do szkoły*].
- Anna Strmiska-Mietlińska, *Rosyjska korespondencja handlowa = Русская коммерческаш корреспонденция*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 240 [Książka została napisana z myślą o studentach kierunków ekonomicznych, uczestnikach kursów językowych oraz słuchaczach pomaturalnych studiów ekonomicznych; zawiera *Краткий коммерческий словарь* (słowniczek słów i wyrażań niezbędnych w prowadzeniu korespondencji handlowej), s. 201–234].
- Виктор Мечиславович Шетеля [Wiktor Szetela], *Историко-этимологический словарь русской лексики конца XVIII–XIX века*. Т. 1: А–О, Министерство образования и науки Российской Федерации, Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования „Московский педагогический государственный университет”, Издательство „Прометей”, Москва 2014, s. 443, [1].

- Виктор Мечиславович Шетеля [Wiktor Szetela], *Историко-этимологический словарь русской лексики конца XVIII–XIX века*, т. 2: П–Я, Министерство образования и науки Российской Федерации, Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования „Московский педагогический государственный университет”, Издательство „Прометей”, Москва 2014, s. 493, [1].
- Irena Regina Świętochowska, *Uniwersalny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski = Универсальный русско-польский и польско-русский словарь*, część opisową (zasady wymowy, zagadnienia gramatyczne oraz rozmówki) oprac. Katarzyna Straszewska, Oficyna Wydawnicza Delta W-Z, Warszawa 2014, s. 785.
- Harry Walter, Valerij Mokienko, Ewa Komorowska, Krzysztof Kusal, *Русско-немецко-польский словарь активных пословиц (с иноязычными параллелями и историко-культурологическими комментариями) = Russisch-Deutsch-Polnisches Wörterbuch aktiver Sprichwörter (mit fremdsprachigen Äquivalenten und historisch-kulturellen Kommentaren) = Rosyjsko-niemiecko-polski słownik aktywnych przysłów (z obcojęzycznymi paralelami i historyczno-kulturowymi komentarzami)*, Greifswald – Szczecin, 2014.
- Jan Wawrzyńczyk, *Mały słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, wyd. 1, dodruk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 734.
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Ян Вавжинчик, Элиза Малэк, *Русская лексика. Библиографические характеристики*. Выпуск 1: А–Бар, Wydawca: Mita Hoshi, Warszawa 2014 [+ wersja online].
- Wielki słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski = Польско-русский, русско-польский. 300 000 haseł i wyrażeń. Obszerny suplement poświęcony Rosji oraz Unii Europejskiej po polsku i po rosyjsku*, red. Sergiusz Chwatow, Mikołaj Timoszuik, Rea-SJ, Konstancin-Jeziorna 2014, s. 1721.
- Wielki słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, dokument elektroniczny, wersja 2.0, red. Jan Wawrzyńczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, cop., Warszawa 2014, 1 pamięć USB (Flash Drive) [Multimedia interaktywne].
- Marcela Wścieklica-Pollak, *Broń chemiczna słownik polsko-francusko-niemiecko-rosyjski*, dokument elektroniczny, AGH, Biblioteka Główna, Kraków 2014 [oryginał: Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1932; wersja elektroniczna: <http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty4/0557/>].

2015

- Chromatografia i techniki elektromigracyjne. Słownik pięcioletni*, red. nauk. Zygfryd Witkiewicz, Ewa Śliwka, autorzy Edward Bald et al., tłum. Halina Marszałok (język rosyjski i ukraiński), Olga Marszałok (język rosyjski i ukraiński), Bernard Wroński (język niemiecki), Wydawnictwo WNT, Warszawa 2015, s. XXXVIII, [2], 462, [2].

- Sergiusz Chwatow, Stanisław Szadyko, *Słownik polsko-rosyjski terminów ekonomicznych, handlowych i finansowych*, red. Barbara Walczak-Sroczynska, Wydawnictwo REA-SJ, cop. Warszawa 2015, s. 396.
- Ilustrowany słownik rosyjsko-polski*, tekst Tadeusz Woźniak, Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk – Inwestycje, Wydawnictwo Olesiejuk, cop., Ożarów Mazowiecki 2015, s. 359 [Na okładce: *Nieodczowna pomoc dla uczniów. 6000 niezbędnych rosyjskich słów; indeksy*].
- Krzysztof Jarzęcki, *Słownik archeologiczny rosyjsko-polski i polsko-rosyjski = Археологический словарь русско-польский и польско-русский*, Wydawnictwo Naukowe „Sub Lupa”, cop., Warszawa 2015, s. [8], 184, [1].
- Język rosyjski. Rozmówki, gramatyka, słowniczek z ilustracjami*, seria *Komunikacja bez problemów*, REA-SJ, Konstancin-Jeziorna 2015, s. 352 [tytuł oryginału: *Ruština. Jazykový průvodce. Konverzace, gramatika, slovník*].
- Jerzy Kaliszan, *Словарь омографов русского языка*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2015, s. 134.
- Piotr Kapusta, *Rosyjsko-polski słownik ekonomii*, Publishing House Dr Lex, Kraków 2015, s. 637.
- Piotr Kapusta, *Rosyjsko-polski słownik. Dom, mieszkanie, ogród. Budujesz, remontujesz, zarządzasz*, Publishing House Dr Lex, Kraków 2015, s. 406.
- Piotr Kapusta, *Słownik eksportera. T. 1: Polsko-rosyjski*, wyd. 2, Seria Foreign Trade Collection, Wydawnictwo Dr Lex, Kraków 2015, s. 323, [3] [słownik przeznaczony dla pracowników handlu zagranicznego, spedytorów, przewoźników, tłumaczy, studentów oraz pracowników naukowych].
- Piotr Kapusta, *Słownik eksportera, t. 2: Rosyjsko-polski*, wyd. 2, Seria Foreign Trade Collection, Wydawnictwo Dr Lex, Kraków 2015, s. 323, [1] [słownik przeznaczony dla pracowników handlu zagranicznego, spedytorów, przewoźników, tłumaczy, studentów oraz pracowników naukowych].
- Piotr Kapusta, *Polsko-angielsko-rosyjski słownik handlu zagranicznego*, wyd. 2, Dr Lex Publishing House, Kraków 2015, s. 395.
- Piotr Kapusta, *Polsko-angielsko-rosyjski słownik marketingu, reklamy, zarządzania*, Publishing House Dr Lex, Kraków 2015, s. 592.
- Magdalena Kawęcka, Maria Mocarz-Kleindienst, *Rosyjsko-polski słownik terminów biznesowych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 100.
- Langenscheidt duży słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski*, oprac. Teresa Zobek, Elżbieta Skupińska-Dybek, Magdalena Kuratczyk, Jolanta Lubocha-Kruglik, opracowanie okienek encyklopedycznych: Julia Ostanina-Olszewska, red. Anatol Michajłow, Natalia Celer, Langenscheidt Polska, cop., Warszawa 2015, s. 658.
- Елена Сискинд [Elena Siskind], *Русский язык в бизнесе*, wyd. 2 zm., Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015, s. 278, [2].

- Słownik obrazkowy polski-rosyjski*, redakcja tomu Krzysztof Baran, źródła terminologia francuska autorstwa Jean-Claude Corbeil i Ariane Archambault, seria Pons, Wydawnictwo LektorKlett, cop., Poznań 2015, s. 623.
- Tematický česko-polsko-ruský, polsko-česko-ruský slovník pohraničí = Tematyczny czesko-polsko-rosyjski, polsko-czesko-rosyjski słownik pogranicza*, redakcja naukowa Wojciech Chlebda i Ivana Dobrotová, autorский tým Daniel Borysowski, Barbara Chlebda, Wojciech Chlebda, Irena Danecka, Ivana Dobrotová, Radosław Marcinkiewicz, Milena Machalová, Tamara A. Milutina, Alicja Przyszlak, Tomasz Wielg, Zdeňka Vychodilová, Uniwersytet Opolski, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2015, s. 315 [tytuł grzbietowy: *Slovník pohraničí = Słownik pogranicza*].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Ян Вавжинчик, Элиза Малэк, *Русская лексика. Библиографические характеристики*. Выпуск 5: *Лект-Нем*, Mila Hoshi, Warszawa 2015, s. 91 [+ wersja online].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Ян Вавжинчик, Элиза Малэк, *Русская лексика. Библиографические характеристики*. Выпуск 6: *Нен-Повр*, Mila Hoshi, Warszawa 2015, s. 93 [+ wersja online].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Ян Вавжинчик, Элиза Малэк, *Русская лексика. Библиографические характеристики*. Выпуск 7: *Повс-Рес*, Mila Hoshi, Warszawa 2015, s. 94 [+ wersja online].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Ян Вавжинчик, Элиза Малэк, *Русская лексика. Библиографические характеристики*. Выпуск 8: *Ретс-Стер*, Mila Hoshi, Warszawa 2015, s. 98 [+ wersja online].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Ян Вавжинчик, Элиза Малэк, *Русская лексика. Библиографические характеристики*. Выпуск 9: *Стес-Харц*, Mila Hoshi, Warszawa 2015, s. 98 [+ wersja online].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Ян Вавжинчик, Элиза Малэк, *Русская лексика. Библиографические характеристики*. Выпуск 10: *Хари-Яшчек*, Mila Hoshi, Warszawa 2015, s. 106, [1] [+ wersja online].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Jan Wawrzyńczyk, Magdalena Kuratczyk, Eliza Małek, Halina Bartwicka, *Wielki słownik polsko-rosyjski = Польско-русский словарь*, redaktor naczelny Jan Wawrzyńczyk, wyd. 1, 1. dodruk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015, s. 922, [2].
- [Jan Wawrzyńczyk, Eliza Małek] Jan Wawrzyńczyk, Magdalena Kuratczyk, Eliza Małek, Albina Gołubiewa, Halina Bartwicka, Andrzej Wawrzyńczyk, *Wielki słownik rosyjsko-polski = Русско-польский словарь*, redaktor naczelny Jan Wawrzyńczyk, wyd. 1, 1. dodruk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015, s. 937.
- Katarzyna Wojan, *Język potoczny w polskiej lingwistyce. Materiały do Przewodnika leksykalno-bibliograficznego*, w: „*Mówimy jak mówimy... Gdzie ukryta jest potoczność?*”, red. Marcelina Grabska, Żanna Śladkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2015, s. 43–83 [praca zawiera dział *Rusycystyka*, s. 80–82].

2016

- Alexandra Berlina, *Słownik obrazkowy na co dzień. Rosyjski, polski, русский, польский*, Pons, Wydawnictwo LektorKlett, Poznań 2016, s. 140.
- Marta Cieśla, *Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, seria Harald G, Firma Księgarska Olesiejuk, cop., Ożarów Mazowiecki 2016, s. 896.
- Ilustrowany słownik rosyjsko-polski*, tekst Tadeusz Woźniak, Wydawnictwo Olesiejuk, cop., Ożarów Mazowiecki 2016, s. 359.
- Piotr Kapusta, *Słownik biznesmena polsko-angielsko-rosyjski*, Publishing House Dr Lex, Kraków 2016, s. 381.
- Dorota Paško-Koneczniak, *Słownik zapożyczeń polskich w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców z regionu suwalsko-augustowskiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2016, s. 165, [1].
- Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 8, pod red. Wojciecha Chlebdy, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2016, s. 304.
- Rozmówki rosyjskie*, oprac. przez zespół redakcyjny Lingea, wyd. 4, Lingea, Kraków 2016, s. 320 [tytuł okładkowy: *Lingea rozmówki rosyjskie ze słownikiem i gramatyką*].
- Słownik podstawowych terminów z zakresu ubezpieczeń społecznych polsko-angielsko-niemiecko-rosyjski*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, wyd. 4, [s.n.], Warszawa 2016 (Biuro Poligrafii ZUS, Warszawa), s. 161, [1].
- Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, oprac. Julia Piskorska, Elżbieta Szczygielska, Wydawnictwo Literat, Toruń 2016, s. 347.
- Wojciech Sosnowski, Anna Kisiel, Violetta Koseska-Toszewska, *Leksykon odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim*, t. 1–, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2016.
- Wielki słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, projekt programu Aleksander Mucha, Katarzyna Janus-Kwiatkowska, przygotowanie i opracowanie danych Anna Jadczyk, Katarzyna Janus-Kwiatkowska, programowanie Aleksander Mucha, Wydawnictwo Naukowe PWN, cop., Warszawa 2016 [1 pamięć USB (Flash Drive)].
- Wielki słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski (= польско-русский, русско-польский). 300 000 haseł i wyrażień. Obszerny suplement poświęcony Rosji oraz Unii Europejskiej po polsku i po rosyjsku*, pod red. Sergiusza Chwatowa, Mikołaja Timoszuka, Rea-SJ, Konstancin-Jeziorna 2016, s. 1721.
- Mirosław Zybert, *Rosyjski w podróży: rozmówki 3 w 1*, konsultacja językowa: Nina Gierus, Wydawnictwo Lingo, cop., Warszawa 2016, s. 236 [+ 1 dysk optyczny (CD-ROM)].

BIBLIOGRAFIA

- Grzegorzycyk P., *Index lexicorum Poloniae. Bibliografia słowników polskich*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967.
- Lewanski R.C., *A Bibliography of Slavic Dictionaries*, vol. 3: *Russian*, The Johns Hopkins University Bologna Center Library Publications, 7, World Bibliography of Dictionaries, 2nd rev. and enl. ed., Editrice Compositori, Bologna 1972.
- Piotrowski T., *Z zagadnień leksykografii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1994.
- Wawrzyńczyk J., *O rozwoju leksykografii rosyjsko-polskiej*, „Przegląd Ruscystyczny” 1992, nr 3–4 s. 53–63.
- Wawrzyńczyk J., *Piotr Dubrowski i jego Dokładny słownik ruskiego i polskiego z 1877 roku*, w: *Opuscula Polonica et Russica*, t. 3, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.
- Wojan K., *Bibliografia polsko-rosyjskich i rosyjsko-polskich słowników przekładowych za lata 1990–2005 w układzie chronologicznym*, „Przegląd Ruscystyczny” 2006, nr 1 (113), s. 65–80.
- Wojan K., *Język rosyjski w polskiej leksykografii przekładowej. Bibliografia słowników za lata 1795–2005*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006.
- Wojan K., *Z polskiej leksykografii przekładowej. Bibliografia słowników z językiem rosyjskim za lata 2005–2011 w układzie chronologicznym*, „Przegląd Ruscystyczny” 2013, nr 1 (141), s. 133–159.
- Wojan K., *Język angielski w polskiej leksykografii. Słowniki przekładowe lingwistyczne i encyklopedyczne wydane w latach 1782–2012*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013.
- Wojan K., *Język angielski w polskiej leksykografii. Słowniki przekładowe terminologiczne wydane w latach 1782–2012*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014.
- Wojan K., *Z dziejów leksykografii polsko-rosyjskiej. Słowniki lingwistyczne (bibliografia za lata 1700–2015)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016.
- Wojan K., *Bibliografie słowników jako narzędzie opisu historii leksykografii polskiej*, w: *Program warsztatów Bibliografia jako narzędzie w humanistyce cyfrowej*, Warszawa, IBL PAN, 29 II 2016, Abstrakty, Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN w ramach prac Grupy Roboczej DARIAH-PL „Filologia cyfrowa”, http://chc.ibl.waw.pl/pl/program-warsztatow-bibliografia-jako-narzedzie-w-humanistyce-cyfrowej/#abstrakt_3_5; a także „Biuletyn Polonistyczny” 2016, <https://biuletynpolonistyczny.pl/events/297/detail> (12.06.2016).

Катажина Воян

ИЗ НОВЕЙШЕЙ ПОЛЬСКОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ С РУССКИМ ЯЗЫКОМ.
 БИБЛИОГРАФИЯ СЛОВАРЕЙ 2010–2016 ГГ.
 В ХРОНОЛОГИЧЕСКОМ ПОРЯДКЕ

Резюме

Настоящая статья представляет собой хронологический библиографический перечень 231 словаря с русским языком, изданных в Польше, или польских авторов, изданных за границей в 2010–2016 гг. Он охватывает типологически разные дву- и многоязычные лексикографические работы: общие словари, тематические, филологические, идеографические, ономастические, терминологические, глоссарии, обратные словари, лексикографические дополнения, указатели терминов, трансляторы, библиографические словари и т.п. Предлагаемая библиография экспонирует богатство культурного наследия и интеллектуальных достижений польского народа и отражает вклад в мировую науку, внесенный польскими учеными и полонийными деятелями, а также лицами имеющими польское происхождение.

Katarzyna Wojan

THE LATEST POLISH LEXICOGRAPHY WITH THE RUSSIAN LANGUAGE.
 BIBLIOGRAPHY OF DICTIONARIES FOR THE PERIOD 2010–2016
 IN CHRONOLOGICAL ORDER

Summary

The study comprises a chronological list of 231 dictionaries of the Russian language published in Poland or by Polish authors abroad in the years 2010–2016. Various types of bilingual and multilingual lexicographical works have been listed, including: general, thematic, philological, ideographic, onomastic, bibliographic and terminology dictionaries; glossaries, reverse dictionaries, lexicographical supplements, indexes of specialist terms and translators. The study shows the richness of the cultural heritage and intellectual achievements of the Polish nation, highlights the contribution of the Polish scholars, emigration activists and people with Polish roots to the world lexicography.

BOŻENA ŻEJMO
UMK Toruń

Joanna Czczott, *Petersburg. Miasto snu*,
Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2017, 376 s.

W jednym z wywiadów Joanna Czczott, zapytana o pomysł na swą książkę, odpowiedziała: „Przyglądałam się kolejnym mitom, na których powstał Petersburg. Konfrontowałam obowiązującą wersję historii Petersburga z historiami osobistymi — petersburskie mity mają niewiele wspólnego z prawdą. Okazuje się, że poza oficjalnym kadrem pozostaje wiele osób, ich biografie są wymazywane; mało tego — historie tych osób są dla nich samych śmiertelnie niebezpieczne. Ludzie ci muszą zrezygnować z części swoich biografii, nie przekazują pamięci dalej, w rezultacie wiele osób nie wie, kim jest, jaka jest przeszłość ich rodzin. Mity zaś potrzebne są dzisiejszym władzom”. W odpowiedzi na pytanie „W jakim sensie władze ich potrzebują?”, autorka wyjaśnia: „Prawda zagraża przyjętej przez władze narracji. Kreml chce na przykład opierać się na micie Piotra I. Car miał zacząć dzieło, które dziś kończy Władimir Putin; pierwszy zbudował miasto, drugi wieńczy jego pracę, tworząc tamę, mającą zabezpieczyć Petersburg przed wodą — to wspaniała kłamra. Piotr I w tym przypadku służy do budowania autorytetu Kremla, jest jednym z kulturowych filarów władz” (Z. Rokita, J. Czczott, *Petersburg — miasto paradoksalne*, <http://new.org.pl/5625-petersburg-miasto-paradoksalne>).

Z deklaracji autorki wynika zatem, że jej celem była weryfikacja pewnych oficjalnych narracji kontrastujących z opowieściami bohaterów jej książki. Warto przyrzeć się bliżej tak ambitnemu zadaniu i jego rezultatom.

Pierwsza odsłona niewygodnej prawdy dotyczy praktycznie nieznanego w Polsce tematu rdzennych narodów ziemi petersburskiej. Królującemu od pokoleń mitowi, że Petersburg powstał na bezludnych błotach, polska pisarka zadaje kłam, przytaczając historię autochtonów, zamieszkujących Newski Kraj na długo przed pojawieniem się tam Piotra I: „Nie, to nieprawda, że wcześniej były tu tylko błota i bagniste pustkowie. [...] Nie, to nieprawda, że wcześniej ziemie te były niezamieszkałe. Od średniowiecza żyli tu Iżorowie i Wodowie. A także Finowie ingermanlandzcy, Wepsowie i liczni cudzoziemcy, głównie Szwedzi. Tereny wokół dzisiejszego Petersburga nazywano Ingrią, Ongrią lub Ingermanlandią. U progu XVIII wieku mieszkało na nich około sześćdziesięciu tysięcy osób” (s. 17). W ślad za rosyjskim historykiem

Konstantinem Żukowem, Joanna Czczott postuluje, by zgłębiać dzieje Rosji nie przez pryzmat rosyjskiej państwowości, jak najczęściej to czyniono, ale regionów. To one właśnie, „choć przechodziły przez wieki z rąk do rąk, mają swoją tożsamość i niezbywalną specyfikę” (s. 31).

We wsi Łużyce, na brzegu Zatoki Fińskiej (ok. 150 km od Petersburga) Joanna Czczott spotkała się z potomkami Wodów, którzy opowiedzieli jej, jak pod koniec lat 90. XX wieku próbowali założyć muzeum swojego narodu. W celu uniknięcia jakichkolwiek kontrowersji miało ono powstać w odległej od Petersburga małej miejscowości, w drewnianej chałupie. Niestety, niemal natychmiast zaczęły się kłopoty. Media sięgnęły po nowomowę z czasów radzieckich — mówiono o szkodnikach, o etnoseparatyzmie, o utrudnianiu rozwoju regionu. Zbiegło się to w czasie z planami budowy wieżowca Gazpromu na petersburskiej wyspie Ochcie, gdzie niegdyś mieściła się „przedpiotrowa” osada. Na miejscu rozkopanym pod budowę odkryto ruiny twierdzy Nienszanc. Historia tej twierdzy i wsi Łużyce to dwie części tej samej opowieści — opowieści o tym, „co przez trzy wieki próbowano zakopać, i co uparcie, w najmniej dogodnych chwilach, wydostawało się na światło dzienne” (s. 34).

Na początku XXI wieku, po latach uporczywych starań i zbierania dowodów na istnienie, Wodowie zostali wpisani na listę rdzennych narodów Rosji. Jednakże ich walka o tożsamość wciąż trwa: po dwukrotnym pożarze muzeum Wodów — podejrzewano podpalenie — zbudowano trzecie. Do oficjalnego otwarcia nigdy jednak nie doszło. Na wszelki wypadek Wodowie tworzą swoje muzeum w Internecie. Fakt ten polska dziennikarka puentuje bardzo wymowną w kontekście rosyjskich dziejów frazą „Internet nie płonie”. Trzeba przyznać, że nawiązanie do Bułhakowowskich rękopisów to trafna asocjacja — w Rosji władza zawsze bała się ducha wolności i nigdy nie zdołała ostatecznie go stłamsić.

Inną prawdę, jakiej, zdaniem Joanny Czczott, lękają się rosyjskie władze, odsłania książka Siergieja Jarowa *Etyka blokady* (nakład — zaledwie 800 egzemplarzy). To jedyna w Rosji publikacja, która pokazuje, jak układały się relacje między mieszkańcami Leningradu w czasach hitlerowskiego oblężenia miasta. Wbrew obowiązującej narracji, budowanej według schematu: tragiczne doświadczenia — heroizm — zwycięstwo jako nagroda za wysiłek, Jarow opisuje skrajne formy rozpadu fizjologicznego i rozpadu człowieczeństwa. Swoje podejście badawcze historyk określił w następujący sposób: **„Чтобы понять, как выстоял человек, надо принимать его таким, каким он был — без попыток смягчить рассказ, без искажений и умолчаний. Лишь увидев ленинградца-блокадника во всем многообразии его противоречивых характеристик, рассмотрев те грани его облика, в которых светлое перемешивалось с темным, мы можем представить и глубину той чаши испытаний, которую ему пришлось испытать, и цену, заплаченную за то, чтобы не только выжить, но и сохранить человеческое достоинство”** (С.В. Яров, *Блокадная этика. Представ-*

ления о морали в Ленинграде в 1941–1942 гг., Центрполиграф, Санкт-Петербург 2011, s. 5. Por. także B. Pawletko, *Blokada Leningradu i jej reprezentacje w świetle innych doświadczeń granicznych*, Śląsk–SIW, Katowice 2016). W micie heroicznych leningradczyków rysuje się szczylna: człowiek jest zdolny zarówno do wzniosłej szlachetności, jak i do niskiej podłości. Sytuacje ekstremalne rodzą nie tylko bohaterów, ale także tchórzy. To, oczywiście, myśl nienowa. Światły Puszkina rozumiał, że człowiek jest skomplikowany i straszny. Pisał o tym w *Uczcie podczas dżumy*. Można też wspomnieć słynny spór dwóch rosyjskich pisarzy-łagierników Aleksandra Sołżenicyna i Warłama Szalamowa. Tam, gdzie pierwszy błogosławił (np. na łamach *Archipelagu GULag*, t. II) łagrowe doświadczenie jako najlepszy uniwersytet życia, drugi przeklinał je za totalną degrengoladę ludzkiej moralności. Polemikę tę próbował wyważyć polski pisarz, więzień sowieckiego obozu w Jarcewie Gustaw Herling-Grudziński, konstatując, że podczas gdy jednym cierpienie uszlachetnia, innym upodla. Postawa Polaka zdaje się najbliższa Jarowowi. Zapewne rosyjski historyk podpisałby się też pod słowami innej wybitnej Polki, Wisławy Szymborskiej, która w wierszu *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej* wypowiedziała słynną frazę: „Tyle wiemy o sobie, ile nas sprawdzono”. Wymowny zdaje się fakt, jak bardzo słowa polskiej noblistki korespondują z mottem (cytatem z *Hamleta*), którym Siergiej Jarow rozpoczyna swą opowieść o leningradzkiej blokadzie: „Panie, wiemy, czym jesteśmy, lecz nie wiemy, czym możemy być”. Sięgając po autorytet angielskiego klasyka, rozumiejącego złożoność ludzkiej natury, Siergiej Jarow wychodzi poza tradycyjną rosyjską postawę lubującą się w skrajnościach, odrzucającą wszelkie pośrednie formy (Por. M. Bierdiajew, *Rosyjska idea*, tłum. J. C. - S. W., Fronda, Warszawa 1999).

Nie mniej bolesna niż wspomnienia o blokadzie, jest dla dzisiejszych mieszkańców Petersburga (jak i dla wszystkich Rosjan) pamięć o ofiarach stalinowskich represji. W rozdziale *Ostatnie adresy* Joanna Czechtz zwraca uwagę na projekt Memoriału „Ostatni adres”, w ramach którego na fasadach domów wywieszane są imienne tabliczki ku czci represjonowanych. Projekt jest inicjatywą społeczną, finansowaną z dobrowolnych datków zbieranych przez Internet. Dane o ofiarach pochodzą z bazy danych Stowarzyszenia Memoriał, badającego od 30 lat „białe plamy” historii ZSRR. Stosunek władzy do projektu nie jest jednoznaczny. Na łamach „Gazety Petersburskiej” zdegustowany dziennikarz zapytuje: „Co by było, gdyby okazało się, że tabliczkami trzeba obwiesić całe miasto?” Ciekawe jednak, że i samo społeczeństwo rosyjskie jest w tej kwestii podzielone. Ci, których bliscy byli bezpośrednio dotknięci represjami, wspierają inicjatywę, tymczasem właściciele domów, na których wywieszane są tabliczki, niejednokrotnie zgłaszają sprzeciw. Ci ostatni argumentują swój sceptycyzm „zbyt mroczną formą tabliczek, nadającą budynkom cmentarny charakter” (C. Рейнсфорд, *„Последний адрес”: как в России борются с ностальгией по Сталину*, https://www.bbc.com/russian/russia/2016/02/160222_russia_ussr_stalin_victims. Inną,

żywo dyskutowaną w tym kontekście kwestią jest praktyka upamiętniania osób będących nie tylko ofiarami, ale też sprawcami terroru. Wiele kontrowersji powstało wokół postaci Jeronimasa Uborevičiusa, znanego między innymi z krwawego tłumienia powstań chłopskich podczas wojny domowej w Rosji. W odpowiedzi na tę krytykę twórcy projektu „Ostatnie adresy” Siergiej Parchomienko oświadczył, że jego zamiysł z założenia wyklucza postawę oceniającą wobec „losów postaci historycznych” (*Памяти палача*, <http://www.jacta.ru/russia/article/?id=2772>).

Do tematu sowieckiego terroru Czeczott powraca w rozdziale *Gułag-tournée* (s. 220–240), gdzie opisuje petersburski teatr, peregrynujący po najdalszych zakamarkach kraju i wystawiający sztuki o Gułagu na scenach, które budowali więźniowie. To niełatwa lekcja historii uświadamiająca Rosjan i osławiająca ich z tabuizowaną przeszłością. Niełatwa również dla samych inicjatorów akcji: „Baliśmy się, jadąc tutaj. Może dotykamy czegoś ukrytego, czego nie wolno dotykać” (s. 228). Potwierdzenie słuszności swych intencji artyści Teatru Interiornego odnaleźli u wybitnego, choć nieco zapomnianego (polskim czytelnikom przypomniał go niedawno Bartosz Osiewicz w monografii *Formy i źródła poezji Aleksandra Galicza*, Wydawnictwo UAM, Poznań 2016) barda Aleksandra Galicza, który w wierszu *Pytanie, synkowie* postulował: „Zapytajcie ojca, co i jak? Zapytajcie ojca, co i jak? / Co, dlaczego, kiedy, jak i gdzie? / Wciąż pytajcie, choćby miał się wściec. / Wreszcie coś wam będzie musiał rzec” (cyt. za omawianą książką, s. 228–229). Cóż więc rzekli mieszkańcy rosyjskiej „głębinki” po obejrzeniu sztuki o Gułagu? Odpowiedzi wydają się znamienne. Młodzi żyją w całkowitej nieświadomości („Ja nawet nic o tym nie wiem. Nie pytałam rodziców”), w najlepszym zaś przypadku ich pojęcie o przeszłości jest bardzo mgliste („Nic nie pozostało po tym w pamięci, oprócz pojęcia ‘strefa zamknięta’. Ale co to pojęcie za sobą niesie, co tam się działo, już nie wiadomo”). Starsze pokolenie jest głęboko podzielone: ci, „którzy budowali komunizm”, odebrali spektakl „jako obrazę”, a w Stalinie wciąż widzą nie dyktatora, a tego, który „poprawił poziom życia”. Jednych spektakl wzruszył do łez „prawdziwością”, inni odnieśli się do prawdy historycznej sceptycznie („Jeśli kogoś posadzili, to znaczy, że mieli za coś”). Jedni chcą wspominać, inni wolą milczeć, poczucie winy miesza się ze strachem. Żal nad ofiarami sowieckiej epoki miesza się z żalem nad pogrzebanymi ideami. Gułag-tournée jasno pokazuje, że trauma stalinowskiego terroru po dziś dzień nie została w Rosji przepracowana. Wybitny roszjoznawca Alexander Etkind (profesor European University Institute we Florencji) w swej ostatniej książce o kulturowych mechanizmach pamięci po upadku ZSRR pesymistycznie konstatuje, że refleksja nad sowiecką katastrofą przybiera „zniekształcone” formy, ponieważ konsensus w sprawie przeszłości nie został wypracowany. Reżim polityczny doznał wprawdzie wielu transformacji, jednak unika jednoznacznej oceny historii. Jak to możliwe, zapytuje badacz, że w Wołogdzie, która pochłonięła tysiące ludzkich istnień, nie powstał pomnik ku ich czci? (А. Эткінд,

Кривое горе. Память о непогребенных, wydawnictwo?, Moskwa 2016, s. 224).

Z całą pewnością tylko kolejne akty wspominania zapomnianego, odzyskiwania tego, co zostało wyparte, pomogą scalić współczesną kulturę rosyjską i przywrócić jej życiodajną energię. Taka praca w Rosji trwa. W 2001 roku w Moskwie otwarto Państwowe Muzeum Historii GUŁagu, gdzie zgromadzono tysiące dokumentów, listów, wspomnień, a także rzeczy osobiste byłych więźniów sowieckich łagrów. W muzealnym archiwum znajdują się również dzieła sztuki więzionych artystów oraz współczesnych autorów, proponujących własną interpretację tematu (Zob. Музей истории ГУЛАГА, <http://www.gmig.ru/o-muzee>).

Kiedy w roku 2011 prezydent Rosji Dmitrij Miedwiediew ogłosił swą „trzecią” (po chruszczowowskiej i gorbaczowowskiej) destalinizację, w odpowiedzi petersburska filia „Memoriału” zaproponowała utworzenie „Wirtualnego Muzeum GUŁagu”. Jest to ekspozycja zarówno relikwii GUŁagu, jak i katalog miejsc pamięci, pomników i muzeów, jakie powstały na ruinach imperium sowieckiego w ciągu ostatnich dziesięcioleci (Zob. Виртуальный музей Гулага, <http://www.gulagmuseum.org/start.do>).

Coraz większa część naszej pamięci znajduje schronienie w Internecie. Tę wirtualną księgę można czytać niezależnie od polityki, cenzury i upływu czasu, nie mieszcząca też w niej miejscowe duchy. Pamięć, jaką przechowuje wszechświatowa sieć, będzie żyła wiecznie, a przynajmniej dość długo.

Książkę Joanny Czeczott zamykają opowieści o bezideowości współczesnego Petersburga. Komuniści, którzy na wieść, że Leonardo DiCaprio ma zagrać Lenina, domagają się od niego, aby po tej roli już zawsze odmawiał grania czarnych charakterów i nauczył się historii Związku Radzieckiego — to karykatura ideowych komunistów sprzed stu lat. Bananowa petersburska młodzież, zauroczona Putinem i w równym stopniu pieniędzmi swych rodziców, narzeka na konsumpcjonizm i skarży się, że brakuje jej wielkiej idei. Brak idei i możliwości kanalizowania społecznych nastrojów (w demokratycznych krajach służą do tego media czy niezależne partie polityczne) prowadzi zaś do radykalizacji postaw. Nie należy jednak zapominać, że ów problem braku atrakcyjnej idei jest bólem nie tylko współczesnej Rosji, ale także wielu europejskich społeczeństw.

Polscy czytelnicy żywo zareagowali na książkę o Petersburgu (zob. <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/petersburg>). Już można mówić o jej sukcesie, o czym świadczą: nagroda Warszawskiej Premiery Literackiej za książkę roku 2017 (zob. <https://czarne.com.pl/wydarzenia/2068>) oraz nominacja do nagrody im. R. Kapuścińskiego 2018 roku.

ŻANNA SŁADKIEWICZ

Uniwersytet Gdański

ALEKSANDRA KLIMKIEWICZ

Uniwersytet Gdański

II Międzynarodowa Konferencja Naukowa

Mowa – człowiek – świat: perswazja językowa w różnych dyskursach,
Gdańsk, 10–11 maja 2018 roku

10–11 maja 2018 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego odbyła się II Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu *Mowa – człowiek – świat: perswazja językowa w różnych dyskursach* zorganizowana przez pracowników Instytutu Rusycystyki i Studiów Wschodnich.

Konferencję otworzyła Prorektor ds. Kształcenia Uniwersytetu Gdańskiego dr hab. Anna Machnikowska, prof. UG, która uwypukliła aktualność tematyki podjętej w ramach konferencji poprzez podkreślenie wielowymiarowości i wielopoziomowości zjawiska manipulacji szczególnie w dobie rozwoju technologii medialnych i kształtowania nowych modeli komunikacyjnych i znaczeniowych, które rodzą nowe pytania dotyczące specyfiki mechanizmów oddziaływania. Prodziekan ds. nauki dr hab. Tomasz Swoboda, prof. UG, wskazał na fascynujący wymiar badań języka przekonywania i postulował konieczność popularyzowania wiedzy na temat zjawiska manipulacji i perswazji językowej w szeroko pojętym kontekście społeczny i kulturowym. Gości konferencji powitali Kierownik Katedry Pragmatyki Komunikacji i Akwizycji Języka dr hab. Żanna Sładkiewicz, prof. UG i zastępca Dyrektora Instytutu Rusycystyki i Studiów Wschodnich dr Aleksandra Klimkiewicz.

Akcentowane przez organizatorów wielowymiarowe podejście do pragmatykonu mechanizmów oddziaływania słownego, opierającego się na idei rozumienia mowy jako narzędzia inicjującego działalność kognitywną i behawioralną człowieka, pozwoliło zaprosić do refleksji nad komunikacją perswazyjną szerokie grono specjalistów – lingwistów, medioznawców, literaturoznawców, psychologów, politologów, socjologów, historyków sztuki i pedagogów. Geografia konferencji była imponująca, wzięli w niej bowiem udział naukowcy z Rosji (Moskwy, Petersburga, Niżnego Nowogrodu, Czełabińska, Kazania, Rostowa nad Donem, Kaliningradu), Białorusi (Grodna, Witebska), Ukrainy (Kijowa, Charkowa, Odessa), Litwy (Wilna), Stanów Zjednoczonych (Syracuse, NY), a także badacze ze znaczących ośrodków naukowych w Polsce (Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Łódzkiego,

Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego i różnych jednostek strukturalnych Uniwersytetu Gdańskiego.

Sekcję plenarną konferencji otworzyła Grażyna Habrajska (Uniwersytet Łódzki). Biorąc pod uwagę dyskurs jako zbiór wartości powstałych w wyniku interpretacji tekstów pozostających w pamięci i aktywowanych w zależności od potrzeb komunikacyjnych, prelegentka podkreśliła, że dyskursy rozwijają się w swoich własnych polach interpretacyjnych i szczegółowo przedstawiła analizę pół interpretacyjnych czterech typów dyskursu: naukowego, prawnego, medialnego i artystycznego. Celem wykładu Jolanty Maćkiewicz (Uniwersytet Gdański) była demonstracja technik perswazyjnych i manipulacyjnych w codziennej prasie z wykorzystaniem fotografii. Fotografia jest częścią wiadomości polikodowej, której ogólny efekt perswazyjny posiada wymiar nie sumaryczny, lecz multiplikacyjny. Katarzyna Kłosińska (Uniwersytet Warszawski) przedstawiła analizę multimodalnego charakteru polskich programów telewizyjnych, w których komunikatowi słownemu towarzyszy pasek informacyjny (ticker). Zoja Nowożenowa i Aleksandra Klimkiewicz (Uniwersytet Gdański) przybliżyły specyfikę funkcjonowania słowa obcojęzycznego w dyskursie politycznym, reklamowym i ezoterycznym. Prelegentki zauważyły, że pragmatyczna siła i realizacja funkcji oddziałującej w elementach obcojęzycznych odpowiada parametrom instytucjonalizacji tekstów w badanych dyskursach. Największe zainteresowanie zebranych wywołała przedstawiona analiza porównawcza mechanizmu manipulacyjnego wykorzystującego rusycyzm „nowiczok” (novichok) w zachodnioeuropejskiej i rosyjskiej przestrzeni medialnej. Olga Frołowa (Moskiewski Uniwersytet Państwowy im. Łomonosowa) rozpatrywała trzy aspekty manipulacji słownej w rosyjskich mediach: referencjalny, modalny i gatunkowy. Zabiegi manipulacyjne były bogato ilustrowane przykładami z radia „Echo Moskwy”, wypowiedziami politologów i przedstawicieli służb gospodarczych Moskwy. Sekcję plenarną zamknął wykład Jeleny Borysowej (Państwowy Moskiewski Uniwersytet Lingwistyczny) i Lidii Matwiejewej (Moskiewski Uniwersytet Państwowy im. Łomonosowa), w którym autorki przedstawiły próbę stworzenia teorii oddziaływania słownego opartej na przesłankach psychologicznych, lingwistycznych i psycholingwistycznych z wykorzystaniem rezultatów analizy oddziaływania w mediach i reklamie oraz komunikacji społecznej. Wystąpienia plenarne zakończyła dyskusja wzbogacona cennymi uwagami, która dostarczyła nowych inspiracji i wielu badaczom pomogła wyznaczyć nowe pola do dalszej pracy naukowej.

Interdyscyplinarne podejście w badaniach zjawiska oddziaływania słownego pozwoliło organizatorom wyznaczyć aż siedem sekcji. Prace w sekcji Dyskurs medialny skupiły badaczy zajmujących się takimi aspekta-

mi perswazji w środkach masowego przekazu jak cechy walki ideologicznej, przejawy wrogości w języku, kształtowanie wizerunku czytelnika we współczesnej publicystyce oraz pozytywnego obrazu rzeczywistości w tekstach informacyjnych, manipulacyjnego potencjału replik dziennikarzy radiowych i telewizyjnych, technik indywidualnej manifestacji w publicznej komunikacji medialnej, humoru jako skutecznego środka oddziaływania w mediach, a także zmniejszania wartości obrazu medialnego oponenta poprzez wskazanie na jego „odchylenia” przez użycie metaforycznego modelu patologii psychicznej. Rozpatrywano również przyczyny wypowiedzi niezdyktowanych normatywnie w sieci, mechanizmy tworzenia i dystrybucji fake newsów przez pryzmat zmieniających się wektorów interakcji uczestników dyskursu wirtualnego oraz taktyki manipulacji w nieprofesjonalnej krytyce online. Sekcja Dyskursu politycznego została zdominowana przez analizy wypowiedzi liderów politycznych, które w szerokim rozumieniu podporządkowały się jednemu z segmentów dyskursu medialnego. Przedstawiono strategię perswazyjne w politycznym dyskursie parlamentarnym na podstawie analiz wystąpień liderów politycznych, przemówień inauguracyjnych, wypowiedzi codziennych, komunikatów wyborczych, rekonstrukcji obrazu medialnego kraju, protestów antyrządowych w ocenie mediów, pojęcia wolności w optyce dychotomii SWOI–OBCY, językowemu life coachingowi w dyskursie neoliberalnym. Wystąpienia w sekcjach Dyskursu lingwistycznego i psychologicznego wskazały na różnorodność i wzajemne powiązania dyskursów i podejść do rozpatrywania oddziaływania słownego. Analizowano manipulacyjny wymiar zapożyczeń łacińskich w tkance miejskiej, emocjonalność przysłówków w języku rosyjskim, taktyki leksykograficzne, nazewnictwo barw w dyskursie reklamowym, skuteczność perswazji i manipulacji w dyskursie penitencjarnym, perswazyjne kategorie ilościowe i jakościowe.

Uczestnicy sekcji Dyskursy kultury zaprezentowali wyniki badań oddziaływania słownego w ujęciu kulturologiczno-socjologicznym, prezentując elitarystyczne i społeczne modele komunikacyjne, projekcje obrazów przyszłości, badania asocjacyjne z zakresu konotacji wartościująco-oceniających w różnych kulturach komunikacyjnych, portret współczesnego męskiego bohatera literackiego w dyskursie literatury pięknej i kultury, manipulację w dyskursie literackim i dramatycznym oraz perswazyjne zabiegi (orto)graficzne. Obrady w sekcji Dyskursu religijnego połączyły badaczy, zajmujących się analizą możliwości oddziaływania manipulacyjnego przez wykorzystanie modlitwy w dyskursie religijnym i sektańskim. Rozpatrywano modlitwę kanoniczną, poetycką, autoprezentacje leaderskie we wspólnotach, sferę atrakcyjności perswazyjnej nabożeństwa i wydawnictwa dla duszpasterzy, związanych z koniecznością kształtowania u duchownych umiejętności właściwego przekazu, argumentacji, perswazji, konstruowania tożsamości wiernych. Sekcja Dyskursu psychologiczno-pedagogicznego skupiła naukowców, którzy podzieli się wynikami wieloletnich

SPRAWOZDANIA

badania nad sugestywnym potencjałem relacji w spontanicznym polilogu, dyskursem pedagogicznym w ujęciu lingwokulturologicznym, wychowawczym, zawodowym i genderowym.

Duże zainteresowanie tematyką konferencji potwierdziło, że badania poświęcone współczesnej komunikacji przekonywującej to perspektywiczny i nie do końca określony kierunek w badaniach humanistycznych. Sukces dwóch pierwszych edycji konferencji, której efektem jest kilkutomowa monografia zbiorowa, nie oznacza zakończenia poszukiwań odpowiedzi na pytania o istotę perswazji językowej. Przeciwnie, chcemy po raz kolejny zaprosić Państwa do naukowej dyskusji podczas III edycji konferencji zaplanowanej na maj 2020 roku.

N O T Y O A U T O R A C H

ADAM JASKÓLSKI

Dr, adiunkt w Zakładzie Komunikacji Językowej w Instytucie Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego; tłumacz języka rosyjskiego; ukończył studia doktoranckie na UMK w Toruniu. Autor 17 publikacji naukowych, w tym monografii *Dyskurs polityczny w Rosji. Analiza pragmatyngwistyczna* (Toruń 2014). Zainteresowania badawcze skupiają się wokół pragmatyki, analizy dyskursu ideologicznego oraz rosyjskiej gwary staroobrzędowców mieszkających w Polsce.

Kontakt: a.jaskolski@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-9916-2530

JOANNA JERECZEK-LIPIŃSKA

dr hab., profesor nadzw., dyrektor Instytutu Filologii Romańskiej Uniwersytetu Gdańskiego i Kierownik Katedry Językoznawstwa i Dydaktyki Instytutu Filologii Romańskiej, profesor wizytujący w Université Catholique de Louvain-la-Neuve w Belgii. Zajmuje się analizą dyskursywną współczesnego dyskursu politycznego Francji, badaniami semantyczno-dyskursywnymi i leksykometrycznymi języka mediów i polityki oraz dydaktyką nauczania języka francuskiego jako obcego. Jest autorką kilkunastu artykułów z zakresu dyskursu politycznego i dydaktyki oraz dwóch monografii: *Didactique des discours en français langue étrangère* (Gdańsk 2007) i *De la désidéologisation progressive du discours politique à l'ère du Net* (Gdańsk 2009). W roku 2018 ukaze się monografia *La communication politique évolutive en France – Emmanuel Macron – Président, le discours présidentiel sous la Ve République*.

Kontakt: filjj@ug.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3347-235X

ALEKSANDER KIKLEWICZ

Pracuje w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Kierownik Zakładu Komunikacji Społecznej i Języka Mediów. Dyrektor Centrum Badań Europy Wschodniej UWM w Olsztynie. Redaktor naczelny czasopisma „Przeгляд Wschodnioeuropejski”. Redaktor trzech serii wydawniczych. Autor ponad 450 publikacji, w tym 21 monografii. Publikował w wielu językach i w wielu krajach. Przedmiotem zainteresowań jest teoria i filozofia języka, metodologia badań lingwistycznych, socjologia językoznawstwa, gramatyka funkcjonalna, składnia semantyczna, komunikologia i pragmatyka językowa, psycholingwistyka i semantyka kognitywna, semantyka logiczna, językoznawstwo konfrontatywne: polsko-wschodniosłowiańskie oraz słowiańsko-germańskie. Kierownik

NOTY O AUTORACH

bądź wykonawca kilku projektów naukowo-badawczych, w tym realizowanych we współpracy międzynarodowej. Jest członkiem Komisji Stylistycznej oraz Komisji Lingwistyki Dyskursu przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów, a także członkiem Socjetas Humboldtiana Polonorum. Jest (powtórnie) członkiem Zarządu Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Kontakt: akiklewicz@gmail.com
ORCID 0000-0002-6140-6368

TATIANA KANANOWICZ

Dr, adiunkt w Katedrze Językoznawstwa i Translatoryki Instytutu Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego. Zajmuje się zagadnieniami z zakresu składni i tekstologii porównawczej, problemami przekładu polsko-rosyjskiego (specjalistycznego, literackiego, ustnego), prowadzi badania dotyczące szeroko rozumianej komunikacji międzykulturowej i wiedzy krajoznawczej (Polska, Rosja, Azja Wschodnia). Kontakt: tatiana.kananowicz@ug.edu.pl
ORCID: 0000-0002-1156-5934

ALEKSANDRA KLIMKIEWICZ

Dr, adiunkt w Katedrze Pragmatyki Komunikacji i Akwizycji Języka Instytutu Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego. Zajmuje się lingwistyką edukacyjną, kształceniem językowym osób dorosłych, uwarunkowaniami językowymi i kulturowymi w komunikacji w kontekście edukacyjnym, nowymi zjawiskami językowymi w rosyjskiej przestrzeni internetowej, prowadzi badania w zakresie lingwodydaktyki komputerowej. Kontakt: a.klimkiewicz@ug.edu.pl
ORCID: 0000-0001-8606-4475.

JOANNA MAMPE

Dr, starszy wykładowca w Katedrze Pragmatyki Komunikacji i Akwizycji Języka Instytutu Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Pracowni Badań nad Socjolingwistycznymi Aspektami Języka oraz Pracowni Badań nad Akwizycją i Nauczaniem Języków Obcych. Członek PSNiWJR, MAPRIAL, PTN, TMJP przy UG, PTR, PTLs. Obiekt zainteresowań badawczych stanowi problematyka glottodydaktyczna (nauczanie języka rosyjskiego, nauczanie języka polskiego jako obcego, akwizycja języka) i językoznawcza (komunikologia, pragmalingwistyka, socjolingwistyka, psycholingwistyka). Autorka i współredaktorka cyklu monografii: *Socjolingwistyczne badania w teorii i praktyce – ujęcie interdyscyplinarne* (Gdańsk 2014–2018), *Problemy współczesnej glottodydaktyki i nauczania przekładu* (2017), *Translatorik, Translationsdidaktik und Fremdsprachendidaktik: Herausforderungen und Perspektiven* (2017). Kontakt: j.mampe@ug.edu.pl
ORCID: 0000-0001-8031-5616

ANDRZEJ NARLOCH

dr hab., profesor nadzw. w Zakładzie Języka Rosyjskiego Instytutu Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zajmuje się współczesnym językiem rosyjskim, zwłaszcza badaniami z zakresu semantyki, leksykologii i składni. W obszarze zainteresowań mieści się również perswazja językowa, strategie komunikacyjne. Jest autorem dwóch monografii: *Активизация субстантивных предложных слово-сочетаний в современном русском языке* (Poznań 2011) i *Цветовые обозначения в русском и польском языках. Структурно-семантический, терминологический и когнитивный аспекты* (Poznań 2013).

Kontakt: endrisz@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0001-5225-289X

MARTA NOIŃSKA

Magister filologii rosyjskiej i filologii angielskiej, asystent w Katedrze Pragmatyki Komunikacji i Akwizycji Języka przy Instytucie Ruscystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego. Członek PTJ. Członek zespołu redakcyjnego „Studia Rossica Gedanensia”. Autorka rozdziałów w monografiach konferencyjnych oraz artykułów w czasopismach naukowych, m.in. w „Slavia Orientalis” i „Przeglądzie Wschodnioeuropejskim”. Zainteresowania badawcze obejmują multimodalną analizę dyskursu, socjolingwistykę i językoznawstwo porównawcze.

Kontakt: marta.noinska@ug.edu.pl

ORCID: 0000-0002-1245-6633

ZOJA NOWOŻENOWA

Dr hab., prof. nadzw. w Katedrze Językoznawstwa i Translatoryki przy Instytucie Ruscystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego. Autorka i współautorka 8 monografii naukowych i podręczników, w tym: *Русское глагольное предложение: структура и семантика* (Moskwa 2016), *Ćwiczenia ze stylistyki i kultury języka rosyjskiego* (Gdańsk 1990), *Разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского языка. Грамматика* (Saratów 1992). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół składni języka rosyjskiego, funkcjonalnych aspektów gramatyki, leksyki i stylistyki oraz problematyki dyskursu, aspektów komunikacji międzykulturowej i międzyjęzykowej, jak również dydaktyki szkoły wyższej.

Kontakt: filzn@ug.edu.pl

ORCID: 0000-0003-3266-8251

ŁADA OWCZYNNIKOWA / ЛАДА ОВЧИННИКОВА

Dr, pracownik Wojenno-Morskiej Akademii w Kaliningradzie w Katedrze Języka Rosyjskiego, członek Pracowni Badań nad Socjolingwistycznymi Aspektami Języka i Pracowni Badań nad Akwizycją i Nauczaniem Języków

NOTY O AUTORACH

Obcych przy Uniwersytecie Gdańskim. Zainteresowania naukowe: problematyka leksykologii, nauczania języka rosyjskiego jako obcego, rosyjskiej literatury i poezji.

Kontakt: minilada83@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7612-7997

URSZULA PATOCKA-SIGŁOWY

Dr, adiunkt w Katedrze Rosjoznawstwa, Literatury i Kultury Rosyjskiej przy Instytucie Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Pracowni Badań nad Komunikowaniem Politycznym. Członek Krakowskiego Towarzystwa Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej Tertium oraz PTR. Zainteresowania naukowe: komunikowanie publiczne, język wypowiedzi dziennikarskiej, autoprezentacja i kreowanie publicznego wizerunku, zróżnicowanie kulturowe jako czynnik determinujący zarządzanie organizacją.

Kontakt: upatocka@ug.edu.pl

ORCID: 0000-0001-8942-3875

GRZEGORZ PRZEBINDA

Filolog rusycysta i historyk idei, wieloletni dyrektor instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ, od 2005 kierownik Katedry Kultury Słowian Wschodnich UJ. Rektor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Pignonia w Krośnie. Autor ponad 300 publikacji, w tym dziewięciu książek na temat kultury i historii Rosji, Ukrainy i Białorusi, także ich związków z Polską. W 1991 uhonorowany Nagrodą Polcul za „współpracę polsko-rosyjską w walce o demokrację”. Ostatnia książka — *Между Краковом, Римом и Москвой. Русская идея в новой Польше* (Moskwa 2013). W 2016 wraz z żoną Leokadią Anną i synem Igorem opublikował przekład *Mistrza i Małgorzaty* z filologicznym komentarzem. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2015) i Medalem Gloria Artis (2018).

Kontakt: grzegorz.przebinda@uj.edu.pl

ORCID 0000-0001-9581-0214

ŻANNA SŁADKIEWICZ

Dr hab., profesor nadzw., kierownik Katedry Pragmatyki Komunikacji i Akwizycji Języka w Instytucie Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Pracowni badań nad perswazją językową; zastępca redaktora nacz. rocznika „Studia Rossica Gedanensia”, członek PTJ i PTR. Opublikowała ponad 80 prac z zakresu językoznawstwa rosyjskiego, frazeologii, komunikologii, pragmalingwistyki, lingwokulturologii, socjolingwistyki, dyskursologii i glottodydaktyki. Autorka i współredaktorka monografii: *Политический фельетон в свете теории речевого воздействия* (Gdańsk 2013); „Słowa, słowa, słowa”... w komunikacji językowej III (Gdańsk 2011); „Mówimy, jak mówimy...”. *Komunikacja w języku po-*

tocznym. Podejście interdyscyplinarne (Gdańsk 2014); „*Mówimy, jak mówimy...*” *Gdzie ukryta jest potoczność?* (Gdańsk 2015); *Imiona komunikacji językowej, czyli demakijażowanie sensów* (Gdańsk 2015); *W poszukiwaniu tożsamości językowej*, t. I (Gdańsk 2016), *Perswazja językowa w różnych dyskursach*, t. I i II (Gdańsk 2017).

Kontakt: filzs@ug.edu.pl

ORCID: 0000-0001-7237-5328

KAROLINA WIELĄDEK

Doktorantka Filologicznego Studium Doktoranckiego Uniwersytetu Gdańskiego, asystent w Katedrze Pragmatyki Komunikacji i Akwizycji Języka przy Instytucie Rusycystyki i Studiów Wschodnich UG. Zainteresowania badawcze: metodyka nauczania języka rosyjskiego jako obcego, w szczególności proces czytania w języku rosyjskim jako obcym, percepcja komunikatów wielokodowych.

Kontakt: karolina.wieladek@ug.edu.pl

ORCID: 0000-0002-8558-0264

KATARZYNA WOJAN

Dr hab., językoznawczyni, leksykografka, bibliografka; rusycystka i fennistka; profesor nadzwyczajny; kierownik Pracowni Języka, Kultury i Gospodarki Finlandii w Instytucie Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego. Autorka i współautorka ponad 190 prac, w tym 18 książek; redaktor naczelny „*Studia Rossica Gedanensia*”. Opublikowała m.in. monografie: *Wstęp do badań wieloznaczności leksemów w ujęciu kontrastywnym* (2010), *Przypadkowe i nieprzypadkowe wędrówki leksemów* (2010), *Rosyjskie leksemy homonimiczne w teorii językoznawczej i praktyce leksykograficznej* (2011), *Język fiński w teorii i praktyce* (2016). Zajmuje się opracowywaniem naukowym spuścizny Zbigniewa Żakiewicza.

Kontakt: finkw@univ.gda.pl

ORCID 0000-0002-0368-727X

BOŻENA ŻEJMO

Dr hab. Bożena Żejmo, rusycystka i bułgarystka, literaturoznawczyni, adiunkt w Katedrze Filologii Słowiańskiej UMK w Toruniu. Zainteresowania badawcze: etyka i literatura, transgresje w literaturze i kulturze, rosyjsko-bułgarskie związki historyczne i kulturowe, pisarstwo Wsiewołoda Garszyna, mit imperium w literaturze rosyjskiej, mentalność rosyjska, literatura rosyjska wobec władzy totalitarnej. Monografie: *Problemy etyczne we współczesnej prozie i publicystyce rosyjskiej (lata 60.–90. XX wieku)*, Łódź 2000; „*Ponad stan*”. *Motywy transgresyjne w piśmactwie Jordana Jowkowa*, Toruń 2010; *Placzący Ezop. Życie i twórczość Wsiewołoda Garszyna*, Toruń 2017.

Kontakt: bo.zena@poczta.onet.pl

ORCID 0000-0002-2850-6308

INFORMACJE
DOTYCZĄCE ZASAD PUBLIKOWANIA MATERIAŁÓW
W NASZYM KWARTALNIKU

Wszystkich zainteresowanych opublikowaniem prac w „Przeglądzie Rusycystycznym” prosimy o zapoznanie się z *Zasadami przygotowania tekstów do druku* zamieszczonymi na stronie internetowej naszego kwartalnika — <http://www.journals.us.edu.pl/index.php/PR/about/submissions#authorGuidelines>.

Wersja elektroniczna „Przeglądu” jest publikowana na platformie czasopism Uniwersytetu Śląskiego <http://www.journals.us.edu.pl/index.php/PR>, gdzie zostały także zamieszczone (w zakładce *Archiwum*) poprzednie edycje pisma z ostatnich kilkunastu lat, a także wszelkie szczegóły dotyczące zasad kwalifikowania prac do druku, wykaz recenzentów itp. Numery archiwalne „Przeglądu Rusycystycznego” są także zamieszczone w bazie CEEOL (Central and East European Online Library). Nasze pismo jest indeksowane w bazie ERIH+ oraz umieszczone w wykazie czasopism naukowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (11 punktów).

Teksty do publikacji (artykuły, recenzje, omówienia, polemiki itp.) należy składać wyłącznie poprzez stronę naszego czasopisma po zarejestrowaniu się na niej w charakterze autora i czytelnika. Zgodnie z odpowiednim formularzem prosimy o załączanie tam streszczeń (polskiego, rosyjskiego i angielskiego wraz z tytułami), bibliografii oraz skrótowego biogramu autora. Wszelkie ilustracje (diagramy wykresy) proszę dołączać w osobnych plikach w formacie jpg z rozdzielczością 300 dpi w odcieniach szarości (nie drukujemy ilustracji kolorowych!).

Redakcja zastrzega sobie prawo odrzucania tekstów niespełniających przyjętych w „Przeglądzie” kryteriów, redagowania i skracania nadesłanych prac (co czynimy zawsze, konsultując te zmiany z PT Autorami).

Teksty nadesłane do naszego pisma recenzowane są anonimowo przez dwóch niezależnych recenzentów zgodnie z zasadami *double-blind review*. Złożenie prac do druku w naszym piśmie jest równoznaczne z wyrażeniem zgody na przyjęty przez nas sposób recenzowania, na opublikowanie ich zarówno w wersji drukowanej, jak elektronicznej, na ujawnienie biogramu i adresu poczty elektronicznej autora. Publikacja w „Przeglądzie Rusycystycznym” nie ogranicza praw autora (osobistych i majątkowych) do opublikowanego tekstu.

Przesłanie tekstu do publikacji jest równoznaczne z oświadczeniem autora o oryginalności pracy i nieograniczonych w żaden sposób jego prawach autorskich do złożonego do publikacji tekstu oraz ewentualnych ilustracji, diagramów, wykresów itp., które to prawa zostają przeniesione na „Przegląd Rusycystyczny” w zakresie jednorazowej publikacji oraz udostępnienia tekstu w formie drukowanej i elektronicznej.

Redakcja „Przeglądu Rusycystycznego” prosi autorów o ujawnianie wkładu poszczególnych osób w powstanie publikacji (z podaniem ich afiliacji oraz określenia rodzaju wkładu, tj. informacji, kto jest autorem koncepcji, założeń, metod, itp. wykorzystywanych przy przygotowaniu tekstu). Istotne jest również podanie informacji o źródłach finansowania publikacji (granty krajowe i zagraniczne, badania statutowe jednostek i in.), wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (financial disclosure). W związku z koniecznością złożenia wraz z tekstem deklaracji o prawach autorskich i oryginalności tekstu, główną odpowiedzialność ponosi autor zgłaszający manuskrypt.

Zgodnie z przyjętymi zasadami etycznymi obowiązującymi w nauce redakcja dba o wysoki poziom merytoryczny kwartalnika oraz wdraża procedury zabezpieczające przed takimi nieetycznymi praktykami podważającymi rzetelność prezentowania rezultatów badań naukowych jak *ghostwriting* i *guest authorship*.